

Doktori (PhD) értekezés

Női bűnelkövetők a két világháború közötti Budapesten

SIPOS NIKOLETTA

Témavezető: Dr. Barta Róbert

Bölcsészettudományi Doktori Tanács
Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Debrecen

2025

NŐI BŰNELKÖVETŐK A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI BUDAPESTEN

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a történelem tudományágban

Írta: Sipos Nikoletta
okleveles középiskolai történelemtanár és állampolgári ismeretek tanára
és okleveles hon- és népismerettanár

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolája
(Történelem programja) keretében

Témavezető: Dr. ....
(Dr. Barta Róbert)

Az értekezés bírálói:

Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A bírálóbizottság:

elnök: Dr. ....
tagok: Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....
Dr. ....

A nyilvános vita időpontja: 20... . . . . .

Nyilatkozat

Én Sipos Nikoletta teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2025. augusztus 12.

Sipos Nikoletta doktorjelölt
DE BTK Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	6
1.1. Témaválasztás indoklása, jelentősége.....	6
1.2. A kutatás inspirációi: a legfontosabb hazai nő- és bűnözéstörténeti munkák	7
1.3. A témaválasztás előnyei és kihívásai	10
1.4. A dolgozat főbb tézisei	13
1.5. Módszertan.....	15
1.6. A dolgozat felépítése.....	17
2. A modern női bűnözés historiográfiája	21
2.1. A bűnözés kutatásának története.....	22
2.2. Raskó Gabriella munkássága	29
2.3. Mikrotörténeti „mélyfúrások”	31
3. Korszak és kontextus.....	34
3.1 Társadalmi és politikai háttér.....	34
3.2 A modernizálódó nagyváros és rendészeti viszonyai	36
3.3 A nők változó szerepei.....	39
4. A női bűnözés a statisztika tükrében	44
4.1. A bűnügyi statisztika forrásértéke	44
4.2. A bűnözés korrelációs vizsgálatai.....	47
4.3. A Nagy Háború hatásai.....	52
4.4. A gazdasági válság hatásai	62
4.5. Nemzetközi összevetés	70
4.6. Korrelációs megfigyelések	76
4.7. Következtetések, magyarázatok.....	81
5. Női bűnözés a korabeli szakmai gondolkodásban	85
5.1. Az orvosi diskurzus	87
5.2. Női bűnözés a korabeli rendvédelmi szakkönyvekben.....	94
5.3. Következtetések	101
6. A két világháború közötti női bűnözés sajtónarratívái.....	102
6.1. Külföldi sajtóelemzések.....	104
6.2. A női bűnözés korabeli magyarországi sajtódiskurzusa	113
6.3. Következtetések	126

7. Esettanulmány	128
7.1. Az ügy.....	129
7.2. A levéltári nyomozati és periratok forrásértéke.....	134
7.3. A „vőlegénygyilkos” komparatív megközelítésben.....	143
7.4. Következtetések	153
8. Összegzés	155
9. Illusztrációk jegyzéke	159
10. Felhasznált források és szakirodalom	160
10.1. Források	160
10.2. Szakirodalom	164
11. Magyar nyelvű absztrakt	176
12. Abstract	177

1. Bevezetés

1.1. Témaválasztás indoklása, jelentősége

A két világháború közötti fővárosi női bűnelkövetők szerepének vizsgálata olyan téma, amely a történettudomány számára eddig kevésbé feltárt területnek számít. A kutatásom legfontosabb motivációja ezért éppen az, hogy megvilágítsa a korszak sajátos társadalmi és mentalitásbeli viszonyait, valamint a nők bűnözésének történeti összefüggéseit is. Ezen túlmenően a vizsgálat további célja még, hogy feltárja a női bűnözés történeti narratíváinak alakulását, és rávilágítson arra, hogy a bűnelkövetés milyen mértékben függött össze a korszakban uralkodó társadalmi elvárásokkal.

A választott téma jelentősége abból fakad, hogy a bűnözéstörténeti kutatásokban „hagyományosan” a nők áldozatként, nem pedig elkövetőként jelennek meg és a vizsgálatok inkább a férfiak által elkövetett bűncselekményekre fókuszálnak, ebből fakadóan pedig a női elkövetők vizsgálatára kevesebb figyelem irányul.¹ Holott a társadalom peremére szorult csoportok – amelyekben férfiak és nők egyaránt megtalálhatók – alaposabb megértése érdekében a női bűnözés jelenségének történeti feltérképezése is elengedhetetlen, hiszen a női elkövetők vizsgálata ugyanannyira lehetőséget nyújt arra, hogy betekintést nyerjünk a korszak társadalmi normáiba, mint a férfi bűnözőké. Fontos kiemelni, hogy ezek a normák jelentős átalakuláson mentek keresztül a választott korszakban és az azt megelőző időszakban, és ezek a változások egyaránt tükrözték a modernizáció és a tradicionális értékrendek közötti feszültséget is – különösen a nők vonatkozásában. Az első világháborút követő politikai és gazdasági instabilitás, majd egy évtizeddel később a gazdasági válság hatásai, valamint a társadalmi mobilitás változásai új kihívások elé állították a nőket, amelyek egyes esetekben kriminalizálódáshoz vezethettek. A dolgozat későbbi fejezeteiben jól látható lesz, hogy épp a munkanélküliség, illetve a szociális ellátórendszerek, a rendvédelem és a jogszolgáltatás sajátosságai, hiányosságai, valamint a nők gazdasági kiszolgáltatottsága együttesen eredményezték a női bűnelkövetők arányának változását. Emellett a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi diskurzusok és a kriminalizációs folyamatok maguk is hozzájárultak a női bűnelkövetők társadalmi percepciójának alakulásához.

---

¹ Vig Dávid: Nemek és bűnözés. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 662. Online: https://mersz.hu/dokumentum/m736YOV1796_374/#m736YOV1796_372_p1 (letöltve: 2025. július 22.)

A kutatás célja tehát nem csupán a női bűnözés konkrét eseteinek feltárása, hanem annak bemutatása is, hogy a női bűnelkövetés miként függött össze a különböző korszak-specifikus aspektusokkal. A korabeli tudományos és sajtóforrások, statisztikai adatok és esettanulmányok segítségével a dolgozat választ keres arra a kérdésre, hogy milyen típusú bűncselekményeket követtek el leggyakrabban a nők, milyen indítékok és körülmények vezettek ezekhez az esetekhez, illetve hogy a közvélemény és az azt formáló sajtó- és tudományos diskurzus miként reagált erre a jelenségre. A dolgozat tehát egy szélesebb társadalomtörténeti kontextusba ágyazva kívánja értelmezni a női bűnözés kérdéskörét, miközben kiemelt figyelmet fordít a modernizációs folyamatok, a nemi szerepek és a kriminológiai diskurzusok kölcsönhatásaira. A kutatás módszertani szempontból a társadalomtörténet, a kriminológia, a szociológia és a nőtörténet metszéspontján helyezkedik el, így interdiszciplináris megközelítésben vizsgálja a kérdéskört.

1.2. A kutatás inspirációi: a legfontosabb hazai nő- és bűnözéstörténeti munkák

Már itt, a dolgozat bevezetésében szükségesnek tartom röviden bemutatni azokat a hazai történészeket és kutatási irányokat, amelyek az elemzésem elméleti megalapozását segítették, illetve a kutatói nézőpontom kialakításában különösen fontos szerepet játszottak. Ezek a munkák nemcsak inspirációként szolgáltak számomra a női bűnözés társadalomtörténeti vizsgálatához, hanem kiindulási alapot jelentettek bizonyos értelmezési keretek – például a női tapasztalat, társadalmi szerepek vagy a modernizációs folyamatok – meghatározásában is. Míg tehát a későbbi fejezetben részletes historiográfiai áttekintés keretében rendszerezve és kritikai szempontok mentén vizsgálom a szűkebben vett témámhoz kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalmat, addig a jelen rész célja az, hogy azokat az elméleti és társadalomtörténeti kutatásokat emelje ki, amelyek a dolgozat szemléleti és módszertani alapvetéséhez szervesen kapcsolódnak.

Ha áttekintjük a témához kapcsolódó történeti kutatások jelenlegi állását, megállapíthatjuk, hogy a két világháború közötti budapesti női bűnözés történetének átfogó feldolgozására eddig nem került sor, ugyanakkor több olyan kutatási irány és részeredmény is született, amelyek kiindulópontot jelenthetnek egy ilyen vizsgálathoz. A nőtörténeti kutatások terén az elmúlt évtizedekben jelentős előrelépés történt, számos munka foglalkozik a nők 20.

századi társadalmi helyzetével, a női szerepek változásával.² Ezek közül kiemelendők Gyáni Gábor, Pető Andrea, Sipos Balázs, Papp Barbara, Fedeles-Czeferner Dóra és Géra Eleonóra kutatásai.

A magyar nőtörténeti kutatások egyik legfontosabb háttérét Gyáni Gábor társadalomtörténeti munkássága adja, különösen a nagyvárosi társadalom szerkezetének, illetve a cselédréteg pozícióinak elemzésével. E háttérre épülnek azok a női tapasztalatokat középpontba állító vizsgálatok, amelyek a Horthy-korszak nemi viszonyait komplex módon közelítik meg.³ Gyánihoz hasonlóan jelentős Pető Andrea, aki meghatározó szereplője a 20. századi magyar nőtörténet feltárásának. Könyvei és tanulmányai a nemi szerepek történeti alakulását, valamint a női szerepek ideológiai kereteit is elemzik.⁴ Ugyanennyire jelentős Géra Eleonóra munkássága, aki önállóan és Szécsi Noémival közösen korszakokon átívelve vizsgálja a fővárosi modern úrinők életmódját, társadalmi reprezentációját és kulturális gyakorlatát.⁵ A modernizáció hatásainak témájához szorosan kapcsolódnak Sipos Balázs és Papp Barbara kutatásai, akik a Horthy-kor diplomás nőinek társadalmi integrációját, valamint a modern nőideálok hazai megjelenését tanulmányozzák.⁶ Emellett Sipos Balázs a sajtónyilvánosság, a hírlapírás és az amerikanizmus összefüggéseiben is releváns megállapításokat tett, amelyek a női szerepek médiabeli megjelenítésének vizsgálatához is értékes keretet nyújtanak.⁷ Fedeles-Czeferner Dóra munkái pedig a nőmozgalmak történetére fókuszálnak, különösen az Osztrák–Magyar Monarchia polgári-liberális és feminista irányzataira, valamint a Horthy-korszak női egyesületeire. Elemzéseiben kiemelt szerepet kap

---

² Néhány példa a teljesség igénye nélkül Szapor, Judit: Feminists vs. “good Hungarian Women”: Rosika Schwimmer and the Women's Debating Club in 1918-1919 Hungary. *Womens History Review* 28. évfolyam 6. szám, 2017. 895–913.; Nagyné Szegvári Katalin: A nők politikai jogaiért folytatott harc kezdetei Magyarországon. In: Mezey Barna szerk.: *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.; Sárai Szabó Katalin: Normakövető női emancipáció – A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén és a 20. század elején. In: Fazekas Csaba, Rada János szerk.: *Az egyháztörténet-írás története Magyarországon*. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Miskolc, 2022. 260–272.; Palasik Mária: A női esélyegyenlőség 1945 és 1948 között. In: Ignác Károly, Feitl István szerk.: *Régi és új világ határán – 1945 történetei*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018. 94–111.

³ Gyáni Gábor: Munka és magánélet – cselédeletmód Budapesten. *Történelmi Szemle*, 1986. 1. szám, 94–116., Gyáni Gábor: *Család, háztartás és a városi cselédség*. Magvető Kiadó, Budapest, 1983.; Gyáni Gábor: *A nő élete – történelmi perspektívában*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2020.

⁴ Például Pető Andrea: *Láthatatlan elkövetők – Nők a magyarországi nyilas mozgalomban*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019., Pető Andrea: *Elmondani az elmondhatatlant*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018.

⁵ Szécsi Noémi – Géra Eleonóra: *A budapesti úrinő magánélete (1860–1914)*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2018., Uők.: *A modern budapesti úrinő (1914–1939)*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017.

⁶ Papp Barbara – Sipos Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017.

⁷ Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban: Egy nőtörténeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok*, 2014. 1. szám, 3–34., Uő.: „Amerika, ezeremeletes mennyország.” *Amerika és amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2023.

a női sajtó, amelyen keresztül a női nyilvánosság és társadalmi szerepvállalás különböző formái is megragadhatók.⁸

Ha a bűnözéstörténet szempontjából legkézenfekvőbb hazai szakirodalmi háttérrel tekintjük át, megállapítható, hogy itt is születtek figyelemre méltó eredmények az elmúlt bő egy-másfél évtized során. Ezek közül kiemelendő Perényi Roland *A bűn nyomában – A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914* című monográfiája, ami az egyik legfontosabb kiindulópontot jelenti, bár fontos megjegyezni, hogy a munka elsősorban a dualizmus kori Budapestre fókuszál. Perényi később kiterjesztette a vizsgálat időkeretét és *Az utca diskurzusa – Budapest bűnözése és a városi tér (1873–1941)* című tanulmányában a fővárosi bűnözés lokalizációjára tett kísérletet. Az *Urbanizáció és erőszak – Személy elleni bűncselekmények Budapesten (1873–1945)* című munkájában a korabeli statisztikai kiadványok segítségével állapította meg, hogy a hazai gyilkosságok és emberölések száma párhuzamba állítható a nyugat-európai tendenciákkal is. De ugyanennyire fontos egy másik monográfiája, amelyben a bűnözés, a devianciák és a szegénység szempontjából kulcsfontosságú forrást jelentő 19. század végi, 20. század eleji szociális riportok jellemzőit tárta fel.⁹

Gyáni Gábor nemcsak a Horthy-kori cselédség történetét dolgozta fel, hanem egy 2005-ben megjelent tanulmányában áttekintette a korszak bűnözésének főbb jellemzőit, különös figyelmet szentelve a bűnügyi statisztikák felhasználhatóságára és a bűn fogalmának értelmezéseire is. Továbbá az általános tendenciák mellett konkrét eseteket is bemutatott, mint például a Léderer Gusztáv és felesége, Schwartz Mária által elkövetett, a korszakban kiemelt figyelmet kapott gyilkosságot, vagy az 1925-ben történt frankhamisítási botrányt is.¹⁰ A két világháború közötti időszak egyik leghírhedtebb gyilkosságsorozatát, a tiszazugi méregkeverő asszonyok bűncselekményét dolgozza fel a Mátay Mónika szerkesztésével megjelent *Méregkeverők* című könyv. A kötet négy fejezeten keresztül, statisztikai kimutatások, korabeli

---

⁸ Fedeles-Czeferner Dóra: *Kultúrmisszió vagy propaganda? Feminista lapok és olvasóik Bécsben és Budapesten*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2021., Uő: *Nőmozgalom, nemzetköziség, önreprezentáció – Feministák az Osztrák-Magyar Monarchia alkonyán*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023.

⁹ Perényi Roland: *A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914*. Budapest, Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány – L'Harmattan, 2012., Perényi Roland: *Az utca diskurzusa – Budapest bűnözése és a városi tér (1873–1941)*. In: Kövér György (szerk.): *Tanulmányok Budapest 150. és a Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program 30. születésnapjára*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2023. 471–476., Perényi Roland: *Urbanizáció és erőszak. Személy elleni bűncselekmények Budapesten (1873–1945)*. In: Szécsényi Mihály (szerk.): *Egy underground történész. Tanulmányok Lugosi András tiszteletére*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2024. 261–277.; Perényi Roland: *A nyomor felfedezése Bécsben és Budapesten. Szociális riportok a 19–20. század fordulóján*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018.

¹⁰ Gyáni Gábor: *A bűnözés Horthy-kori történetéhez*. *Történelmi Szemle*, 47. 2005. 3–4. szám, 381–392.

újságcikkek, képek és térképek segítségével különböző nézőpontokból tárja fel a gyilkossági botrány aspektusait.¹¹

A nőtörténeti és bűnözéstörténeti kutatások sajátos metszéspontját képezik a prostitúció történetével kapcsolatos vizsgálatok. Ezzel kapcsolatban Császtvay Tünde, Völgyi Réka és Tötös Áron munkái megkerülhetetlenek. Császtvay Tünde irodalomtörténész *Éjjeli lepkevadászat – Bordélyvilág a történeti Magyarországon* című könyve a dualizmustól a Horthy-korszak végéig tekinti át magángyűjtemények és közgyűjtemények segítségével a prostitúció jelenségét. Völgyi Réka és Tötös Áron pedig levéltári dokumentumok segítségével vázolják fel a korabeli prostitúció jogi kereteit és lokalizációját.¹²

Összegzésképpen elmondható, hogy bár a két világháború közötti budapesti női bűnözés történeti feldolgozása eddig nem valósult meg átfogó módon, számos kutatás szolgálhat kiindulópontként a téma részletesebb vizsgálatához. Az elmúlt évtizedek nőtörténeti kutatásai jelentős előrelépést mutatnak, különösen a 20. századi női szerepek vonatkozásában, a hazai bűnözéstörténeti vizsgálatok pedig több szempontból – társadalmi, jogi és térbeli aspektusokat figyelembe véve – közelítenek a korszak bűnelkövetési jelenségeihez. A nőkhöz köthető bűnesetek közül kiemelt figyelem irányul a tisztazugi méregkeverő asszonyok eseteire, amelyek több nézőpontból is feldolgozásra kerültek. Emellett a prostitúció története, mint sajátos társadalmi jelenség, szintén jelentős kutatási területet képez, amely jogi és szociokulturális összefüggéseiben is vizsgálható.

1.3. A témaválasztás előnyei és kihívásai

Ez a komplex kutatás több szempontból is újdonságnak tekinthető. Egyrészt azért, mert ez az első olyan átfogó vizsgálat, amely kifejezetten a két világháború közötti női bűnözésre fókuszál egy nagyváros, a 20. század első évtizedeiben is dinamikusan változó Budapest kontextusában. Ahogyan azt az előbbieken is részleteztem, a téma egyes területeit már érintették korábbi

---

¹¹ Mátay Mónika (szerk.): *Méregkeverők*. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2016.

¹² Császtvay Tünde: *Éjjeli lepkevadászat. Bordélyvilág a történeti Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009., Völgyi Réka: „Az utcaszögletek mártírjai”. *Prostituált képek a XX. század eleji Budapesten*. *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 1. szám, 1–80., Völgyi Réka: Pest legszebb ágyasa és a Vörös Zsuzsa: prostituáltgyilkosságok a bulvársajtóban. *Médiakutató*, 2023. 1. szám, 41–53., Tötös Áron: „A főváros kellős közepén ott fetreng a prostitúció”. *A budapesti prostitúció topográfiája (1873–1928)*. In: Kövér György (szerk.): *Hogyan lett Budapest a nemzet fővárosa? Tanulmányok Budapest 150. és a Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program 30. születésnapjára*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2023. 540.

kutatások, de ezek szintetizálására és a nagyvárosi női bűnözést összetetten bemutató kép kialakítására eddig még nem került sor.

Másrészt a kutatás újszerű abban a tekintetben is, hogy több tudományterület módszertanát és szemléletét ötvözi: a történettudomány mellett a kriminológia, a szociológia, a pszichológia és a médiatörténet szempontjait és eredményeit is felhasználja, így egyfajta multidiszciplináris megközelítést alkalmaz. Ennek révén egyfelől árnyaltabb képet kaphatunk a Horthy-korszak társadalmi viszonyairól, különösen a nők helyzetéről és a társadalmi devianciák kezeléséről. Másfelől a női bűnözés vizsgálata olyan rejtett társadalmi problémákra is rávilágíthat, amelyek más források alapján nehezen lennének feltárhatók, mint például a családon belüli erőszak vagy a nők kiszolgáltatott helyzete bizonyos társadalmi rétegekben. A kutatás továbbá hozzájárulhat a korszak mentalitástörténetének jobb megértéséhez is, főképpen a nőkkel szembeni attitűdök, a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi percepciók és a média szerepének tekintetében. Végül, de nem utolsósorban, a kutatás eredményei segíthetnek abban is, hogy jobban megértsük a mai társadalmi problémák történeti gyökereit, különösen a női bűnözés és a nők elleni erőszak területén.

De érdemes kitérni a témaválasztás nehézségeire, kihívásaira, illetve arra is, hogy a bizonyos szempontból bőséges, más aspektusból viszont szűkös forrásadottságok miatt mely kérdésekre nem lehet – egyelőre – választ adni. A kriminológiai és társadalomtörténeti kontextus változékonysága mellett a kutatás legjelentősebb korlátja a személyes perspektíva hiánya. Utaltam már arra korábban, hogy a bűnözéstörténeti kutatások egyik legnagyobb dilemmája, hogy míg a férfiak által elkövetett bűncselekmények – különösen az erőszakos deliktumok – viszonylag jól dokumentáltak, a női bűnelkövetés jelentős részben rejtve marad, ami azzal magyarázható, hogy a két világháború közötti időszakból rendkívül kevés olyan egodokumentum maradt fenn, ami a motivációk és a belső, egyéni aspektusok feltárását tenné lehetővé.¹³ Ugyan számos női elkövető természetesen tett tanú- vagy beismerő vallomást, amit – a forráskategóriát tágan értelmezve – tekinthetünk egodokumentumnak, de ezek kényszerű öntematizálások, vagyis nem önként teszik őket (mint például akkor, ha valaki naplót vezet vagy visszaemlékezést ír), és általában meghatározott, direkten célzott kérdések révén, az éppen szóban forgó ügy mentén strukturálódnak, ezért nem világítanak rá minden belső tényezőre.¹⁴

---

¹³ Az egodokumentumokról lásd Schrek Katalin: *Egodokumentumok*. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 152–162.

¹⁴ Az ún. „kikényszerített önéletrajz” (*enforced autobiography*) fogalmához lásd Summerfield, Penny: *Histories of the Self. Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge, London–New York, 2019. 79.

Éppen a személyes források (női elkövetőktől származó naplók, visszaemlékezések, levelek) hiánya miatt a kutató kénytelen elsősorban hivatalos intézményi forrásokra, bírósági és rendőrségi aktákra, valamint a korabeli sajtóra támaszkodni. Ezek a dokumentumok azonban jelentős mértékben tükrözik az adott korszak hatalmi viszonyait, a büntetőpolitika szempontrendszerét és a domináns társadalmi diskurzusokat. Ezért a forráskritikai megközelítés elengedhetetlen, hiszen a hivatalos aktákban rögzített információk és a gyakran torzító sajtótudósítások nem feltétlenül mutatják meg a bűnelkövetők szubjektív motivációit, társadalmi beágyazottságukat vagy azt, hogy miként élték meg bűncselekményeiket és az azokkal járó következményeket. Holott éppen az utóbbi kérdések különösen izgalmasak lennének a női elkövetők esetében, de a forrásokból nem lehet ezekre választ adni.

Ugyanígy nehézségekben ütközik a kutató a kvantitatív megközelítés során. A későbbiekben még részletesebben kitérek rá, de itt is fontos hangsúlyozni, hogy a bűnügyi statisztikák ugyan számszerűsíthető tendenciákat mutathatnak, de a látencia miatt komoly korlátok is jellemzik és nem adnak választ arra, hogy a feltárt esetek milyen mértékben reprezentálják a valós bűnözési arányokat.¹⁵ Az igazságszolgáltatás döntései, a nőkkel szembeni eltérő jogi bánásmód és a látens bűnözés mértéke mind befolyásolják a rendelkezésre álló adatok értelmezését. Továbbá bár Budapest konkrét keretet ad a vizsgálathoz, a további differenciálás, például a kerületek szerinti bontás már akadályokba ütközik, mivel a korabeli bűnügyi statisztikák nem tartalmazzák ilyen szempontú felosztást (ehhez csak némi támponttal szolgálnak a prostitúcióval kapcsolatos már korábban említett kutatások).

Ehhez hasonlóan a vizsgálat időkeretének kijelölése is olyan kihívást jelent, aminél több tényezőt kellett figyelembe vennem. A dolgozat fókuszja az első világháború végétől a második világháború kezdetéig terjed, vagyis a „klasszikus” értelemben vett két világháború közötti időszakra összpontosít. Ennek egyik elsődleges oka a forrásadottságok, amire már utaltam, és a módszertani fejezetnél is még vissza fogok térni rá. Emellett ez az időszak jelentős társadalmi átalakulásokkal járt, amelyek közvetlen hatással voltak a nők társadalmi helyzetére és bűnelkövetési mintázataikra. Az első világháború következtében fellazultak a hagyományos nemi szerepek, a gazdasági és szociális válságok új megélhetési stratégiákra kényszerítették a nőket, míg a Horthy-korszakban több területen a hagyományos női szerepek újbóli megerősítése került előtérbe. A legfrissebb kutatások ugyanakkor arra is rámutatnak, hogy

---

¹⁵ Vö. Knepper, Paul: *Writing the History of Crime*. Bloomsbury Academic Press, New York, 2016. 31–57.; Nagy Tibor: A bűnügyi statisztika. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévy Miklós szerk.: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. Online: https://mersz.hu/dokumentum/m736YOV1796_173/#m736YOV1796_171_p1 (letöltve: 2025. július 22.)

ezzel párhuzamosan folytatódtak – bár gyakran rejtettebb formában – az emancipációs tendenciák, különösen a női munkavállalás és oktatás terén.¹⁶ A vizsgálat időbeli lezárása a második világháború kitörése, hiszen a háborús körülmények radikálisan megváltoztatták a társadalmi viszonyokat és a bűnözés szerkezetét, így az 1939 utáni időszak már egy teljesen eltérő kontextusba helyezné a kutatást. A békeidőszakra való fókuszálás egyúttal azt is lehetővé teszi, hogy a bűnözés jelenségét ne a háborús jogrend és a rendkívüli körülmények torzító hatásai között kelljen vizsgálni, hanem egy relatív stabilitást mutató időszak társadalmi és jogi keretei között. Ám nem hagyható figyelmen kívül az, hogy a társadalmi folyamatok és jelenségek vizsgálatát nem lehet merev politika- vagy köztörténeti időhatárok közé szorítani, ezért különösen a kezdő pont (az első világháború vége) esetében visszább is tekintek, hogy a 20. század első évtizedeinek jelenségei érthetőbbé váljanak.

A témaválasztás további jelentős nehézsége, hogy a korabeli sajtóban megjelent bűnügyi esetek és a levéltári források összehangolása gyakran rendkívül problematikus. A sajtó által dokumentált ügyek közül sokról nem maradt fenn részletes jogi vagy igazságügyi irat, így egy-egy eset levéltári beazonosítása jelentős akadályokba ütközhet. Az eljárások széttagoltsága (rendőrség, ügyészség, bíróság, büntetés-végrehajtás) vagy a fennmaradt dokumentumok hiányosságai miatt egy-egy eset pontos rekonstrukciója emiatt gyakran lehetetlen. Ennek következtében a történeti bűnözéskutatás vizsgálatai – általában véve is – erőteljesen támaszkodnak a sajtó által közvetített narratívákra, amelyek azonban sajátos értelmezési keretet adnak a bűncselekményeknek, és tükrözik a korabeli hatósági, politikai és társadalmi normákat, illetve érdekeket. A források ilyen aránytalansága hozzájárul ahhoz, hogy a korszak bűnözéstörténetének elemzése, így ennek a vizsgálatnak hangsúlya is sajtóközpontú, aminél értelemszerűen figyelembe kell venni azt, hogy a korabeli média mennyiben befolyásolta a női bűnözés társadalmi megítéléséről alkotott képet.

1.4. A dolgozat főbb tézisei

A bűnözéstörténet-kutatás és a társadalomtörténet összekapcsolása lehetőséget biztosít arra, hogy a női elkövetőket ne csupán jogi kategóriaként, hanem társadalmi kontextusba ágyazva, a korabeli normák, elvárások és a nemi szerepek változásainak tükrében értelmezzük. A disszertáció alapvető tézise szerint a női bűnelkövetők megítélése és kriminalizálása jelentős

---

¹⁶ Papp-Sipos, 2017. 54–57.

mértékben összefüggött a korszak társadalmi-gazdasági folyamataival, valamint azzal, hogy a női szerepek átalakulása jelentősen befolyásolta a bűnözés megítélését és a bűnelkövetők társadalmi percepcióját.

Ennek a tézisnek az egyik fő pillére az, hogy a női bűnözés alakulása nem választható el a korszak társadalmi-gazdasági átalakulásaitól. Az első világháborút követően Budapest városi társadalma jelentős változásokon ment keresztül: a világgazdasági válság hatásai, a munkanélküliség növekedése, valamint a tradicionális családi és társadalmi struktúrák megingása közvetlenül hatottak a női bűnelkövetőkre is. A dolgozat ezzel összefüggésben azt vizsgálja, hogy e nehézségek milyen mértékben növelték meg a női elkövetők számát, különösen a személy és vagyon elleni bűncselekmények vonatkozásában, amelyek az anyagi biztonság elvesztésével szoros összefüggésben álltak.

A dolgozat másik tézise, hogy a korabeli kriminológiai diskurzusok és bűnügyi statisztikák a női bűnözők esetében nem csupán a tényleges bűncselekményeket tükrözik, hanem a társadalom nemi szerepekről alkotott felfogását is. A nőkkel szembeni elvárások – az erkölcsösség, az anyaszerep és az alárendeltség normáinak erős hangsúlyozása – meghatározta, hogy milyen típusú bűncselekményeket tekintettek különösen problematikusnak a korszakban, illetve mely elkövetők váltak a sajtó és a közvélemény számára kirívó esetekké. Ezt szem előtt tartva elemzi a dolgozat a női bűnözéssel kapcsolatos sajtónarratívákat, amit a konkrét esettanulmány és a mikrotörténeti „mélyfúrások” is megerősítenek.

További fontos megállapítás az, hogy a női bűnözés strukturális jellemzői és tendenciái különböztek a férfiakétól, amelyet nemcsak a statisztikai adatok, hanem a kortárs kriminológiai és jogi elemzések is tükröztek. A dolgozat részletesen bemutatja a női elkövetők legjellemzőbb bűncselekménytípusait, különös figyelmet fordítva az emberölésre, a vagyon elleni bűncselekményekre és jogsértésekre. Emellett megvizsgálja, hogy a női elkövetők milyen módon különböztek férfi társaiktól motivációik, elkövetési módjaik és az igazságszolgáltatás velük szembeni bánásmódja tekintetében is. Végül a dolgozat arra a kérdésre is választ keres, hogy a női bűnözés mennyiben tekinthető egy sajátos társadalomtörténeti jelenségnek, amelynek elemzése hozzájárulhat a Horthy-korszak nemi viszonyainak és társadalmi változásainak mélyebb megértéséhez. A már említett esettanulmány és mikrotörténeti „mélyfúrások” segítségével pedig feltárható, hogy a bűnelkövető nőket milyen módon ábrázolta a korabeli sajtó, valamint, hogy a bűncselekmények háttéréből milyen egyéni és strukturális tényezőket emeltek ki.

1.5. Módszertan

A kutatás módszertani kerete a társadalomtörténeti, kriminológiai és feminista elméleti megközelítések együttes alkalmazására épül. Ez a szemléleti sokszínűség lehetővé teszi a női bűnelkövetés árnyalt vizsgálatát a korszak társadalmi kontextusában. A feminista elméleteken belül különösen a posztmodern irányzatok jelentettek támpontot számomra, mert ezek a női tapasztalatok sokféleségét hangsúlyozzák, és elutasítják az egységes, univerzális „női élmény” fogalmát. Ez a megközelítés különösen termékeny a női bűnözés történeti értelmezése szempontjából, hiszen a bűnelkövető nők társadalmi megítélése és tapasztalatai markánsan eltérnek a normakövető nőkéitől, ez pedig új szempontokat kínál a női identitás történeti változásainak vizsgálatához is.¹⁷

Mivel a kutatás különböző forrástípusokra épül, ez további módszertani megközelítések is szükségessé tesz. Ezért kiemelt figyelmet szenteltem a történeti kriminológia, a kvantitatív statisztikai elemzés, valamint a diskurzuselemzés nyújtotta lehetőségekre, amelyek együttes alkalmazásával lehetőség nyílik a női bűnelkövetők és a korszak társadalmi normáinak összetett vizsgálatára. Ezek közül is az egyik legfontosabb módszertani pillér a bűnügyi statisztikai elemzés¹⁸, amely a női bűnözés mennyiségi változásainak nyomon követésére világíthat rá. A mostani elemzésem alapját a *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyvek*¹⁹ és egyéb korabeli bűnügyi kimutatások képezik, amelyek segítségével megvizsgálható a női bűnelkövetők számának alakulása, a bűncselekmények típusa és gyakorisága. A statisztikai források ugyanakkor kritikusan kezelendők, hiszen az adatgyűjtés módszerei és kategóriái korszakonként változnak, valamint a látencia problémája is torzíthatja a tényleges bűnözési tendenciákat. A számsorok nemcsak a bűnözés tényleges mértékére, hanem a korszak rendvédelmi szerveinek működésére és a kriminalitás társadalmi percepciójára is rámutathatnak.

---

¹⁷ A posztmodern feminista elméletekről lásd részletesebben: Rhode, Deborah L.: *Feminist Critical Theories. Stanford Law Review* 42. évfolyam 3. szám, 1990. 617–638.; Hawkesworth, Mary: *Western Feminist Theories: Trajectories of Change*. In: Jane H. Bayes szerk.: *Gender and Politics: The State of the Discipline*. Barbara Budrich Publishers, Opladen–Berlin–Toronto, 2012. 199–220.; Butler, Judith: *Esetleges alapok: A feminizmus és a „posztmodern” kérdés. Thalassa*, 8. évfolyam 1. szám, 1997. 11–31.; Vig Dávid: *Radikális kritikái irányzatok*. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévy Miklós szerk.: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 194–209.; Uő: *Nemek és bűnözés*. In: Uo. 662–682. Online: https://mersz.hu/dokumentum/m736YOV1796_382/#m736YOV1796_380_p23 (letöltve: 2025. július 22.)

¹⁸ A bűnügyi statisztikáról átfogóan lásd Katona Tamás – Novák János: *Az igazságügyi statisztika története és jelene*. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020. 549–563.

¹⁹ Ezek a statisztikai évkönyvek 24 fejezetre osztva terjedelmes számsorokat tartalmaznak, és a főváros topográfiai viszonyaitól kezdve, a hitelviszonyokon át, egészen a szociális tevékenységekig közölnek adatsorokat.

A dolgozat másik jelentős módszertani eleme a mikrotörténeti megközelítés²⁰, amely lehetővé teszi egyes bűnesetek részletes rekonstrukcióját. A levéltári nyomozati és periratok elemzése révén feltérképezhető egy bűncselekmény társadalmi beágyazottsága, az elkövetők és áldozatok társadalmi profilja, valamint a korszak igazságszolgáltatásának működési mechanizmusai. A mikrotörténeti „mélyfúrás” módszere különösen fontos azokban az esetekben, ahol a női bűnözők kriminalizálása nem csupán a bűncselekmény súlyosságától, hanem a korabeli társadalmi normáktól is függött. A vizsgált esetek révén lehetőség nyílik a bűnelkövetőkről és bűncselekményeikről kialakított társadalmi narratívák vizsgálatára is.

Harmadik módszertani eszközként a Michel Foucault által megfogalmazott diskurzuselemzés kerül alkalmazásra, amely elsősorban a korabeli sajtóanyagok és tudományos munkák vizsgálatára irányul. Foucault megközelítése azért különösen hasznos a női bűnözés társadalomtörténeti vizsgálatában, mert arra irányítja a figyelmet, hogy mit mondtak egy adott korszakban a bűnözésről, és hogyan formálták ezek a beszédek a társadalmi normákat, illetve hatalmi viszonyokat. Foucault szerint a bűnözésről, erkölcsről és nemi szerepekről szóló diskurzusok nem csak tükrözik a valóságot, hanem aktívan részt vesznek annak alakításában is. A két világháború közötti időszakban a női bűnelkövetőkről szóló rendőrségi és sajtószövegek tehát azon túl, hogy leírták a jogsértő cselekményeket, kijelölték, hogy milyen viselkedés számított elfogadhatónak vagy éppen deviánsnak a nőkkel szemben. A diskurzuselemzés tehát segít megérteni, hogyan járult hozzá a korabeli nyilvánosság és intézményrendszer ahhoz, hogy a „bűnöző nő” társadalmi figurája eltérő – gyakran elutasító vagy morálisan megbélyegző – megítélés alá essen, mint a normakövető nő.²¹ A sajtó mint a társadalmi normák egyik legfontosabb közvetítője, jelentős szerepet játszott a női bűnözőkről alkotott kép alakításában is. A kutatás során feltérképezésre kerülnek azok a narratív mintázatok, amelyek meghatározták a női elkövetők ábrázolását, valamint azok a morális és jogi diskurzusok is, amelyek befolyásolták a társadalmi reakciókat. Külön figyelmet kapnak azok az esetek, amelyekben a sajtó az elkövetők női mivoltát kiemelve, az általános nemi szerepelvárások mentén értékelte a bűncselekményeket.²²

---

²⁰ A mikrotörténetről lásd Szijártó M. István: A mikrotörténelem. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 494–513.

²¹ Foucault diskurzuselemzéséről lásd Daniel, Ute: *Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak*. Ráció Kiadó, Budapest, 2020. 156–168, 314–327.

²² A sajtóelemzés módszertanához lásd Andok Mónika: *A hírek története*. L'Harmattan, Budapest, 2013.; Fedeles-Czeferner Dóra: Sajtóforrások. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 135–142. A bűnözés és a média viszonyáról általában lásd még Virág György: Bűnözés és média. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 395–417.

A módszertani keret szerves részét képezi továbbá a komparatív elemzés, amely a magyarországi helyzetet a nemzetközi bűnözéstörténeti trendekkel veti össze. A dolgozatban Budapest bűnügyi statisztikai adatait két másik európai nagyváros, Bécs és Berlin adatsoraival vetem össze annak érdekében, hogy feltárjam a női bűnözés alakulásának hasonlóságait és különbségeit a korszak urbanizált társadalmi környezetében. Emellett támaszkodom más nyugat-európai és amerikai kutatások eredményeire is, amelyek lehetőséget nyújtanak arra, hogy a magyarországi jelenségeket tágabb, nemzetközi kontextusban értelmezzem. Ezáltal nemcsak a Horthy-kori Budapest bűnügyi tendenciái és jelenségei válnak érthetőbbé, hanem a női bűnelkövetés mögötti szélesebb társadalmi és kulturális mechanizmusok is azonosíthatók. A komparatív megközelítés egy további lehetősége a budapesti bűnügyi statisztikák nemek szerinti, több évre kiterjedő összehasonlítása, amely rávilágít a férfi és női elkövetők arányának változásaira, illetve a bűncselekménytípusok közötti nemi eltérésekre.

Végül az esettanulmány módszere is kiemelt szerepet kap a dolgozatban, mivel ennek révén mód nyílik egy-egy bűncselekmény mélyreható elemzésére. A módszer – ahogy Pál Gábor rámutatott – nagy hagyományokkal rendelkezik a jogtörténetben, és szorosan kapcsolódik a diskurzuselemzéshez is.²³ Jelen esetben én arra használom, hogy a női bűnelkövetés konkrét példáit részletesen feltárva betekintést nyújtsanak a korabeli kriminológiai, társadalmi és jogi folyamatokba. Az esettanulmány révén megvizsgálható, hogy a női elkövetők milyen körülmények között követtek el bűncselekményeket, milyen (bevallott) indítékok vezették őket, és hogyan viszonyult hozzájuk a kortárs társadalom és igazságszolgáltatás. A módszer révén az is feltérképezhető, hogy a korabeli bűnügyi sajtó és jogrendszer milyen mintázatok mentén ábrázolta a női bűnelkövetőket, és milyen társadalmi narratívák alakultak ki az egyes esetek körül.

1.6. A dolgozat felépítése

A korábban ismertetett módszertani keret egy komplex, interdiszciplináris elemzési alapot biztosít, amely ötvözi a kvantitatív és kvalitatív megközelítési lehetőségeket. A statisztikai elemzések, a mikrotörténeti vizsgálatok, a diskurzuselemzés és a komparatív módszerek együttes alkalmazása lehetővé teszi a női bűnözés történeti kontextusba ágyazott, árnyalt

---

²³ Pál Gábor: Kvalitatív esettanulmány és diskurzuselemzés. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020. 461–475.

értelmezését, vagyis azt, hogy a kutatás ne csupán bűnözési adatok bemutatására, hanem azok társadalmi és kulturális vonatkozásaira is reflektáljon, hozzájárulva ezzel a női bűnelkövetés történeti megértéséhez. A dolgozat szerkezetének kialakításakor alapvető szempont volt, hogy a modern történettudományi és kriminológiai megközelítéseket integrálva logikus és koherens tudományos rendszerbe szervezzem a kutatási témát.

A bevezetést követően egy részletesebb historiográfiai fejezetben áttekintem és értékelem a legrelevánsabb nemzetközi és hazai bűnözéstörténeti kutatásokat, kiemelve a női bűnelkövetők vizsgálatával kapcsolatos előzményeket. A történetírás fejlődésének ismertetése mellett kitérek a női bűnözéssel foglalkozó kutatásokban megfigyelhető paradigmaváltásokra, illetve azokra a megközelítésekre, amelyek a női kriminalitás társadalmi, kulturális és gazdasági beágyazottságát hangsúlyozzák.

A historiográfiai áttekintést követően egy külön alfejezetben vázolom fel a kutatás történeti kontextusát. Ennek célja, hogy érzékeltessem, milyen társadalmi, gazdasági és urbanizációs folyamatok határozták meg a két világháború közötti Budapestet mint a vizsgálat fő színterét. Az 1920–30-as években a magyar főváros a modern nagyvárosi élet számos jellemzőjét hordozta. A fokozódó társadalmi mobilitás, az új munkaerőpiaci szerepek, valamint a nők városi jelenlétének fokozódása egyaránt újfajta megélhetési stratégiákat és társadalmi kihívásokat eredményezett. A városi tér, különösen a közterek és az éjszakai élet színterei, új lehetőségeket kínáltak, ugyanakkor fokozott rendészeti kontrollt is kiváltottak. A modernizálódó Budapest tehát egyszerre jelentett lehetőséget és kockázatot, különösen a társadalom peremén élő nők számára.

Mivel a kvantitatív források elemzése (a jelzett módszertani problémák ellenére) kiemelt fontosságú a dolgozatban, ezért a historiográfiai áttekintés és a történeti kontextus felvázolása után részletesen foglalkozom a korabeli statisztikákkal. Ezekben bemutatom a statisztikai adatgyűjtés problematikáját, valamint azt, hogy a politikai, társadalmi és gazdasági változások, mint például az első világháború vagy a gazdasági világválság miként befolyásolták a nők bűnelkövetésének számszerű alakulását.

A következő két nagyobb lélegzetvételi fejezet a női bűnözéssel kapcsolatos korabeli diskurzusokat elemzi, vagyis azt, hogyan tematizálták és értelmezték a női bűnelkövetést a korszakban. Először a szakmai gondolkodás vizsgálatát végzem el, amely elsősorban az orvosi és rendvédelmi szakirodalmat foglalja magában. Ebben a részben arra mutatok rá, hogy a nemi sztereotípiák és az általános társadalmi normák hogyan hatottak a női bűnözés megítélésével foglalkozó tudományos narratívákra. Ezt követően a sajtódiskurzusok elemzésére térek rá,

mivel ezek – a tudományos diskurzushoz szorosan kapcsolódva – szintén fontos szerepet játszottak a női bűnelkövetés társadalmi képének alakításában.

A két fejezet között lesznek bizonyos átfedések, ezért a struktúra további magyarázatra szorul. A rendőri kiadványok mindkét fejezetben megjelennek, egyfelől a tematikus szakkönyvek, másfelől a napi- és szaklapokban megjelent rövidebb cikkek formájában. A két forráscsoport műfaji sajátosságai, célközönsége és kommunikációs kontextusa jelentősen eltér egymástól, ezért indokolt a külön kezelésük. A szakkönyveket tárgyaló fejezetben elsősorban az olyan hosszabb terjedelmű, tematikusan összefüggő, gyakran monografikus jellegű munkákat vizsgálom, amelyek közül több a rendőrség berkein belül keletkezett, és céljuk elsősorban a szakmai ismeretterjesztés vagy a bűnüldözési tapasztalatok rendszerezése. Ezek a művek a bűnözésről való szakmai gondolkodás mélyebb rétegeit tükrözik, és részben normatív, részben elemző attitűddel közelítenek a női bűnelkövetés témájához. Ezzel szemben a sajtócikkeket vizsgáló fejezet rövidebb, gyakran publicisztikai jellegű írásokra fókuszál, amelyek között szintén találunk rendőrségi szerzőktől származó szövegeket – ezek azonban jellemzően rendőrségi vagy kriminológiai szaklapokban jelentek meg. Ezek a cikkek sokszor aktualitásokra reagálnak, eseti példákon keresztül jelenítik meg a női bűnözés problematikáját, és inkább a társadalmi érzékenyítés vagy a közvélemény formálása felé orientálódnak, mint a szisztematikus tudásépítés irányába. A két forráscsoport elkülönített vizsgálata lehetőséget biztosít arra, hogy a női bűnözésről kialakított rendészeti és társadalmi narratívákat különböző szinteken és médiumokon keresztül értelmezzük. Ez a bontás tehát nem pusztán formai, hanem tartalmi és funkcionális különbségeken alapul.

Elemzésem során a hazai sajtóanyagot nemzetközi kontextusba helyezem, mivel külföldi példák bevonásával arra törekszem, hogy bemutassam, hogyan illeszkedett a magyar sajtónarratíva a korszak európai tendenciáihoz, és mely pontokon tért el azoktól. E megközelítés részeként külön hangsúlyt kap Edith Thompson ügye, amely az 1920-as évek elején nagy visszhangot váltott ki az angol közvéleményben, és a korabeli magyar sajtóban is megjelent.²⁴ E részletes elemzés módszertani és tematikus előképként is szolgál a női bűnözés hazai sajtórepresentációinak értelmezéséhez.

A következő tartalmi egységben ezekhez szorosan kapcsolódva, illetve ezeket erősítve a Budapest Főváros Levéltárában (a továbbiakban BFL) található források (periratok) kapják a nagyobb hangsúlyt, és a sajtóanyagok válnak kiegészítő forrássá. Az itt vizsgált komparatív

---

²⁴ Asszonyok ajultak el egy kettős halálos ítélet kihirdetésénél. *Pesti Napló*, 1922. december 29. 5., Thomsonnét [sic!] felakasztották. *Magyarország*, 1923. január 10. 7.

esettanulmány lehetőséget ad arra, hogy konkrét példán keresztül mutassam be a női bűnözők motivációit, társadalmi helyzetét és az igazságszolgáltatás velük kapcsolatos megközelítését. Ebben a részben arra is rá fogok mutatni, hogy a női bűnelkövetők értelmezése nem pusztán jogi, hanem mélyen gyökerező kulturális tényező is volt.

A dolgozat zárásaként szolgáló fejezetében összegzem a kutatás főbb eredményeit, kiemelve annak tudományos hozadékát, de rámutatok a további kutatási lehetőségekre is. A dolgozat szerkezeti felépítése biztosíthatja, hogy a kutatás eredményei a korszak társadalmi, gazdasági és kulturális kontextusának figyelembevételével átfogóan és rendszerezett módon kerüljenek bemutatásra. Továbbá ez a struktúra lehetővé teszi a téma komplex, kvantitatív és kvalitatív módszereket ötvöző, több szempontú feldolgozását, illetve a makro- és mikroszintű megközelítését.

2. A modern női bűnözés historiográfiája²⁵

Paul Knepper, a bűnözéstörténet egyik legismertebb, nemzetközileg is méltán kiemelt figyelemmel kísért kutatója arra mutatott rá a bűnözés történetírásáról szóló, 2016-ban megjelent monográfiájában, hogy bár a modern kriminalitás a 19. századi iparosodás és urbanizáció nyomán hamar felkeltette a társadalomtudósok és a történészek érdeklődését, mégis csak a 20. század második felében vált a történettudomány kiemelt fontosságú kutatási területévé. Ez annak köszönhető, hogy az elmúlt hat-hét évtized során bontakoztak ki azok az új tudományos paradigmák, amik révén nemcsak összetetten, de új megvilágításban is vizsgálhatóvá váltak a bűnözés különböző jelenségei. Kötetének konklúziójában az amerikai történész azt a megállapítást fogalmazta meg, hogy a modern bűnözéstörténet nem jöhetett volna létre az elmúlt évszázad második harmadában megjelenő olyan társadalom- és kultúrtörténeti szemléletváltások és „fordulatok” nélkül, mint az Annales-iskola generációinak hatása, a mikrotörténet, új várostörténet, pszichohistória, posztmodern kulturális fordulat, térbeli fordulat, gender kutatások, de továbbra sem nélkülözhetők a történettudomány „hagyományos” módszerei és megközelítései sem.²⁶

Knepper általános értékelése a magyar bűnözéstörténeti kutatások vonatkozásában is megfigyelhető. A következő historiográfiai áttekintésem meg fogja erősíteni azt az egyébként ismert körülményt, hogy a nemzetközi történettudományi (szűkebben társadalomtörténeti, ezen belül bűnözéstörténeti) trendek bizonyos fáziskéséssel, de Magyarországon is megjelentek. Az első részben röviden összefoglalom a bűnözés kutatásának főbb kereteit. Ebben nem törekszem teljességre, hiszen az említett Paul Knepperen kívül például Paul Lawrence, vagy a hazai történettudományban Perényi Roland ezt már megtette²⁷, csak azokat az aspektusokat hangsúlyozom, amik általában a női bűnözés vagy az én szűkebben vett témám (a Horthy-kori budapesti női bűnözés) vonatkozásában kifejezetten relevánsnak tekinthetők. Külön figyelmet szentelek Raskó Gabriella munkásságának, ezen belül is az 1970-es években megjelent *A női bűnözés* című monográfiájának, ami hosszú ideje megkerülhetetlen, és ma is

---

²⁵ A fejezethez részben a következő tanulmány szolgál alapul: Sipos Nikolett: Közelítések a két világháború közötti nagyvárosi női bűnözés társadalomtörténetéhez. *Történeti Tanulmányok*, 32. szám, Debreceni Egyetem, Debrecen, 2024. 167–182.

²⁶ Knepper, 2016. 229–234.

²⁷ Lásd Lawrence, Paul: The Historiography of Crime and Criminal Justice. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 17–37.; Perényi Roland: A jogtörténettől az „új kultúrtörténetig” – A bűnözés társadalomtörténete. *Sic Itur ad Astra*, 2006. 1–2. szám, 85–108.

alpműnek számít a magyarországi viszonyok kutatásában. Majd megvizsgálom és röviden összefoglalom az elmúlt pár évtizedben folytatott releváns kutatásokat, végül azokat az újabb nemzetközi megközelítéseket mutatom be, amiket a jelen dolgozat megírásához is felhasználtam.

2.1. A bűnözés kutatásának története

Ahogy Perényi Roland megfogalmazta, a „*bűnözés mibenléte, a bűn fogalma, teológusok, szociológusok, és elsősorban az erre szakosodott tudomány, a kriminológia művelőinek kutatási területe. A történettudomány, ezen belül a társadalomtörténet azonban csak nemrég fedezte fel a bűnözés történetét, az eretnokség vagy a boszorkányság históriájának vizsgálata a társadalomtörténet »kulturális fordulata« nyomán megjelent irányzatainak, a történeti antropológiának és a mikrotörténelemnek köszönhetően azonban már régen nem számít újdonságnak.*”²⁸ Persze a téma (vagyis a bűnözés különböző jelenségei) már a korábbi korszakokban is érthetően nagy érdeklődést keltett az akkor élő társadalomtudósok, újságírók és közéleti személyiségek körében. Erre utal az is, hogy a 19. század elejétől kezdve megszorodtak azok a források (hivatalos feljegyzések, dokumentumok, sajtóanyagok), amik az adott kor kriminalitásának különböző aspektusairól tudósítottak. Ezek a rendelkezésre álló anyagok rendkívül értékesek a modern kutatók számára, mivel lehetővé teszik számukra, hogy alaposan tanulmányozzák és megértsék az adott időszak jelenségeit és eseményeit.

Ahogy a korábbiakban idézett Paul Knepper rámutatott, a 19. század folyamán a korai kutatások a bűnözés jogi és statisztikai vonatkozását vizsgálták. Ezt társadalmi és szellemi hatások egyaránt inspirálták. Az előbbibe a modernizáció és urbanizáció révén tapasztalható jelentős változások sorolhatók, mint a városok robbanásszerű fejlődése (különösen Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban), illetve az ennek révén tapasztalható új társadalmi jelenségek. Az utóbbiba pedig elsősorban a pozitívizmus és a marxizmus, mivel mindkettő új megközelítéseket kínált. A pozitívizmus azt, hogy empirikus adatgyűjtéssel minden jelenség leírható, értelmezhető, sőt törvényszerűségek megfogalmazása révén előre jelezhető. Főképp ez inspirálta a jelentős 19. századi statisztikai adatgyűjtéseket, valamint az első nagyvárosi „szegénységterképek” megrajzolását (például a legismertebbek Charles Booth térképei a 19.

---

²⁸ Perényi, 2006. 85–86.

század végi London vonatkozásában).²⁹ A marxizmus pedig a társadalmi konfliktusok akkor újszerű magyarázatával lépett fel.

A 20. század első évtizedeiben is két meghatározó hatás érte a bűnözés vizsgálatát: az egyik a „chicagói iskolának” nevezett városszociológiai paradigma, amiben szintén fontos szerepet kapott a különböző deviáns magatartásformák elhelyezése a nagyvárosi térben, a másik pedig az Annales-iskola, ami elsősorban a hosszú távú (longue durée) folyamatok, az újszerű témafelvetések és módszerek alkalmazása révén jelentett újdonságot. Knepper is külön figyelmet szentelt Michel Foucault munkásságának és az ő hatására a 20. század második felében megújuló történeti kutatásoknak, amik elsősorban a már említett diskurzuselemzés révén adtak új metodológiai eszközöket a történészek számára.³⁰

A bűnözéstörténeti kutatások a 20. század utolsó harmadában kaptak újabb lendületet, és sorra születtek az átfogó monográfiák, esettanulmányok, tanulmánykötetek, periodikák tematikus számai, illetve önálló folyóiratok. Ezek közül kiemelendő, hogy az angol és francia területen 1978-ban alakult olyan közös munkacsoport, ami a vonatkozó kutatásokat fogta össze, folyóiratuk a *Crime, History & Society – Crime, Historie & Sociétés* évente kétszer jelentetett meg tanulmányokat angol és francia nyelven (mára a kiadvány megjelenése rendszertelenné vált). Mindez tematikai és módszertani sokszínűséget jelentett, és joggal állapítható meg az, amit Perényi Roland úgy fogalmazott meg, hogy „a bűnözés angol és német nyelvű szakirodalmára mára szinte áttekinthetelenné duzzadt”.³¹

Magyarországon először a néprajztudomány kezdett a bűnözés témájával foglalkozni, különösen a betyárságra irányult kiemelt figyelem (Gönczi Ferenc a somogyi, a dél-alföldi betyárság történetét pedig Szabó Ferenc mutatta be). Történettudományi vonatkozásban pedig elsőként Hajdu Lajos hívta fel a figyelmet a „bűnözés történetének feldolgozatlanására, illetve a kutatásban rejlő lehetőségekre” az 1980-as évek közepén. Ebben az időszakban és 1990-es években ugyan elkezdtek olyan forrásokat is bevonni a magyar kutatók vizsgálódásaikba, amikre korábban kevesebb figyelmet fordítottak, ám az ezekből született munkák inkább még csak leíróbb jelleggel bírtak. Később a *Hajnal István Kör* megjelenése adott nagy lendületet, különösen a társadalom perifériáin lévők vizsgálatához, és „egyre több írás jelent meg például a koldusokról, csavargókról vagy éppen a törvényesség és az illegalitás

---

²⁹ Vaughan, Laura: *Mapping Society. The Spatial Dimensions of Social Cartography*. UCL Press, London, 2018. 61–128.; 168–204. – A kutatások rámutattak arra, hogy a nagyvárosi környezetben hogyan kapcsolódott össze a fizikai szegregáció és a társadalmi marginalizáció, valamint azokra a korabeli aggodalmakra, amik a nagyvárosi szegények alkoholfogyasztásának összefüggésében az erőszak terjedése miatt alakultak ki.

³⁰ Knepper, 2016. 5–57, 87–113, 145–171.

³¹ Perényi, 2006. 86.

határmezsgyéjén mozgó prostituáltakról”. Amennyiben pedig a jelen bűnözéstörténet kutatását nézzük, Perényi Roland szerint két tendencia figyelhető meg. Az egyik irány a rendvédelmi szervek valamely aspektusát dolgozza fel, a másik pedig a nyugati mintákhoz idomul, és azok elméleti és módszertani megközelítéseit igyekszik átültetni a hazai viszonyokra. Ezeknek a változásoknak a következtében került a bűnözés több történész kutatásának horizontjába az elmúlt időszakban.³²

Ahhoz, hogy az értekezés témáját jelentő két világháború közti nagyvárosi női bűnözés tendenciái értelmezhetőek legyenek, fontos a dualizmus kori adatokat is megvizsgálni. A 19. század végi bűnözés társadalomtörténeti vonatkozásai kapcsán megkerülhetetlen Perényi Roland *A bűn nyomában – A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914* című könyve. Perényi az első világháború előtti nagyvárosi bűnözés széleskörű módszertani vizsgálatát végezte el a bűnügyi statisztika, a korabeli sajtóorgánumok és tudományos kiadványok segítségével. Kiemelendő, hogy bemutatta a korszakban megjelent kriminológiai elméleteket és bűnfelderítési módszereket, mint például az európai hatásra átvett daktiloszkópiát, ami az őrizetbe vett tettes ujjlenyomatának nyilvántartásba vételét jelentette. Perényi széleskörű statisztikai adatközlést is végzett a korabeli Statisztikai Évkönyvekben található adatok segítségével, amik hozzájárultak ahhoz, hogy megismerjük a modernizálódó Budapest kriminalitását. A kvalitatív elemzés mellett a korszak tömegsajtójának és populáris kultúrájának diskurzusát is bemutatta, ami nyomán rávilágíthatott arra, hogyan is vélekedett a 19–20. század fordulóján a társadalom a bűnözés jelenségével kapcsolatban.³³

Emellett Perényi kísérletet tett a korszak budapesti bűnözésének lokalizációjára is, immáron egy jóval tágabb időbeli keretben *Az utca diskurzusa – Budapest bűnözése és a városi tér (1873–1941)* című tanulmányában. A vizsgálódása során kiderült, ahhoz, hogy a főváros bűntérképe pontosan megrajzolhatóvá váljon számunkra, több részletes forrás szükséges, ám bizonyos megfigyelések így is megfogalmazhatóvá váltak. Például az, hogy az első világháborút „[...] követő társadalmi, politikai és gazdasági változások, valamint a háború utáni városfejlődés nyomot hagyott a bűnözés mentális térképén is.” Ennek hatására a bűnözésre hajlamosabb alsóbb társadalmi rétegek, mint a munkásság, a város egyre marginalizáltabb területeire szorult ki, így a rendőrség számára a külvárosi és elővárosi területek is „gyanús zónává” váltak. Továbbá az is fontos megállapítása, hogy a rendőri szervek elleni fegyveres fellépésekben, nemcsak alsóbb társadalmi csoportok (iparossegédek, gyári

---

³² Uo. 97–100.

³³ Perényi, 2012.

munkások, fuvarosok, napszámosok), hanem a frontról érkezett katonák is „kiemelkedtek”. Ez is mutatja, hogy főleg azon csoportok voltak bűnözésre hajlamosabbak, amik társadalmi szempontból „gyökértelenebbnek” számítottak.³⁴

Ugyanebben az időintervallumban vizsgálja tovább Perényi az *Urbanizáció és erőszak – Személy elleni bűncselekmények Budapesten (1873–1945)* című munkájában azt a kérdést, hogy vajon az előbb említett gyökértelen, vidékről felérkező népesség hatására növekedő tendenciát mutatott el a város kriminalitása. A vizsgálathoz segítségül hívta a korszakban keletkezett statisztikai kiadványok bűnügyi vonatkozású részeit. Ezek alapján elemezte a gyilkosságok és emberölések számát, az ennek következtében elhunytak számát, amit százezer főre vetítve is lebontott. A kvantitatív vizsgálat eredményeképpen megállapította, hogy a személy ellen bűncselekmények alakulása hasonlóságot mutatott a nyugati-európai tendenciákkal.³⁵

Amennyiben a budapesti bűnözés társadalomtörténetének vizsgálatára vállalkozunk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül Gyáni Gábor 2005-ben megjelent *A bűnözés Horthy-kori történetéhez* című tanulmányát sem, ami részletesen tárgyalta a bűnözés és deviancia témakörét, emellett pedig kitért a bűnügyi statisztikára is, összehasonlítva azokat más európai országok mutatóival. Gyáni rámutatott arra, hogy a bűn fogalmának értelmezése és a bűnözés megítélése kontextusfüggő, és az adatokat nemcsak a bűnözés tényleges megértésére, hanem a múltbeli bűn fogalmak és az ezzel kapcsolatos gondolkodás feltárására is fel lehet használni.³⁶

Általában elmondható, hogy a 2000-es években szaporodtak meg azok a munkák, amik valóban a Perényi által megállapított mindkét irányzathoz kapcsolódtak. Rendészettörténeti vonatkozásban kiemelendő Sallai János, Kovács Tamás, valamint Androvicz Gábor munkássága. Mindhárman a rendvédelem különböző aspektusait tárgyalták, amik között megkülönböztetett figyelmet szenteltek a szervezettörténeti vonatkozásoknak.³⁷ A bűnözés társadalomtörténeti vonatkozásai kapcsán pedig Kerepeszki Róbert utóbbi években megjelent tanulmányai említendőek, amik az első világháború hatásait, illetve a kábítószer megjelenését és kriminogén tényezővé válását vizsgálták.³⁸

---

³⁴ Perényi, 2023. 471–476.

³⁵ Perényi, 2024. 261–277.

³⁶ Gyáni, 2005. 381–392.

³⁷ Példaként itt most csak *A Rendőrákadémiától az egyetemig* című kötetben megjelent tanulmányaikra utalok. Lásd Sallai János: A modern magyar rendészet kialakulása. In: Jámor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A Rendőrákadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti Tanulmányok*. Rendőrség Tudományos Tanácsa, Budapest, 2019. 73–90.; Kovács Tamás: Közigazgatás és rendvédelem Magyarországon, 1867–1945. In: Uo. 111–132.; Androvicz Gábor: A fővárosi rendőrség 20 éve (1894–1914). In: Uo. 133–152.

³⁸ Például Kerepeszki, Róbert: Deviance in Budapest before and after the “Great War” – Major Tendencies and General Features. In: Barta, Róbert – Kerepeszki, Róbert – Kania, Krzysztof (eds.): *Trianon 1920–2020. Some*

A Horthy-kori bűnözés általános tendenciáiról szóló szakirodalom vizsgálata után a női bűnözéssel kapcsolatos munkák historiográfiai elemzését is fontos megejtenuk. Érdemes előjáróban megjegyezni, hogy általában a bűnözéstörténeti kutatások túlnyomórészt eddig inkább a férfitársadalom bűnözésére (azon belül is elsősorban az erőszakos bűncselekményekre³⁹) és a politikai töltetű deliktumokra fókuszáltak. A kriminológia mint diszciplína javarészt férfiak által elkövetett bűncselekményeket vizsgálta, így ennek következtében ez idáig a női bűnözés kutatása kevesebb figyelmet kapott. Ennek több oka is van, amelyek közül az egyik legfontosabb a társadalmi és kulturális normákban keresendő, ugyanis a hagyományos társadalmi nemi szerepek miatt a nőket gyakran gyengébbnek, emocionálisabbnak és bűnözésre kevésbé hajlamosnak tartották a férfiakhoz képest. Az utóbbi évtizedekben azonban a társadalomtudományokban végbemenő változások, különösen a modern kriminológia megjelenése, hozzájárultak a női bűnözés iránti fokozott érdeklődéshez. A kriminológusok felismerték, hogy a nők bűnelkövetése és annak társadalmi kontextusai külön figyelmet érdemelnek, mivel az eltérő társadalmi normák másféle motivációkat és lehetőségeket eredményeztek számukra, mint az ellenkező nem esetében. A női bűnözés kutatása tehát segíthet megérteni, hogy milyen tényezők vezették a nőket a bűncselekmények elkövetéséhez, és hogy a nők bűnelkövetése miben különbözött a férfiakétól mind a motivációk, mind a módszerek tekintetében.

Az utóbbi években a női bűnözésről szóló nemzetközi történetírás áttekintését legalaposabban a már említett Paul Knepper és Manon van der Heijden holland történész végezte el. Megközelítésük eltérő volt. Knepper az elmúlt évtizedek új tudományos paradigmái mentén értelmezte a női bűnözés historiográfiáját. Ennek megfelelően áttekintette a statisztikai alapú kutatások, az esettanulmány jellegű megközelítések, a diskurzuselemzések, valamint a gender alapú vizsgálatok főbb eredményeit. Összefoglalójából jól látszik, hogy a női bűnözésről szóló narratívákat már a 19. századtól alapvetően a férfiak tematizálták és konstruálták. De kiemelte azokat a munkákat is, amik a feminizmus kontextusában a férfiak elleni lázadásként értelmezték a női bűnözést. Ezek olyan vizsgálatokat eredményeztek, melyek főszereplői *„hétköznapi nők voltak, akik a hétköznapi problémákra találtak szélsőséges megoldásokat”*. Végző soron Knepper azt hangsúlyozta, hogy *„a nők és a bűnözés historiográfiája a nőtörténeti trendek hatására gyorsan bővült az elmúlt évtizedekben. Az*

Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920. University of Debrecen, Institute of History, Debrecen, 2021. 87–99.; Kerepeszki Róbert: „Kokaintól részegen bomlik Budapest éjszakai világa”. Kábítószeresek, „alvilág” és sajtónarratívák a két világháború közötti magyar fővárosban. *Clio Műhelytanulmányok*, 2022. 1. szám, 1–67.

³⁹ Vö. Eibach, Joachim, Violence and Masculinity. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 229–249.

eredmények nem csupán a nők történetét építették fel az eddig észrevétlenül maradt témák hozzáadásával, hanem megváltoztatták a bűnözés történetének általános megírását is”. Vagyis ma már a bűnözéstörténet kutatása elképzelhetetlen a nők szerepének vizsgálata nélkül.⁴⁰

Van der Heijden viszont a különböző történelmi korszakokra vonatkozó főbb megállapításokat tekintette át, és alapvetően azt vizsgálta, hogy hogyan és miért változott a regisztrált bűncselekmények nemek szerinti aránya, illetve azt, hogy a megfigyelt tendenciákra milyen válaszok születtek a vonatkozó kutatásokban. Arra mutatott rá, hogy az eddigi főbb tézisek az eltérő erkölcsi és jogi normákkal magyarázták a férfiak és nők bűnelkövetésre való hajlamát, illetve ennek értékelését. Továbbá kiemelte, hogy a nők történeti forrásokban való „láthatósága” is jelentősen befolyásolta azt, hogy mennyire és milyen formában vizsgálták eddig a történészek a női bűnözést. De Knepperhez hasonlóan hangsúlyozta azt, hogy a várostörténeti kutatások is jelentős felhajtóerőt jelentettek a női bűnözés kutatásához, hiszen a nők bűnelkövetése – miként azt a történészek hangsúlyozták – jóval gyakoribb volt a városokban, mint vidéken, mivel a szűkebb falusi közösség gazdasági és társadalmi támogatásának, illetve a szorosabb családi kötelékek hiánya arra készítethette a városban élő nőket, hogy „függetlenebb és kockázatosabb életet éljenek”.⁴¹

A holland történész a *Future Research on Women and Crime* című tanulmányában a témához kapcsolódó kutatások jövőjét is áttekintette. Abból indult ki, hogy az elmúlt évtizedekben a kriminológusok és kriminológia-történészek fontos lépéseket tettek a nők és a múlt bűnözésének megértése terén. A női bűnözés eltérő képet mutat Európa különböző részein, de 1900 előtt jóval nagyobb számban fordultak elő nők által elkövetett bűnesetek, mint a modern korban. A kutatás ugyan némi haladást mutat, de a téma mégis kevésbé feldolgozott, mint a férfiak esetében. Úgy tűnik, hogy a múltra vonatkozó feldolgozás napjainkban ismét háttérbe szorul az olyan jelenségek kiváltotta események miatt, mint a globalizáció és a migráció, illetve az etnikai hatások. Számos esetben az újabb keletű globális összehasonlítások már kevésbé veszik figyelembe a nemek közötti különbségeket. A továbbiakban a szerző arra a kérdésre keresi a választ, hogy a bűnügyi történelemnek ezek az új irányai mutatnak-e relevanciát a múltbeli női bűnözéssel, elsősorban a (női) migráció és az üldöztetés, illetve a nők és a gyarmati bűnözés kontextusában.⁴²

---

⁴⁰ Knepper, 2016. 173–201.

⁴¹ Heijden, Manon van der: Women and Crime, 1750–2000. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 250–267.

⁴² Heijden, Manon van der: Future Research on Women and Crime. *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies*, 2017. No. 2, 123–133.

Az esettanulmány-jellegű megközelítésekből most csak néhány példát ragadok ki a nemzetközi szakirodalomból. Az egyik Rian Sutton szociológus-kriminológus és Lynsey Black társadalomtudós *Detecting the Murderess: Newspaper Representations of Women Convicted of Murder in New York City, London, and Ireland, 1880–1914* című munkája, amelyben a gyilkosságért elítélt nők sajtó által prezentált képét vizsgálták. A tanulmány részletesen kitér arra, hogy a hírlapok, hogyan közvetítették a női tettes megjelenését, magatartását és megnyilvánulásait. A két kutató azt a kérdést is megpróbálja ezek alapján vizsgálni, hogy milyen külső jel alapján azonosíthatóak a bűnelkövetők.⁴³ Szintén a sajtódiskurzust vette górcső alá Rosanne Kennedy politológus egy 1922-ben London külterületén történt gyilkossági eset kapcsán, ami során Edith Thompson férjét, Percy Thompsont meggyilkolta a nő szeretője, Frederick Bywaters. Az eset a korszakban nagy port kavart, ezért több írásos dokumentum is fennmaradt ezzel kapcsolatban. A gyilkossági eset tárgyalása és az ezzel kapcsolatos sajtóvisszhangok megfelelő alapot nyújtanak ahhoz, hogy más országokra és kultúrákra vonatkoztatva is alkalmazhatók legyenek, így akár a magyar társadalomra értelmezve is.⁴⁴ Ugyanezzel az esettel foglalkozik Lucy Bland történész, aki *Modern Women on Trial – Sexual Transgression in the Age of Flapper* című könyvében hasonló szempontból közelítette meg a bűncselekményt.⁴⁵

Az eddig áttekintéshez érdemes egy megállapítást hozzátenni. Nevezetesen azt, hogy a női bűnözés történetére vonatkozó eddig nemzetközi történeti kutatások fő hangsúlya alapvetően az első világháborúig tartó „hosszú” 19. századra, illetve az ezt megelőző évszázadokra esik (maga van der Heijden is alapvetően az újkori holland történelemmel foglalkozik). Ez persze nem véletlen, hiszen a modernizáció kora előtti időszakok a forrásadottságok miatt jelentős kihívásokat rejtenek, maga a modernizáció és az ezzel járó urbanizáció pedig megkerülhetetlen változásokat eredményezett.⁴⁶ Ebből következően pedig az általam vizsgált időszak mintha kevesebb hangsúlyt kapna, különösen igaz ez, ha a földrajzi és kontinentális aspektusokat is figyelembe vesszük. Általában elmondható, de a női bűnözés vizsgálatával kapcsolatban is hangsúlyozandó, hogy az eddigi vizsgálódások (így Knepper és van der Heijden historiográfiai

---

⁴³ Sutton, Rian – Black, Lynsey: *Detecting the Murderess: Newspaper Representations of Women Convicted of Murder in New York City, London, and Ireland, 1880–1914*. In: Adam, Allinson (ed.): *Crime and the Construction of Forensic Objectivity from 1850*. Palgrave Macmillan, London, 2020. 233–255.

⁴⁴ Kennedy, Rosanne: *Affecting Evidence: Edith Thompson's Epistolary Archive*. *Australian Feminist Law Journal*, 2014. No. 1, 15–34.

⁴⁵ Bland, Lucy: *Modern Women on Trial. Sexual Transgression in the Age of the Flapper*. Manchester University Press, Manchester – New York, 2013.

⁴⁶ Szemléletes példa erre Heijden, Manon van der – Pluskota, Marion – Muurling, Sanne (eds.): *Women's Criminality in Europe, 1600–1914*. Cambridge University Press, Cambridge, 2020. 26–45. és Muuring, Sanne: *Everyday Crime, Criminal Justice and Gender in Early Modern Bologna*. Brill, Leiden–Boston, 2021.

áttekintése) Nyugat-Európa-, illetve Amerika-központú, Kelet-Közép-Európa láthatóan eddig kevésbé keltette fel a téma iránt érdeklődő kutatók figyelmét, noha komparatív szempontból talán fontos új megállapításokkal kecsegtetne.

2.2. Raskó Gabriella munkássága

Magyarországon kevés olyan munka született eddig, ami a női bűnözés jelenségét átfogóan vizsgálta volna. Kivételt képez ez alól Raskó Gabriella kriminológus *A női bűnözés* című a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó által megjelentetett 1978-as munkája. A közel 600 oldalas, nyolc fejezetből álló könyv több aspektusból mutatja be a női bűnelkövetést, ezért érdemes külön figyelmet szentelni erre.⁴⁷

Az első *A női bűnözés jelentősége és jellegzetességei* című fejezetben Raskó alaposan indokolja azt, hogy miért is szükséges ezt a jelenséget vizsgálni és megpróbálja nemzetközi, illetve hazai adatokkal is alátámasztani a téma relevanciáját. Már a könyv elején fontos kijelentést fogalmaz meg, ugyanis szerinte a jelenség sajátosságai „nem jelentik azt, hogy a női bűnözés etiológiája merőben különbözne a férfiéétől, hiszen az emberi magatartásokat, így a bűnözést is, azonos töről fakadó társadalmi erők alakítják és az alapvető ember motivációs rendszerek is azonosak a férfiaknál és a nőknél. Legfeljebb arról van szó, hogy bizonyos tényezők erőteljesebb, mások halványabb szerephez jutnak a női bűnözésben, mindenkor a nő társadalmi szerepkörének és az ehhez kapcsolódó elvárásoknak, kulturális sztereotípiáknak, valamint az ezt tükröző tudatformáknak függvényében.”⁴⁸ A második *Nem és bűnözés. A leggyakoribb női bűnelkövetési formák és szankciók vázlatos történelmi áttekintése* című fejezetben a boszorkányság, magzatelhajtás, a házasságtörés, paráznaság, a gyermekkítétel és az gyermekölés büntetteit ismerteti történelmi, vallási és kulturális példákon keresztül.

A következő fejezetben statisztikai vizsgálatokat mutat be a 19. századtól kezdve egészen az 1970-es évekig. Ebben több kategóriára kitér, mint például az elítéltek számának és arányának megoszlása bűncselekményfajták szerint, az elítélt nők életkora, a visszaeső bűnözők kriminalitása vagy a szabadságvesztésre ítélt nők statisztikája, amiket nemzetközi kontextusban is próbál elhelyezni. A negyedik fejezet különböző tudományterületek, mint például a szociológia, pszichológia vagy a jogtudományok képviselőinek bűnözésről alkotott

---

⁴⁷ Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.

⁴⁸ Uo. 35.

elméleteit és nézeteit sorakoztatja fel. Itt kerül említésre Cesare Lombroso olasz kriminológus, Erich Wulffen német kriminológus, Vámbéry Rusztem büntetőjogász vagy a királyi ügyész Szöllősy Oszkár is.

A nők élet elleni bűncselekményeinek kriminológiai elemzése című fejezet részletesen kitér egy különösen figyelemreméltó megállapításra, miszerint „a nők ölési cselekményeinek zömét egy viszonylag jól körülhatárolható fő típus alkotja. Ezt pedig főleg az elkövetőhöz fizikailag-pszichikailag közelálló személyekkel kapcsolatos tartós jellegű válságállapot jellemzi. Az áldozati kör tehát itt a hozzátartozókból áll, elsősorban és túlnyomó arányban a férj-élettárs-szerető, másodsorban a gyermek, harmadsorban a szülő és más rokonok alkotják. A büntett mindenkor a sértettel való személyes viszony talaján keletkezik, és rendszerint mélyreható elkeseredés váltja ki, mely addig terjed, amíg a tettes cselekvési köre beszűkül és az ölésen kívül más alternatíva nem áll előtte.”⁴⁹

Raskó nemcsak az áldozat-tettes kapcsolat jellemzőivel, hanem az elkövetés módjával kapcsolatban is értékes megállapításokat tesz. Véleménye szerint a női tettes nem pszichológiai indíttatásból választ „álnok”, „alattomos” eszközt bűncselekménye elkövetésére, hanem az előnytelen erőviszonyok hatására, az alkalom szülte, rendelkezésére álló eszközt választja meg „fegyverként”.⁵⁰ A fejezetben külön elemzést szán a tipikus női deliktumnak tartott gyermekölésnek is, amivel kapcsolatban megállapítja, hogy „a házasságon kívüli szülés miatti szégyen, a megvetéstől, megszólástól, a családi, baráti és munkahelyi környezet elítélésétől való félelem még ma is túlnyomónak tekinthető az indítékok között.”⁵¹

A nők szerepe a vagyon elleni bűnözésben fejezetben 78 olyan bűnesetet mutat be, amiben 1971 és 1973 között jogerős bírói ítéletet hoztak. A bűncselekmények mind alanyi és mind tárgyi oldalát is vizsgálja statisztikai adatok segítségével. A következő fejezet a már elítélt és börtönbe került nő pszichológiájával, kiváltképp az emberölést elkövetett nők lélektanával foglalkozik. Majd a könyv zárásaként a bűnözés prevenciójával és a további kutatási irányokról is szót ejt. Összességében elmondható, hogy 1973 óta nem született ilyen átfogó korszakokon átívelő munka a magyarországi női bűnözés sajátosságairól, inkább olyan kutatások láttak napvilágot, amik egy bűnesetet vagy bűnelkövetőt elemeznek részletesen.

---

⁴⁹ Uo. 361–362.

⁵⁰ Uo. 410–411.

⁵¹ Uo. 451. Sajátos részét képezték a gyermekölések között azok a különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságok, ahol a megesett anya úgy próbált megszabadulni újszülöttjétől, hogy feldarabolt őt. Erről bővebben lásd Sipos Nikoletta: A Horthy-kor rémtettei – Darabolós gyilkosságok a két háború között. *Újkor.hu* Online: <https://ujkor.hu/content/horthy-kor-remtettei-darabolos-gyilkosságok-ket-haboru-kozott> (letöltve: 2024. május 25.), Sipos Nikoletta: Különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények a Horthy-korban. In: Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A Rendőrákadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti Tanulmányok*. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 227–240.

2.3. Mikrotörténeti „mélyfúrások”

A hazai mikrotörténeti vizsgálatok közül kiemelendő a Mátay Mónika által szerkesztett 2016-ban megjelent *Méregkeverők* című kötet.⁵² A munka az 1929-ben felszínre kerülő, nagy visszhangot kiváltó és azóta többek által elemzett tiszazugi arzénos méregkeverő asszonyok által elkövetett gyilkosságok történetét dolgozza fel. A négy fejezetből álló statisztikai kimutatásokkal, korabeli újságcikkkel, képekkel és térképekkel ellátott munka különböző megközelítésből mutatja be a gyilkossági botrányt. Az első rész egy alapos elemzést foglal magába a bűneset felfedezésétől a nyomozáson át a bírósági tárgyalásokig. A második és harmadik nagyobb egység az ügy médiareprezentációjának és recepciótörténetének bemutatására fókuszál, kitérve a ma ott élő emberek lokális emlékezetére is. Az utolsó rész kontextualizálja az esetet a mikrokörnyezetben való elhelyezéssel, aminek révén megismerjük nemcsak a falusi társadalom összetételét és demográfiai viszonyait, hanem a mentális környezetet is.⁵³

A Horthy-korszak szintén híresebb esetei közé tartozik „Pipás Pista” sorozatgyilkossági esete, amivel kapcsolatban Bezsényi Tamás kriminológus-történész közölt több részletes vizsgálatot is. Pipás Pista, született Földi Viktória férfiként élő bérnyilkosként „uralta” az 1920-as, 30-as évek szegedi tanyavilágát. Bezsényi a „Pipás” által elkövetett gyilkosságokat kriminalisztikai szempontból vizsgálta és megpróbálta felvázolni a bűncselekmény mögött húzódó motivációkat és mintákat is. A tiszazugi méregkeverő nők esetéhez hasonlóan itt is nagy szerepet játszottak a felbújtó nők, akik valamilyen megfontolásból fakadóan meg akartak szabadulni a számukra teherként jelentő férjeiktől.⁵⁴

---

⁵² Mátay (szerk.), 2016.

⁵³ A tiszazugi esettel kapcsolatban több feldolgozás is született, én a legújabbat emeltem ki. Az esetről lásd még Bakos László: A tiszazugi arzénos gyilkosságok visszhangja a korabeli magyar sajtóban. In: Szabó László, Keményfi Róbert (szerk.): *Varia ethnographica et folkloristica. Ujváry Zoltán 65. születésnapjára*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1997. 223–232.; Bodó Béla: *Tiszazug. A Social History of a Murder Epidemic*. Columbia University Press, New York, 2002.; Bezsényi Tamás: Mire jó egy gyilkosságsorozat? Régiófejlesztés és politikai karrier. *Médiakutató*, 2014. 3. szám, 25–36.; Gunst Péter: Tiszazug 1929. Meggyilkolt férjek és apák. *História*, 1985. 2. szám, 25., 34.; Gunst Péter: Tiszazug. Kísérlet a gyilkossági ügyek társadalomtörténeti elemzésére. *Valóság*, 1986. 10. szám, 89–97.; Ládonyi Emese: „Átkos lidércként nehezedett a falura...” A nagyrévi bába, Fazekas Gyuláné szerepe a tiszazugi arzénos gyilkossági ügyekben. *Korall*, 2007. 28–29. szám, 226–246.; Bálint Angelika – Győri Anna: A tiszazugi arzényilkosságok reprezentációi. *Médiakutató*, 2014. 3. szám, 37–48.; Mátay Mónika – Trádlér Henrietta: Áldozatok a háború után. Arzénnel mérgezett veteránok. In: Majoros István – Antal Gábor – Hevő Péter – M. Madarász Anita (szerk.): *Sorsok, frontok, eszmék. Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára*. ELTE BTK, Budapest, 2015. 715–731.; Trádlér Henrietta: A modern boszorkány arcai: a tiszazugi bábakép a sajtóban. In: Smid Bernadett (szerk.): *Minden dolgok folytatása. Tanulmányok Deáky Zita 60. születésnapjára*. ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest, 2015. 559–576.

⁵⁴ A Pipás Pista esethez lásd részletesebben: Bezsényi Tamás: „Azok is nyírták a tanyasiakat”: Pipás Pista alföldi gyilkosságsorozatának emlékezete az első világháború árnyékában. In: Püske Levente – Kerepeszki Róbert (szerk.): *A „Nagy Háború” és emlékezete*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015. 185–208.,

Az eddigi szakirodalom rámutatott arra is, hogy első világháború jelentősen átalakította a nők életét. A háború alatt a nők szerepe és társadalmi helyzete több tekintetben megváltozott, például a velük szemben támasztott erkölcsi elvárások erősödése kapcsán, ami megnyilvánult a jogi- és büntetőeljárások vonatkozásában is. Ezt vizsgálja Baráth Katalin történész *Súlyosbító körülmények – Női vádlottak az első világháború hátországi büntetőbírósága előtt* című tanulmányában.⁵⁵

A nők által elkövetett bűncselekmények vizsgálatának speciálisabb kategóriáját képezik a nagyvárosi prostitúcióról szóló kutatások. A Császtvay Tünde irodalomtörténész és muzeológus által összeállított *Éjjeli lepkevadászlat – Bordélyvilág a történeti Magyarországon* című könyv a dualizmuskori és Horthy-kori prostitúció történetét dolgozza fel magán- és közgyűjteményi képek és illusztrációk segítségével. A könyvvel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy nincs hasonló munka, ami ilyen gazdag forrásanyagon keresztül mutatná be a jelenséget, karikatúrákkal, statisztikai kimutatásokkal, újságcikkkel és kéziratokkal.⁵⁶

A jelenség szerkezetével foglalkozik Tötös Áron is „*A főváros kellős közepén ott fetreng a prostitúció*” – *A budapesti prostitúció topográfija (1873–1928)* című tanulmányában. A kutatás a hálózatelemzés és statisztika módszerével, illetve levéltári anyagok segítségével próbálja felvázolni fővárosi prostitúciót. Fontos megállapítása, hogy „*a szexkereskedelem az urbanizáció, a modernizáció, az átalakuló szórakozási és kikapcsolódási szokások, az életmód megváltozása a prostitúciós intézmények szerkezetének metamorfózisát is magával vonta. Ennek köszönhető, hogy a bordélyházi rendszer leáldozása után, a magánkéj nők működésével párhuzamosan jelentős mértékben diverzifikálódott a prostitúció kínálata, és a női testet kiárusító intézmények színes palettája várta a fővárosba látogatókat, ahogy a helyi lakosokat is.*”⁵⁷

Hasonlóan Völgyi Réka és Trädler Henrietta is széleskörűen foglalkoznak a 20. század eleji budapesti prostitúcióval. Munkáiban áttekintik a jogi szabályozásokat (kitérve a titkos és legális prostitúció fajtáira), a kéjnőkről kialakított áldozati képeket, a meggyilkolt kéjnők sajtóvisszhangját és a prostituáltat, mint bűnelkövető személyt. A prostituáltak által elkövetett

---

Bezsenyi Tamás: Az első magyar sorozatgyilkos bérgyilkosságai I. *Belügyi Szemle*, 2018. 1. szám, 136–154., Bezsenyi Tamás: Az első magyar sorozatgyilkos bérgyilkosságai II. *Belügyi Szemle*, 2018. 2. szám, 109–132., Bezsenyi Tamás: Pipás Pista, a „határsértő sorozatgyilkos”: Nőnek született, de férfiként gyilkolt. *Újkor.hu*, Online: <http://ujkor.hu/content/pipas-pista-nonek-szuletett-de-ferfikent-gyilkolt> (letöltve: 2024. május 26.).

⁵⁵ Baráth Katalin: *Súlyosbító körülmények. Női vádlottak az első világháború hátországi büntetőbírósága előtt. Korall*, 2018. 71. szám, 69–86.

⁵⁶ Császtvay, 2009.

⁵⁷ Tötös, 2023. 540.

bűncselekménytípusok kvantitatív elemzése során jó láthatóvá vált, hogy leggyakrabban a lopás büntettét követték el.⁵⁸

A korszakban a prostituáltakhoz hasonlóan a cselédek is többször bűnözésre adták a fejüket. A cselédség társadalomtörténeti kutatásával először részletesen Gyáni Gábor foglalkozott a 19. század második felétől kezdve egészen az 1940-es évekig. A „gyökértelenként” jellemzett cselédség előtt a korszakban három út állt Gyáni *Család, háztartás, városi cselédség* című munkája alapján, de ezek közül a téma szempontjából számunkra az a réteg érdekes, akik a cselédség mellett a prostitúcióba és más deliktumokba is bekapcsolódtak.⁵⁹ Trádler Henrietta is ezzel a réteggel foglalkozott *Az igazi Édes Annák* című 2017-es tanulmányában. A mikrotörténeti munkát a Kísérleti Kriminológiai Osztály fennmaradt forrásanyagai alapján dolgozta fel és két gyilkosságot elkövetett cseléd esetén keresztül mutatta be a korbéli cselédség helyzetét.⁶⁰

A bemutatott historiográfiai áttekintés alapján elmondható, hogy egyre több tudományterület kezd érdeklődni a bűnözéstörténet iránt, ami a történettudományi kutatások szempontjából is izgalmas, új lehetőségeket kínál. Fontos megjegyezni, hogy a magyar vizsgálódások inkább a mikrotörténeti szempontokat tartják szem előtt és kevés olyan munka van, ami a jelenség korszakokon átívelő történetét mutatná be valamilyen vonatkozás alapján. Ez a megállapítás a női bűnözés vonatkozásában is elmondható, ugyanis Raskó Gabriella kriminológus 1972-es munkája óta nincs olyan munka, ami a női deliktumok átfogó vizsgálatát célozta volna meg.

---

⁵⁸ Lásd Völgyi, 2020. 1–80., Völgyi, 2023. 41–53.; Trádler Henrietta: Tolvaj cseléd lányok, bűnöző házi cselédek. *Aetas*, 2023. 2. szám, 60–79. Trádler Henrietta: *A budapesti házi cselédség társadalomtörténete a 19. század közepétől a 20. század közepéig – Cselédbiográfia-értelmezések*. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2022.

⁵⁹ Gyáni, 1983.; Gyáni, 2020.; Gyáni, 1986, 94–116.

⁶⁰ Trádler Henrietta: *Az igazi Édes Annák. Sic Itur ad Astra*, 2017. 66. szám, 191–226.

3. Korszak és kontextus

A női bűnözés történeti vizsgálata nem értelmezhető elszigetelten a korszak társadalmi-politikai berendezkedésétől, normarendszereitől és mentalitástörténeti sajátosságaitól. A modern nagyvárosként működő Budapest az 1873-as városeyesítést követően nem csupán közigazgatási, hanem gazdasági, kulturális és társadalmi értelemben is az ország meghatározó központjává vált. Ezért a főváros életét alakító tényezők – mint például a társadalmi hierarchia változásai, az urbanizációs folyamatok, a politikai és gazdasági környezet vagy a nemi szerepekről folytatott diskurzusok – kulcsfontosságúak a női kriminalitás sajátosságainak megértése szempontjából. A női bűnelkövetés társadalmi megítélését ugyanis nem csupán a jogi kategóriák, hanem a nemi normákhoz, társadalmi elvárásokhoz és a devianciákhoz való korabeli viszony is alakította. Ennek megfelelően a következő fejezetben először a korszak politikai és társadalmi berendezkedését vázolom fel, majd a nemi szerepekhez kapcsolódó diskurzusokat és normarendszereket mutatom be, külön figyelmet szentelve a modernitással összefüggő nőképek és devianciák társadalmi megítélésének. E logikai ívet követve a fejezet célja, hogy a nagy politikai-társadalmi keretek, a modern nagyváros urbanizációs jelenségei és a nemi normák történeti összefüggésében mutassa be azt a komplex társadalmi környezetet, amelyben a női bűnözés értelmezést nyerhetett.

3.1 Társadalmi és politikai háttér

A két világháború közötti Budapest társadalmi és politikai viszonyait alapvetően meghatározta az 1920 után kialakult jobboldali radikális jellemzőket is mutató konzervatív, „keresztény” politikai berendezkedés, ami a liberális-demokrata, illetve a szocialista-kommunista eszmékkel szemben határozta meg magát. Az első világháborút követő forradalmi kísérletek – a polgári demokratikus berendezkedéshez közelítő 1918–1919-es őszirózsás forradalom, majd a proletárdiktatúrát meghirdető Tanácsköztársaság – rövid életűek voltak, és bukásuk után a politikai elit a stabilitás és rend helyreállításának igényével épp a keresztény-nemzeti eszmerendszerre épülő új kurzusban látta biztosítani Magyarország jövőjét.⁶¹

---

⁶¹ A Tanácsköztársaság és az őszirózsás forradalom történetéhez lásd bővebben: Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság – Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018.; Hatos Pál: *Rosszfiúk világforradalma – Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2021.; Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*. Helikon Kiadó, Budapest, 2018.

Ez a keresztény-konzervatív politikai irányvonal az „erkölcsi rend” és a társadalmi hierarchia helyreállítását tekintette egyik legfőbb céljának. A Tanácsköztársasággal szembeni ideológiai ellenállás és a társadalmi nyugalom visszaállításának vágya egy sajátos rendfelfogást szült, ugyanis az állam vezetői, valamint a „hagyományos” arisztokrata és az értelmiségi elit körében meggyökeresedett az a nézet, hogy a politikai stabilitást csak a tradicionális értékek – kereszténység, család, erkölcs, hierarchia – megerősítésével lehet fenntartani. E rendfelfogás szorosan kapcsolódott a nemzetfelfogás újrendezéséhez is, amelyben kiemelt szerep jutott a nőknek, és a nők nem csupán biológiai értelemben vett anyaként, hanem a társadalmi rend és a nemzeti erkölcs letéteményeseként jelentek meg.⁶²

A politikai fordulat természetesen nem függetlenedett a társadalmi struktúrák átalakulásától sem. Az első világháborút követő gazdasági és társadalmi megrázkódtatások, a történelmi Magyarország szétesése és a trianoni békeszerződés következményei mély nyomokat hagytak Budapest társadalmán is. Az arisztokrácia korábbi politikai és kulturális dominanciája fokozatosan visszaszorult, miközben megerősödött a városi középosztály, különösen a hivatalnoki, értelmiségi és kispolgári rétegek szerepe. A városi társadalom új egyensúlyi helyzetének kialakulása azonban nem járt a társadalmi feszültségek enyhülésével, sőt a munkásság, valamint a szegényebb rétegek helyzete sok tekintetben tovább romlott, különösen a gazdasági világválság éveiben.⁶³

Ahogy már említettem, a korszak társadalmi normái és nemi szerepelvárásai szorosan összefonódtak a nemzetépítés és a rendteremtés ideológiájával. A női szerepekhez kapcsolódó elvárások alapvetően idealizálták az „önfeláldozó”, „tisztá erkölcsű”, „családcentrikus” nő képét, amely szoros összefüggésben állt az állam által propagált keresztény-nemzeti normarendszerrel. A női identitás központi eleme a társadalmi és nemzeti regenerációban betöltött szerep lett: a nő feladata a családi rend fenntartása, a gyermekek keresztény-nemzeti nevelése, valamint a férfi morális megtámasztása volt. Ezt propagálta a korszak meghatározó konzervatív nőszerkezete, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége is.⁶⁴ Ezzel szemben a női

---

⁶² A Horthy-rendszer megszilárdításáról lásd részletesebben: Veszprémy László Bernát: *1921. A Horthy-rendszer megszilárdulásának története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2021., Püski Levente: *A Horthy-korszak politikai rendszere*. In: *A Horthy-korszak vitatott kérdései*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2020. 55–69.; Püski Levente: *A Horthy-rendszer*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2006. 11–16.

⁶³ Az első világháború utáni társadalmi következményekhez lásd részletesebben: Bódy Zsombor: *Népesedés, életmód és a nők helyzetének változásai Magyarországon az I. világháború után*. In: Tomka Béla szerk.: *Az első világháború következményei Magyarországon*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015. 227–255.

⁶⁴ A MANSZ-ról lásd Nagy Gyöngyi: *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1918–1946*. Doktori disszertáció. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2022. – Az egyesület és hivatalos lapja, *A Magyar Asszony* egyébként ódkodott attól, hogy a nőket érintő problémákról, mint a kereseti viszonyokról, a családon belüli erőszakról, a szexualitás és a prostitúció kérdéseiről, illetve a női bűnözésről a nyilvánosság előtt megnyilatkozzon. Ebből a szempontból (is) hasonított az elődszervezetére, a századelőn létrehozott

szerepből kilépő, a konvenciókat megszegő nő, legyen szó akár erkölcstelennek bélyegzett életmódról, független keresőtevékenységről vagy akár bűnözésről, könnyen vált a közgondolkodásban deviáns, sőt „démonizált” figurává.⁶⁵ Ez a sajátos értelmezési keret segít megérteni, hogy a női kriminalitás miért vált különösen érzékeny és ideológiailag telített témává a két világháború közötti időszakban, különösen Budapesten, amely egyrészt a modernizáció egyik központja, másrészt a konzervatív állami ideológia által folyamatosan szabályozni kívánt urbánus tér volt.

3.2 A modernizálódó nagyváros és rendészeti viszonyai

A 20. század elejére Budapest olyan dinamikusan fejlődő, modern metropolisszá nőtte ki magát, aminek köszönhetően Magyarország gazdasági, kulturális és társadalmi központjává vált.⁶⁶ Az urbanizáció felgyorsulásával a város szerkezete és lakossága is átalakult. A népesség folyamatosan nőtt és egyre színesebbé vált, ami jelentős kihívások elé állította a városi infrastruktúrát, különösen a lakhatás, a rendészet, a közegészségügy és a szociális ellátás terén.⁶⁷ A lakáshelyzet a korszakban akut problémát jelentett, mivel a főváros lakosságának jelentős része kevéssé komfortos, zsúfolt bérlakásokban élt, gyakran többgenerációs formában, ahol a privát szféra minimálisra korlátozódott. A belső kerületek sűrűn beépített tömbjeiben, valamint a peremkerületek nyomortelepein élők lakáskörülményei jelentős egészségügyi és társadalmi problémák forrásai voltak.⁶⁸

A városi kihívások kezelésére a főváros, illetve az állami közigazgatás különféle szociálpolitikai megközelítéseket alkalmazott, amelyek között azonban domináns maradt a közegészségügyi és erkölcsrendészeti szemlélet, ami miatt fontos, hogy a rendőrség szervezeti kapacitásának adatairól is ejtsünk néhány szót (1. ábra).

Magyarországi Nőegyesületek Szövetsége. Erről lásd Zimmermann, Susan: A magyar nőmozgalom és a „szexuális kérdés” a XX. század elején. *Eszmélet*, 1999. 2. szám, 49–66.

⁶⁵ A két világháború közötti nőképek alakulásához lásd részletesebben Sipos, 2014. 3–34.

⁶⁶ Budapest városfejlődéséről lásd részletesen Gyáni Gábor: Budapest története 1873–1945. In: Bácskai Vera – Kubinyi András – Gyáni Gábor: *Budapest története a kezdetektől 1945-ig*. BFL, Budapest, 2000. 127–245.

⁶⁷ Gyáni Gábor: *Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón*. Városháza, Budapest, 1995. 8–11.

⁶⁸ A főváros lakhatási helyzetével kapcsolatban lásd részletesebben Gyáni Gábor: *Bérkaszárnya és nyomortelep*. Magvető, Budapest, 1992.

Év	A budapesti főkapitányság működési területéhez tartozó népesség az év közepére számítva	Egy rendőrrre jutó lakos általában a budapesti főkapitányság egész működési területén	Egy rendőrrre jutó lakos az őrszemélyzetre számítva a budapesti főkapitányság egész működési területén
1890	525 689	456	576
1891	548 592	443	553
1892	573 437	407	536
1893	598 283	438	541
1894	623 130	349	448
1895	647 975	342	442
1896	672 820	306	390
1897	697 665	324	417
1898	722 512	335	433
1899	747 357	342	447
1900	772 202	347	460
1901	793 937	352	474
1902	807 890	357	481
1903	821 843	353	479
1904	835 796	359	487
1905	849 749	364	496
1906	863 110	370	502
1907	886 036	329	432
1908	908 958	328	426
1909	931 880	324	421
1910	954 802	332	429
1911	978 266	324	424
1912	1 002 275	301	394
1913*	1 103 886	324	427
1914	1 131 333	332	445
1915	1 152 811	358	499
1916	1 168 536	371	505
1917**	1 188 002	377	521
1918	1 176 569	327	517
1919	1 165 136	233	340
1920	1 153 660	254	388
1921	1 154 495	261	442
1922	1 169 956	229	372
1923	1 185 417	206	311
1924	1 200 878	206	308
1925	1 216 338	208	299
1926	1 232 978	213	301
1927	1 250 794	219	308
1928	1 268 611	221	317
1929	1 286 427	223	318
1930	1 304 243	225	323

1931	1 321 702	227	326
1932	1 338 820	231	327
1933	1 355 929	234	330
1934	1 373 047	244	338
1935	1 390 155	246	344
1936	1 411 947	239	330
1937	1 438 399	230	313
1938	1 464 859	235	331
1939	1 491 410	212	289
1940	1 517 768	215	291

1. ábra: A budapesti főkapitányság működési területéhez tartozó népesség az év közepére kiszámítva és az egy rendőrrre jutó lakosok száma⁶⁹

*1913-tól kezdve Pestszenterzsébettel, Kispesttel, Pestszentlőrincsel együtt, **1917-től kezdve Csepellel együtt

A táblázatban a főváros kiszámított népességéhez viszonyítom a budapesti főkapitányság egész működési területén alkalmazott rendőrök és őrszemélyzet arányszámát, vagyis azt, hogy egy rendőrrre hány lakos jutott a különböző években. Az „egy rendőrrre jutó lakos általában” elnevezésű adat az egész állomány létszámára vetít, tehát az adminisztratív, vezetői és háttérfeladatokat ellátó rendőröket is figyelembe veszi. Ezzel szemben az „egy rendőrrre jutó lakos az őrszemélyzetre számítva” mutató kizárólag a ténylegesen közterületi jelenlétet biztosító szolgálati állományra vonatkozik. Ez utóbbi mutató jobban tükrözi, milyen arányban volt jelen a rendőrség a város lakosságához képest a mindennapi gyakorlatban, és így szemléletesebb mérőszámként értelmezhető a városi tér rendőri kontrollja szempontjából.⁷⁰ A táblázattal kapcsolatban magyarázatra szorul még a „működési terület” kifejezés is. Ez nem csupán a közigazgatási határokat jelöli, hanem azt a városon túlnyúló rendőri illetékességi körzetet, amelybe a budapesti főkapitányság irányítása alá tartozó elővárosi, agglomerációs területek is beletartoztak. Ez értelemszerűen folyamatosan bővült a korszak folyamán azzal párhuzamosan, ahogyan a főváros is egyre kiterjedtebbé vált, amit természetesen figyelembe kell venni az adatok értelmezésénél is.

A számok jól mutatják, hogy Budapest lakossága a századfordulótól kezdve gyors ütemben növekedett, miközben a rendőrség állománya csak korlátozott mértékben tudott lépést tartani ezzel a változással. A századforduló előtti évektől öt évtizednek kellett eltelnie ahhoz, hogy az egy rendőrrre és az őrszemélyzet egészére jutó lakosok száma megfelelődjön, vagyis hosszú időbe telt, amíg a fővárosi rendőri állományt sikerült kibővíteni, amit nyilván

⁶⁹ Nyigri, 1942. 500–501.

⁷⁰ Vö. Perényi Roland: Az utca rendje. Rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. *Rendvédelem Történeti Füzetek*, 2008. 18. szám, 113–124.

hátráltatott a működési terület folyamatos bővülése. Ez a tény önmagában is befolyásolhatta a bűnügyi statisztikákban regisztrált esetek számát, különösen olyan városi környezetben, ahol a társadalmi problémák jelentős része a láthatatlan szférában, a formális kontroll eszközein kívül zajlott.⁷¹

A hatóságok számára nemcsak a fizikai nyomor, hanem a „közerkölcs” megsértése is közrendvédelmi kérdésként jelent meg. A társadalmi „rend” fenntartására irányuló törekvések a szegénység és a morális deviancia között gyakran közvetlen kapcsolatot tételeztek fel. A szegénység és erkölcstelenség közé vont párhuzam különösen erőteljesen jelent meg az erkölcsrendészeti intézkedésekben, mint például a prostitúcióval, koldulással⁷² vagy a nemi erkölcsbe ütköző viselkedéssel szembeni fellépésekben.⁷³ A korszak urbanizációs folyamatai tehát nemcsak fizikai és gazdasági, hanem jelentős társadalmi és nemi hatásokat is generáltak. A nők városi jelenléte a korszak értelmezési keretein belül könnyen deviánsnak minősülhetett, különösen akkor, ha nem illeszkedett a hagyományos női szerepelvárásokba. Ez a normatív felfogás pedig nagymértékben befolyásolta a női bűnözéssel kapcsolatos társadalmi megítélést és a hatósági gyakorlatokat is.

3.3 A nők változó szerepei

Utaltam már arra korábban, hogy az új, modern viselkedésformák nagy hatást gyakoroltak a magyar nagyvárosi nők körében. A 19. és 20. század fordulóján a modernnek számító nagyvárosi nők egy új társadalmi csoportot képviseltek, és fokozatosan kiléptek a

---

⁷¹ A későbbiekben – konkrétan a Tanácsköztársaság utáni állapotok kapcsán – még utalok erre, de most is érdemes hangsúlyozni, hogy a bűnözési adatok mennyiségi alakulását nem kizárólag a tényleges bűncselekmények számának növekedése vagy csökkenése határozta meg, hanem a bejelentési hajlandóság is. Ez utóbbi szoros összefüggésben állt a lakosságnak az állami intézményekbe, elsősorban a rendőrségbe és az igazságszolgáltatásba vetett bizalmával. A két világháború közötti időszak politikai és társadalmi feszültségei – ideértve a korszak politikai rendszere által gyakran politikailag motivált repressziókat – érezhetően befolyásolták ezt a bizalmi viszonyt. A lakosság egy része tartózkodott a hatóságokkal való érintkezéstől, míg más társadalmi csoportok számára – különösen épp a kommunista diktatúra bukása után – a feljelentés éppenséggel megerősödhetett, de ehhez kellett a rendőrség látható jelenléte is.

⁷² Finkey Ferenc: A csavargás és koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból. Közli Léederer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László: „A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...” *Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998. 185–196.

⁷³ Egy 1927-ben kiadott belügyminisztériumi rendelet a közerkölcs védelmét a rendvédelmi szervek kiemelt feladataként határozta meg, különös tekintettel arra, hogy a társadalmi élet külső megnyilvánulásai megfeleljenek a „jó erkölcs” és a „jó ízlés” normáinak. A szabályozás hangsúlyozta, hogy a fiatalabb generációk erkölcsi védelme különösen fontos, nemcsak közrendészeti, hanem nemzetvédelmi szempontból is, illetve kritikusan utalt az elmúlt évtized társadalmi zavaraira és a külföldről érkező negatív hatásokra, amelyek a közerkölcs romlásához vezettek. Ehhez lásd: Hegyi Sándor: A nagyvárosi nő az erkölcs fertőjében – A rendőrség munkássága. *Budapesti Negyed* 18. évfolyam 3. szám, 2010. 58–61.

hagyományos, otthonhoz kötött női szerepből, valamint egyre inkább részt vettek a munkaerőpiacon, a kulturális életben és a közéletben. Ők voltak azok, akik az iparosodás, az urbanizáció és a nőmozgalmak hatására egyre nagyobb hangsúlyt fektettek az oktatásra, az önálló jövedelemszerzésre és a társadalmi mobilitásra. Megjelenésükben is szakítottak a korábbi normákkal: praktikusabb, egyszerűbb öltözetet, illetve napszemüveget⁷⁴ viseltek, rövid hajviseletet választottak, és egyre gyakrabban lehetett őket egyedül vagy barátnőik társaságában kávéházakban, színházakban, könyvtárakban vagy akár sporteseményeken látni.⁷⁵

A modern nagyvárosi nők a szabadidő eltöltésében is új mintákat követtek, hiszen a tömegkultúra és a szórakoztatóipar – például a mozi vagy a divatlapok – hatására egyre nagyobb szerepet kapott az egyéni önkifejezés. Mindezek a változások ugyanakkor társadalmi ellenállást is kiváltottak, hiszen a modern nő alakja sokak szemében az erkölcsi normák fellazulásának és a hagyományos női szerepek megbomlásának szimbóluma lett. Vagyis a modernizáció ellenére a társadalom jelentős része továbbra is tradicionális értékek mentén szerveződött, így különösen a nőket érintő társadalmi változások gyakran konfliktusokkal és feszültségekkel jártak, különösen a nemi szerepek tekintetében.⁷⁶

Az első világháború gyökeres változásokat hozott a főváros életében mind a két nem szempontjából. A hadba vonult férfiak hiányában a nők tömegesen léptek be a munkaerőpiacra, betöltve azokat a pozíciókat, amelyeket korábban férfiak töltöttek be. A textiliparban, az élelmiszeriparban és a közigazgatásban egyre több nő dolgozott, de a háború alatt megnyílt előttük a lehetőség olyan területeken is, ahol korábban alig volt jelenlétük, például a közlekedésben, a pénzügyi szektorban és az állami hivatalokban. Noha ez a változás kezdetben szükségszerűségből fakadt, hosszú távon hozzájárult a női munkavállalás normalizálásához és a hagyományos nemi szerepek további lazulásához.⁷⁷

---

⁷⁴ Baráth Katalin: *Szórakozik a tömeg. Fejezetek a modern populáris kultúra magyarországi kezdeteiből*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 13–57.

⁷⁵ Uo. 243–268., Papp–Sipos, 2017. 47–52.

⁷⁶ A divatlapok hatására lásd még Fejes Katalin: *Modern nők a neobarokk társadalomban. A Horthy-korszak hétköznapi divatja a mozgóképen és a női magazinokban*. *Mozgó Világ*, 2021. 7–8. szám, 82–95.

⁷⁷ Fontos azonban megjegyezni, hogy a női munkavállalás expanziója elsősorban eleve alacsony társadalmi presztízsű, rosszul fizetett munkakörökben valósult meg, illetve számos olyan szakmában, amelyekben a nők nagyobb arányú megjelenése fokozatos presztízsvesztéssel járt együtt. A női társadalom megváltozott helyzetéről lásd Bihari Péter: *Lövészárkok a háttérországban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Napvilág, Budapest, 2008. 130–136.; Sárai Szabó Katalin: *A munkavállaló nő az első világháború után*. In: Bódy Zsombor (szerk.): *Háborúból békebe: a magyar társadalom 1918 után. Konfliktusok, kihívások, változások a háború és az összeomlás nyomán*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. 261–300.; Zalai Katalin: *Háborús „nőügyek”*. In: *Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta (1914–1918)*. Politikatörténeti Intézet – Napvilág, Budapest, 2017. 225–288.; Zalai Katalin: *A nők „baljós” térfoglalása. A nők*

A háborús időszak nemcsak a női munkaerő részvételét növelte meg, hanem jelentős mentális és kulturális változásokat is eredményezett. Az otthon maradt nők közül sokan kénytelenek voltak családfenntartó szerepbe kerülni, ami egyesek számára megerősítette az önállóság és függetlenség érzését, másokat viszont szociális és gazdasági kiszolgáltatottságba taszított. A háborús nélkülözések, az infláció és az élelmiszerhiány fokozódása miatt a társadalmi normák is átalakultak. A túlélés és a megélhetés biztosítása érdekében a nők közül sokan olyan munkákat vállaltak el, amelyeket a békeidőben nem tartottak volna elfogadhatónak. A prostitúció növekedése, a csempészet és a feketepiac elterjedése mind hozzájárultak ahhoz, hogy a női bűnözés kérdése egyre hangsúlyosabbá váljon a korszak társadalmi diskurzusaiban.⁷⁸

Az első világháború és azt követő forradalmi időszak utáni lassú konszolidáció újabb jelentős változásokat hozott. Egyfelől felerősödtek a hagyományos értékek védelme mellett síkra szálló antiliberális attitűdök, másfelől a nagyvárosi környezetben feltűnő mentalitásbeli változások is kibontakoztak. Ugyanis a „hagyományos”, konzervatív és a korábbi emancipációs folyamatokat megkérdőjelező nőkép mellett egy individualizáltabb és amerikanizálódottabb kép kezdett megjelenni, aminek terjedését a modern populáris kultúra segítette elő.⁷⁹ Ez lényegében folytatása volt annak az első világháború alatt megfigyelhető kettős nőképnek, amelynek az egyik oldalán az otthon maradt anya állt, aki erkölcsi tisztaságát szeme előtt tartva a család intézményét és egységét őrizte. Azonban hátszországban bekövetkező munkaerőhiány miatt egyre több nő kényszerült kilépni az előbbieken említett hagyományos szerepből és munkát vállalni, ami megteremtette az alapokat nemcsak a női önállóság és egyenjogúság térnyerésének, hanem bizonyos pozíciókban dolgozók (például az ápolónők) esetében egyfajta heroizálásnak is. Ennek ellenére a „dolgozó nő” elfogadása *„számos esetben gyanakvást és irigységet keltett a férfiak körében”*.⁸⁰

A nők helyzetének változását hasonlóan látták a kortársak is. A korszak egyik statisztikusa, Molnár Olga például a következőképpen fogalmazott az 1930-as évek közepén: *„A nő legszebb hivatása és rendeltetése természetes adottságánál fogva az, hogy életét a családjának szentelje, anya és feleség legyen és mint ilyen teljesítse feladatát a családdal, a nemzettel és a társadalommal szemben. Ahol ez a lehetősége megvan, ott nem is válhatik*

---

gazdasági mobilizációja az első világháború idején. In: Egry Gábor, Kaba Eszter szerk.: *1916. A fordulat éve? – Tanulmányok a Nagy Háborúról*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017. 229–264.

⁷⁸ A megélhetés, az élelmezés és a feketepiac szerepéről lásd legújabban Umbrai Laura: *Az éhes Budapest. A lakosság élelmezése a fővárosban az első világháború alatt*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2024.

⁷⁹ Sipos B., 2023. 265–305.

⁸⁰ Pukánszky Béla: *A nőnevelés története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013. 138–142.

problémává a nőmunka, mert hisz a feleség és anya munkaköre, ha azt egész lélekkel átélve képzeljük el, csak olyan százszázalékos hivatás, mint mondjuk a tanítónői életpálya. A háború utáni gazdasági berendezkedés és a napjainkban kialakult népességi viszonyok azonban csak a nők bizonyos százaléka részére teszik lehetővé, hogy természetes beállítottságát kövesse.” Majd így folytatta: *„Ma az egész világon minden civilizált államban nőfelesleg van. Ez azt jelenti, hogy a nőknek csak egy bizonyos része az, amelyik a családi élet keretében találhatja meg elhelyezkedését. Ezzel szemben jelentékeny tömeg mutatkozik, különösen a nagyvárosok népességében azon nőkből, akik önmagukra utalva állanak az életben, mert hiányzik a családi keret, melybe beleilleszkedhetnének. [...] Ezek részére tehát sehol sem kínálkozik mód, hogy a családi életben helyezkedjenek el. A magukra utalt, férjhez menni nem tudó nők életlehetőségének megteremtése olyan problémává alakult, amellyel ma minden nemzetgazdásznak, politikusnak és társadalomkutatóknak számolnia kell.”* Molnár érvelése jól tükrözi a korszak domináns felfogását, amely szerint a nő társadalmi szerepének elsődleges terepe a család. Ugyanakkor a szöveg világosan utal arra is, hogy a háborút követő társadalmi-gazdasági változások következtében egyre több nő kényszerült a hagyományos szerepeken kívül elhelyezkedni. Különösen a nagyvárosi környezetben jelenik meg a „magukra utalt” nők társadalmi csoportja, akik számára a családi struktúrába való beilleszkedés nem adott. A megfogalmazás („nőfelesleg”, „férjhez menni nem tudó nők”) jól érzékelteti, hogy e jelenség a korszakban nemcsak szociális problémaként, hanem a társadalmi renddel kapcsolatos aggodalomként is megjelent.⁸¹

A mentalitás változását egyben megjelenésbeli átalakulás is kísérte, ami összefüggött az amerikai kultúra már említett feltűnő terjedésével és hatásával. Különösen az új és izgalmas szórakozási élményt kínáló mozifilmek és más médiacsatornák (például képes magazinok) segítségével – a több szinten tetten érhető Nyugat-ellenes hangulat ellenére – még nagyobb teret nyert a „modern nő” képe, ami egyfajta „morális pánikot” generált a tekintélyelvű alapokon nyugvó két háború közötti magyar társadalomban.⁸² Az amerikanizálódás más, a téma szempontjából szintén releváns aspektusból is érzékelhető, ugyanis a bűnözés vonatkozásában is felbukkantak a nyugati minták „átvételére” utaló jelek (például a kábítószeres terjedése, szervezettség), amik elérték a korabeli újságírók ingerküszöbét.⁸³ Nem véletlen, hogy a korszak bűnügyi jelenségeit összefoglaló kétkötetes, együttesen több, mint

---

⁸¹ Molnár Olga: *A női munkaerők számának alakulása a székesfővárosban*. Budapesti Statisztikai Közlemények 76/3. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, é. n. [1936.] 152.

⁸² Sipos B., 2014. 32–33.

⁸³ Kerepeszki, 2022. 46–59.

nyolcszáz oldalas *A modern bűnözés* című kötet szerzői számos fejezetet és mintegy száz oldalt szenteltek az Egyesült Államok kriminalitásának.⁸⁴

Összefoglalva tehát elmondható, hogy a 20. század első felében a modernizáció és urbanizáció hatására Budapest a női szerepek átalakulásának fontos színhelyévé is vált. A nagyvárosi nők egy új társadalmi csoportot alkottak, akik a munkaerőpiacon és a kulturális életben való aktív részvételükkel a hagyományos női szerepek határain belül és kívül is új mintákat alakítottak ki. Az első világháború és a társadalmi változások új jelenségeket hoztak felszínre, amik a női bűnözés növekedését is elősegítették. E korszakban, amikor a női munkaerő piacon való részvétele egyre szélesebb körben elfogadottá vált, a bűnözési formák is a modern társadalmi változások tükrében alakultak, így a nők szerepe a bűnözésben egyre hangsúlyosabbá vált, ami mind a statisztikai adatok, mind pedig a korabeli diskurzusok szintjén is tetten érhető.

---

⁸⁴ Pálóczi-Horváth György: Az amerikai bűnözés. In: Turcsányi Gyula (szerk.): *A modern bűnözés II.* Rozsnyai Kiadás, Budapest, 1929. 205–298.

4. A női bűnözés a statisztika tükrében⁸⁵

4.1. A bűnügyi statisztika forrásértéke

A bűnözés történetének vizsgálata során rendkívül kézenfekvőnek látszik a számszerű adatok vizsgálata, mivel a hosszabb távú tendenciák megfogalmazásának lehetőségét kínálja. Éppen ezért a két világháború közötti női bűnözés vizsgálatában is megkerülhetetlen, még akkor is, ha a statisztikai források és a kvantitatív elemzés több szempontból is problematikus, illetve a levonható következtetések is óvatosan kezelendők.

A bűnözés „mérésére” irányuló törekvések viszonylag nagy múltra tekintenek vissza Magyarországon is, amit elengedhetetlen röviden áttekintenünk a női kriminalitásra vonatkozó statisztikák részletesebb bemutatása előtt. Már a 18. század első harmadában történtek a bűnözés állapotának felmérését célzó kezdeményezések azáltal, hogy vármegyéknek kimutatásokat kellett készíteniük az illetőségi helyükön lefolytatott perekről, az 1750-es években pedig a rabok számszerű összeírásáról és félévente történő bejelentéséről született rendelkezés. A 19. század első felében ismét előtérbe került a rendszeres bírósági statisztika összeállítására irányuló állami szintű igény, ami ekkor az igazságszolgáltatás és a büntető rendszer megújításával is párosult. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc bukása megakasztotta ezt a folyamatot, és csak az 1867-es kiegyezés után nyílt meg az út a modern kriminálstatisztika előtt. Magyarországon a bűnügyi statisztikai adatgyűjtés és feldolgozás rendszerének jogi kereteit az 1878-ban elfogadott átfogó büntetőtörvénykönyv, az ún. Csemegi-kódex alakította ki. A törvénykönyv 1880-ban lépett életbe, a rendszeres statisztikai adatgyűjtés viszont csak a következő évben vette kezdetét, amikor a rendvédelem átalakításával létrejött a csendőrség és a modern rendőrség.⁸⁶ Az első kezdetleges bűnügyi nyilvántartást 1885-ben kezdték el vezetni, ami két részből állt, a „rovottmúltúakból” és

---

⁸⁵ A fejezet két korábban megjelent tanulmányom átdolgozásából készült. Lásd Sipos Nikoletta: A „Nagy Háború” és Trianon hatása a női bűnözésre kvantitatív szempontból. In: Molnár Dániel, Molnár Dóra (szerk.): *Trianon Doktorandusz Konferenciasorozat Tanulmánykötet*. Doktoranduszok Országos Szövetsége. Budapest, 2023. 7–25. és Sipos Nikoletta: Nagyvárosi női bűnözés Budapesten az 1930-as években. *Múltunk Politikátörténeti Folyóirat*, 69. évfolyam 3. szám, 2024. 215–235.

⁸⁶ Perényi, 2012. 22–26.

körözöttekből, illetve a feltételesen szabadlábra bocsátottakból, ami később kibővült egy arcképanyilvántartással is.⁸⁷

Ahogy már utaltam rá, hiába állnak rendelkezésre hosszabb időre visszanyúló statisztikai adatsorok, az ezekből levonható következtetések fenntartásokkal kezelendők. Az elemzés lehetséges buktatói a történettudomány előtt sem ismeretlenek. Többek között Gyáni Gábor is rámutatott arra, hogy bármennyire is hisz általában az ember a számok tévedhetetlenségében, a statisztikai adatgyűjtés nem lehet objektív mérési módszer, ugyanis egy történeti kor szereplője által összeállított statisztika az egyén szubjektivitását tükrözi (például a vizsgálandó kategóriák kijelölése szempontjából), illetve a kimutatás nem minden esetben tükrözheti a valóságot.⁸⁸

A másik probléma a bűnözés általános jellemzőjéből, a látenciából fakad, mivel a bűnügyi adatgyűjtések sosem rögzítik az összes elkövetett bűncselekményt, változatos okok miatt számos eset (pl. öngyilkosságnak beállított gyilkosság vagy olyan bűncselekmények, amikre nem derült fény) nem kerül bele a statisztikákba.⁸⁹ Ezáltal a számsorok sosem a bűnözés valódi mértékére mutatnak rá, sokszor inkább a rendvédelmi szervek munkájáról és hatékonyságáról árulkodnak. A 19. századi angliai bűnözést és utcai erőszakot vizsgáló Robert Sindall szerint a bűnügyi statisztika nem azt méri, „ami történik, hanem azt, amiről az emberek azt gondolták, hogy megtörténik”, illetve arról árulkodik, hogy a fennálló államhatalomnak és jogalkotásnak milyen a bűnözésről kialakított képe.⁹⁰ Ebből következően – ahogy Gyáni Gábor megfogalmazta – „annak megítélése, hogy mi számít büntetőjogi értelemben vett üldözendő cselekedetnek és hol a helye a bűnök hierarchiájában, időről időre módosul”, ami szintén nehezíti a különböző korszakokon átívelő bűnügyi statisztikák vizsgálatát.⁹¹ Jó példa erre a „közveszélyes munkakerülés” büntetőjogi kategóriája, ami csak 1913-ban került bele a büntetőtörvénykönyvbe, így értelemszerűen azok a bűncselekmények, amik ennek körébe tartoztak nem, vagy nem feltétlenül jelentek meg a korábbi bűnügyi statisztikákban.⁹²

---

⁸⁷ Nyigri Imre: A budapesti rendőrség hatvan éve a bűnügyi statisztika tükrében. In: Borbély Zoltán – Kapy Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Halász Könyvkiadó, Budapest, 1942, 156.; Perényi Roland: A bűnügyi statisztika Magyarországon a „hosszú” XIX. században. *Statisztikai Szemle*, 2007. 6. szám, 524–541.

⁸⁸ Gyáni Gábor: A statisztika mint konstruált és/vagy objektív történeti adat. *Statisztikai Szemle*, 2018. 3. szám, 251–252.

⁸⁹ Nyigri, 1942. 497.

⁹⁰ Perényi, 2012. 101–103. Idézet a 102. oldalon.

⁹¹ Gyáni, 2005. 381.

⁹² A közveszélyes munkakerülésről lásd Szépvölgyi Enikő: Közveszélyes munkakerülők a XX. századi Magyarországon és a dologház intézménye. *Diskurzus*, 2016. 1. szám, 36–48.; Gyáni Gábor: A regulázó gondoskodás. In: Léderer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László: „A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...” *Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998. 11–28.

Fontos körülmény az is, hogy a különböző korszakokban eltért a statisztikai adatfelvétel módszere. Magyar vonatkozásban jó példa erre az, hogy 1900-ban új metódust vezettek be, ami a hangsúlyt nem a büntetőperekre, hanem az elítéltekre helyezte, de még így is az ügyforgalom jelentette a statisztika alapját, a bűnelkövetők személyi viszonyai továbbra is háttérben maradtak. 1904-ben történt olyan változás, ami az ügymenetet elválasztotta a tulajdonképpeni kriminálstatisztikától, és ezt követően jelentek meg részletesebb adatsorok. De csak az első világháború előtti évekre tehető az, hogy a teljes bűnügyi statisztikákból leválasztották a fiatakorúakra vonatkozó adatokat. Az elmondottakból következik az, hogy az ezt megelőző időszakok adatsorai fenntartással kezelendők, különösen a bűnelkövetők személyi viszonyainak vonatkozásában.⁹³

Külön problémát jelent a magyar bűnügyi statisztikával kapcsolatban az első világháborút követő kaotikus időszak. *„A háborús évek bűnélete, majd a forradalmi korszak tömegpszichózisa és az ellenforradalmi élet visszahatása, tehát a válságos évek a bűnélet fejlődési irányát annyira hatásuk alá vonták, hogy a békeévek bűnéletével való szembeállítás a vizsgálódást nagyon megnehezíti”* – írta például az egyik legnagyobb bűnügyi statisztikát közreadó kortárs Nyigri Imre.⁹⁴ Már az 1918. őszi forradalom révén hatalomra kerülő polgári demokratikus rendszer idején történt adatfelvétel is – több okból kifolyólag – megbízhatatlan (pl. a felbomló állami és rendvédelmi keretek, a menekültáradat stb. miatt), az 1919 tavaszán hatalomra kerülő Tanácsköztársaság idején pedig nemcsak a korábbi jogi és erkölcsi normák teljes „lecserelése” következett be, de szünetelt a rendszeres bűnügyi adatgyűjtés is.⁹⁵ Az ezt követő időszak általános kriminálstatisztikáját pedig az torzítja, hogy a kommunista diktatúra után ugrásszerűen megnöttek a politikai jellegű feljelentések és számonkérések a Tanácsköztársaság vélt vagy valós szimpatizánsai, illetve kiszolgálói ellen. További probléma még a statisztikai kimutatásokkal kapcsolatban, hogy a két világháború között az országban több fajta adatszolgáltatás és –gyűjtés volt jelen, amik más és más statisztikai kategóriákat használva nehezítik meg az adatok szintetizálását.

A bűnügyi statisztikákban rejlő módszertani problémák nem voltak ismeretlenek a kortársak előtt sem. A korszak egyik legismertebb jogtudósa és kriminálstatisztikusa, Pálosi Ervin például egy 1934-ben megjelent tanulmányában arra mutatott rá, hogy a *„bűnügyi statisztika a társadalmi élet egy oly jelenségével foglalkozik, amelynél annak szereplői: a*

---

⁹³ Perényi, 2012. 25–26.

⁹⁴ Nyigri, 1942. 521.

⁹⁵ Uo. 524.; Erdős András Patrik: A Tanácsköztársaság alternatív büntetőpolitikája. A budapesti forradalmi törvényszék Kísérleti Kriminológiai Osztályának működése, 1919. *Clio Műhelytanulmányok*, 2018. 3. szám, 4–78.

bűnözők és segítőtársaik, igen nagy gondot és fáradságot fordítanak arra, hogy magát a bűntényt, vagy legalább is a bűntett elkövetőit titokban tudják tartani”. De azt is kiemelte, hogy a „*bűnözés jelenségének megfigyelésénél nehézségek mutatkoznak abban a tekintetben is, mit tegyünk meg a megfigyelés tárgyának: az elkövetett bűncselekményeket-e, a bíróság által jogerősen elítélt személyeket-e, vagy a letartóztatottak statisztikáját?*” Hangsúlyozta, hogy az általa említett három lehetőség közül bármelyik irányba is induljon el a vizsgálódás, az eredmények fenntartásokkal kezelendők. „*Ha a feljelentéseket vesszük alapul a bűnözés világának megfigyelésénél*” – érvelt Pálosi –, „*figyelembe tudjuk venni azon bűncselekményeket is, amelyeket tényleg elkövettek, de amelyeknek tetteseit nem sikerült kideríteni, de ugyanakkor megzavarja munkánkat az alaptalan feljelentések özöne, amely meghamisíthatja 20–30%-ig a bűnügyi statisztika eredményeit. Ha a bíróságok által jogerősen elítélt személyek adatait vesszük figyelembe, akkor a bűnügyi statisztika adataiban csak azon bűncselekmények fognak szerepet játszani, amelyeknek tetteseit sikerült kinyomozni és elítélni. A letartóztatásba helyezett statisztikája pedig csak közvetett képét adja valamelyik társadalom bűnözésének.*” Ezért többek között arra a következtetésre jutott, hogy az „*elkövetett bűncselekmények számának emelkedése nem jelenti még a kriminalitás emelkedését, legfeljebb akkor, hogyha a lakosság számához viszonyított számok jelzik a bűncselekmények számának emelkedését.*”⁹⁶ Hasonló problémákat fogalmaztak meg a korszak más kiemelkedő szakemberei, például Földes Béla vagy Hacker Ervin is, akik nevéhez a legátfogóbb bűnügyi statisztikai adatközlések kiadása és elemzése kapcsolódik.⁹⁷

4.2. A bűnözés korrelációs vizsgálatai

Az eddigiekből is kiderülhetett, hogy a bűnügyi adatsorok önmagukban kevésbé, csak bizonyos viszonyítás révén válhatnak beszédesebbé. Kézenfekvő, ha népességszám alakulásával vetjük össze őket. Magától értetődőnek tűnik, hogy a 19. század utolsó harmadában világvárossá, az 1930-as évekre pedig milliós lélekszámúvá váló Budapesten a lakosság növekedésével párhuzamosan nőtt a bűnözés is. Ha azonban ezt korrelációs vizsgálattal szeretnénk igazolni, akkor ismét nehézségekbe ütközünk. A lélekszámra vonatkozó részletes

---

⁹⁶ Pálosi Ervin: A gazdasági élet egyes jelenségei és a bűnözés korrelációja. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1934. 4. szám, 278–279.

⁹⁷ Földes Béla: A bűnügyi statisztika problémái. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1932. 4. szám, 243–255. Hacker Ervin: *Budapest hatása a kriminalitásra*. Statisztikai Közlemények 55/3. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, Budapest, 1931.

adatok ugyanis csak szórványosak, így bár maradtak fenn az egész évekre vonatkozó bűnügyi statisztikai kimutatások⁹⁸, de csak bizonyos éveket párosíthatunk melléjük, amikor a lakosságszám pontos adatait is ismerjük. Az utóbbiakat a hivatalos (1891, 1900, 1906, 1910, 1920, 1930. évi) népszámlálások révén⁹⁹, Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának kiadványai¹⁰⁰, ezeken belül is elsősorban Illyefalvi I. Lajos statisztikus munkái révén állíthatjuk össze.¹⁰¹ Ezek segítségével a következő párhuzamos adatsort vázolhatjuk fel:

Év	Népesség	Bejelentett bűntettek és vétségek együtt	Ezer főre eső bejelentett bűntettek és vétségek
1890	506 384	8 872	16,87
1891	505 763	9 380	17,10
1896	617 856	12 993	19,31
1900	732 322	16 965	21,97
1906	791 748	21 712	25,16
1910	880 371	23 583	24,70
1917	991 725	57 906	48,74
1920	928 996	90 897	78,79
1925	960 995	63 599	52,28
1930	1 006 184	48 796	37,41
1935	1 060 431	90 714	64,75

2. ábra: Budapest népessége és a bejelentett bűncselekmények alakulása 1890 és 1935 között

A korábbiakban említett okok miatt a bejelentett bűncselekmények és vétségek együttes száma torzító lehet, ezért néhány bűnesettípust külön is kiválasztottam: a bejelentett lopásokat és lopási kísérleteket, valamint a gyilkosságokat, gyermek- és emberöléseket, tehát egy-egy példát a vagyon-, illetve az erőszakos személyelleni bűntettekre:

⁹⁸ Nyigri, 1942. 528.

⁹⁹ *A Magyar Korona országában az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. rész. Általános népleírás.* Magyar Statisztikai Közlemények 1. Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest, 1893. Táblás kimutatások, 2–3.; *A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként.* Magyar Statisztikai Közlemények 1. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902. 25.; *Az 1906. évi népszámlálás eredményei.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Közleményei 43. Budapest, 1914. 241.; *A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Statisztikai Közlemények 42. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912. 28.; *Az 1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Statisztikai Közlemények 69. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1923. 25.; *Az 1930. évi népszámlálás I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint.* Magyar Statisztikai Közlemények 83. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1932. 186.

¹⁰⁰ *A Székesfőváros múltja és jelene számokban.* Budapesti Statisztikai Közlemények 87/1. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1934, 95.; Molnár Olga: *Budapest székesfőváros statisztikai lexikonja.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1940. 370–371.

¹⁰¹ Illyefalvi I. Lajos: *A kenyérkereső nő Budapesten.* Székesfővárosi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1930. 5.; Uő.: *A hatvanéves Budapest.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1933. 52–55.; Uő.: *Budapest székesfőváros statisztikai zsebkönyve 1937.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1937. 71–74.

Év	Népesség	Bejelentett bűntettek és vétségek együtt	Bejelentett lopások és lopási kísérletek	Bejelentett gyilkosságok, gyermek- és emberölések
1890	506 384	8 872	5 166	32
1891	505 763	9 380	5 410	44
1896	617 856	12 993	8 430	50
1900	732 322	16 965	9 317	76
1906	791 748	21 712	11 354	215
1910	880 371	23 583	10 995	188
1917	991 725	57 906	44 637	163
1920	928 996	90 897	58 143	276
1925	960 995	63 599	22 215	43
1930	1 006 184	48 796	15 320	132
1935	1 060 431	90 714	38 190	236

3. ábra: A népesség, a bejelentett bűncselekmények, a lopások és az emberölések alakulása Budapesten 1890 és 1935 között

A számsorok összevetésére korrelációs számítást végeztem annak érdekében, hogy láthatók legyenek a vizsgált jelenségek közötti összefüggések. A korrelációs számítás során 1 és -1 közé eső számot kapunk, amely ha 1-hez közelít, akkor a jelenségek között szoros kapcsolat áll fenn, ha az érték 0, akkor nincs kapcsolat, és ha -1 felé tendáló eredményt kapunk, akkor fordított arányosság fedezhető fel a jelenségek között. A vizsgálat során a következő korrelációs együtthatókra jutottam:

Népesség és az összes bejelentett bűncselekmények-vétségek korrelációja	0,8261
Népesség, illetve a lopások és lopási kísérletek korrelációja	0,6751
Népesség, illetve a gyilkosságok, gyermek- és emberölések korrelációja	0,6479

A töredékes adatok ellenére is jól látható, hogy a népesség számának alakulása szoros kapcsolatot mutat a bejelentett bűncselekmények és vétségek számával. Ha bizonyos bűncselekményekre fókuszálva próbáljuk finomítani a vizsgálatot, akkor is azt kapjuk, hogy jelentős a kölcsönhatás a népesség számának alakulása és bűnözés mutatói között.

A bűnözés alakulására természetesen nemcsak a népesség száma, hanem számos egyéb tényező is hatást gyakorolhat. Az egyik ilyen a gazdasági és megélhetési körülmények, amiket több vonatkozásban is érdemes lehet vizsgálni. Én most csak a pénz vásárlóértékét viszonyítom a bűnesetek számához, amihez Danyi Pál ártörténész, árazási szakértő által közétett adatokat

veszem alapul.¹⁰² Az alábbi táblázat második oszlopában szereplő indexszám azt jelöli, hogy az akkori pénz (korona vagy pengő) hányszorosa a 2020. évi forintnak. Ennek révén próbálok egy hozzávetőleges képet adni az infláció alakulásáról, majd ehhez viszonyítom a bejelentett büntettek és vétségek összes számát, a lopások és lopási kísérleteket, valamint a gyilkosságokat, illetve a gyermek- és emberöléseket.

Év	Index	Bejelentett büntettek és vétségek	Bejelentett lopások és lopási kísérletek	Gyilkosságok, gyermek- és emberölések
1890	3 908,00	8 872	5 166	32
1891	3 871,00	9 380	5 410	44
1896	1 965,00	12 993	8 430	50
1900	1 836,00	16 965	9 317	76
1906	1 779,00	21 712	11 354	215
1910	1 705,00	23 583	10 995	188
1917	537,00	57 906	44 637	163
1920	15,20	90 897	58 143	276
1925	0,06	63 599	22 215	43
1930	830,00	48 796	15 320	132
1935	1 186,00	90 714	38 190	236

4. ábra: A bűncselekmények száma és a pénz értéke 1890 és 1935 között

Az infláció alakulásához a figyelembe vett bűnözési mutatók a következőképpen korrelálnak:

Infláció és az összes bejelentett bűncselekmények-vétségek korrelációja	- 0,7819
Infláció, illetve a lopások és lopási kísérletek korrelációja	- 0,7124
Infláció, illetve a gyilkosságok, gyermek- és emberölések korrelációja	- 0,5234

Az általam elvégzett elemzés eredményei szerint a vizsgált időintervallumban (1890 és 1935 között) markáns összefüggés mutatkozik az infláció és a bűnözés alakulása között is. Itt azonban ellentétes a kapcsolat, mivel a pénz vásárlóértékének romlásához fordítottan arányosan viszonyulnak a bűnözés vizsgált mutatói, tehát ahogy csökken a pénz vásárlóértéke, úgy nőnek a bűnözés vizsgált mutatói, a mintaként kiválasztott erőszakos bűncselekmény vonatkozásában viszont már gyengébb ez a viszony.

A saját konkrétabb kutatási témám vonatkozásában is elvégeztem a korrelációs vizsgálatot, azonban a női társadalom kapcsán még hiányosabb adatokkal lehetett csak

¹⁰² Danyi Pál: Magyar pénzürtékindex – árák és devizák alapján 1754-től. Online: <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> (letöltve: 2025. február 9.)

dolgozni, ugyanis 1896 és 1917 vonatkozásában nem találtam pontos és hivatalos statisztikai kimutatásokat a főváros lakosságának nemek szerinti megoszlásáról. Az adatokból így is lehet vonni bizonyos óvatos következtetést:

Év	Budapest lakosságának száma	Budapest női lakosságának száma	Összes bűnelkövető száma	Kinyomozott női bűnelkövetők száma	Nők aránya az elkövetők között
1890	506 384	253 716	8 431	2 167	25,7%
1891	505 763	253 830	8 987	2 983	33,2%
1900	732 322	372 328	14 433	3 301	22,9%
1906	791 748	397 264	17 862	3 690	20,7%
1910	880 371	446 767	18 131	3 587	19,8%
1920	928 996	497 706	57 518	13 897	24,2%
1925	960 995	522 539	59 896	14 607	24,4%
1930	1 006 184	546 560	43 782	7 098	16,2%
1935	1 060 431	573 825	71 961	12 981	18,0%

5. ábra: Budapest női lakosságának és a női bűnelkövetők számának alakulása

A táblázat adataiból az látszik, hogy átlagosan a kinyomozott bűnelkövetők egynegyede-egyötöde volt nő, általában pedig az 1920-as évek közepéig nőtt a női bűnelkövetők száma, ahogyan a főváros teljes női lakossága, valamint az összes bűnelkövetők száma is. Majd az évtized végére visszaesés tapasztalható a kinyomozott női bűnelkövetők számában és az összes bűnelkövetők között elfoglalt arányukban is, aztán az 1930-as évek közepére újabb emelkedés látható mindkét vonatkozásban. A főváros női lakossága és a kinyomozott női bűnelkövetők közötti korrelációs együttható is markáns kapcsolatot mutat (0,7772).

Összegezve elmondható, hogy a vonatkozó statisztikai számítások jelentős kapcsolatot és magas korrelációt mutatnak a Budapest lakosságszámának növekedése és a vizsgált bűnözési mutatók között. A korszak egyik tekintélyes jogászát és kriminálstatisztikusát, Hacker Ervint idézve ezt a jelenséget az magyarázza, hogy a sűrűbb népesség „mindenkor szaporítja az emberek érdekei közötti összeütközéseket és következményképpen kriminalitásukat is. A lakosságnak a sűrűsége tehát kriminalaetiológiai szempontból hatást vált ki. Ott, ahol sűrűbb a lakosság, a kriminalitás – hasonló körülmények közt – mindenkor magasabb lesz”.¹⁰³ Noha további hasonló vizsgálatok lennének szükségesek a gazdasági tendenciák és megélhetési viszonyok vonatkozásában, de már az infláció alakulásával kapcsolatos vizsgálat is hasonlóan szoros kapcsolatot eredményezett. Kiegészítésképpen idézem ismét Hackert, aki a következőképpen értékelte a munkanélküliséget kriminogén tényezőként: „Bár

¹⁰³ Hacker, 1931. 23.

székesfővárosunk nagy ipartelepei és gyárai mindenkoron erősen vonzották a vidéki munkanélkülieket és bár a nagyvárosokban mindenkoron aránylag több munkanélkülit találhatunk, mint a vidéken, mégis, tekintettel székesfővárosunknak és hazánk vidékének az iparban vitt szerepére és tekintettel a lakosság eloszlására is, megállapítható, hogy a Budapesten kimutatott munkanélkülieknek száma aránylag erősen meghaladja a vidéknek a munkanélküliségben való részesedését. Ez a jelenség is illusztrálja a fővárosunkban való nehezebb boldogulást és megélhetést”, ami szintén hozzájárul a fővárosi bűnözés mutatóinak alakulásához.¹⁰⁴

4.3. A Nagy Háború hatásai

Az előzőekben bemutatott kriminálstatisztikai adatsorokban láthattuk, hogy az első világháború végén és az azt követő években csaknem minden általam vizsgált szempontból (bejelentett bűncselekmények és vétségek, lopások és lopási kísérletek, kinyomozott bűnelkövetők, illetve ezen belül a női elkövetők száma) jelentősen növekedő tendenciát mutatott a bűnözés. Ezt érdemes mélyebben is megvizsgálnunk, hiszen a Nagy Háború az az esemény, amely nemcsak bevezeti, hanem alapjaiban határozza meg az általam vizsgált korszakot.

A háború bűnözésre gyakorolt hatására természetesen már a kortársak is felfigyeltek, és igyekeztek erre magyarázatot adni. Példaként idézem ismét Hacker Ervint, aki egy 1940-ben megjelent munkájában a következőképpen értelmezte a jelenséget: *„Akik a háborúnak a büntetőjog terén való hatásával foglalkoztak, már az 1914–1918. évi világháborúval kapcsolatosan utaltak arra, hogy a militarizmusnak a békében való kedvező, nevelő, fegyelmező hatása mellett a háborús idők eseményei ebből a szempontból nagy megrázkódtatásokat és változásokat idéznek elő. [...] A háborúk elején a kriminalitásban beálló csökkenéseket nemcsak a lakoságnak áldozatkészségre való nagyobb hajlamossága, hanem az a körülmény is magyarázza, hogy a polgári bíróságok hatásköre alatt maradt, tehát büntetőstatisztikailag számba vett lakosság összetételében számottevő változások állottak be, amennyiben a mozgósítás folytán a legerőteljesebb korba levő, tehát erőszakos bűncselekményekre leginkább hajló férfiak nagy része a polgári bíróságok hatásköre alól kikerült, mert hiszen a harctéren elkövetett bűncselekményeik ott más úton nyernek*

---

¹⁰⁴ Uo. 31.

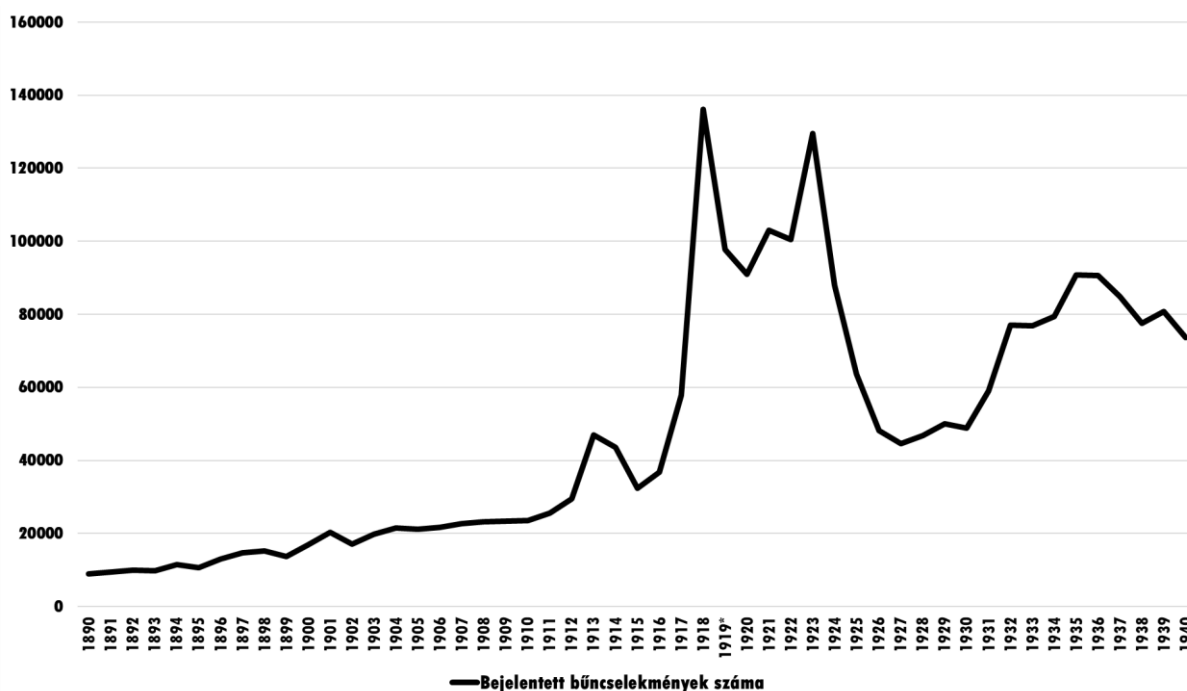
megtorlást.” Hacker arra is rámutatott, hogy a „háború által előidézett nemzeti lelkesedés, az emberekben felébredő összetartás és egymásrautaltság érzése azonban, sajnos, csak rövid ideig-óráig tart és a háborúk során fokozódó nehézségek, a háborúk eseményei által sokszor előidézett csalódások, az emberáldozatok miatti gyász elég hamar háttérbe szorítja a fennköltebb érzéseket.” Kiemelte továbbá azt is, hogy a háború általában „az emberi természetnek eldurvulását” is eredményezi különösen a szolgálatot teljesítő katonák esetében, akiknek ezáltal „a kriminális csábításokkal szemben való ellentállási képessége” csökken. „A háború befejezése után pedig a bár sokkal veszélyesebb, de kevesebb gonddal járó megélhetéshez és többnyire jobb élelmezéshez hozzászokott leszereltek nehezen alkalmazkodnak a változott életmódhoz, és sokszor, csakhogy előbb megszokott igényeiket kielégíthessék, hamarabb követnek el bűncselekményeket” – érvelt tovább Hacker. Megállapította azt is, hogy „a háborús időkkel összefüggő nagyobb bűnözési veszélyekhez sorolhatjuk még azokat is, melyek a gazdasági konjunktúrákból, árultitkolásokból, árdrágításokból, továbbá abból is keletkeznek, hogy a családfenntartó bevonulása folytán sok anya keresetre van utalva, hogy a gyermekek közül sokan apjuknak hadbavonulása, anyjuknak kereseti pályára való lépése, továbbá a tanítóiknak bevonulása folytán nagyobb mértékben felügyelet nélkül maradnak”. Végül arra a következtetésre jutott, hogy „a háborúk hosszabb tartama során a rendes békeállapotok helyreálltáig a kriminalitás fokozódik”.¹⁰⁵

Úgy tűnik, a statisztikai adatsorok igazolják Hacker megállapításait. A következő diagram azt mutatja, hogyan alakult a bejelentett bűncselekmények száma Budapesten az 1890 és 1940 közötti időszakban (6. ábra). Nagyon jól látszik, hogy már az első világháború alatt, de különösen a háborút közvetlenül követő években ugrásszerűen megnőtt a bejelentett bűncselekmények száma. Ez csak az 1920-as évek közepétől kezdett csökkenő tendenciát mutatni, ami természetesen összefügghetett a háború morális hatásaival, a közbiztonság általános romlásával, a rendőri szervek tehetetlenségével és általában a társadalmi dezorganizációval, amit a háború okozott. Fontos azonban hangsúlyozni azt is, amit a fentebb tárgyaltak során már említettem, hogy az 1919. évi adatok hiányosak a Tanácsköztársaság időszaka miatt, ami értelemszerűen jelentősen torzítja a statisztikai adatsorokat is.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Hacker Ervin: *A háború hatása a kriminalitásra*. Miskolci Jogászélet Könyvtára 49. szám. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1940, 1–3.

¹⁰⁶ Kerepeszki Róbert: „Egy halálra ítélt ország borzalmaiból” – Trianon és a devianciák terjedése. In: *Metszéspont. Tanulmányok Trianon 100. évfordulóján*. Szerk. Császtvay Tünde. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2021. 179–193.

6. ábra: A bejelentett bűncselekmények száma Budapesten (1890–1940).
* A Tanácsköztársaság miatt hiányos adatok¹⁰⁷

A bemutatott diagram viszonylag könnyen értelmezhető. Az 1890-től az első világháborúig lassan emelkedő tendenciát mutatott a bejelentett bűncselekmények száma, ami értelemszerűen összefüggött a modernizálódó nagyváros lakosságának bővülésével. Jól látszik a Nagy Háború hatása az 1916 és 1926 közötti tíz évben, illetve az 1930-as évek elején kibontakozó gazdasági világválság negatív kriminológiai hatásai is szemléletesen megmutatkoznak, mivel ekkoriban is emelkedő tendencia bontakozott ki a bejelentett bűncselekmények számában.

Ahhoz, hogy az első világháború negatív kriminológiai hatásait még jobban érzékeltetni tudjuk, érdemes megvizsgálni azt, hogyan alakult az eredményes és eredménytelen nyomozások aránya Budapesten. A következő diagramon a sötétszürkével jelölt függőleges sáv azt jelzi, hogy a vizsgált félévszázados periódusban, tehát 1890 és 1940 között, az első világháború éveiben és az azt követő pár esztendőben volt a legmagasabb az eredménytelen nyomozások aránya, ami ekkor még a 40%-ot is meghaladta (7. ábra). Ez az arány szintén jól mutatja a rendvédelmi szervek hatékonyságának csökkenését, amiről később már a korabeli rendészeti szakirodalom is beszámolt a következőképpen: „Rendkívül súlyos esztendők voltak ezek a világháborús évek a pesti közrendőr életében is. Az utánpótlás megszervezése érthető

¹⁰⁷ Nyigri, 1942. 522–523.

okokból, különösen nehézkesé vált. A vidéki fiatalság a rendőrkardbojt helyett a Szűzmáriás honvédlobogóra esküdött, hogy vérét és életét áldozza a hazáért. Négy súlyos és válságos esztendő kemény megpróbáltatásai teljesen megviselték az őrszemélyzetet is.”¹⁰⁸

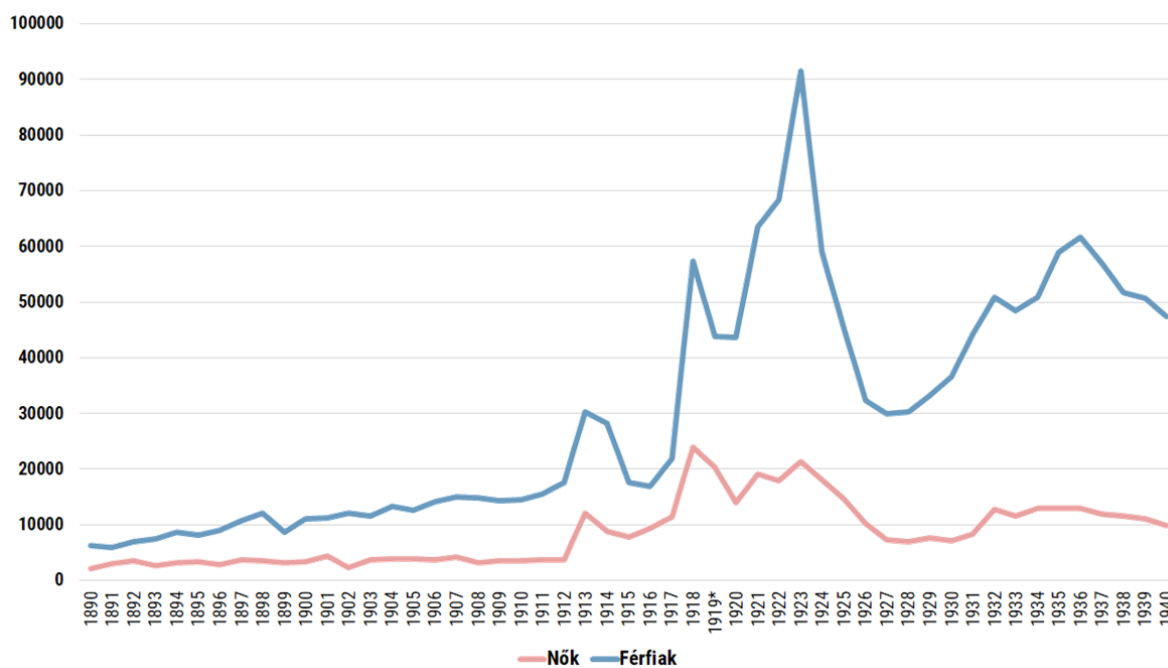

7. ábra: Eredményes és eredménytelen nyomozások aránya Budapesten (1890–1940)¹⁰⁹

Ha a kinyomozott bűnelkövetők nemek szerinti megoszlását vizsgáljuk, szintén jól látszik, hogy az első világháború és az azt követő társadalmi dezintegráció időszaka volt az, amikor jelentősen megnőtt a kinyomozott női bűnelkövetők száma (8. ábra).

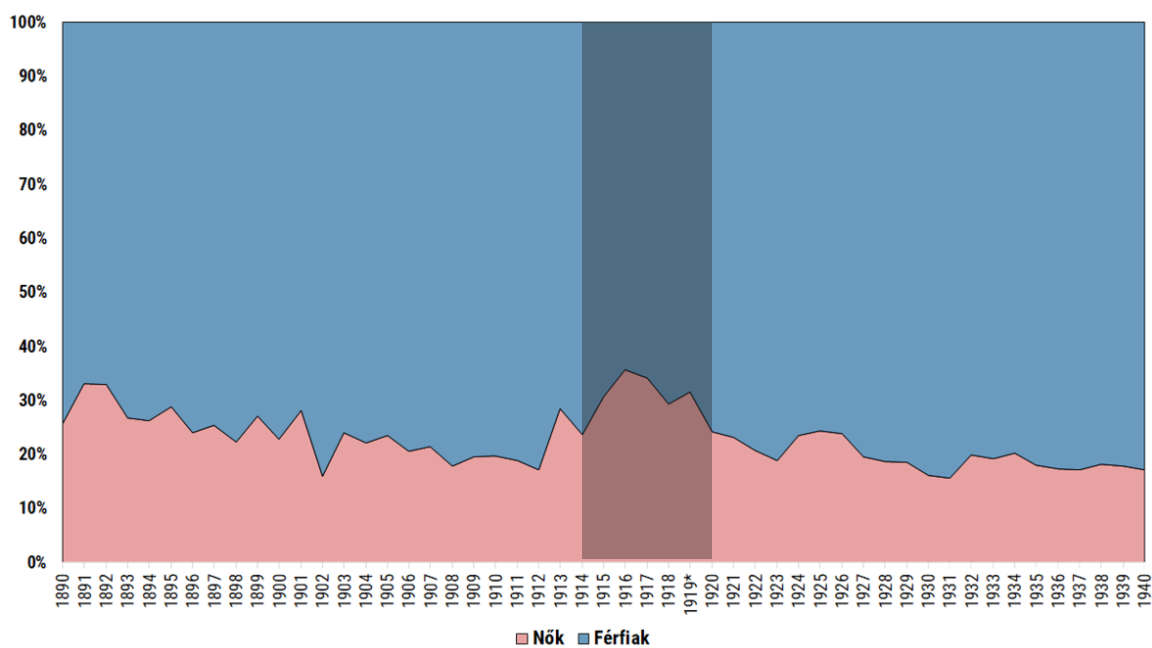
¹⁰⁸ Borbély–Kapy (szerk.), 1942. 107.

¹⁰⁹ Nyigri, 1942. 522–523.

8. ábra: A kinyomozott elkövetők száma nemek szerint (1890–1940)¹¹⁰

Ha a nemek szerinti arányosítást elvégezzük (9. ábra), akkor is jól látszik, hogy ebben az időszakban átlagosan körülbelül minden negyedik kinyomozott bűnelkövető nő volt.

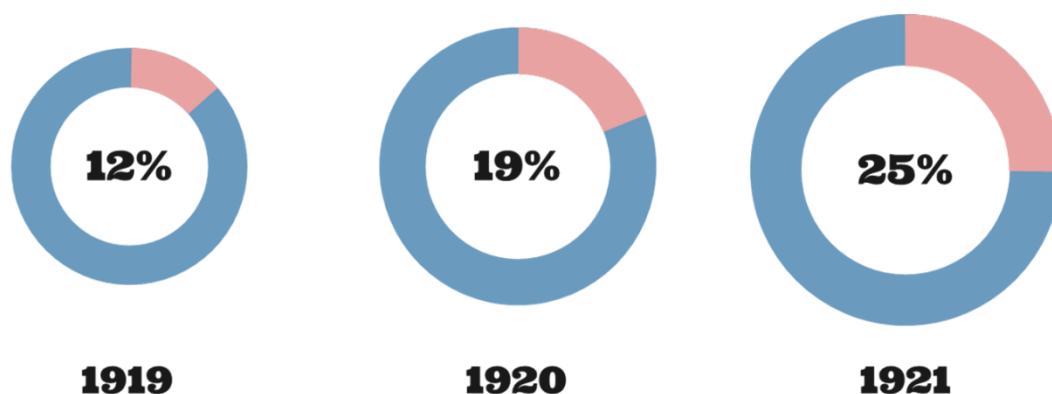

9. ábra: A kinyomozott elkövetők aránya nemek szerint (1890–1940)
* A Tanácsköztársaság miatt hiányos adatok¹¹¹

¹¹⁰ Uo. 522–523., 554.

¹¹¹ Uo.

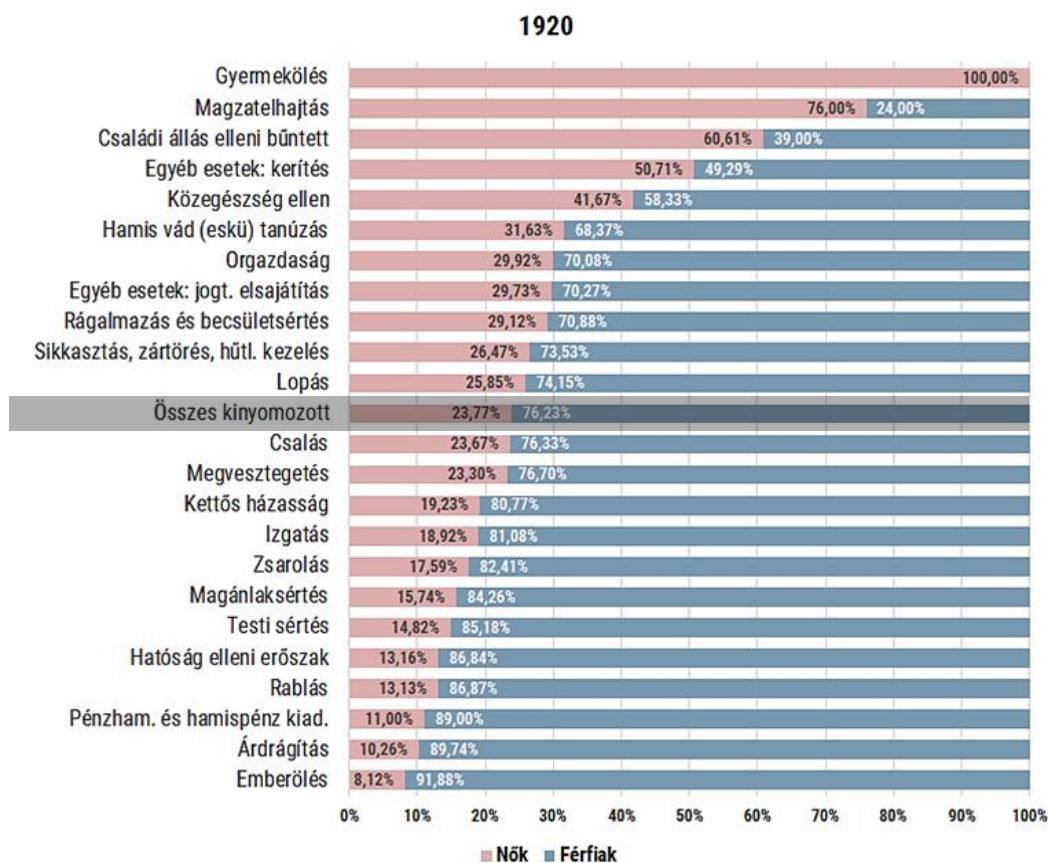
A növekvő női bűnözésre utal az is, hogy ebben az időszakban emelkedett meg a visszaeső női bűnelkövetők jelenléte. A rendőrség korabeli kimutatásaiból, illetve a budapesti rendőrkapitányság éves jelentéseiből is jól kitűnik, hogy az előzetes letartóztatásba helyezett bűnelkövetők között 1919-ről 1921-re gyakorlatilag megduplázódott a nők aránya 12 százalékról 25 százalékra (10. ábra).

10. ábra: A nők aránya az előzetes letartóztatásban helyezett visszaeső bűnelkövetők között¹¹²

Érdeemes bűnesettípusokra bontott „mélyfúrás” segítségével közelebbről is megvizsgálni a női bűnözés alakulását. Ennek segítségével ugyanis arra is válasz adható, hogy kimutatható-e, melyek voltak a tipikus női bűncselekmények és mik voltak azok, amelyek esetébe a női bűnelkövetők aránya csak a világháború utóhatásaként növekedett meg. Ehhez azt a módszert alkalmaztam, hogy három olyan évet jelöltem ki, amikről részletes kimutatások állnak rendelkezésünkre bűnesettípusokra és a nemek szerinti elkövetők arányaira bontva. Ehhez az 1920-as évet választottam, illetve a következőt, mert ezekről részletes rendőri jelentések maradtak fent, valamint 1928-at, ami már egy konszolidáltabb időszakra esett. Ezt követően arányok szerint sorrendbe rendeztem a különböző bűnesettípusokat, nem az összes szakirodalomban feltüntetett kategóriát, csak azokat, amikben 10% körüli vagy annál magasabb volt a női elkövetők aránya (11. ábra).

¹¹² *Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1918–1920. évi működéséről.* Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1921. (a továbbiakban *Jelentés 1918–1920*) 166, 168., *Jelentés a Budapesti M. Kir. Állami Rendőrség 1921. évi működéséről.* Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1922. (a továbbiakban *Jelentés 1921*) 82.

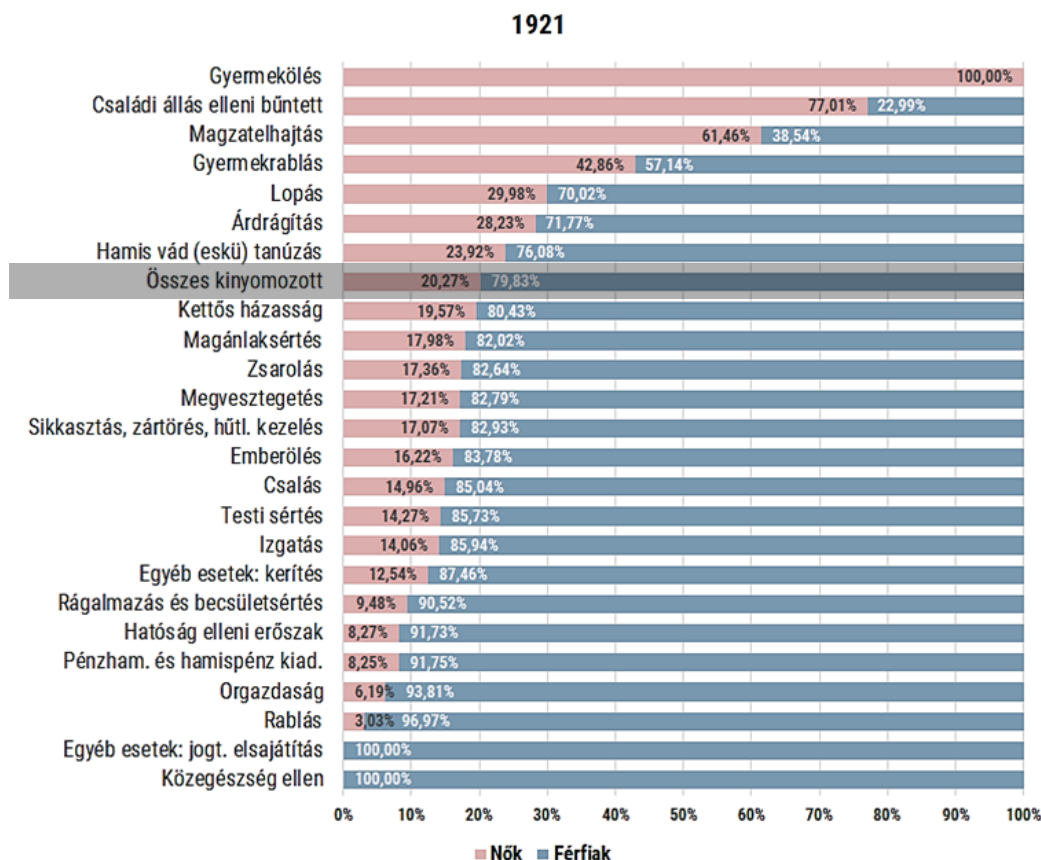
11. ábra: Kinyomozott elkövetők nemek szerinti megoszlása bűnesettípusokra bontva (1920)¹¹³

A szürkével kiemelt sáv azt mutatja, hogy az összes kinyomozott bűnelkövető között milyen volt a nemek szerinti megoszlás, számunkra pedig azok a bűnesettípusok lesznek különösen érdekesek, amelyek a szürkével megjelölt sáv fölött találhatóak, vagyis azok, ahol az átlaghoz képest túlréprezentáltak voltak a női elkövetők. Az első, ami megállapítható, hogy a korszakban használt négy nagy büntetőjogi fő kategória (vagyon, személy, társadalmi közösség és állam ellenes bűncselekmények) közül mindegyik megjelenik, de az utolsó csak egy bűnesettípussal, a hamis tanúzással. Megállapítható még az is, hogy a vagyon elleni bűncselekmények (lopás, sikkasztás, hűtlen kezelés, jogtalan elsajátítás, orgazdaság) nem magasan felülreprezentáltak az összes kinyomozott bűnelkövető arányhoz képest. Magasan felülreprezentáltak öt bűncselekménytípus, ebből három (közegészség elleni büntett¹¹⁴, a kerítés,

¹¹³ Jelentés 1918–1920, 169.

¹¹⁴ A közegészség elleni büntettek közé tartozott például az egészségre ártalmas élelmiszerek árusítása, illetve a járványügyi szabályozások megszegése is. Gyaníthatóan az 1920-as esztendőben még az utóbbiról lehetett szó a spanyolnátha járvány utóhatása miatt. Lásd részletesebben: Géra Eleonóra: A spanyolnátha Budapesten. In: *Dögvészkalauz. Járványok és gyógyításuk története az ókortól napjainkig*. Szerk. Czeferner Dóra, Fedeles Tamás. PTKE – Kronosz, Pécs – Budapest, 2021. 210.

a családi állás elleni büntett¹¹⁵), a társadalmi közösség elleni deliktumok közé tartozik, míg az a két bűnesettípus, amelyekben leginkább toronymagasan reprezentáltak a női elkövetők, a személy elleni erőszakos bűncselekmények közé tartoznak (a magzatelhajtás¹¹⁶ és a gyermekölés).

12. ábra: Kinyomozott elkövetők nemek szerinti megoszlása bűnesettípusokra bontva (1921)¹¹⁷

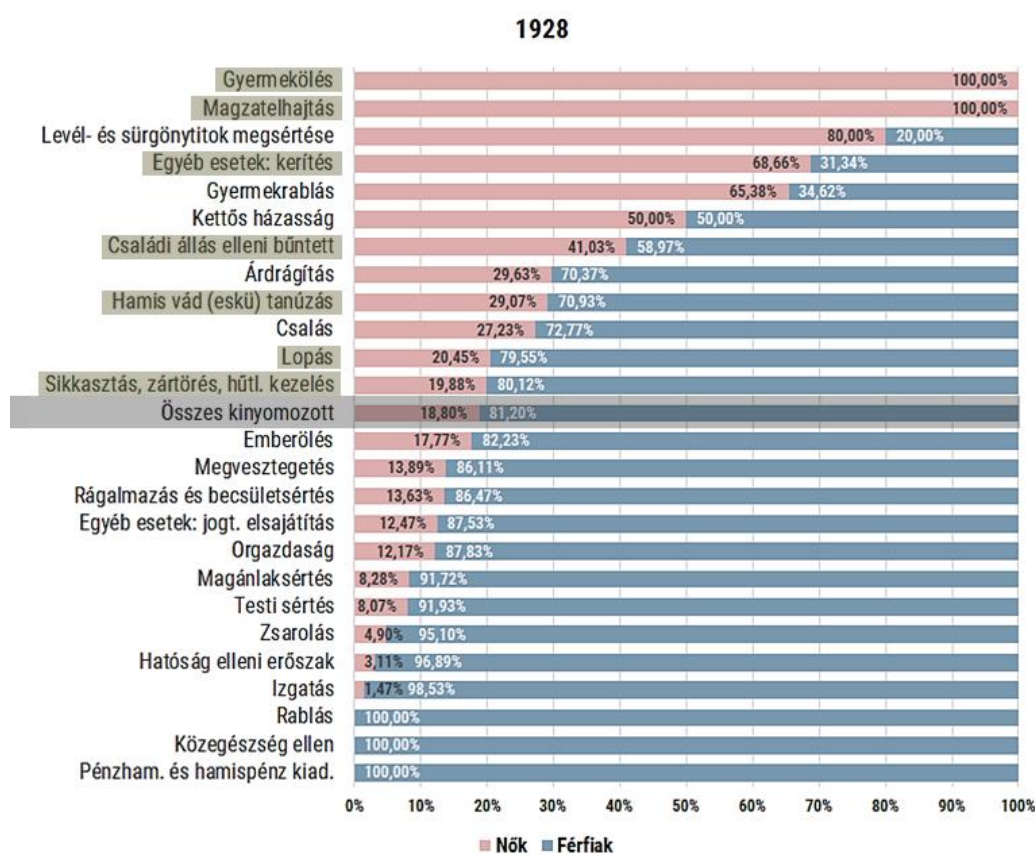
¹¹⁵ Családi állás elleni büntettet követ el az, „aki valamely gyermeket más családba csempész, kicserél, elsikkaszt, eltitkol, rendszerint járt helyre kitesz, vagy bármely más módon családi állásától megfoszt vagy ezen állását megváltoztatja, a családi állás elleni büntettet követi el és egy évig terjedhető börtönnel büntetendő”. Lásd részletesebben Moravcsik Ernő Emil – Sólyom Andor: *Az orvos működési köre az igazságügyi közszolgálatban*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1901. 471.

¹¹⁶ A magzatelhajtás és a csecsemő-gyilkossági esetek a korszak társadalma számára is sokkolók voltak. Az 1918–1920 közötti időszakra készült már idézett rendőrkapitányi jelentésben is külön említést tettek az ilyen ügyekről. Például 1918 februárjából felidézett egy esetet, amiben „egy napszámosnő, akinek sikerült terhességét eltitkolnia, amikor a szülés ideje eljött, egy vödör forró víz fölé guggolt s a megszült gyermeket így módon a forró vízbe ejtve, megölte”. Olyan is előfordult, hogy a szülést levezető, egyben a magzatelhajtást végző bába járt el gondatlanul, és ez nemcsak az újszülött, hanem az anya halálát is okozta, amiről szintén beszámolt a kapitányi jelentés. Lásd *Jelentés 1918–1920*, i.m. 87, 90. – A két világháború közötti időszakban sem voltak ritkák az ezekhez hasonlóan tragikus, egyben sokkoló magzatelhajtások és csecsemő-gyilkossági esetek. Lásd részletesebben Sipos N., 2019. 233–235, 238.; Trádlér Henrietta: Angyalcsinálás és ideológia. Magzatelhajtás a Tanácsköztársaság idején. In: Gyimesi Emese – Lénárt András – Takács Erzsébet (szerk.): *A test a társadalomban. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2013. évi sümegi konferenciájának kötete*. Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2015. 282–294.

¹¹⁷ *Jelentés 1921*. 78–79.

Ha az 1920-as esztendővel összehasonlítjuk az 1921-es adatokat, akkor jól látszik, hogy ebben az évben is ugyanez a három bűnesettípus az, ahol a legnagyobb arányban női elkövetőket találhatunk. Ezekhez a kategóriákhoz felzárkózott a gyermekrablás és az árdrágítás, a vagyon elleni bűncselekmények közül megmaradt a lopás, illetve a hamis tanúzás kategóriájában is felülreprezentáltak voltak a női elkövetők (12. ábra).

Ha az előbbiekhöz hozzátársítjuk a konszolidáltabb időszakban keletkezett 1928-as adatokat, akkor kiderül, hogy továbbra is a gyermekölés és magzatelhajtás kategóriáiban emelkedtek ki a női bűnelkövetők. Magas volt az arányuk azokban a bűnesettípusokban is, amelyek a társadalom legkisebb egységét, azaz a családot érintették (gyermekrablás, kettős házasság és a családi állás elleni büntett), valamint szintén feltűnőnek mondható még a női elkövetők jelenléte a kerítés büntetében, azaz a prostitúciónak az elősegítésében is. Érdekes, hogy ebben az időszakban már megjelent a levél- és sürgönytitok megsértése bűnügyi kategória és ebben is kiemelkedő volt a nők aránya (13. ábra).

13. ábra: Kinyomozott elkövetők nemek szerinti megoszlása bűnesettípusokra bontva (1928)¹¹⁸

¹¹⁸ Illyefalvi, 1930. 71–73.

Ha a hasonlóságokat keressük a kimutatásokban, akkor jól láthatóak azok a kategóriák, amik 1920-ban és 1928-ban is kiemelkedők voltak a női bűnözés szempontjából (ezeket jelöltem meg barna sávval a 13. ábrán): gyermekölés, magzatelhajtás, kerítés, családi állás elleni büntetés, hamis tanúzás, lopás, sikkasztás, zártörés, hűtlen kezelés. A kiemelés alapján megkockáztathatjuk azt az óvatos kijelentést, hogy ezek azok a bűnesettípusok azok, amelyek tipikusan női deliktumoknak tekinthetőek. Ha felidézzük az 1920-as adatsort (11. ábra), akkor kiderül, hogy mely esettípusban voltak felülreprezentálva a nők a háború utáni időszakban. Ezek a közegészség elleni büntettek, orgazdaság, jogtalan elsajátítás¹¹⁹, rágalmozás és becsületsértés voltak. Úgy tűnik tehát, hogy ezek voltak azok a kategóriák, amikben a háború következtében vagy utóhatásaként nőtt meg a női elkövetők aránya – még akkor is, ha az erre utaló tendenciák már 1914 előtt felfedezhetőek voltak.¹²⁰

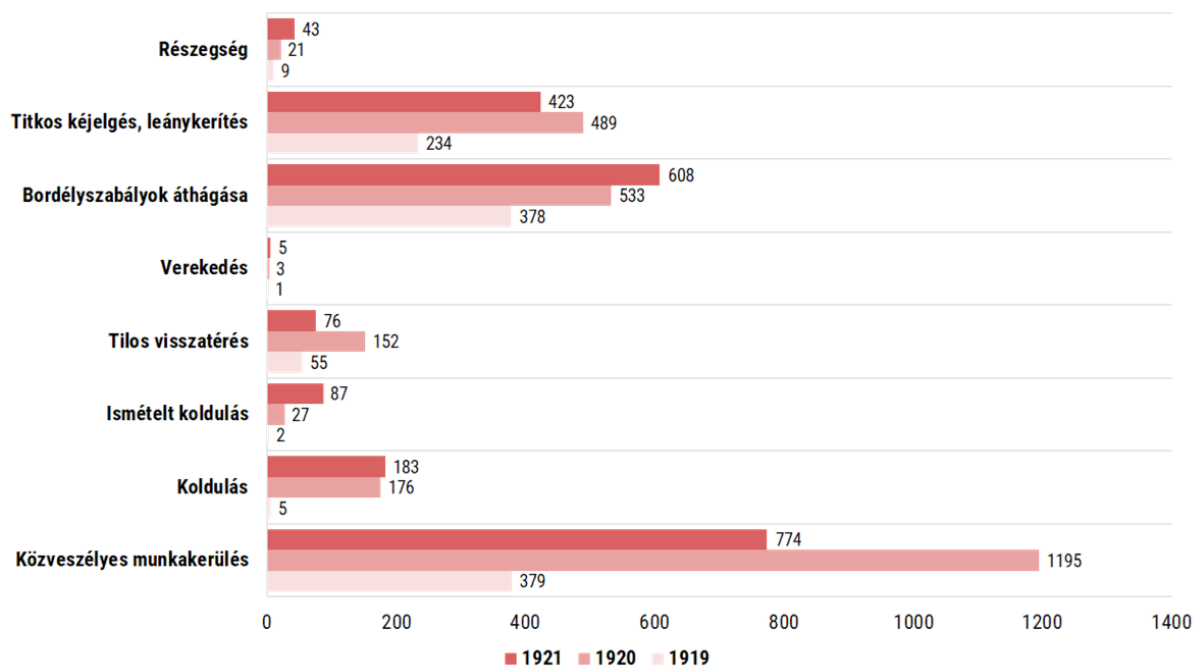
Az óvatos következtetések során adódik a kérdés, hogy milyen magyarázat adható az 1920-as év tipikus női bűnelkövetői kategóriáira. A rágalmozás és becsületsértés gyaníthatóan nem feltétlenül a háborúhoz, hanem a Tanácsköztársaság utóhatásához kapcsolódik, ugyanis ahogy például Hetényi Imre rendőrkapitány visszaemlékezéséből is tudjuk, a kommunizmus bukása után rendkívül megugrottak a bolsevik magatartás gyanúja miatti feljelentések, amik sok esetben inkább a személyes bosszú, lejárátás eszközei voltak, így aztán egyenesen következett a rágalmozási esetek növekedése is.¹²¹ A vagyon elleni deliktumok, mint az orgazdaság és a jogtalan elsajátítás alapvetően azokkal a negatív egzisztenciális körülményekkel magyarázhatóak, amik már a világháború alatt felbukkantak. Ezeket a körülményeket illusztrálja az is, ha megvizsgáljuk a toloncházakba utalt női bűnelkövetők vétségei szerinti megoszlását (14. ábra).

---

¹¹⁹ Jogtalan elsajátítást követett el a korszakban, aki idegen dolgot talált és nyolc napon belül nem szolgáltatta azt vissza a hatóságnak vagy a jogos tulajdonosnak. Erről lásd részletesebben: *A Pallas Nagy Lexikona*. IX. kötet, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Nyomdája, Budapest. 1895. 939.

¹²⁰ *A Magyar Birodalom bűnügyi statisztikája az 1909–1913. évekről*. Magyar Statisztikai Közlemények 59. Magyar Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1919. 104–106.

¹²¹ Hetényi Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Pantheon, [Budapest], [1942]. 84–94. – Csak 1919 augusztusa és év vége között 4519 személy került előzetes letartóztatásba politikai bűncselekmény gyanúja miatt. *Jelentés 1918–1920*. 172–174.

14. ábra: A nők száma néhány vétség esetében a tolonházakba küldött elkövetők között¹²²

A diagramon látható, hogy a súlyos egzisztenciális helyzetre utaló koldulás, közveszélyes munkakerülés 1920-ra jelentősen növekedett a korábbi évhez képest, továbbá a nők helyzetét árnyalja még az is, hogy ebben az időszakban a prostitúcióhoz kapcsolódó deliktumok, mint a bordélyszabályok áthágása, titkos kéjelgés és leánykerítés is jelentős emelkedő tendenciát mutatott.

4.4. A gazdasági válság hatásai

Az eddigiekből jól látható, hogy a világháború hatására a bűnözés jelentős társadalmi kihívássá vált. A következőkben a korszak másik válságos időszakát, az 1930-as éveket veszem górcső alá és továbbra is statisztikai elemzések segítségével arra keresem a választ, hogy a recesszió milyen hatással volt a budapesti női bűnözésre. A két évtizedet összehasonlítva pedig arra is válasz adható, hogy a mennyiségi mutatók tekintetében mely bűnesettípusok számíthattak a korszakban „tipikus” vagy leggyakoribb „női” deliktumoknak. Ezt nemcsak a korábbi fejezetben alkalmazott bűnesettípusok szerinti kvantitatív és korrelációs módszerek segítségével mutatom be, hanem kísérletet teszek egy kiválasztott évre (1934-re) vonatkozó

¹²² Jelentés 1918–1920. 328, 334.; Jelentés 1921, 139.

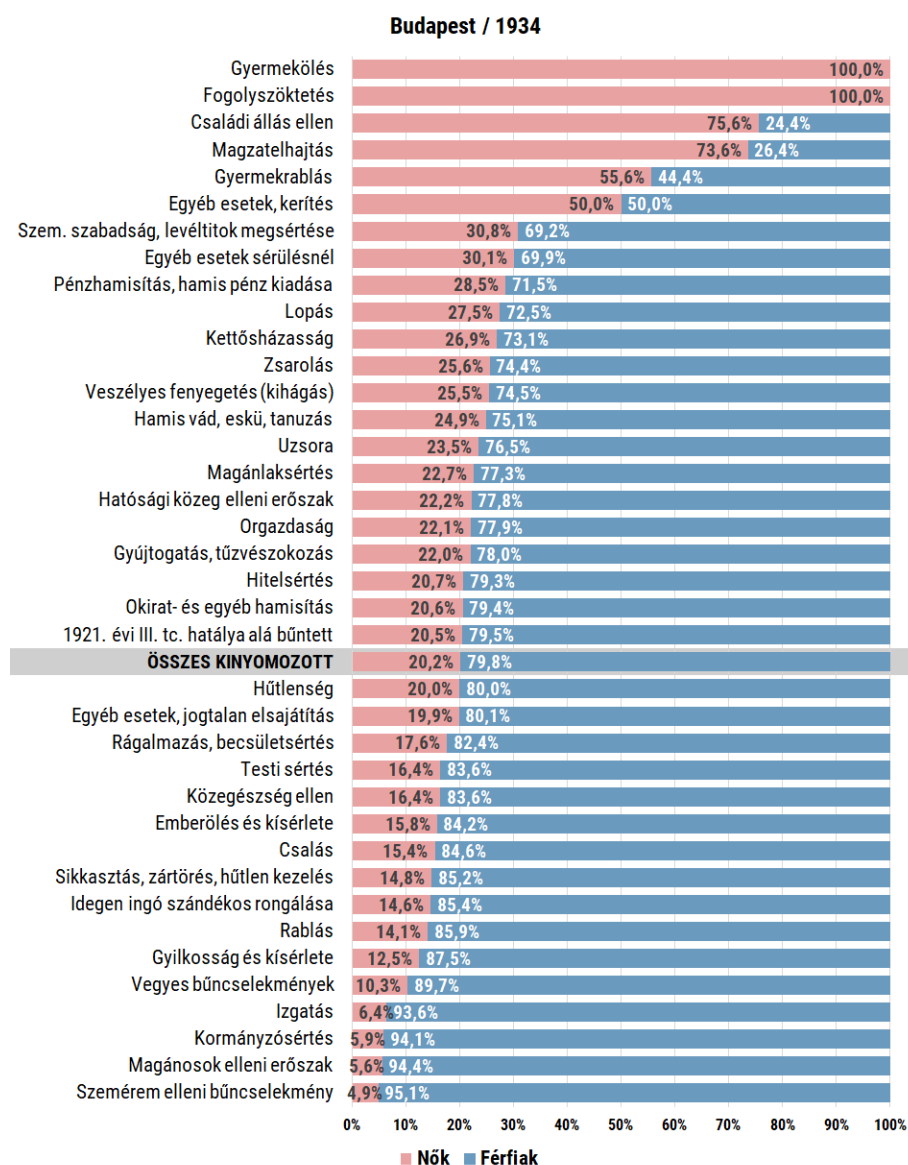
nemzetközi komparatív megfigyelésre is, amiben Budapest mellett Bécs és Berlin jelentik az összehasonlítás alapját.

Ha a fővárosi női társadalmára fókuszálunk, akkor elmondható, hogy a recesszió nemcsak az alacsony jövedelmek miatt hatott negatívan a nők helyzetére, hanem a jelentkező általános munkanélküliség okán is.¹²³ A munkaerőpiac összeomlása miatt főleg az alsóbb társadalmi rétegek életkörülményei váltak még súlyosabbá, így más utakat kellett találniuk a megélhetés biztosítására, ez pedig egy újabb, statisztikailag is igazolható bűnözési hullámot eredményezett. A korábbiakban már közölt adatsorokon is jól látszik, hogy az 1930-as évek elején újra jelentős emelkedés tapasztalható, ami összefüggött az alacsony bérekkel és a magas munkanélküliséggel. Ha a nőkre vonatkoztatjuk ezt a megfigyelést, akkor azt valószínűsíthetjük, hogy közülük is sokan kerültek kiszolgáltatott helyzetbe, ami tovább növelhette annak az esélyét, hogy elkövessenek különböző deliktumokat.

Az előző fejezetben végzett statisztikai vizsgálatához hasonlóan most is arra keresem a választ a fővárosi statisztikai évkönyvek segítségével, hogy kimutatható-e, melyek voltak a tipikus női bűncselekmények és mik voltak azok, amelyek esetében a női bűnelkövetők aránya csak a gazdasági válság (utó)hatásaként növekedett meg. Ehhez újfent három olyan évet választottam ki, amikről részletes kimutatások állnak rendelkezésünkre, bűnesettípusokra és a nemek szerinti elkövetők arányaira bontva, így esett a választásom az 1934-es, 1938-as és 1940-es évekre.

---

¹²³ A gazdasági válság társadalmi hatásairól lásd még Egresi Katalin: *Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919–1939*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008. 198–228.

15. ábra: A kinyomozott elkövetők száma és aránya Budapesten nemek szerint (1934)¹²⁴

A 15. ábrán szürkével kiemelt sáv azt mutatja, hogy az összes kinyomozott bűnelkövető között milyen volt a nemek szerinti megoszlás, számunkra ismét azok a bűnesettípusok lesznek megint különösen érdekesek, amelyek a megjelölt sáv fölött találhatóak, tehát azok, amikben felülreprezentáltak voltak a női elkövetők. Megállapítható, hogy a gyermekölés, magzatelhajtás, az egyéb esetek/kerítés, a hamis vád/eskü/tanúzás, a lopás és a családi állás ellen elkövetett bűncselekmények továbbra is ebbe a sávba esnek az 1928-as esztendőhöz hasonlóan. Érdeemes felidézni, hogy ezekben a bűnesettípusokban az 1920-as évben is magas volt a női elkövetők aránya. Amennyiben csak 1928-at és 1934-et hasonlítjuk össze

¹²⁴ Illyefalvy I. Lajos (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*. XXIII. évfolyam. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, Budapest, 1935. 149.

akkor feltűnő, hogy a csalás és a sikkasztás/zártörés/hűtlen kezelés kategóriáiban 1928-hoz képest 1934-re csökkent a nők aránya, sőt a számuk is lényegében stagnált (a diagramok alapjául szolgáló adatsorokat lásd a 16. ábrán). Mindez azért figyelemreméltó, mert a gazdasági válság körülményei között azt feltételezhetnénk, hogy az ilyen vagyon elleni bűncselekményekben nöhetett leginkább a női elkövetők száma.

	Lopás	Sikkasztás, zártörés, hűtl. kezelés	Csalás	Pénzham.	Zsarolás	Orgazdaság
Elkövetők, 1928	7 781 (100%)	8 892 (100%)	5 163 (100%)	6 (100%)	736 (100%)	1 955 (100%)
Férfiak, 1928	6 190 (79,6%)	7 124 (80,1%)	3 757 (14,7%)	6 (100%)	700 (95,1%)	1 717 (87,8%)
Nők, 1928	1 591 (20,4%)	1 768 (19,9%)	1 406 (85,3%)	0 (0%)	36 (4,9%)	238 (12,2%)
Elkövetők, 1934	15 543 (100%)	11 858 (100%)	9 770 (100%)	906 (100%)	1 639(100%)	2 234 (100%)
Férfiak, 1934	11 266 (72,5%)	10 107 (85,2%)	8 267 (84,6%)	648 (71,5%)	1 220 (74,4%)	1 739 (77,8%)
Nők, 1934	4 277 (27,5%)	1 751 (14,8%)	1 503 (15,4%)	258 (28,5%)	419 (25,6%)	495 (22,2%)
Elkövetők, 1938	16 782 (100%)	11 338 (100%)	9 437 (100%)	1 641 (100%)	1 357 (100%)	3 320 (100%)
Férfiak, 1938	13 240 (78,9%)	9 257 (81,6%)	8 080 (85,6%)	1 095 (66,7%)	1 162 (85,6%)	2 501 (75,3%)
Nők, 1938	3 542 (21,1%)	2 081 (18,4%)	1 357 (14,4%)	546 (33,3%)	195 (14,4%)	819 (27,7%)
Elkövetők, 1940	13 689 (100%)	8 826 (100%)	8 073 (100%)	723 (100%)	1 394 (100%)	3 505 (100%)
Férfiak, 1940	10 772 (78,7%)	7 756 (87,9%)	6 694 (82,9%)	459 (63,5%)	1 221 (87,6%)	2 835 (80,9%)
Nők, 1940	2 917 (21,3%)	1 070 (12,1%)	1 379 (17,1%)	264 (6,5%)	173 (12,4%)	670 (19,1%)

16. ábra: Egyes vagyon elleni bűncselekmények alakulása¹²⁵

Ám nem ezekben a kategóriákban, hanem másoknál érzékelhető az egyre rosszabb egzisztenciális körülmények hatása. Ha a lopás miatt letartóztatottakat nézzük, akkor látható, hogy a nők aránya itt jelentősen emelkedett 1928-hoz képest (20%-ról több, mint 27%-ra), ami nemcsak az arányok, hanem tényleges számok vonatkozásában is tetten érhető (1928-ban 1591, míg 1934-ben 4277 letartóztatás), csakúgy, mint például a pénzhamisítás (1928-ban nincs női elkövető, 1934-ben 258), a zsarolás (1928-ban 36, 1934-ben 419 női elkövető) vagy az orgazdaság (1928-ban 238, 1934-ben 495 letartóztatott nő) esetében (lásd az 16. ábra). A női bűnelkövetők emelkedő számára egyébként a kortársak is felfigyeltek. „*Annak, hogy 1933/34-től kezdve ismét minimálisan emelkedik a női nemnek kriminalitása, okát talán abban kell keresni, hogy a gazdasági viszonyok romlása következtében számos család női tagja arra kényszerült, hogy kenyérkereseti pályára lépjen, ahol természetesen ismét több bűnözési lehetőségnek volt kitéve*” – írta például a bűnügyi tudományok egyik legjelesebb hazai képviselője, Hacker Ervin 1937-ben.¹²⁶

¹²⁵ Illyefalvi, 1930. 71–73.; Illyefalvy (szerk.), 1935. 149.; Illyefalvy I. Lajos (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*. XXVII. évfolyam. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, Budapest, 1939. 172.; Illyefalvy I. Lajos (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*. XXVII. évfolyam. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, Budapest, 1941. 241.

¹²⁶ Hacker Ervin: Magyarország kriminalitása az 1925–1934. években. *Statisztikai Szemle*, 1937. 8. szám, 750.

A lopások számának alakulásához érdemes még egy szempontot figyelembe venni, amire szintén Hacker világít rá egy másik tanulmányában. „*A prostituáltak közt félelmetesen sok a vagyon elleni bűnöző, elsősorban a tolvaj*” – írta még 1934-ben, majd a következőkkel folytatta: „*a prostituáltaknak üzemeik gyakorlása közben bő alkalmuk nyílik bűncselekmények elkövetésére, ezenfelül a könnyű kereset utáni vágy, a kínálkozó kísértésekkel szemben való kisebb ellentállási képességük, mind a prostitúció és kriminalitás közti szoros összefüggésre utalnak*”.¹²⁷ Érdemes tehát megvizsgálnunk a prostitúció alakulását, még akkor is, ha rendkívül töredékes adatok állnak rendelkezésre ennek megvilágítására, ami abból adódik, hogy a korszakban prostituáltak csak csekély része került rendőri nyilvántartásba (ez jelentette a prostitúció legális formáját).¹²⁸ A következő táblázat azt mutatja, hogyan alakult a bejelentett és a razziák során előállított prostituáltak száma 1932 és 1940 között (17. ábra). Jól játszik, hogy az utóbbiak háromszor-négyszer többen voltak, mint a legálisan „dolgozók”, a tényleges számuk pedig ennél még magasabb lehetett. Különösen feltűnő az, hogy az 1930-as évek közepén mennyire megemelkedett a fiatalok száma. Összességében tehát a prostitúció ismert mennyiségi mutatói is szorosan kapcsolódnak a lopási esetek növekedéséhez.

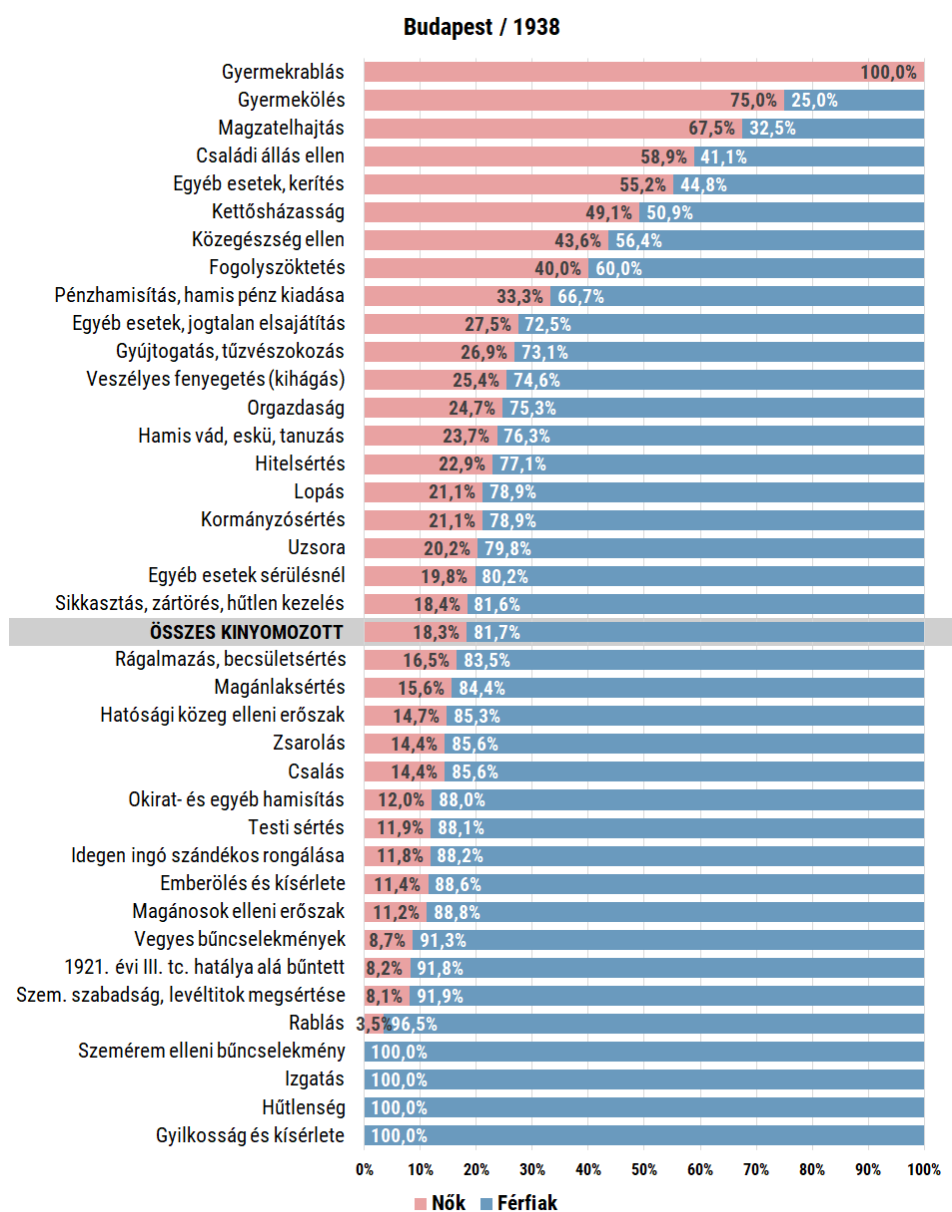
Megnevezés	1932	1933	1934	1936	1937	1938	1939	1940
Az év folyamán bejegyzett prostituáltak	43	47	77	88	115	148	202	160
Év végi létszám	1 082	1 052	1 038	1 038	1 104	1 150	1 220	1 228
Előállított titkos kéjné	3 654	4 064	3 907	3 822	3 537	4 313	3 549	4 593
Ebből 18 éven aluli	59	72	79	200	116	234	212	432
Ebből 18 éven felüli	3 595	3 992	3 828	3 622	3 421	4 079	3 337	4 161

17. ábra: A prostituáltak száma Budapesten 1932 és 1940 között¹²⁹

¹²⁷ Hacker Ervin: *Újabb kriminológiai adalékok*. Ifj. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1934. 16.

¹²⁸ Vö. Hacker, 1931. 45–46.

¹²⁹ Illyefalvy, *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*, 1935. 234.; Illyefalvy, *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*, 1939. 279.; Illyefalvy, *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve*, 1941. 366.

18. ábra: A kinyomozott elkövetők száma és aránya Budapesten nemek szerint (1938)¹³⁰

Ha tovább folytatjuk vizsgálódásunkat az 1934-es és 1938-as évek összehasonlításával (18. ábra) észrevehető, hogy a gyermekölés, a fogolyszöktetés, a családi állás ellen elkövetett bűncselekmények, a magzatelhajtás, a gyermekrablás, az egyéb esetek/kerítés, az egyéb esetek/sérülés, a pénzhamisítás/hamis pénz kiadása, a lopás, a kettősházasság, a veszélyes fenyegetés (kihágás), a hamis vád/eskü/tanuzás, az uzsora, az orgazdaság, a gyújtogatás/tűzvészokozás és a hitelsértés kategóriák mind a két említett évben felülreprezentáltságot mutattak.

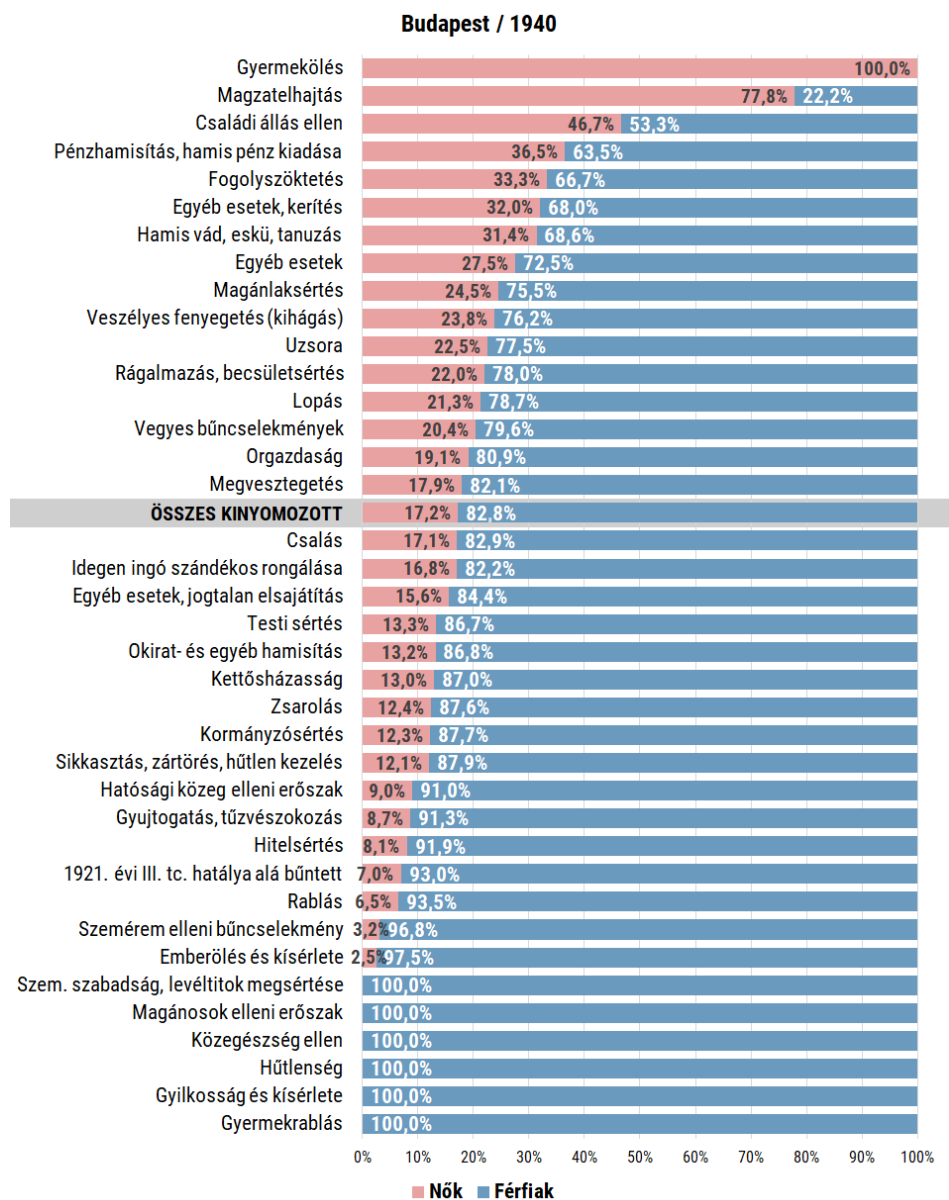
¹³⁰ Illyefalvy (szerk.), 1939. 172.

Ezzel szemben 1938-ra a személyes szabadság/levéltitok megsértése, a zsarolás, a magánlaksértés, a hatóság elleni erőszak, az okirat- és egyéb hamisítás, illetve az 1921. évi III. tc. hatálya alá eső büntett kategóriája¹³¹ alulreprezentáltságot mutat. Viszont új felülreprezentált deliktumok lettek az egyéb esetek/jogtalan elsajátítás, a kormányzósértés, a sikkasztás/zártörés/hűtlen kezelés és a közegészség ellen elkövetett bűncselekmények. A kormányzósértés kategóriájának kapcsán fontos megjegyeznünk, hogy több mint négyszeresére nőtt az aránya 1938-ra, 1940-re pedig további növekedést mutatott. Ez valószínűleg a vizsgált időszak változó politikai környezetével indokolható, ugyanis a sok politikai történés miatt az emberek is többet beszéltek a közéletéről, viszont 1940-ra a nők aránya csökkent az összes kinyomozott kormányzósértési esetek között, tehát nem mondhatjuk el, hogy ez a bűnesettípus tipikusan női deliktum lett volna a korszakban. Fontos észrevétel az is, hogy az egyéb esetek/jogtalan elsajátítás, a sikkasztás/zártörés/hűtlen kezelés és a közegészség ellen elkövetett bűncselekmények az 1920-as esztendőben is felülreprezentáltak voltak.

Amennyiben 1934 mellé vesszük az 1940-es évet is (19. ábra), akkor láthatjuk, hogy a gyermekölés, a fogolyszöktetés, a magzatelhajtás, a kerítés, a pénzhamisítás/hamis pénz kiadása, a lopás, a veszélyes fenyegetés (kihágás), a hamis vád/eskü/tanúzás, az uzsora, a magánlaksértés, az orgazdaság, az egyéb esetek sérülésnél és a családi állás elkövetett deliktumok továbbra is magasan reprezentáltak maradtak. Viszont 1940-re kiesett a gyermekrablás, személyes szabadság/levéltitok megsértése, egyéb esetek sérülésnél, a kettősházasság, a zsarolás, a hatósági közeg elleni erőszak, a gyújtogatás/tűzveszokozás, a hitelsértés, az okirat- és egyéb hamisítás és az 1921. évi III. tc. hatálya alá eső büntett a felülreprezentált deliktumok közül, helyükbe pedig, a vegyes bűncselekmények, a rágalmazás/becsületsértés és a megvesztegetés léptek. A megvesztegetések szintén a politikai dezorganizáció és ennek következményeképpen a háborús körülmények között a hétköznapi életet is érintő intézkedések (például jegyrendszer bevezetése) miatt növekedhetett a női elkövetők száma és aránya, ugyanis a zavaros időszak miatt több pénzügyi visszaélés és jogosulatlan előnyserzés történhetett a korszakban. A rágalmazás kapcsán feltűnő, hogy ez a kategória az 1920-as évben is magas értékeket mutatott, majd csökkeni kezdett, ám 1934-től kezdve újra növekvő tendencia figyelhető meg.

---

¹³¹ Az 1921. évi III. törvénycikkről lásd bővebben Kupiné Drócsa Izabella: *Rendtörvények a két világháború között. Különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény anyagi és eljárásjogi elemzésére a Budapesti Királyi Törvényszéken kialakult bírói gyakorlaton keresztül*. Doktori disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2021.

19. ábra: A kinyomozott elkövetők száma és aránya Budapesten nemek szerint (1940)¹³²

Mit mondhatunk el tehát a női bűnelkövetők statisztikai mutatóiról az 1920-as és az 1930-as évek összehasonlításában, illetve a gazdasági válság időszakára vonatkoztatva? Egyrészt a számok azt mutatják, hogy a korszak folyamán a rendkívüli körülményektől függetlenül (legyen az háború vagy gazdasági válság, vagy ezek utóhatása) az akkori négy fő bűncselekmény-kategória mindegyikében van olyan, ami női deliktumnak tekinthető. A személy elleni bűncselekmények esetében ezek a családon belüli erőszakos tettek, mint a gyermekölés és a magzatelhajtás. A társadalmi közösség elleni bűncselekmények közül a

¹³² Illyefalvy (szerk.), 1941. 241.

kerítést és a családi állás elleni büntetteket, a vagyoni elleni deliktumok közül a lopást, az állami renddel szembeniek közül pedig a hamis vádat/tanúzást sorolhatjuk ide.¹³³

Látható még az is, hogy vannak olyan bűncselekmények, amelyek mindkét évtizedben alulreprezentáltságot mutattak a nők körében, ilyen az emberölés és kísérlete, a testi sértés, a rablás, a gyilkosság és kísérlete, az izgatás, a hűtlenség, magánosok elleni erőszak és a szemérem elleni bűntett. Megfigyelhető, hogy az itt felsoroltak többnyire a személy elleni bűncselekmények körébe tartoznak. Ez pedig azért fontos, mert ezáltal magyarázatot kaphatunk arra, hogy miért kaptak a korban nagyobb figyelmet azok az ezekben a kategóriákba eső esetek, amiket egy nő követett el.¹³⁴

4.5. Nemzetközi összevetés

Érdekes a megfigyeléseinket nemzetközi kontextusba ágyazva is értelmezni, amihez az 1934-es adatokat alapul véve Béccsel és Berlinnel való összevetésben vizsgálom a magyar főváros bűnügyi sajátosságait. A két nagyvárossal való összevetést elsősorban történeti, városszociológiai, kriminológiai és forráselérhetőségi szempontok indokolják. Mindhárom város a 20. század első felében központi szerepet töltött be saját államalakulataik politikai, gazdasági és kulturális életében, és markáns urbanizációs, iparosodási és társadalomszerkezeti folyamatokon ment keresztül.¹³⁵ E nagyvárosi közegben a modern bürokrácia, a rendészeti és igazságszolgáltatási intézmények, valamint a közegészségügyi és szociális ellátórendszerek egyaránt erőteljes fejlődésnek indultak, ami közvetlenül hatott a bűnözés jelenségének nyilvántartására, kezelésére és társadalmi megítélésére. Emellett a három város között több történelmi és kulturális kapcsolódási pont is fellelhető – különösen Budapest és Bécs között, amelyek az Osztrák–Magyar Monarchia közös múltja révén közigazgatási, jogrendszeri és intézményi szinten is hasonló keretek között fejlődtek. Berlin pedig mint Németország fővárosa, fontos viszonyítási pontként szolgál a közép-európai városi kriminalitás

---

¹³³ A bűncselekmény-kategóriákhoz Pálosi Ervin kimutatását vettem alapul, ami az 1920-as évek első felében vizsgálta Budapest kriminalitását. Pálosi Ervin: *Budapest kriminalitása és moralitása az 1909–1925. években*. Budapesti Statisztikai Közlemények 55/3. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1927. 30–51.

¹³⁴ Vö. Sipos Nikoletta: „Asszony vagy szörnyeteg?” Női bűnelkövetők és sajtónarratívák egy Horthy-kori férjgyilkosság példáján keresztül. *Sic Itur ad Astra* 77. (2022) 65–82.

¹³⁵ Bécs és Berlin urbanizációs és kulturális fejlődésének összehasonlításával kapcsolatban lásd bővebben: Klautke, Egbert: Urban History and Modernity in Central Europe. *The Historical Journal* Vol. 53. (2010) 177–195.; Trommler, Frank: Berlin and Vienna: Reassessing their Relationship in German Culture. *German Politics & Society* Vol. 23. (2005) 8–23.

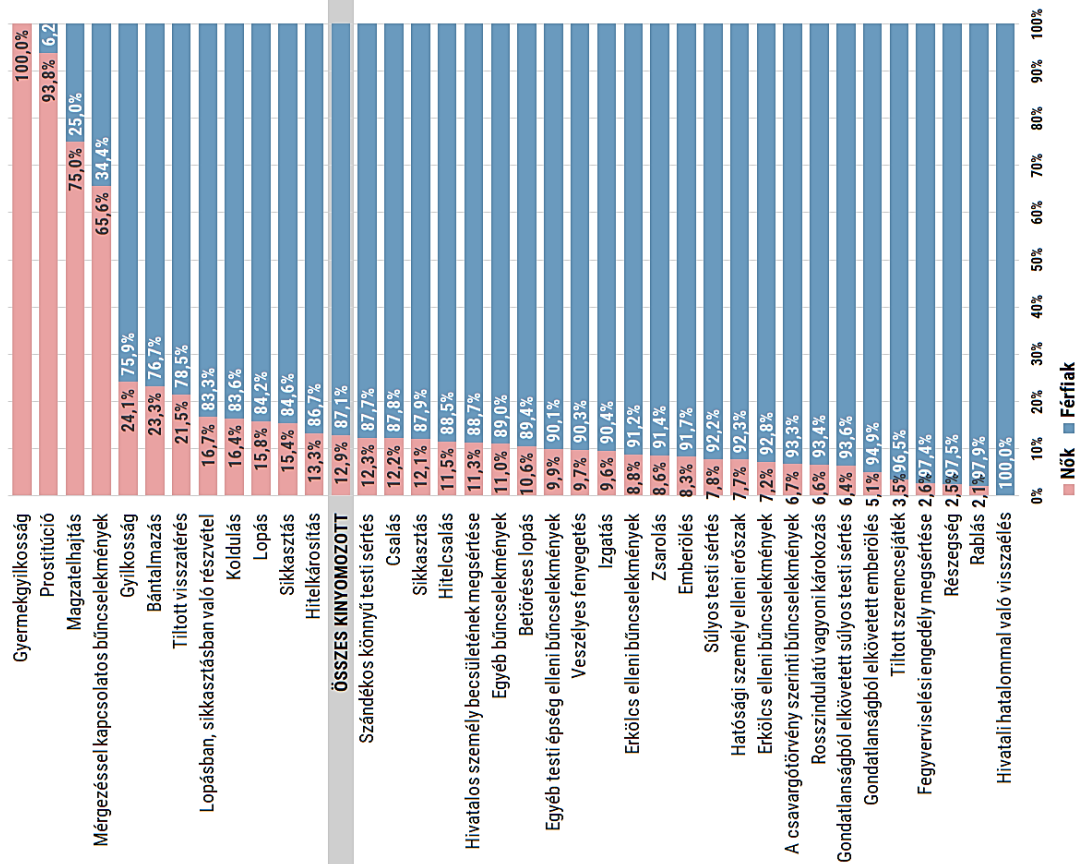
elemzéséhez.¹³⁶ E városok összehasonlító vizsgálata lehetővé teszi annak feltárását, hogy a női bűnözés milyen strukturális és társadalmi különbségek mentén jelent meg a különböző városi kontextusokban, és miként hatottak erre a lokális hatósági és igazságszolgáltatási gyakorlatok.

A városok kiválasztásánál fontos szempont volt az is, hogy Berlin, Bécs és Budapest esetében egyaránt rendelkezésre állnak részletes bűnügyi statisztikai adatok a két világháború közötti időszakból. Ezek a hivatalos kimutatások lehetővé teszik a női kriminalitás alakulásának kvantitatív vizsgálatát, különösen a bűncselekménytípusok gyakoriságára és a női elkövetők arányára vonatkozóan. Mindez akkor is értékes összehasonlító keretet ad, ha figyelembe vesszük, hogy az egyes országok statisztikai rendszerei eltérő kategóriák mentén rendszerezték az adatokat, ami elsősorban az eltérő jogrendekből adódik. Különösen hangsúlyos e tekintetben a német példa, hiszen 1934-től már a nemzetiszocialista rezsim totalitárius keretei között működött a bűnüldözés és a statisztikai adatgyűjtés is, ami az adatok értelmezésére is hatással van. Ennek ellenére, vagy éppen ezért, a budapesti adatok Berlin és Bécs bűnügyi statisztikáival való összevetése beszédes eredményeket kínál (20. ábra). A párhuzamok és eltérések nemcsak a női bűnözés sajátosságait világítják meg, hanem rávilágítanak a kriminalitás nemek szerinti megítélésében, regisztrálásában és kezelési gyakorlatában mutatkozó strukturális különbségekre is.

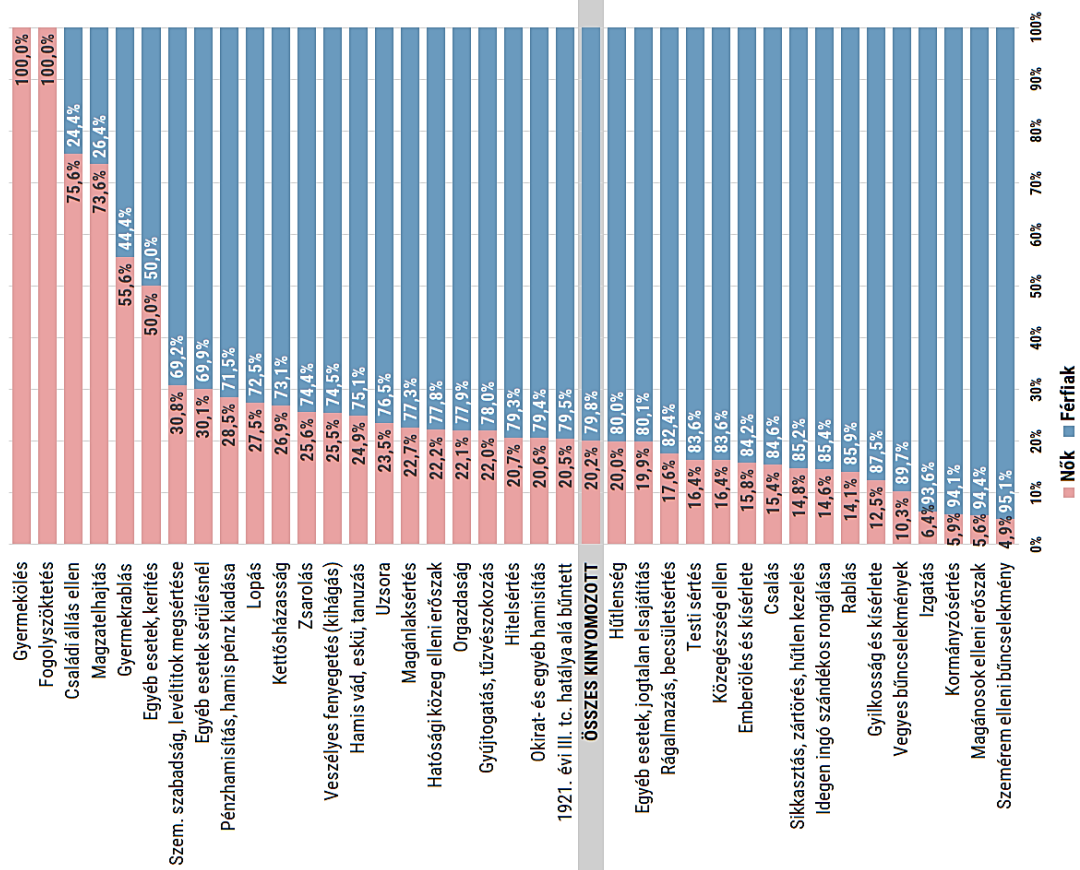

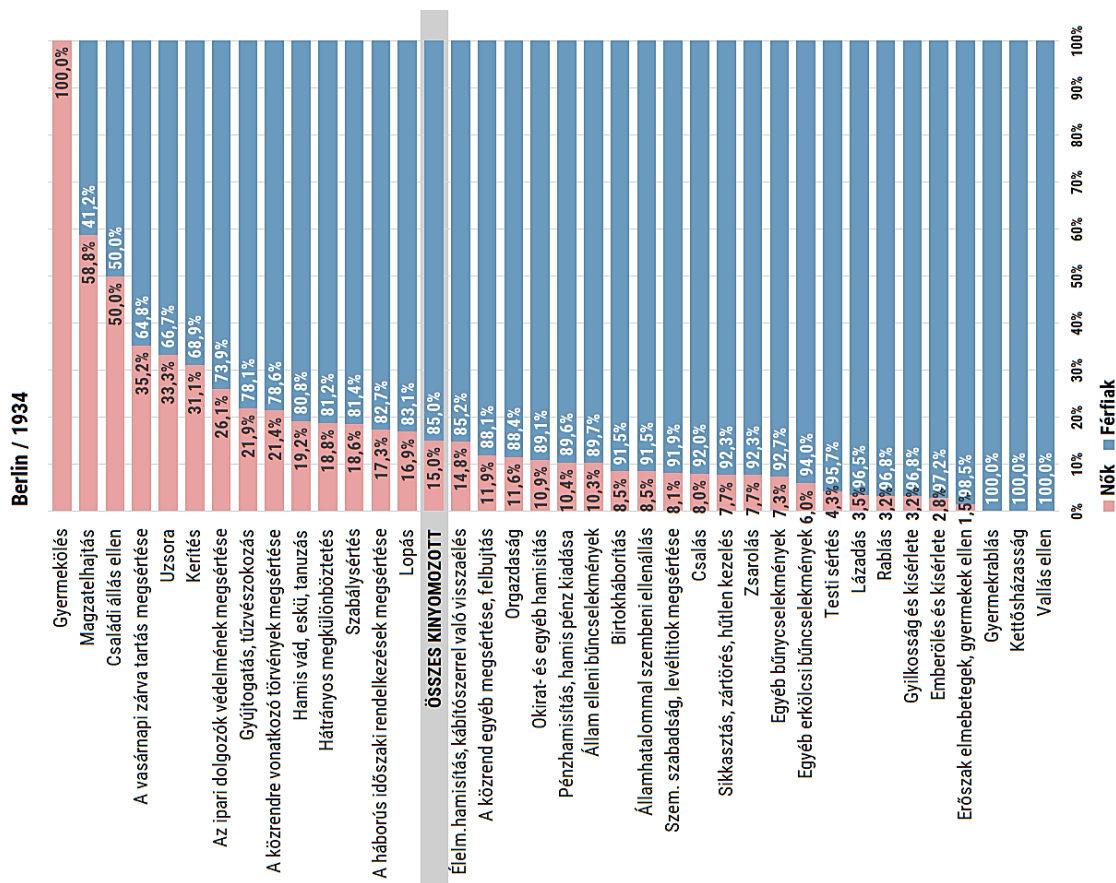
¹³⁶ Berlin kriminalitásához lásd bővebben: Elder, Sace: Prostitutes, Respectable Women, and Women from “Outside” – The Carl Grossmann Sexual Murder Case in Postwar Berlin. In: Wetzell, Richard F. (eds.): *Crime and Criminal Justice in Modern Germany*. Berghahn Books, New York–Oxford, 2014. 185–206.

Bécs / 1934

Budapest / 1934

20. ábra: A kinyomozott elkövetők nemek szerinti aránya bűncselekményenként Budapesten, Bécsben és Berlinben (1934)¹³⁷

Mindhárom vizsgált város bűnügyi statisztikái egyértelmű tendenciákat mutatnak a női bűnelkövetés jellemző bűncselekménytípusaira vonatkozóan. A források alapján megállapítható, hogy a gyermekölés, magzatelhajtás és lopás kategóriáiban következetesen magas a női elkövetők aránya, tehát joggal mondhatjuk, hogy ezek számíthatnak valóban női deliktumoknak a korszakban. E bűncselekménytípusok olyan típusú jogsértéseknek tekinthetők, amelyekben a nők – akár élethelyzeti, akár társadalmi szerepeikből fakadóan – nagyobb arányban váltak elkövetővé. Ezek a bűncselekmények egyfelől erősen kötődnek a női test és a reprodukciós funkciók szabályozásához (mint a gyermekölés és a magzatelhajtás esetében), másfelől a szegénységgel, társadalmi kiszolgáltatottsággal is szorosan összefüggenek, ahogyan az a kisebb értékű lopások esetében is megfigyelhető. E tendenciák mellett azonban fontos kiemelni néhány városspecifikus különbséget is. Berlin és Budapest

¹³⁷ Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien 1937. Neue Folge 4. Band. Mitteilungen aus Statistik und Verwaltung der Stadt Wien. Wien, 1937. 232.; Rechtskräftig erledigte Strafsachen wegen Verbrechen und Vergehen gegen Reichsgesetze 1934. In: Statistisches Jahrbuch der Stadt Berlin 1936. 12. Jahrgang. Herausgegeben vom Statistischen Amt der Stadt Berlin. Berlin, 1937. 187–190.

statisztikai adatai arra engednek következtetni, hogy ezekben a városokban a nők jelentősebb arányban voltak jelen olyan bűncselekményekben is, mint a hamis vád, eskü, tanúzás, illetve az uzsora és a gyújtogatás/tűzvész okozás. E büntettek női elkövetésének aránya az adott társadalmi környezet és jogrendszer értelmezési kereteit is tükrözi, hiszen ezek a cselekmények gyakran nem fizikai, hanem szimbolikus, verbális vagy manipulációs jellegűek, ami egybevágg azzal a korabeli nemi sztereotípiával, amely szerint a női bűn kevésbé erőszakos, inkább „ravasz” vagy „alattomos” természetű.

Ezzel szemben Bécs statisztikai adatai különösen figyelemre méltóak abból a szempontból, hogy az osztrák fővárosban a gyilkosságok egynegyedét nők követték el, ami jelentősen meghaladja a magyar és a német főváros hasonló mutatóit. Ez a kiugró arány a női bűnözés karakteréről alkotott korabeli felfogásokkal is szembe megy, hiszen a gyilkosság hagyományosan „férfias” bűncselekményként volt értelmezve, amely fizikai agresszióhoz és közvetlen erőszakhoz kötődik. Bécs esetében e rendhagyó adat tehát nem csupán a női elkövetők számának emelkedését jelzi, hanem felhívja a figyelmet a női bűnözés lehetséges lokális sajátosságaira, valamint arra is, hogy az osztrák statisztikai rendszer miként kategorizálta az erőszakos cselekményeket női elkövetők esetében. Ez a magas gyilkossági arány több tényező összjátéka alapján értelmezhető. Először is, Bécs társadalmi szerkezete és tradicionális normarendszere eltért Budapestétől és Berlinétől: az osztrák társadalmi-politikai diskurzus hangsúlyosan patológiásan ítélte meg a családon belüli konfliktusokat, így a női elkövetők szerepét is másképp regisztrálták és értelmezték. Másrészt a statisztikai kategorizálás jogi háttere Ausztriában eltért a magyar és német rendszertől. A női elkövetők esetében az esetek nagyobb százaléka került be „gyilkosság” kategóriába, míg más városokban ezeket megmagyarázhatatlan halálesetként vagy például gyermekgyilkossággként rögzíthették. Ráadásul az eltérő társadalmi marginalizáció – családon belüli erőszak, alkoholproblémák, izoláció – is hozzájárulhatott ahhoz, hogy a női elkövetők viszonylag magas aránya értékelhető legyen, hiszen ezek a dinamikák bizonyítottan partner-bűncselekményekhez kapcsolódnak, amelyek gyakrabban végződhetnek halállal.¹³⁸ Végül fontos figyelembe venni, hogy Ausztria és Németország statisztikai rendszereiben, különösen a náci hatalomátvétel után (1934) Németországban a politikai kontextus és ideológiai célok is befolyásolhatták a bűnügyi mutatók rögzítését. Ausztria ezzel szemben még fennmaradt demokratikus jogrendben, így a statisztikai relatíve megbízhatóbbak lehetnek. Mindezek alapján nem meglepő, hogy Bécsben

---

¹³⁸ Elder, Sace: *Murder Scenes: Normality, Deviance, and Criminal Violence in Weimar Berlin*. University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010.

viszonylag magasabb női gyilkossági arány jelenik meg a statisztikákban: egyrészt adat- és kategóriabeli eltérések miatt, másrészt társadalmi és jogi kontextus miatt.

A vizsgált statisztikai adatok alapján jól kirajzolódik az is, hogy bizonyos bűncselekménytípusokban Budapesten a női elkövetők aránya meghaladta a berlini és a bécsi mutatókat, ami fontos társadalmi és kulturális különbségekre világíthat rá. E bűncselekmények közé tartozik a személyes szabadság/levéltitok megsértése, a pénzhamisítás/hamis pénz kiadása, a kettősházasság, valamint a zsarolás. Ezek a jogsértések jellemzően szintén nem fizikai erőszakhoz, hanem inkább a megtévesztéshez, manipulációhoz kötődnek, ami jól illeszkedik a már említett korabeli női bűnözéssel kapcsolatos társadalmi sztereotípiákhoz, miszerint a nők által elkövetett bűncselekmények rejtettebb, kevésbé látványos formában jelennek meg.

A személyes szabadság és levéltitok megsértésének esetében a női túlsúly értelmezhető úgy is, mint az információs és kommunikációs viszonyokba való illegitim beavatkozás, amely a társadalmi viszonyok femininitáshoz kapcsolt „magánszférájában” zajlik. A női levelezés hagyományos szerepe a családi és szociális kapcsolatok fenntartásában, illetve a társadalmi mobilitás egyéni stratégiáiban különösen hangsúlyos lehetett, ezért az ehhez kapcsolódó jogsértések gyakrabban érinthettek nőket mint elkövetőket is.¹³⁹ A pénzhamisítás/hamis pénz kiadása a lopáshoz hasonlóan szintén olyan bűncselekménytípus, amely a gazdasági kiszolgáltatottság, a megélhetési kényszer, valamint a társadalmi mobilitás lehetőségeinek korlátozottsága szempontjából értelmezhető. A nők ezen a téren történő statisztikai felülreprezentáltsága Budapesten vélhetően összefüggésbe hozható azzal is, hogy a magyar fővárosban a gazdasági krízis és infláció következményei különösen erősen érintették az alsó- és középosztálybeli nőket, akik sok esetben informális vagy féllegális eszközökhöz nyúltak anyagi helyzetük stabilizálása érdekében.

A kettősházasság, mint a házassági és erkölcsi normák megsértése, szintén olyan deliktum, amely a női életutak jogi és társadalmi meghatározottságán keresztül válik értelmezhetővé. Az efféle bűnesetek gyakran az egyéni sorsproblémákon túl a házassági kötelek, az elhagyott nők helyzetének és a társadalmi konvenciók ütközésének feszültségét is jelezhetik.¹⁴⁰ A magasabb budapesti arány arra utalhat, hogy a női bűnözés e formája szorosabban kapcsolódott a városi élet sajátos, sokszor rendezetlen párkapcsolati struktúráihoz, illetve a jogi szabályozás

---

¹³⁹ A női levelezésről lásd Gyáni, 2020. 199–209.

¹⁴⁰ A kettősházasság korabeli – szemérem elleni bűncselekmények közötti – értelmezéséről lásd még Vogl József: Az élet és testi épség elleni egyéb bűncselekmények. In: Turcsányi Gyula (szerk.): *A modern bűnözés I.* Rozsnyai Kiadás, Budapest, 1929. 400–405.

és a gyakorlati élet között ellentmondásokhoz. Ilyen ellentmondás volt például az, hogy miközben a házasságkötés és válás szigorú jogi keretek között zajlott, a gyakorlatban sok kapcsolat informálisan vagy éppen hosszabb ideig jogilag rendezetlenül működött. A férfiak könnyebben kiléphettek ezekből a kapcsolatokból, míg a nők – különösen a gyermekkel egyedül maradó asszonyok – gyakran kiszolgáltatott helyzetbe kerültek, ami akár bűncselekmény elkövetéséhez is vezethetett a társadalmi elvárások és a megélhetési kényszerek szorításában. Mindezt tovább súlyosbította, hogy a válást – különösen a nők részéről – a korszak közvéleménye gyakran erkölcstelennek vagy megbélyegzendőnek tekintette, így a jogi kiút sok esetben társadalmilag is zárva maradt.¹⁴¹

Végül, a zsarolás mint bűncselekménytípus különösen beszédes abból a szempontból, hogy gyakran a másik fél erkölcsi, szexuális vagy anyagi kiszolgáltatottságát használja ki az elkövető. A női zsarolók statisztikailag magasabb aránya Budapesten arra utalhat, hogy a városi nők bizonyos szegmensei – akár prostitúcióval, akár másfajta informális kapcsolatrendszer révén – képesek voltak olyan pozícióba kerülni, amely lehetővé tette számukra a fenyegetés vagy manipuláció eszközeinek alkalmazását. E bűncselekménytípus emellett a női autonómia és stratégiai alkalmazkodás egy sötétebb, kriminalizált formáját is kifejezheti a korszak társadalmi struktúráin belül.¹⁴²

Összességében elmondható, hogy a budapesti női bűnözési statisztikák sajátosságai nemcsak a bűncselekmények típusában, hanem azok szimbolikus és társadalmi jelentésrétegeiben is eltéréseket mutatnak a bécsi és berlini adatokhoz képest. Ezek a különbségek a helyi társadalmi viszonyok, jogi keretek és női életstratégiák eltérő jellemzőit tükrözik.

4.6. Korrelációs megfigyelések

Ahhoz, hogy az 1930-as évek bűnügyi tendenciáira részben magyarázatot kapjunk, érdemes ismét korrelációs elemzéseket elvégezni. Ezeket több szempontra alapoztam, hogy minél összetettebb képet tudjunk alkotni a fővárosi gazdasági válság alatti kriminalitásának statisztikai értelmezéséről. Ezúttal ugyanis nemcsak Budapest népességének, a bejelentett

---

¹⁴¹ Ugyan elsősorban a dualizmus koráról szól, mégis a válások budapesti kultúrtörténetéhez különösen hasznos Nagy Sándor: *„Engesztelhetetlen gyűlölet” – Válás Budapesten (1850–1914)*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2018.

¹⁴² A zsarolás korabeli értelmezéséről lásd Vogl József: A zsarolásokról. In: Turcsányi Gyula (szerk.): *A modern bűnözés I.* Rozsnyai Kiadás, Budapest, 1929. 375–390.

bűncselekmények és a letartóztatott elkövetők számának alakulását vettem alapul, hanem külön kiemeltem a lopások és a nyilvántartott munkanélküliek számát, valamint egy négytagú munkáscsalád heti átlagos kiadásainak, a vas- és fémmunkások átlagos óránkénti keresetének és a kenyér átlagárának alakulását is.

Ebben a korszak statisztikusának, Pálosi Ervinnek a logikáját követem, aki egy 1934-ben megjelent tanulmányában azzal érvelt, hogy a *„kriminalitás es a gazdasági viszonyok összefüggéseinek kutatásánál nem indulhatunk ki a gazdasági barométerből, hanem alulról, az egyes emberek vagy embercsoportok megélhetését közvetlenül befolyásoló leghatalmasabb gazdasági tényezőkből”*. Éppen ezért ő a bűnözés alakulását a búza árával, a munkabérek és a munkanélküliség számával vetette korrelációs vizsgálat alá, ugyanis – mint írja – *„nem elég a bűnözést [csak] a munkanélküliséghez viszonyítani, hanem ugyanezt meg kell tennünk a munkanélküliséget előidéző különböző tényezők statisztikai soraira vonatkozóan is”*.¹⁴³

A mostani vizsgálatomban a lopások és a munkanélküliek számának bevonása azért fontos, mert egyrészt ez az egyik olyan bűncselekmény-típus, aminek kapcsán a korábbiakban láthattuk, hogy folyamatosan felülreprezentáltak a nők, másrészt a gazdasági válság egzisztenciális hatásai befolyásolták a lopások alakulását, ahogyan a munkanélküliekét is. A munkáscsaládok kiadásainak vizsgálatát az indokolja, hogy a korszak gondolkodásában a bűnözés és a szegénység szorosan összekapcsolódott¹⁴⁴, és bár a szociálpolitikai intézkedések segítettek a városi munkásságot, a helyzetük továbbra is súlyos volt, különösen a válság időszakában.¹⁴⁵ Éppen ez a szempont tette szükségessé a vas- és fémmunkások átlagos óránkénti keresetének és a kenyér átlagárának bevonását is.

A kapott korrelációs eredményeket azonban óvatosan kell kezelnünk. Egyrészt azért, mert éves átlagokról van szó a munkabérek, az áralakulás és a kiadások kapcsán, amiből az is következik, hogy elsikkadnak az adott éveken belüli nehezebb időszakok, ami torzítja a kvantitatív megállapításokat. Erre mutat rá a Pálosi is. *„A lopások és vagyon elleni bűncselekmények évszakonként szabályosan oszlanak meg”* – írja a már idézett tanulmányában. – *„Télen és ősszel az elkövetett lopások száma kivétel nélkül meghaladja a negyedévi átlagot, míg nyáron és tavasszal alatta marad. [...] A tavaszi alacsony munkabérrívó (az évi átlagnál 12,2%-kal alacsonyabb) ellenére tavasszal a vagyon elleni kriminalitás csökkenését figyelhetjük meg. Úgy látszik, mintha a viszonyok valamelyes javulása az előző időszakhoz képest és a nyári idősakkal beálló jobb napszámabérek reménye, valamint a téli hideg*

---

¹⁴³ Pálosi, 1934. 291–292.

¹⁴⁴ Lásd részletesen Perényi, 2018.

¹⁴⁵ Egresi, 2008. 201–206.

csökkenése elég motívumot szolgáltatnának a szegény embereknek arra, hogy a bűnözési hajlamot magukban leküzdjék és egyes kínálkozó alkalmakkal ne éljenek.” Másrészt pedig azért, mert a kriminalitás alakulása kapcsán sincs olyan kimutatásunk, ami éveken belüli bontásban tartalmazná az egyes bűnesettípusok megoszlását. Ezt rója fel Pálosi is, amikor úgy fogalmaz: „A korrelációs koefficiens kiszámítása akkor támaszkodna teljesen megbízható adatokra, ha a gabona, az élelmiszer és az összes áruk nagykereskedelmi ára mellett, amelyek a konjunktúra-kutató bizottság működésének megkezdése¹⁴⁶ óta havi átlagban publikáltak, ismernők az egyes hónapokban elkövetett bűncselekményeket is, azok főbb csoportjai szerint. Addig teljesen megbízható számításokat nem végezhetünk.”¹⁴⁷

Ennek ellenére érdemes megfigyelnünk a következő táblázatokban szereplő adatokat, illetve az ezeken alapuló korrelációs számítások eredményeit.

ÉV	Népesség	Bejelentett bűnesetek	Bejelentett lopások	Letartóztatott elkövetők	Letartóztatott nők	Letartóztatott férfiak
1930	1 000 394	48 796	15 320	43 782	7 098	36 684
1931	1 009 784	59 070	18 645	52 363	8 247	44 116
1932	1 021 467	76 951	29 574	63 506	12 706	50 800
1933	1 032 601	76 852	33 158	59 960	11 561	48 399
1934	1 043 735	79 396	34 027	63 672	12 888	50 784
1935	1 054 869	90 714	38 190	71 966	10 763	61 203
1936	1 070 670	90 557	38 440	75 063	13 120	61 943
1937	1 091 148	84 799	39 642	69 452	11 957	57 495
1938	1 111 626	77 487	33 328	63 285	11 586	51 699

ÉV	Egy négytagú munkáscsalád heti kiadásai (pengő)	Nyilvántartott munkanélküliek	Átlagos óránkénti kereset (pengő)	A kenyér átlagára (pengő)
1930	42,0	12 083	0,52	0,35
1931	42,1	16 124	0,51	0,42
1932	39,7	17 980	0,49	0,40
1933	36,8	16 932	0,48	0,27
1934	36,9	14 056	0,47	0,32
1935	39,1	11 274	0,47	0,33
1936	40,9	9 069	0,47	0,35
1937	43,5	9 011	0,48	0,38
1938	42,8	10 786	0,48	0,38

21. ábra: Budapest népesszámának, bűnözésének, letartóztatott bűnelkövetőinek, egy négytagú fővárosi munkáscsalád összes heti átlagkiadásainak, a nyilvántartott munkanélküliek, a munkások átlagos óránkénti keresetének és a kenyér átlagárának alakulása¹⁴⁸

¹⁴⁶ Erre 1927-ben került sor. Lásd Máténé Bella Klaudia – Ritzlné Kazimir Ildikó – Anwar Klára – Cseh Tímea: A magyar rövid távú gazdaságstatisztikák története: a „gazdasági jelzőtáblától” a negyedéves sektorszámáig. *Statisztikai Szemle*, 2022. 2. szám, 170.

¹⁴⁷ Pálosi, 1934. 286.

¹⁴⁸ Illyefalvy (szerk.), 1939. 586–588, 644.; Illyefalvy (szerk.), 1941. 64, 761.; *A M. Kir. Kormány 1930. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv*. Athenaeum, Budapest, 1932. Statisztikai évkönyv, 120.; *Kormányjelentés 1931*, 130.; *Kormányjelentés 1932*, 137.; *Kormányjelentés 1933*, 148.; *Kormányjelentés 1934*, 148.; *Kormányjelentés 1935*, 156.; *Kormányjelentés 1936*, 149.; *Kormányjelentés 1937*, 157.; *Kormányjelentés 1938*, 154.

Budapest népessége és a bejelentett bűncselekmények korrelációja: 0,6724
Budapest népessége és a bejelentett lopások korrelációja: 0,7524
Budapest népessége és a letartóztatott elkövetők korrelációja: 0,6826
Budapest népessége és a letartóztatott női elkövetők korrelációja: 0,5634
Budapest népessége és a letartóztatott férfi elkövetők korrelációja: 0,6751
Egy négytagú munkáscsalád heti kiadásai és a lopások korrelációja: -0,2152
Egy négytagú munkáscsalád átlagos heti kiadásai és a letartóztatottak korrelációja: -0,1327
Egy négytagú munkáscsalád átlagos heti kiadásai és a női elkövetők korrelációja: -0,3632
Egy négytagú munkáscsalád átlagos heti kiadásai és a férfi elkövetők korrelációja: -0,0654
A munkanélküliek száma és a bejelentett bűncselekmények korrelációja: -0,3654
A munkanélküliek száma és a lopások korrelációja: -0,4311
A munkanélküliek száma és a letartóztatott elkövetők korrelációja: -0,4314
A munkanélküliek száma és a letartóztatott női elkövetők korrelációja: -0,0951
A munkanélküliek száma és a letartóztatott férfi elkövetők korrelációja: -0,4944
A munkások átlagos óránkénti keresete és a bejelentett bűncselekmények korrelációja: -0,9514
A munkások átlagos óránkénti keresete és a lopások korrelációja: -0,9525
A munkások átlagos óránkénti keresete és a letartóztatott elkövetők korrelációja: -0,9062
A munkások átlagos óránkénti keresete és a letartóztatott női elkövetők korrelációja: -0,8691
A munkások átlagos óránkénti keresete és a letartóztatott férfi elkövetők korrelációja: -0,8647
A kenyér áralakulása és a bejelentett bűncselekmények korrelációja: -0,2557
A kenyér áralakulása és a lopások korrelációja: -0,3232
A kenyér áralakulása és a letartóztatott elkövetők korrelációja: -0,1271
A kenyér áralakulása és a letartóztatott női elkövetők korrelációja: -0,2128
A kenyér áralakulása és a letartóztatott férfi elkövetők korrelációja: -0,0978

Milyen megállapítások szűrhetők le a korrelációs számításokból? Egyrészt az, hogy a gazdasági válság időszakában és az azt követő években továbbra is összefüggés mutatkozik Budapest népességének gyarapodása és a bűnözés alakulása között, bár a letartóztatott női elkövetők esetében gyengébb ez a kapcsolat, mint a férfiakéban (azonban meg kell jegyezni azt is, hogy az eredményeket torzítja az, hogy nincs adatunk a főváros népességének évekre lebontott nemek szerinti összetételére, így csak az össztlakosság alakulásához lehetett a számítást elvégezni). Másrészt az eredmények azt mutatják, hogy a különböző gazdasági és társadalmi tényezők közül a munkáscsaládok átlagos heti kiadásai, a munkanélküliek száma,

valamint a kenyér árának alakulása gyenge korrelációban állnak a bűnözéssel, vagyis statisztikailag nem igazolható, hogy ezek közvetlenül jelentős hatást gyakoroltak volna a főváros kriminalitására. Ezzel szemben a munkásság kereseti viszonyai és a bűnözés alakulása között szoros a kapcsolat, vagyis az látszik, hogy az 1930 és 1938 között stagnáló, illetve enyhén csökkenő órabérek és a bűnözés mennyiségi mutatói között fordított az arányosság (ez legerősebben – nem meglepő módon – a lopások számának alakulásával való összevetésében érhető tetten).

Fontos megjegyezni azonban, hogy a munkáscsaládok átlagos heti kiadásai és a munkásság kereseti viszonyaival kapcsolatos korrelációs eredmények ellentmondása csak látszólagos. A kiadási adatok általában rögzítettebb tényezőket vesznek figyelembe, mint a lakhatás, ételmeztetés, ruházatkódás, amik olyan tételek, amelyek az alapvető megélhetéshez szükségesek, ezért nem könnyen csökkenthetők, még súlyos anyagi helyzet esetén sem. A családok gyakran különféle kényszermegoldásokkal (például segélyekkel, kölcsönökkel) próbálták fedezni ezeket a kiadásokat, így azok önmagukban kevésbé tükrözik az aktuális gazdasági nehézségeket. Ezzel szemben a kereseti viszonyok alakulása közvetlenebbül jelzi a gazdasági nyomást, amely a megélhetés nehezebbé válását, illetve ezzel együtt a bűnözés növekedését is előidézhetheti. A kiadások tehát rögzítettebb, kevésbé árnyalt adatok, amelyek nem mutatják meg azokat a feszültségeket, amelyeket a keresetek alakulása kivált. Ezért lehet, hogy a kereseti viszonyok és bűnözés alakulása között szorosabb a kapcsolat, tehát ezért feltűnőbb mutatói a bűnözés változásának, mint a kiadások önmagukban.

Összességében tehát egyetérthetünk Pálosival, aki a következőképpen vélekedett a gazdasági tényezők és a kriminalitás kapcsolatáról az idézett tanulmánya konklúziójában: „Az okok láncolatán alulról felfelé haladva csakhamar meggyőződnenk azonban arról, hogy nem maradhatunk meg, nem szorítkozhatunk egyedül a gazdasági okokra, hanem figyelembe kell vennünk a gazdasági okokat befolyásoló társadalmi, politikai és szociális viszonyokat is.”¹⁴⁹ Vagyis a kvantitatív mutatókon túllépve más szempontokat kell figyelembe vennünk, és más – elsősorban narratív – forrásokat kell megszólaltatnunk a Horthy-kori budapesti női bűnözés sajátosságainak megismeréséhez és értelmezéséhez.

---

¹⁴⁹ Pálosi, 1934. 292.

4.7. Következtetések, magyarázatok

Noha nyilvánvalóan további komparatív vizsgálatokra lehet szükség a megállapítások alaposabb alátámasztásához, mégis a világháború nőkre gyakorolt negatív kriminológiai hatása így is nyilvánvalónak tűnik. Egyrészt láthattuk, hogy statisztikailag kimutathatók a változások a női bűnözés vonatkozásában, ez a számszerűség és az arányok tekintetében, valamint az elkövetett bűnesettípusok vonatkozásában is igazolható.

A világháború hatásai még inkább érzékelhetővé válnak, ha felidézzük, hogy 1914 előtt hogyan látták és értékelték a kortárs statisztikusok a női bűnözést. Különösen beszédes ezzel kapcsolatban az 1909 és 1913 közötti részletes bűnügyi adatgyűjtés nemekre vonatkozó magyarázata. Eszerint *„a nő társadalmilag és gazdaságilag erősen függ a férfitől s a durvább bűncselekmény elkövetésére általában testileg is gyenge”*, továbbá a *„nő benső bűnöző hajlandósága is kisebb, mint az élet viharainak jobban kitett, de valószínűleg érületében is bűnrehajlóbb férfiaké”*, ezért *„a nő gazdasági és társadalmi nagyobb előrelépésével és függetlenülésével, bűnözésének terjedése viszonylag kisebb marad, mint a férfiaknál”*. Az akkori bűnügyi statisztikai szerzői megállapították, hogy *„a társadalmi kapcsolatok: a család becsülete, a gyermek jövője, a nők nagyobb vallásossága, továbbá bűneiknek szigorúbb társadalmi megítélése a nőknek kriminális kitöréseit is letompítják és inkább az enyhébb bűnformák irányába terelik. A tett elkövetésénél is gyakrabban merül fel náluk mentő, vagy a cselekedetet érthetővé tevő rejtettebb motívum, mint a férfi öntudatosabb s romlottabb viselkedésében. A nőkre egyúttal a nemi élet is nagyobb hatással van s szintén gyakrabban oka eltévelyedéseiknek.”*¹⁵⁰

A világháború azonban jelentős változásokat eredményezett, amiket már a kortársak érzékeltek. A már idézett Hacker Ervin például több alkalommal is felhívta a figyelmet arra, hogy 1914 és 1918 között feltűnően megnőtt a női bűnelkövetők száma és aránya. Az ő számításai szerint az első világháború előtti években (1909 és 1913 között) országos adatokkal számolva átlagosan 15–16% volt a jogerősen elítélt nők aránya, ám ez 1915-re 32,3%-ra, 1917-ben viszont már 43,1%-ig szökött fel. Hacker ezt a jelenséget a társadalmi kapillaritással magyarázta. Ez a szociológiai fogalom Arsène Dumont francia szociológushoz fűződik, aki még a 19. század végén fogalmazta meg az erre vonatkozó elméletét, miszerint *„az egyének*

---

¹⁵⁰ *A Magyar Birodalom bűnügyi statisztikája*, 104–105.

állandóan társadalmi helyzetük javítására törekcszenek”.¹⁵¹ Ez a női bűnözés vonatkozásában azt jelenti – Hacker magyarázatát idézve – hogy „*a hadbavonult férfiak helyére sok helyütt oda nem való elemek, a kísértésekkel szemben kellő ellentállóképességgel nem bíró nők, vagy fiatalkorúak kerülnek*”.¹⁵²

Szintén Dumont elméletére alapozva még bővebben kifejtette ezt a tézisét a *Társadalmi kapillaritás és kriminalitás* című 1936-ban megjelent tanulmányában. „*Hazánkban a hadbavonult férfiak munkahelyeit a gyárakban, háborús, például löveggyártó üzemekben, hivatalokban, vállalatokban, például bankokban, nők foglalták el*” – írta Hacker –, „*akik eddig távol az élet viszontagságaitól otthon családjuk körében éltek napjaikat, ahol kriminális megnyilatkozásra alkalom alig nyílt. Helyzetük máról-holnapra megváltozott. Új életbeosztásukban nemcsak rendkívüli nagy keresetre tettek szert, hanem a bűnözési lehetőségek is alaposan megnöttek. A családjuk köréből kikerült és munkahelyeken elhelyezkedő nők száma a férfiak fokozatos hadbavonulásával összefüggően természetesen szintén állandóan emelkedett, ami azután kriminális téren is következményekkel járt.*” Ugyanis, folytatta tovább a kriminálstatisztikus, a „*nők a polgári társadalomban elfoglalt új helyükön az előbb ott volt férfiakat megnyilatkozásaikban, kriminalitásukban is követték és kriminális szempontból is beilleszkedtek új társadalmi helyzetükbe és nagyobb számuknak és társadalmi elhelyezkedésüknek megfelelően kivették a kriminalitásból is a megfelelő nagyobb részt*”. Hacker rámutatott, hogy a nők nagyobb arányban lévő jelenléte nemcsak Magyarország, hanem más európai ország (Franciaország, Németország, Egyesült Királyság) viszonylatában is megfigyelhető volt.¹⁵³

Tehát az a már jól ismert körülmény, miszerint a férfitársadalom jelentős része a fronton tartózkodott és emiatt sok esetben a nők váltak a család elsődleges fenntartóivá, tulajdonképpen kriminológiai kockázattá vált, mivel a háború hatásai miatt (például azért, mert a jelentős infláció miatt csökkent a reálbérek értéke is), több nő kényszerült rá arra, hogy valamilyen normaszegő módon egészítse ki a megélhetését, például lopással, prostitúcióval vagy koldulással. Ezt a bűnözésben való nagyobb női részvételt Szabó Béla kortárs statisztikus a világháború miatt „átformált erkölcs” megjelenésével magyarázta. Úgy vélte, hogy „*[k]ülönösen a háborúval kapcsolatos nyomor az, amely feledteti az emberekkel az erkölcsi*

---

¹⁵¹ Szabó Máté Csaba: Demográfiai alapvetések. In: Kiss Zoltán László (szerk.): *Bevezetés a szociológiába*. Dialóg Campus, Budapest, 2019. 177.

¹⁵² Hacker, 1940. 14.

¹⁵³ Hacker Ervin: *Társadalmi kapillaritás és kriminalitás*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1936. 99–100. Vö. Schäfer István: *A nők kriminalitásának arányairól*. Pázmány Péter Tudományegyetem Büntetőjogi Szemináriuma, Budapest, 1947. 23–28.

korlátokat s ha nyilvánvaló is, hogy e részben a férfiakkal sem tesz kivételt, figyelmünk fokozottabb mértékben fordulhat a nők felé, akik köztudomás szerint általában inkább ellenállnak a bűn csábításainak, mint a másik nem. A háború a magára maradt nőt [...] arra az útra sodorja, melytől a béke éveiben a nők tömegei távol álltak.” A statisztikus drámai képet festve kiemelte, hogy a férfiak bevonulása miatt az „anya magára maradt családjával és a nő, aki eddig többnyire csak a háztartás gondjait viselte, most keresőjévé és egyedüli fegyelmezőjévé is válik az elárvult családnak. Ha nincs vagyon, mit ér az a pár korona hadiségély, melyet az állam az otthonmaradottaknak nyújt? A családfenntartójukat vesztett családok száma a hadköteles korban lévő férfiak újabb meg újabb sorozásával rohamosan növekszik és mind nagyobb-nagyobbá válik a megélhetésért küzdő nők száma is s a háború másfelől, amily mértékben vonta el a férfilakosság zömét hivatásától s kívánt az államtól egyre nagyobb, soha nem álmodott áldozatokat, ugyanily mértékben terjesztette a nyomort s ezzel kapcsolatban növelte a létfenntartás nehézségeit. Az itthon maradt nő hiába küzdött, nem pótolhatta az erős férfit.” Tehát a nők megváltozott szerepe, azaz a napi betevő megkeresésének feladata miatt „[m]eglazult a családi fegyelem, összeroppant az ellenállóerő; a fázó és síró gyermekek raja, a korán özvegyiségre jutott asszonyok serege [...] megteremti gyümölcsét: a női bűnözők nagy számát”. Azonban a korabeli statisztikus nem csak az egzisztenciális viszonyok romlásában látta a női bűnözés kriminogén tényezőjét. Úgy vélte ugyanis, hogy „a nők bűnözésének belső struktúrája is változáson ment át”, mivel a „háborús izgalmak növelték a nőkben a hajlandóságot a személy ellen elkövetett bűncselekmények iránt – több nő ragadtatta most magát ilyenekre, mint a háború előtt”.¹⁵⁴

Ehhez azonban fontos hozzátenni azt, amire Baráth Katalin mutatott rá egy nemrég megjelent tanulmányában, hogy a háború ideje alatt eltérő erkölcsi elvárások vonatkoztak a nőkre, mint a férfiakra. A hadiállapot idején nők által elkövetett bűncselekményt súlyosabbnak ítélték meg, mint a béke idején történtet, mert miközben a férfi a fronton „vérét adja az országért”, a nőnek szilárdabb erkölcsi helytállást kell(ene) tanúsítania a hátszágban.¹⁵⁵

Ez is egy olyan fontos adalék, amire természetesen ezek az általam bemutatott statisztikák önmagukban nem világítanak rá. De számos további tényezőt is elfednek, amelyek hozzájárulhatnának a bűnözési tendenciák megértéséhez. Az egyik ilyen például az, hogy a vizsgált bűnözési számadatok csak a társadalmi élet negatív oldalára világítanak rá, pedig érdemes lenne pozitív oldalt (jótékonyági egyletek, árva- és szeretetházak, kisdédóvodák és

¹⁵⁴ Szabó Béla: A nők kriminalitása a háború folyamán. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1923. 5–6. sz. 143–144.

¹⁵⁵ Baráth, 2018. 69–86.

más altruista, karitatív intézmények működését) is bevenni ebbe a képletbe, ahogy ezt a korszakban Földes Béla statisztikus is képviselte.¹⁵⁶ Hasonlóan homályban marad a város és vidék viszonya, a migráció, az életkori, vallási, műveltségi és kulturális (idesorolva például a szórakozási lehetőségeket, illetve az alkoholfogyasztási szokásokat), a foglalkozási és lakhatási viszonyok, az éghajlat és az évszakok hatásai, valamint a bűnözés városi térben való elhelyezkedési sajátosságai, amik szintén fontos bűnözést befolyásoló faktorok lehetnek.¹⁵⁷ Érdeemes az igazságszolgáltatás működését külön is megvizsgálni, és arra a kérdésre keresni a választ, hogy más megítélés alá esett-e a női bűnelkövető a férfihoz képest. És végül fontos ezeket a statisztikai adatsorokat nemzetközi komparatív vizsgálat alá is vetni, noha nyilván ezt is óvatosan kell kezelni, ugyanis a bűnügyi kategóriák eltértek egymástól a különböző országok esetében.

A vizsgálódás során jól látszott, hogy a női bűnelkövetők leginkább bizonyos mikroszintű vagyoni és interperszonális, valamint a családi életet érintő bűncselekményekben voltak felülreprezentáltak, ami összefüggésbe hozható a nők individualizációjával, illetve a „nyugati” típusú nagyvárosi bűnözés terjedésével is. A makro- (állam) és a mezoszintű (társadalmi közösség) deliktumokban kevésbé voltak elkövetőként érintettek a nők, ami a korszak társadalmi viszonyaival magyarázható, vagyis azzal, hogy bár történt változás a nők társadalmi helyzetében, magasabb státuszt nem értek el tömegesen, ami azt eredményezte, hogy bizonyos bűncselekményekben egyáltalán nem voltak érintettek.

A statisztikai vizsgálódás megállapításait az erősíthetné vagy árnyalhatná, ha a második világháború alatti és az azt követő évek vonatkozásában is hasonló vizsgálatot lehetne elvégezni. Azonban a világháború éveiből (különösen 1944 és 1945 esetében, amikor az ország hadszíntérré vált) még a korábbiaknál is hiányosabb adatok maradtak fenn, amik nem alkalmasak még az ilyen, egyébként nem teljes körű vizsgálatra sem, 1945 után pedig olyan rendszer alakult ki, ami több szempontból is átalakította a büntetőjogi kategóriákat, így az összevetés félrevezetővé válna.

---

¹⁵⁶ Perényi, 2012. 30.

¹⁵⁷ Uo. 34.; Hacker, 1931. 58–70.

5. Női bűnözés a korabeli szakmai gondolkodásban

A következő fejezet célja a női bűnözésről alkotott korabeli szakmai narratíva bemutatása, vagyis az, hogyan írtak a korabeli tudományterületek kiemelkedő alakjai a női bűnözésről, milyen tipikus női deliktumokat tartottak számon, illetve milyen tendenciákra vezették vissza a női bűnözés kialakulását és milyen jellegzetességeket véltek felfedezni ezzel kapcsolatban. Ehhez olyan szövegeket választottam ki, amelyek jól tükrözik a korszak intézményes és értelmező kereteit. A vizsgált orvosi, rendőrségi és újságírói szakkönyvek nemcsak saját szakmai közegük nézőpontjait képviselik, hanem hozzájárulnak a női bűnözésről szóló, nemi normákkal is átszőtt közgondolkodás megformálásához. Ezek a műfajilag eltérő, de sok ponton összefonódó szövegek olyan szemléletet képviselnek, amelyek egyszerre tükrözik és alakítják a társadalmi kontroll mechanizmusait. Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a példák nem a női bűnözés „valóságáról” szólnak, hanem inkább a nők által elkövetett bűncselekményekről való korabeli véleményekhez szolgálnak komparatív alapot, tehát nem a tényeket, hanem sokkal inkább a magyarázatokat illusztrálják. Ezekkel kapcsolatban nem elhanyagolható szempont a recepciótörténeti aspektusok bevonása sem, tehát azokban az esetekben, ahol a forrásadottságok lehetővé teszik, kitérek az egyes nagy nyilvánosság előtt megjelent tudományos narratívák fogadtatására is. Ugyanakkor a szakmai gondolkodás egészének megragadása szétfeszítené ennek a fejezetnek a kereteit, ezért csak néhány kiragadott példával szeretném érzékeltetni a korabeli női bűnözésről szóló diskurzus ezen aspektusát.

Ha megkíséreljük csoportokba rendezni a korabeli szakmunkákat, akkor négy kategóriát határozhatunk meg. Az első háromban a szakmai hovatartozás jelenti a kategorizálás alapját, mint az újságírók, orvosok, rendőrök esetében. Míg a negyedik csoport ilyen szempontból nem homogén, ott a tematikai közelség miatt kerültek egy lazán kapcsolódó csoportba a szerzők.

Az utóbbiakkal kezdve feltűnő, hogy bár a bűnözés eltérő jelenségei a korszak különböző tudományos diskurzusaiban kiemelt szerepet kapott, ezeken belül viszonylag kevesebb olyan akad, amely specifikusan vizsgálná a nők kriminalitását, pontosabban egy-egy esetleírason túl mélyebb szakmai (kriminológiai, egészségügyi) és morális aspektusokat is felvetne. Még az olyan látszólag kecsgetető címek, mint Nadas Sándor *Úri és női vádlottak* című munkája is alapvetően megmaradt az általános közhelyszerű megállapítások szintjén.¹⁵⁸ Hozzá hasonlóan

---

¹⁵⁸ Nadas Sándor: *Úri és női vádlottak*. A Kultúra Rt. Kiadása, h. n., é. n.

a többek között szociális egészséggtannal foglalkozó orvos, Pach Henrik *A társadalmi ember élete* című munkája is csak az általános közerköles Nagy Háború miatti romlását helyezte górcső alá, és ebben is csak érintőlegesen találkozhatunk a női bűnözéssel.¹⁵⁹

Vagy említhetjük még példaként Mátrai Sándor törvényszéki újságíró *Az ítélet nem jogerős* című vaskos kötetét, mely ugyan számos olyan tárgyalótermi anekdotát tartalmaz, amikben nők is érintettek voltak, ám ez a forrás is kevésbé alkalmas arra, hogy a női bűnözés korabeli természetét illusztráljuk általa.¹⁶⁰ A közel 700 oldalas 1943-ban megjelent könyv húsz esztendő bűnügyi történeteit öleli fel, amivel kapcsolatban a sajtó is közölt ismertetések. A kormánypárti *Függetlenség* című napilap Mátrai könyvét hiánypótló munkaként jellemezte, és „nemcsak a bűnügyi történetek kedvelőinek”, hanem azoknak is ajánlja, akik „komolyan foglalkoznak társadalomtudománnyal, lélektannal vagy akár szociálpolitikával”. Az idézet jól mutatja, hogy a munka több tudományterületen is hasznosítható, ugyanis jól bemutatja a kor társadalmi, szociális és bűnügyi keresztmetszetét.¹⁶¹ Hasonló véleményt közölt a konzervatív ellenzéki *8 Órai Ujság* és a szociáldemokrata *Népszava*, kiemelve azt, hogy a szakmunka képes volt olyan esetekkel és részletekkel is előhozakodni, amiket az elmúlt évtized során nem lehetett leközoelni az újságok hasábjain.¹⁶² Tehát Mátrai munkájának jelentőségét a korszakban az ellentétes politikai oldalak is elismerték, mégis a mostani kérdésfelvetés szempontjából kevés relevanciával bír.

A következő csoportban szereplő művek szerzői a korszak újságírói. Jogosan merülhet fel az a kérdés, hogy mi indokolja ezek külön kategóriában való kezelését, ha egyébként más fejezetben bőségesen meríték a korabeli sajtónarratívákból. Azért tartottam mégis szükségesnek egy példa erejéig erre röviden kitérni, mert a korszakban a bűnügyi újságírók a rendőrséggel gyakran együttműködő szakembereknek számítottak, és munkáik sem sajtóban megjelent cikkek pusztá gyűjteményei, hanem jóval többek, és a bűnügyi újságírók sokszor empirikus tapasztalatain alapuló kriminológiai narratívákként értékelhetők.¹⁶³ Továbbá az sem elhanyagolható szempont, hogy sokan közülük (mint például a legismertebb Tábori Kornél)

---

¹⁵⁹ Pach Henrik: *A társadalmi ember élete*. A Népszava-Könyvkereskedés Kiadása, Budapest, 1923.

¹⁶⁰ Mátrai Sándor: *Az ítélet nem jogerős...* Mundus Kiadó, h. n., [1943.]

¹⁶¹ Mátrai Sándor: *Az ítélet nem jogerős...* *Vasárnap*, 1943. október 10. 9.

¹⁶² Mátrai Sándor: *Az ítélet nem jogerős...* *8 Órai Ujság*, 1943. szeptember 30. 4. és *Az ítélet nem jogerős...* *Népszava*, 1943. október 6. 6.

¹⁶³ Vö. *A Budapesti Napilapok Rendőri Rovatvezetőinek Szindikátusa 50 éves jubileumi emlékkönyve*. B. N. R. SZ., [Budapest], 1930.; Buzinkay Géza: A bűnügyi hír, a riporter és a rendőr. *Budapesti Negyed*, 2005. 1–2. szám, 7–30.; Buzinkay Géza: A bűnügy és az újságíró: a riporter születés. In: Buzinkay Géza (szerk.): *A magyar újságíró múltja és jelene. Tudományos konferencia az Eszterházy Károly Főiskola Média tudományi Tanszékének rendezésében*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2006. 33–41.

jogi egyetemet végeztek, tehát már a képzésük során szakmai szempontból kerültek kapcsolatba a bűnözés és a bűnüldözés világával.¹⁶⁴

A kiemelt példa Kenedi Géza ügyvéd, aki húsz éven keresztül a *Pesti Hírlap*, majd a *Budapesti Hírlap*, *Az Ujság* és a *Szózat* munkatársa volt, ezekben pedig a Quintus és Geicha álneveken publikált.¹⁶⁵ 1910-ben jelentette meg a *Szociológiai nyomozások* című könyvét, amiben olyan témákkal foglalkozott, mint a halál szociológiája, az erkölcs, a házasságtörés és az erotikum.¹⁶⁶ *A feleség is öl* című alfejezetben Kenedi egy gyilkossági esetet idézett fel, amiben egy parasztasszony a nála fiatalabb és a szeretőjét közös otthonukba tartó erőszakos férjét fejszével megölte. Az eset kapcsán arra kereste a választ, hogy „szabad volt-e ennek az asszonynak ölni a jog és erkölcs parancsolatai szerint?” Erre azt a választ adta, hogy abban az esetben ahol az igazságszolgáltatás és a törvény kudarcot vall, és nem tudja megvédeni az egyént, ott az „egyén igazságszolgáltatását jogosnak és erkölcsösnek” tekinthetjük. Érvelése alapján az a következtetés vonható le, hogy a nő többször kerül kiszolgáltatottabb helyzetbe, amiben nem tudja megvédeni magát, ugyanis a „férfiak legnagyobb része nem fogadja el azt a gondolatot, hogy az asszony is megölhesse a férjét a legsúlyosabb esetekben. Ez csak a megalázott és becstelenné tett férj joga.”¹⁶⁷

5.1. Az orvosi diskurzus

Látható, hogy az eddigi példákban a jogi és moralizáló szempont jelentette a női bűnözéshez való közelítés alapját, ami természetesen szoros összefüggésben állt a képzettséggel. Szintén a képzettség jelenti alapot, de értelemszerűen más aspektusok felvetése jellemzi a korszak vonatkozó orvosi diskurzusát. Erre az egyik legjobb példa a *Vita Sexualis* könyvsorozat, aminek összesen öt része jelent meg. Mindegyik mű orvosokat, tanárokat, egészségügyben és igazságszolgáltatásban tevékenykedő szakembereket szólaltatott meg, és többen érintették a

---

¹⁶⁴ Tábori Kornél kézenfekvő példa lenne, ám mivel a munkássága már alaposan feltárt, ezért inkább olyanra fókuszállok, aki kevésbé ismert a történeti szakirodalomban. Tábori pályájáról és tevékenységéről Tomsics Emőke: Újságíró álruhában. A tényfeltáró riport kezdetei Magyarországon. In: Buzinkay Géza (szerk.): *A magyar újságíró múltja és jelene. Tudományos konferencia az Eszterházy Károly Főiskola Média tudományi Tanszékének rendezésében.* Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2006. 42–52.; Perényi, 2018. 65–72., 137–146.; Perényi Roland: „Szokatlanul éles szemű, a legkisebb, észrevétlen dolgokat is felfedezi”: Tábori Kornél és Budapest. *Kortárs*, 2022. 6. szám, 88–91.

¹⁶⁵ Kenedi Géza meghalt. *Az Ujság*, 1935. május 16. 4.

¹⁶⁶ Kenedi Géza: *Szociológiai nyomozások*. I. kötet. Franklin-Társulat, Budapest, 1910.

¹⁶⁷ Uo. 189–192.

bűnözés kérdését is valamilyen szexuális „eltévelyedés” vagy deviancia kapcsán. Azonban ezek az aspektusok többnyire csak a prostitúció vonatkozásában jelentek meg a könyvsorozat szerzőinél. Noha persze a prostitúció szervesen kapcsolódik a bűnözés általános jelenségéhez, ám a témát már alaposan körüljárta a történeti szakirodalom, ebből következően egy historiográfiai áttekintés és mély diskurzuselemzés túlnyúlna ennek a fejezetnek a keretein, és az eddigi megállapítások ismétléseként hatna, ehelyütt csak egy-két jellemzőbb gondolatot szeretnék bemutatni a *Vita Sexualis* sorozatban megjelent munkákból.

Az orvostudományi diskurzus illusztrálására kiragadott példa Halle S. Weisse és Áldor Viktor orvosok *Titkos prostitúció és a félvilág*, illetve a *Prostitúció* című munkái.¹⁶⁸ Weisse A *felszabadult nő* című fejezetében a modern nőről és a korabeli nemi erkölcsök meglazulásáról értekezett. Az erkölcsi normák átalakulásának okait a 19. századi ipusztériális keretek megbomlásában látta: „Már a múlt század közepén megindult a két nem legitim kapcsolatainak kritikai átvilágítása, majd erkölcsi újraértékelése. Ám ezek a revíziós törekvések a legutolsó évtizedekig könyvekben és színpadokon folytak le, anélkül, hogy a nagy tömegek konvencionális életét befolyásolták volna. Ennek következtében lényeges eltérés kezdett mutatkozni mindenütt, valóság és ideológia között. A háborút követő esztendőkből megváltozott a helyzet. A közfelfogás rég idejétmúlt előítéletei máról-holnapra a szemünk láttára omlottak össze s a köztudat ellenkezés nélkül, vagy csak igen halvány ellenkezéssel ratifikálta sorra azokat az elveket, amelyek tulajdonképpen a tényleges helyzetnek feleltek meg.”¹⁶⁹ De hangsúlyos elemként jelent meg a gondolatmenetében a bibliai motívum is. „Éva Ádám bordájából teremtett s így legfeljebb kiegészítő párja lehet urának, hogy néki engedelmessédjék”, és ebből kiindulva úgy vélte, hogy „a nő hivatása a szülés és gyermeknevelés s minden olyan tevékenység, amely őt a gyermekeivel való intenzív foglalkozástól elvonja, lényével ellentétben áll.”¹⁷⁰ A prostitúció fellendülésében Weisse szerint nagy szerepet játszott a világháború, ugyanis a nők „sokkal önzetlenebbül, sokkal kevesebb számítással osztogatták futó kegyeiket, mint előbb, hiszen őket is fasciálta a háborús lelkesedés, amely minden hadbavonuló férfinak előlegezte a hősi szerepet.”¹⁷¹

Ehhez a gondolatmenethez kapcsolódott Áldor Viktor érvelése, aki a prostitúció okait három csoportra osztotta. „Az egyik a szüzesség túlbecsülésében található meg, a másik a késői

---

¹⁶⁸ Áldor Viktor: *Prostitúció*. Sándor József és Társa Kiadása, Budapest, é. n. és Weisse, Halle S.: *A titkos prostitúció és a félvilág*. In: Uő.: *Titkos prostitúció és félvilág*. Thália-Kultúra Kő- és Könyvnyomda Rt. Budapest, é. n. 113–137.

¹⁶⁹ Weisse, é. n. 19–20.

¹⁷⁰ Uo. 20–22.

¹⁷¹ Uo. 36.

házasodásban s végül a harmadik a házas férfiak poligám hajlandóságával magyarázható. A szüzesség magas becsben tartása különösen a városi polgárság és felsőbb körök szemében volt elengedhetetlen kelléke a lányok férjhezmenetelének. Az érintetlenség éppoly fontos tényező volt, mint a hozomány és különösen az a lány, aki nem igen számíthatott hozományra, törekedett arra, hogy leendő férjét érintetlenségével kárpótolja. De ettől eltekintve a szeméremérzet is erősebben volt kifejlődve a XIX. század Évájában, mint napjaink sport- és táncgörljeiben, ami e korszaknak a szüzességről való felfogásában találja magyarázatát.”¹⁷²

Látható, hogy ehelyütt is burkoltan megjelenik egy bibliai utalás, és figyelemreméltó, hogy ez más formában további orvosi szakirodalomban is előkerül. A korszak orvosi diskurzusában érdemes külön kitérni az osztrák származású nőgyógyász professzor, Bauer A. Bernhard munkásságára, akinek *A nő* című két kötetes terjedelmes munkája szinte alaplátnak számított, ezáltal jól reprezentálja a korszak orvos-szakmai gondolkodásmódját. A korabeli újságokban szereplő hirdetések szerint munkája a világ „*összes kultúrnyelvén (német, angol, francia, japán, holland norvég, stb. stb.)*” megjelent, ami ilyen formában reklámfogás, mégis jól mutatja, hogy milyen népszerű szerző lehetett a korszakban.¹⁷³

A vaskos kiadványok a menstruációtól és a párválasztástól kezdve egészen a prostitúcióig a női élet összes aspektusát bemutatják, és mindezeket úgy, hogy a szerző történeti kontextusba is helyezi a választott szempontjait. Bauer hat fejezetre osztotta az első kötetet, amiben – a *Vita Sexualis* sorozat szerzőihez hasonlóan – a női deliktumok közül csak a prostitúciónak szánt helyet. Az elemzés során a szerző kitért az egyes kultúrákban jelen lévő prostitúcióról szóló értelmezésekre, majd a modernkori prostitúció fajtáit vette górcső alá, amit két csoportra osztott, nyilvános és titkos prostitúcióra. A fejtegetés során Bauer arra is választ adott, hogy a női társadalom mely részéből kerülnek ki a prostituáltak, és azt a megállapítást fogalmazta meg, hogy főleg azok, akik „*az élet kellemetlenségeit munka és fáradtság nélkül akarják élvezni. Cicomázási ösztön és kacérság, szép ruhák és ékszeres utáni vágy, éppolyan irányadók, mint a szociálisan alacsony sorsú egyének vágyódása a jobb és szebb élet után, a teljesen jogosulatlan, semmiféle értelem által nem korlátozott pillantás felfelé és az irigykedő törekvés olyan életviszonyokra, melyek szociális okokból másoknak jutottak osztályrészüil. A szinte fékezhetetlen élvezetvágyhoz munkaiszony és restség párosulnak.*”¹⁷⁴ Bauer véleménye szerint további veszélyeztető tényező még a terhesség is, ugyanis a bajba jutott nők a

---

¹⁷² Áldor, é. n. 164–165.

¹⁷³ Bauer: *A nő. Új Kelet*, 1935. október 17. 8. és Dr. Bauer A. Bernhard: *A nő. Kassai Újság*, 1936. január 17. 4.

¹⁷⁴ Bernhard, Bauer A.: *A nő. Tanulmányok a nő testéről, lelkéről, nemi életéről és erotikájáról*. I. kötet. Novák Rudolf és Társa, Budapest, 1926. 467.

megélhetés érdekében utolsó lehetőségként a prostitúcióhoz fordulnak, a csecsemő születése után pedig annak érdekében, hogy a gyermeket és magukat fenntarthassák, tovább prostituálják magukat.¹⁷⁵

A két kötetes értekezés, második részében Bauer már a nőt mint bűnelkövetőt is vizsgálata alá helyezte. A vonatkozó fejezetét azzal kezdi, hogy a nő azon tulajdonságait boncolgatja, amik *„alkalmasak arra, hogy a szerető nőből bűnözőt csináljanak”*. Fő mozgatórugóként először a nő elsődleges feladatának az anyaságot és a gyermeknevelést nevezte meg, aminek fontos velejárója a férfival való szerelembeesés. Bauer szerint maga a szerelem motívuma az, ami végül elvezeti a nőt a bűnelkövetéshez, ugyanis *„míg a következményeket óvatosan mérlegelő férfi a szerelemben is a maga intelligenciájának a gyümölcseit aratja, addig a nőnek a szerelem szinte elveszi az intelligenciáját. Míg a férfit a szerelem a zsenialitásig viheti föl a teremtő alkotásokra serkentheti, amire ezernyi példa van, addig a szerelem a zseniális nőnél is megbontja a zsenialitást.”* További befolyásoló tényezőként nevezte meg a testiséggel és nemiséggel kapcsolatos jelenségeket, mint a menstruációt, a változókort vagy magát a szexuális vágyat. Érvelése szerint a bűnügyi statisztikák is azt mutatják, hogy a normaszegést elkövetett nők nagy része menstruált a tettek elkövetése során. Valójában azonban tudomásom szerint egyetlen olyan nyilvános statisztikai kimutatás sincs például a hazai női bűnözésre vonatkozóan, amelyben ilyen kategóriák szerepeltek volna, tehát Bauer állítása ilyen formában forrásokkal nem alátámasztható. Sőt nemcsak a statisztikákban, hanem a korabeli sajtónarratívákban sem szerepelnek a büntett elkövetése alatti menstruációra vonatkozó direkt utalások, ami persze a korszak ilyen szempontból prűd gondolkodása miatt érthető.¹⁷⁶ Továbbá a szerelemmel kapcsolatban a szerző úgy véli, hogy mivel a nő minden érzelmet sokkal intenzívebben él meg, mint a férfi, ezért ha szerelmes *„könnyen cinkosává lesz egy bűnözőnek. Tehát a szerelem az, ami a nőt nemcsak az ítélőképességétől, hanem még az értelmétől is megfosztja.”* Bauer szerint a nő további *„veleszületett tulajdonsága”* a felszínesség és a könnyelműség is, aminek következtében könnyen lopásra és tolvajlásra adja a fejét. *„Jellemzően”* kisebb tárgyakat és holmikat tulajdonít el, olyanokat, amikkel a külsejét ékesítheti, mint például divatcikkék vagy ékszerek.

Bauer arra is kitért, hogy még a csalás és a zsarolás olyan jellegzetes női deliktum, amiket szintén szerelmi befolyás alatt szoktak elkövetni. *„A kriminalitás statisztikája számtalan esetet mutat föl”* – kezdte az erre vonatkozó érvelését – *„melyekben bűnöző hajlamú nők a*

---

¹⁷⁵ Uo. 468.

¹⁷⁶ Uo. 316–318.

zsarolásoknak termékeny mezejét találták meg abban, hogy a férfi által állítólag elrabolt szüzességüket éppúgy kihasználták, mint a nemi érintkezés következtében előállott valóságos vagy csak szimulált terhességüket. Eleinte csak kolduló levelekről van szó, melyek utalnak a várható apai örömökre, vagy szemrehányásokat tesznek a szüztelenítés következtében csökkent férjhezmenési lehetőség miatt, de ezek az ártatlan levelek csakhamar zsaroló természetű fenyegető levelekké alakulnak át, különösen akkor, ha házas férfiről van szó, akit mindig avval fenyegetnek, hogy az általa elkövetett házasságtörést nyilvánosságra hozzák.” A zsarolástól eltérő tartalommal bír Bauer elemzése szerint a csalás, amit inkább jósnők, kártyavetők és „boszorkányok” követnek el. Ennek bevált gyakorlata az volt, hogy a kiszemelt ügyfél hiszékenységre támaszkodva, olyan megállapításokat tesznek szerelemről, anyagi jólétről és gyermekáldásról, amikkel kihasználják a potenciális áldozatok jóhiszeműségét.¹⁷⁷

Bauer a nők által elkövetett emberölésekkel kapcsolatban még sarkosabban fogalmazott. Úgy vélte, „jellemző a női nemre s az ő csökkent akcióképességével s le nem tagadható gyávaságával van összefüggésben, hogy a nő, ha már ilyen nagy bűnt akar elkövetni, sohasem használja a legsúlyosabb és legveszedelmesebb fegyvereket”. Szerinte „innen van az is, hogy a nők igen ritkán követnek el merényletet lőfegyverrel, még ritkábban baltával vagy más valóban veszedelmes eszközzel”. Ezek magyarázzák Bauer szerint azt is, hogy ha gyilkosságra kerül a sor, a nő inkább mérget használ eszközüül, mivel könnyű beadni és nehéz kimutatni az áldozat szervezetében. Az ilyen bűncselekmények nem hirtelen felindulásból születnek, hanem hosszabb mérlegelés és alapos előkészület előzi meg őket. A mérge beadásának körülményeit gyakran titokzatosság és megtévesztés jellemzi. A nő eljátszhatja, hogy maga is fogyaszt az ételből vagy italból, miközben gondosan ügyel arra, hogy csak a méregtől mentes részt vegye magához. Ezzel azt a látszatot kelti, hogy osztozik az áldozattal az ételben, holott valójában éppen ő idézi elő annak halálát. A méreggel elkövetett gyilkosság különbözik más, élet ellen elkövetett bűncselekményektől abban is, hogy az elkövető nem vonul vissza az áldozat mellől, és nem mutat nyílt büntudatot. Ellenkezőleg, ugyanis gyakran ápolóként, gondoskodó szerepben marad az áldozat mellett, akár annak haláláig is. Ez az önfeláldozónak tűnő viselkedés – amely látszólag együttérző és nőies – a gyanú elterelését szolgálja, hiszen a környezet számára éppen a figyelmesség az, ami bizonyíték lehet az ártatlanságra. Bauer úgy látta, hogy a tettehez szükséges mérget a nő titokban, rafináltan szerzi meg, ha nem sikerül orvosi úton, akkor a háztartásokban használatos mérgekhez nyúl, mint például az arzénhez, a foszforhoz vagy a strichninhez. A mérgekeverőkről szóló tudósításokban jellemző elem Bauer

---

¹⁷⁷ Uo. 323–328.

szerint, hogy „a tett motívuma mindig a szerelemmel vagy a szexualitással [sic!] van összefüggésben. Majd a megbántott szerelem teszi a nőt méregkeverőnővé, majd a féltékenység, majd a túlságosan fejlett és ki nem elégített szexualitás és nem utolsósorban egy másik férfi iránti szerelem, amelyik csak akkor található kielégítést, ha a versenytársat csendben elteszi láb alól.”¹⁷⁸ A méregkeverő nő külön típusként említette a vitriolos nőt, aki féltékenységtől vagy dühtől vezérelve, előre megfontolva, „minden ítélőképességétől megfosztva” eltorzítja a férfit vagy versenytársnőjét, hogy az soha többet ne imponáljon másnak a jövőben. „Míg a vitriol-merénylet a legkedveltebb eszközök közé tartozik a nagy bosszú kielégítésére, addig ritkák az olyan esetek, melyekben egy nő annyi bátorságot mutat, hogy egy többé vagy kevésbé jól célzott lövéssel ölje meg kedvesét, vagy más valami közönséges büntetéssel.”¹⁷⁹

Az orvostanár magzatelhajtással kapcsolatban – ami szintén tipikus női bűncselekménynek nevezhető – is kifejtette a véleményét. Azzal érvelt, hogy ameddig a törvények lehetővé teszik a férfiak számára, hogy a gyermektartás fizetésével ne vállaljanak felelősséget a gyermekért, és amíg a házasságon kívül szülő anyáknak nem lesz más a megítélése, addig a magzatelhajtások száma nem fog csökkenő tendenciát mutatni. Úgy látta: „A nő helyzetét és a minden esetben ártatlan gyermek helyzetét emelni, véleményem szerint a törvényhozás legfőbb feladata. Ha ez megtörtént, akkor maguktól fölöslegessé válnak a magzatelhajtás elleni törvények.” De tovább is ment a nőt magzatelhajtásra kényszerítő okok és körülmények feltárásában. Úgy vélte, hogy az olyan tényezők, mint például az apa alkoholizmusa, a nemi betegség, vagy a hűtlenség is kriminogén hatást fejtenek ki, és rákényszeríthetik a nőt a gyermekgyilkosság tetteire. A tárgyalásokon gyermekgyilkosságért felelő nők sokszor „pillanatnyi elmezavarral” szoktak védekezni, ami Bauer olvasatában nem azt jelenti, hogy nem voltak tisztában tetteikkel, hanem azt, hogy már a terhesség előtt is sérült lelkiállású nő „megtörik” a szülés fájdalmai következtében. Szerinte „akármilyen okok készítenek is egy nőt arra, hogy egy gyámoltalan újszülött lényt megöljön és még ha elismerjük is az enyhítő körülményeket, mégsem tagadhatjuk, hogy még a legboldogtalanabb asszonyt is bizonyos kegyetlenséggel kell megvádolnunk ebben az esetben. De a szó szoros értelmében vett bestialitássá alakul át ez a kegyetlenség, ha a nő durva bántalmazásokkal kínozza halálra a gyermeket.”¹⁸⁰

---

¹⁷⁸ Uo. 328–332.

¹⁷⁹ Uo. 335–338.

¹⁸⁰ Uo. 340–343.

A gyermekölésnél „ártatlanabbnak” számító tett Bauer szerint a gyermekkitétel. Ezt azzal indokolja, hogy itt az anya nem veszi el gyermeke életét, „*figyelemmel van a gyermek iránt, mert legalább a puszta életét igyekszik megtartani.*” Azok a nők, akik ilyen tette szánják magukat, igyekeznek házak, templomok közelében kitenni gyermeküket úgy, hogy az arra járók megtalálhassák és befogadhassák azt. „*Ezekből az óvintézkedésekből látható, hogy itt még nem halt ki az anyai érzés, hanem csupán külső okok készítetik a nőt ilyen tetre.*” Ilyen külső ok lehet a gyermekölésnél már kifejtett társadalmi nyomás hatására kialakult szégyentől való félelem (családból, közösségből való kirekesztés), illetve a szegénység, ami miatt nem tudnának eltartani egy újszülöttet.¹⁸¹

Összességében elmondható, hogy a Bauer által felsorolt tipikus női bűncselekmények fő mozgatórugójaként a szerelmet nevezte meg, és mindent erre vezetett vissza. A szerelmi viszonyokban a nő érzelmi elköteleződése mélyebb és intenzívebb, mint a férfiaké. Ez a mélység szerinte abban is megnyilvánul, hogy ha csalódás éri, a nő nem mutat megbocsátást vagy gátlásosságot a férfival szemben, hanem indulatai – különösen a gyűlölet és a bosszúvágy – szélsőségesen és kontroll nélkül törhetnek a felszínre. Bauer úgy vélte, hogy a nő szerelmének mélysége és ezzel összefüggésben gyűlöletének hevessége gyakran rejtélyesnek tűnik azok számára, akik hajlamosak a nőt csupán felszínesen érző, kiszámíthatatlan természetű emberekként értelmezni. Bauer szerint azonban ez a „rejtélyesség” nem a nő valódi mivoltából fakad, hanem abból az eltorzult társadalmi gondolkodásból, amely alábecsüli az erotika és a nemiség szerepét a nők életében, illetve azt a hatást, amelyet ezek a tényezők a férfiakra gyakorolhatnak. Az erotika, mint a női lélek és test sajátos kifejeződése, a szerző szerint éppen változékonysága révén válik titokzatossá. Ez a titokzatosság nemcsak a szexualitás nyílt megnyilvánulásaiban, hanem a látszólag érintetlen, „szűzies” nőben is jelen van. A férfira gyakorolt hatása ebben az esetben sem kisebb, mivel a női erotika képes arra, hogy a férfit ösztönös hajtóerőként irányítsa, vágyain keresztül rabul ejtse, és saját eszközévé formálja.¹⁸²

---

¹⁸¹ Uo. 344.

¹⁸² Uo. 349.

5.2. Női bűnözés a korabeli rendvédelmi szakkönyvekben

Az utolsó csoportot a rendvédelemben dolgozók által írt szakmunkák alkotják. Az 1930-as évek második felében a magyar királyi rendőrség vidéki főkapitányaként és a *Rend* szaklap szerkesztőjeként tevékenykedő Baksa János *A bűn álarc nélkül* című 1940-es években kiadott könyvében több aspektusból is bemutatja a Horthy-kori bűnözést, sőt a nemzetközi bűnüldözés történetét (óegyiptomi, görög, római, japán, német, londoni stb.) is áttekinti. A könyvet komoly sikernek tartották a korban, pozitív hangnemben beszélt róla több újság is.¹⁸³ A jobboldali konzervatív keresztény párti szemléletű *Nemzeti Újság* kritikusa például a következőképpen fogalmazott: „*A jeles szerző nem a rendőr, nem is a bíró vagy a védőügyvéd, büntetőjogász s író szemével, hanem mint érző szívű ember vizsgálja a bűnözők lelkét és sok olyan kérdésre megtalálja a választ, amelyre a szaktudóstól hiába várnánk tárgyilagos feleletet.*”¹⁸⁴

A majdnem 400 oldal terjedelmű munkában a szerző a női bűnösökről és bűnüldözőiről is áttekintést adott úgy, hogy nem hagyta figyelmen kívül a nyugati országok felé tett nemzetközi kitekintést sem. A női rendőrökkel kapcsolatban azt a korszakban nem egyedülálló markáns véleményt fejtette ki, miszerint aligha elképzelhető az, hogy egy nő a hideg időjárási körülmények között a „*véres bűntények, tömegmozgalmak, garázda részek, elszánt, erőszakos késelők, revolveres banditák*” között őrizze az utca rendjét. Ezt mind a nők gyenge fizikai képességeivel és lelkivilágával indokolta, fejtegetései szerint alig van olyan „*női rendőr, aki a mai gyér férjhezmenési lehetőségek mellett megvesztegetni nem engedné magát egy csinos férfi részéről, különösen, ha házassági ajánlattal közeledik.*” Ehhez még hozzáfűzte azt a brit példát, hogyha szolgál is női rendőr, az csak férfiasabb kinézetű lehet, gyakorlatilag „*csak a szoknya különbözteti meg őket a férfirendőröktől, meg az, hogy tőlük nem várnak olyan szolgálati ténykedést, amelyre testi adottságuk nem alkalmas.*”¹⁸⁵

Baksa külön alfejezetet szán munkájában a női bűnözésnek. Hangsúlyozta, hogy bármennyire is egyenlők a két nem elkövetői a törvény előtt, a női tettesek mégis „mélyebbre” buknak, mint a férfiak, amit ő is a bibliai bűnbeesésre vezetett vissza. Szerinte ezek a mélyen gyökerező „indulatok és szenvedélyek” azok, amik elvezetik a nőt a bűnözéshez és ennek következményeként elhagyja „a feleség, az anya, a nevelő vagy betegápoló” szerepét.¹⁸⁶

¹⁸³ Könyvekről. *Unitárius Értesítő*, 1944. július 1. 8.

¹⁸⁴ A Korda új könyvei. *Nemzeti Újság*, 1944. június 16. 7.

¹⁸⁵ Baksa János: *A bűn álarc nélkül*. Korda Rt., Budapest, 1944. 343.

¹⁸⁶ Uo. 258–259.

Tipikus női deliktumként a lopást és tolvajlást említette, nézete szerint azok a nők, akik lopásra adják fejüket főleg ruhaneműket (selymek, harisnya, csipke) tulajdonítanak el, ennek következtében pedig nagyobb eséllyel kapcsolódnak be más bűncselekmények elkövetésébe is: „nem is mindig tettestárs, de mint a tettes szeretője vagy felesége, mint felbujtó, mint bűnrészes.” Baksa itt külön kiemelte azokat a nőket, akik a kíváncsiságtól hajtva különböző tárgyalásokra látogatnak el, ők is „valamiféle lelki affinitásban vannak magukkal a tettesekkel.”¹⁸⁷

Hasonlóan szemléletes példa a Turcsányi Gyula hírlapíró által szerkesztett 1929-ben megjelent *A modern bűnözés* című két kötetes 800 oldalas munka, amelynek szerzői között olyan szaktudással rendelkező embereket találhatunk, mint Nagy Valér és Héczey Péter rendőrtanácsosok, Vogl József és Szentirmay Endre rendőrfőkapitányok, Gellért Ede detektívfelügyelő, valamint Borbély Zoltán, Pálóczi-Horváth György, Révész György és Tábori Kornél újságírók. A felsorolt nevek közül jól látszik, hogy a kötet nemcsak a rendvédelmi élet kiemelkedő szereplőit szólaltatta meg, hanem a korabeli közgondolkodás formálásában jelentős szerepet játszott résztvevőit is, ezért valóban reprezentatívnak tekinthetjük az akkori bűnügyi gondolkodás illusztrálása kapcsán.

Nem véletlen, hogy a könyv önmagában is diskurzust generált a korszakban. Egyik oldalról például a *Magyar Detektív* című szaklap „a magyar bűnügyi szakirodalom egyik legjelentősebb munkájaként” jellemezte, és külön felhívta a figyelmet arra, hogy a mű nemcsak a hazai sajátosságokat, hanem a nemzetközi tapasztalatokat is górcső alá veszi.¹⁸⁸ A liberális ellenzéki *Magyar Hírlap* bűnügyi újságírója, Abonyi Gyula is hasonlóan pozitív hangnemben méltatta a könyvet, az illusztrációkat külön kiemelve ajánlja minden olvasó figyelmébe a „friss és alapos” munkát.¹⁸⁹ Ám másik oldalról a szociáldemokrata *Népszava* munkatársa, a szintén bűnügyi riporter Nyigri Imre hosszú elemzést közölve több kritikával élt a könyvvel kapcsolatban. A baloldali alapállásról megfogalmazott véleményével elsősorban Nagy Valér rendőrfőtanácsost támadta, és a szocialista eszmék kritikáját kérte rajta számon. A negatív hangvételi észrevételei ellenére Nyigri szerint a könyv „a maga sajátos szempontjait tekintve, a legigényteljesebb kritikát is kiállja”, valamint hibái ellenére hasznos szakmunkaként tartotta számon.¹⁹⁰

---

¹⁸⁷ Uo. 259–260.

¹⁸⁸ *A modern bűnözés. A Magyar Detektív*, 1929. 12. szám, 34.

¹⁸⁹ Turcsányi Gyula: *A modern bűnözés. Magyar Hírlap*, 1929. június 29. 22.

¹⁹⁰ „A modern bűnözés”. *Népszava*, 1929. szeptember 8. 8.

A mű első kötetében Gellért Ede külön részt szánt a női bűnözésnek, amiben több oldalról is körüljárta a jelenséget. Gellért budapesti detektívként kiterjedt tapasztalatokkal rendelkezett¹⁹¹, és ezekre alapozva úgy vélte, kevés olyan bűncselekmény van, aminek háttérében ne egy nő mozgatná a szálakat: *„Vagy érte követik el a bűncselekményt, vagy az ő közreműködésével, tanácsára, hasznára. Nagyon gyakori az az eset is, hogy a nő teljesen távol áll az elkövetett bűncselekménytől, talán nem is tud róla, de az abból származó javakat vele dorbézolja el a tettes.”* A korábban idézett példákhoz hasonlóan ő is úgy látta, hogy a modern nő megjelenése előtt a tipikus női hivatás a gyermeknevelést és háztartásvezetést jelentette. Azzal, hogy a nő hátra hagyta ezen feladatait, megjelent a modern nő, aki egyre többet vett részt a gazdasági és szellemi életben, ami végül a női bűnözés emelkedéséhez vezetett. Annak ellenére – fűzi hozzá Gellért –, hogy a férfiak nagyobb arányban vesznek részt a bűnözésben, mint a nők, fontos szem előtt tartani azt a tényt, hogy a női tettesek nagyobb része nem kerül rendőri felderítésre. *„Mindenki ismer olyan eseteket, amidőn a női tettes ellen nem tesznek feljelentést, valamely gyöngéd vonzalom, vagy a botrány elkerülése végett. Gyakori eset – különösen nagyvárosokban – hogy az üzleti ügyben járó vidéki embert könnyűvérű hölgyek kifosztják s a károsult mégsem tesz feljelentést. Attól tart ugyanis, hogy a feljelentés nyilvánosságra kerül, a hír eljut haza, ami kellemetlen lehet, különösen akkor, ha nős vagy családos emberről van szó. Az ilyen és hasonló természetű ügyek titokban maradnak és ez is javítja – érdemtelenül a bűnöző nők statisztikáját.”*¹⁹²

Gellért a női bűnözők általános jellemzőire is kitért. A bűnöző nők családi állapotával kapcsolatban megállapította, hogy több hajadon van köztük, mint férjezett, ami *„igazolja, hogy a gyermekek nevelése és a háztartás vezetésével járó lekötöttség bűnözés tekintetében elhárító hatással bír. Megállapíthatjuk továbbá, hogy gyengébb testalkatuk, érzékenyebb idegeik miatt a nők inkább a vagyon, mint személy ellen irányuló bűncselekményt követnek el.”* Gellért azt is hangsúlyozta, hogy a női lélek sokkal érzékenyebb, mint a férfi, ebből kifolyólag pedig könnyebben befolyásolható és egyszerűbben megtörik. Ezekre a tulajdonságokra építenek a rendőrök a vallatás során. További meghatározó érzelem a nők életében a szerelem, aminek Gellért – Bauer A. Bernhard elemzéséhez hasonlóan – nagy szerepet tulajdonított: *a „testi sértések, merényletek, erőszakoskodások nagy részét féltékenységből vagy szerelmi*

---

¹⁹¹ Lásd még Gellért Ede: *Egy pesti detektív naplójából. Budapest bűnözői*. Magánkiadás, Budapest, 1925.

¹⁹² G[ellért]. E[de].: A női bűnözők. In: Turcsányi Gyula (szerk.): *A modern bűnözés I.* Rozsnyai Károly Kiadása, [Budapest], 1929. 35–38.

mellőzésből támadt bosszúból követik el. Sőt szerelmükben vagy hiúságukban a férfiakat vak eszközként felhasználják és bűncselekmények elkövetésére bírják.”¹⁹³

Az elemzés során külön szerepet szánt a női tetteseknek is a detektívfelügyelő, ami szerint lehet *„tettes, tettestárs, lehet ezenkívül a bűncselekmény elkövetésére szövetkezett társaság, vagy vállalkozó egyén kísérője, figyelője, falazója vagy felhajtója.”* Ezek közül a szerepek közül kiemelkedő a hírszerzői szerep, amire a legalkalmasabb egy nő lehet, ugyanis jobban magára tudja vonni a figyelmet, mint egy férfi. Csinosan felöltözik és a háztartási alkalmazottak bizalmát kihasználva bejut a kiszemelt lakásba, ahol körülnéz és ha lehetőség nyílik rá másolatot készít a ház kulcsáról. Hasonló szerepet tölt be a figyelő, akinek az a feladata, hogy míg a kiszemelt házat kirabolják tettestársai addig őrködik és ha bajt érzékel előre megbeszélte jellel figyelmezteti társait. A falazó nő feladata, annyiban más, hogy *„nemcsak a kiszemelt áldozat figyelmét vonja magára, hanem különböző ürügyekkel el is viszi a tett színhelyéről. Nem egyszer fordul elő, hogy magányos, módosabb emberrel történt ismeretségekötés után találkat adott kávéházba, mulatóba és míg ők ketten szórakoztak, a társak zavartalanul kifosztották a magányos úr, szalmaözvegy vagy agglegény lakását.”* Sok bűncselekménynél alkalmaznak úgynevezett női felhajtókat is, akik főleg a bűnbarlangokban munkálkodnak és a kártyaszennvedéllyel küzdő delikvenszeket hálózhatnak be jósnők és kártyavetőik számára.¹⁹⁴ Ez a kategorizálás nem véletlen és nem is újkeletű Gellért szakirodalmi munkásságában. Érdeemes megfigyelni, hogy egy 1925-ben megjelent kötetében pontosan ugyanezzel a „munkamegosztással” írta le egy tipikus bűnbanda felépítését – csak általánosan, nemi megosztástól teljesen függetlenül.¹⁹⁵

Ugyanennek a korábbi kiadványnak a logikáját másolva Gellért a lopással foglalkozott a következőkben, amit „tipikus” női deliktumnak értékelt, különösen annak leggyakoribb formáját, az üzleti lopást. A „hétköznapi” bűnözés szempontjából közelítve úgy vélte, hogy a berendezett kirakatok „csalogatóan hatnak” a nőkre, akik a „kínálkozó alkalmat” felhasználják arra, hogy elemeljenek egy-egy sálat, ékszerszert vagy ruhadarabot. *„A vásárló női tolvaj a nagyvárosi üzletek gyakori alakja. Ritkán dolgozik egyedül. Rendesen társnője van, aki a lopás keresztülvitelében nem vesz ugyan aktív részt, azonban különböző cselekményeivel elvonja a kereskedő figyelmét. Rendesen olyan üzletbe mennek be, ahol és amikor a személyzet váltja egymást, (ebédidő) vagy csak kevés kiszolgáló van bent. Ugyanezt a célt eléri akkor is, ha az*

---

¹⁹³ Uo. 38–39.

¹⁹⁴ Uo. 39–45. – Az elmondottak magyarázzák, hogy több büntetőperben miért szerepeltek a nők harmad- vagy még alsóbb rendű vádlottakként. Például BFL, Budapesti Királyi Ügyészség, büntetőperrek iratai (VII.18.d), 7242/1925. Lax Nándor és társai elleni per.

¹⁹⁵ Vö. Gellért, 1925. 41–44.

üzlet tömve van és a kiszolgáló képtelen folyton egy vevő mellett maradni. A segítőtárs valamivel később megy be az üzletbe, mint a tulajdonképpeni női tolvaj. Társa közelében áll meg s a kiszolgálót társnőjétől folytonosan elhívja és foglalkoztatja.”¹⁹⁶

A női tolvajok kiemelkedő csoportjaként jellemezte Gellért a gyermekfosztogatókat, akik szerinte rendszerint már „kiöregedett” bűnözők. *„Bűncselekményeiket úgy viszik végre, hogy az iskola körül, vagy a játszó terek közelében őgyelegnek. Cukorkával, kisebb játék tárgyakkal magukhoz csalják a kis gyermekeket, rendszeren kis lányok, majd becsalják valamelyik kapu alá s itt leszedik az ártatlan kis gyermekről a fülbevalót, gyűrűt, sőt voltak olyan szívtelenek is, akik tél idején a kis télikabátokat is leszédtek az ártatlan kis gyermekekről.”* Kuriózumként emelte ki a tolvajok közül a babonás női bűnelkövetőket, akik *„egyes tárgyakról azt tartják, hogy ha azt tulajdonosától el tudják lopni, az okvetlenül magával hozza volt tulajdonosának szerelmét. Szerelmi és gyógyító erőt tulajdonítanak egyes vidékeken például a kis, de gyakran értékes amulettnek.”¹⁹⁷*

Gellért a tipikus női bűncselekményekhez sorolta a szélhámosokat és sikkasztókat is. Ezeknek a legegyszerűbb fajtája a pályaudvaroknál lévő nők, akik a vidékről felutazó cselédlányokat fosztották ki olyan módon, hogy barátságot színleltek, bizalmukat elnyerték és egy védtelen pillanatban ellopták az áldozat holmijait. Voltak olyanok is, akik a munkakereső egyéneket használták ki úgy, hogy állasközvetítőnek adták ki magukat és közvetítői díjat kértek, aminek kifizetése után eltűntek. Hasonló elven működtek az újságokban megjelenő kétes háttérrel bíró apróhirdetések is, amik állást vagy a pályaválasztásban való segítséget ajánlottak. Ezekbe szintén könnyen belefuthattak a védtelen, tájékozatlan emberek.¹⁹⁸ *„Nagyon sok női szélhámosnő foglalkozik jóslással és kuruzslással. A kültelkek és a cselédek jósnői leggyakrabban a cigányasszonyok köréből kerülnek ki. Kártyából, tenyérből olyan általános dolgokat mondanak nagy bőbeszédűséggel, amellyel a hiszékeny embereket félrevezetik, ők pedig munkanélküli jövedelemhez jutnak. Mielőtt a jósnő a jövendőmondásba belefog, előbb érdeklődik az illető körülményei iránt vagy pedig a helyszínen szed ki áldozatából ravaszul egy pár olyan adatot, amiből következtetéseket von le. Az egyszerű ember bámulattal nézi a jósnőt, hogy honnan tudja mindezeket.”* Gellért Ede elmondása szerint a jósnők száma olyan szinten megemelkedett a világháború következtében kialakult negatív tömeghangulat hatására, hogy a fővárosi rendőrfőkapitányság külön szervezet állított fel megfékezésükre (nyilvántartás vezetésével). *„Az előfordult bűncselekmények közt igen gyakran találkozunk női zsarolókkal*

---

¹⁹⁶ G[ellért]. E[de]., 1929. 45–46.

¹⁹⁷ Uo. 52–53.

¹⁹⁸ Uo. 55–56.

is. Ezt a bűncselekményt leggyakrabban úgy szokták elkövetni, hogy birtokába jutnak olyan adatnak, amely valamely férfire nézve nagy fontossággal bír és ha az nyilvánosságra, vagy egyes körök tudomására jutna, egész jövőjét tönkre tehetné. Ennek tudatában nagyobb pénzüsszeget vagy szolgáltatást követelnek, fenyegetésekkel kapcsolatban.”¹⁹⁹

A detektívfelügyelő külön részt szánt a gyermek és a női tettes kapcsolatának, amivel kapcsolatban kifejtette, hogy a férfivel ellentétben, aki ritkán használ fel gyermeket büntett elkövetéséhez, a nő előszeretettel alkalmazta őket, amivel a „legszentebb emberi érzéssel” élt vissza. „A szerető anya szerepében sokszor érzéketlen, számító szélhámosnő húzódik meg, aki az anyának kijáró tisztelet és a serdülő kislány iránt mutatkozó szeretet kalóza. És nemcsak a férfit, hanem saját nemét, a nemes érzéssel visszaélve csapja be.” A női szélhámosok leánygyermeküket és volt, hogy saját gyermeküket tanították be a lopásban való segédkezésre.²⁰⁰

Gellért sem kerülhette el a női gyilkosok vizsgálatát, akiről megállapította, hogy jellemzően olyan eszközt használnak a tett elkövetésére, ami „hatását nem képes ellensúlyozni a megtámadott többszörös ereje sem. Előfordult már, hogy egy vézna kislány egy hatalmas erejű férfit ütött le egy nagy éles fejszével úgy, hogy az az első ütésre holtan esett a földre.” Ebből kifolyólag tagadta azt az elméletet, aminek középpontjában az a gondolat áll, hogy a nők testi gyengeségük miatt követnek el kevesebb büntettet a férfiaknál. A hátrányt úgy fordítják előnyükre, hogy akkor támadják meg áldozatukat meglepetésszerűen, amikor az tehetetlen állapotban van (alszik, ittas vagy más szer befolyása alatt áll), illetve arra is figyelnek, hogy „az áldozatot zárt helyre csábítsák”. „Nagy gondot fordít minden női tettes arra is, hogy a bűncselekmény színhelyét ismerje, mert ez esetben a menekülés alkalmával nem kell kijáratokat, utakat keresnie” – érvelt Gellért, majd kiemelte, hogy a női gyilkosok tettük eszközéül általában borotvát, konyhakést, hurkot, baltát vagy tört választanak.²⁰¹

A gyilkosságok fő mozgatórugójaként a heves érzelmeket nevezte meg a detektívfelügyelő: „A nő gyilkol azért, mert urára féltékeny azért, mert az házasságát megszakítva más nőért elhagyja. Gyilkol, mert a férfi házasságot ígért és elhagyta. Maró anyagot használ és azt akarja elérni, hogy hűtlen kedvesét annyira elcsúfítsa, hogy nő többé rá se nézzen. Vagy elszántságában és teljes megroppanásában revolvvert ragad. A hűtlen

---

¹⁹⁹ Uo. 65–66.

²⁰⁰ Uo. 67.

²⁰¹ Uo. 76–77.

*férfinek találkát ad, mosolyogva várja és egy-két perc múlva az elrejtett revolverre életét kioltja.”*²⁰²

Hasonló gondolatokat fejt ki a női bűnözéssel kapcsolatosan Preszly Lóránd csendőrezredes is. *A bűnözés* című 1932-ben kiadott könyvében külön alfejezetet szánt a férfiak és a nők bűnözésének. Bauer A. Bernhard gondolataival párhuzamosan ő is gyengébb természetűnek és jelleműnek írta le a nőket, ami miatt képtelennek tartott őket a bűncselekmény végrehajtására. Ám ezeken a viszonyokon változtatott a gazdasági átalakulás és az, hogy a nők is be kellett kapcsolódnia a létfenntartásért való harcba.²⁰³ Ezek a gondolatok a már korábban bemutatott művekben is megjelentek, illetve a nőről mint tettesről való gondolkodás is visszaköszön. Ilyen például a mérgezésnek mint „régis mesterségnek” vagy őskori eszköznek az említése, amik nagy részében Preszly szerint majdnem kizárólag nő a bűnös. Úgy gondolta, hogy „*ez a gyilkosságnak az a módja, amely semmiféle testi erőt nem igényel, egyenesen kizárja a bátorságot, ellenben annál nagyobb elvetemültséget feltételez.*” További hasonlóság még az is, ahogyan Preszly a tettet elkövető nőt jellemezte: könnyen haragra gerjed, megfontoltan és olyan brutálisan követi el tettét, hogy a „leghidegebb természetű nyomozókat is megdöbbsenti”. Tipikus női bűntettként nevezte meg a csendőrezredes a gyermekölést és a magzatelhajtást is, elterjedésüknek okát pedig szintén a gazdasági viszonyok változásában látta.²⁰⁴

Érdeemes pár szót szólni Nemes Sándor 1944-es *Gyakorlati nyomozás* című terjedelmes majdnem 700 oldalas könyvéről is, ami inkább rendőri kézikönyvnek nevezhető, és nem átfogó képet ad a női bűnözésről, hanem jogi és szakmai szempontból definiál bűnöző típusokat, mint például a cselédlopásokat: „*Sok cseléd nem a saját könyvével megy szolgálatba. Ilyen esetben a legelső alkalommal, mikor a lakásban nincs senki itthon, a szekrényeket feltöri, az ottlévő holmiból csomagolást rendezve nem igen törődik azzal, hogy a cselédkönyv ottmarad és megszökik. A cselédek között vannak megrögzött szokásos tolvajok, akik szolgálatba csak azért állanak, hogy lophassanak. A cselédkönyvek lopása sokféle módon történik. Legtöbb esetben a tolvaj cselédlány olyan helyen vesz ki albérleti lakást, ahol több állás nélküli cselédlány lakik. Megállapítja, hogy melyiknek a személyleírása egyezik az övével, annak könyvét elloppja, vagy valami fondorlattal kicsalja és többé nem tér vissza a lakásra.*”²⁰⁵

---

²⁰² Uo. 82.

²⁰³ Preszly Lóránd: *A bűnözés*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1932. 149–150.

²⁰⁴ Uo. 151–157.

²⁰⁵ Nemes Sándor: *Gyakorlati nyomozás*. Griff Kiadó, Budapest, 1944. 150.

5.3. Következtetések

A bemutatott szakmai kiadványok alapján összességében elmondható, hogy a különböző tudományterületek eltérő mértékben, de kiemelt figyelmet szenteltek a női bűnözés jelenségének, tehát a korabeli szakmai és laikus olvasóközönség szélesebb értelmezést kaphatott. A szakmai munkák igyekeztek mélyebb összefüggéseket találni, amikben kriminogén tényezőként kiemelt szerepet kapott a szexualitás, a nemi sztereotípiák, valamint a gazdasági változások hatása is. Látható, hogy a szerzők érzékelték és érzékeltették a modern társadalom kialakulásával összefüggően a modern nő megjelenését, ami nézetük szerint jelentősen befolyásolta a női bűnözés arányát és jellegét is.

A korabeli szakmai diskurzusban is hangsúlyos elemként jelent meg a világháború hatása. Ezt az eseményt erkölcsi romlásként értelmezték, ami jelentős hatást gyakorolt a társadalmi életre. A szerzők közül többen kiemelték, hogy a háborús háttér miatt a családi élet zavarai főleg a női erkölcsre voltak hatással. Hangsúlyt fektettek továbbá a társadalom által elvárt női ideáltól eltérő, bűnöző nő általánosított jellemvonásainak bemutatására, és részletesen taglalták, hogy a női tettek személyisége mennyire tér el a hagyományos női képtől, amit a magánéletből és családból való kilépéssel magyaráztak.

Ugyanakkor egyfajta sztereotip nőkép is, amihez hasonlót a sajtódiskurzusban is látni fogunk. Ez érthető, hiszen a szakmunkák a korabeli normákat és nőkkel szembeni elvárásokat is tükrözték. Az elemzett könyvekben is megjelent, hogy a nők a közösségi életbe kilépve – az általános és sztereotipikus módon bemutatott jellemükből adódóan – fogékonyabbakká váltak a bűnelkövetésre. A másik problémát, melyre több szakember is felhívta a figyelmet, a gazdasági viszonyok romlása jelentette, ami miatt a mindennapos megélhetés veszélybe került, és egyre többen fordultak a bűnözés felé. Az elemzett könyvek közös, gyakran visszatérő eleme a szexualitás fokozott szerepe, valamint az, hogy a női bűnelkövetőket általában érzelmi szempontból szenvedélyesebbnek és emocionálisabbnak tartották, gyakran hozzárendelve tetteiket a szerelemhez. Kiemelkedő sztereotípia volt az is, hogy a női bűnelkövetők jelentős részének cselekedetei mögött fontosnak tartották a férfihoz fűződő érzelmi kapcsolatot mint a bűnök döntő mozgatórugóját. Rendészeti könyvek esetében fontos megjegyezni, hogy bemutatták a bűnügy gyakorlati és nyomozati oldalát is, például azt, hogy a nők gyakran hamarabb törtek meg és adtak beismerő vallomást, amit az alapvető női tulajdonságokkal hoztak összefüggésbe.

6. A két világháború közötti női bűnözés sajtónarratívái²⁰⁶

A nyugati tendenciákhoz hasonlóan a „Nagy Háborút” megelőző évtizedekben a bűnözés, illetve elsősorban annak nagyvárosi formái kiemelt figyelmet kaptak a modernizálódó magyar sajtóban. A dualizmus korában a bűnügyi hírek egyre inkább egyet jelentettek a szenzációval. „*A könyveket nem olvassa senki, de a rendőri vagy botrányhíreket mindenki*” – jelentette ki lemondóan Krúdy Gyula egyik írásának szereplője, és bár ez a gondolat a világháború után látott napvilágot, mégis jól kifejezte a „boldog békeidők” világát is.²⁰⁷

Említettem korábban, hogy a 19. század utolsó harmadában a bűnügyi hírek „főszereplői” alapvetően a férfiak voltak, és a nők többnyire valamilyen bűncselekmény áldozataként jelentek meg. Ez összefüggött a patriarchális társadalom konzervatív nőképével is, amiben a nő kiszolgáltatott és védtelen alakként kapott helyet. Ezekben a narratívákban különösen jelentős szerepet játszottak az olyan esetek, amikor a bűncselekmény (leginkább a legnagyobb érdeklődést kiváltó gyilkossági esetek) áldozata maga is „bűnös nő”, azaz prostituált volt.²⁰⁸ Ezzel kapcsolatban fontos rámutatni arra, hogy már a dualizmus korában is megjelent a bűnöző nő a sajtóban, de elsősorban a prostitúció vonatkozásában, aminek bár nem minden formája számított büntetőjogi értelemben bűncselekmények, azonban az „ősi mesterség” valamennyi képviselőjét erkölcsi értelemben bűnösnek tekintette a társadalom.

A század végén és a világháborút megelőző másfél évtizedben azonban két szempontból változás figyelhető meg. Egyrészt abban, hogy a feminista sajtó kibontakozásával a bűnügyi hírekben – például *A Nő és a Társadalom* című lapjuk hasábjain – már nemcsak áldozatként jelent meg a nő, hanem olyan bűnesetek helyet kaptak, amiben az igazságszolgáltatás nőkkel szembeni negatív elfogultságát is dokumentálták.²⁰⁹ Másrészt pedig, azzal összefüggésben, hogy a korszak kriminológusai és bűnügyi statisztikusai is egyre nagyobb figyelmet kezdtek

---

²⁰⁶ A fejezet önálló tanulmány formájában is megjelent: Sipos Nikoletta: A két világháború közötti női bűnözés sajtónarratívái. In: Püski Levente; Ónadi Sándor; Schrek Katalin; Sipos Nikoletta (szerk.): *Korszakokról korszerűen: A 2022. április 29/30-án megrendezett Modernkortörténeti Doktorandusz Konferencia tanulmányai I.* Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2023. 209–228.

²⁰⁷ Krúdy Gyula: „...hogyan lehetne ebből a tolvajvárosból a megélhetést kipréselni...” In: *Krúdy Gyula Budapestje*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1978. 44. – A bűnügyi újságírásról lásd részletesen Perényi, 2012. 199–260.; Buzinkay, 2005. 7–30.

²⁰⁸ Lásd például Mátay Mónika: Egy prostituált lemezárllása: a Város, a Nő és a Bűnöző. *Médiakutató*, 2003. 3. szám, 7–28.; Perényi Roland: *Holttest az utazókosárban. A Mágnás Elza-rejtély*. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2014.

²⁰⁹ Czeferner Dóra: *Polgári-liberális, feminista nőszervezetek és sajtójuk az Osztrák–Magyar Monarchiában (1907–1918). Egyesületek, periodikák, tartalomlemezés*. Doktori (PhD) értekezés, kézirat. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2020. 182–183.

szentelni a bűnelkövetők nemi megoszlásának²¹⁰, így egyre nagyobb teret kaptak a női bűnözők a sajtótudósításokban is, elsősorban a már említett prostitúció vonatkozásában.

A két világháború közötti korszakra a sajtónarratívákban kibontakozó kép annyiban változott, hogy a bűnelkövető nőket még hangsúlyosabban a „békés”, „konzervatív”, „keresztény” társadalomra leselkedő újfajta veszélyforrásként mutatták be a lapok. A Horthy-kori különböző sajtóforrások egyfajta erkölcsi romlás súlyos tüneteként írták le az olvasóközönség számára a női bűnözést, illetve a bűnügyi hírekben megjelenített női elkövetőket gyakran egyfajta negatív példastatuálásra is felhasználták. Ennek okai pedig nem csak, illetve nem elsősorban a világháború hatásai és Trianon következményei voltak. A női bűnözés jelentette vélt vagy valós veszélyeket a nők modernizáció, feminizmus, valamint a modern populáris kultúra (ponyvaregények, mozi, zene) következtében kibontakozó folyamatos individualizálódása és amerikanizálódása erősítette fel.²¹¹

A két világháború közötti korszak egészét tekintve több százra tehető azoknak a cikkeknek a száma, amik olyan bűnesetekről, gyilkosságokról számoltak be, melyekben a nők elkövetőként szerepeltek. Gyakran jelentek meg az olyan ügyek, amikben a nők a családtagjaik ellen követtek el erőszakos bűncselekményt. Ezek közül a korszak sajtója kiemelten nagy figyelmet fordított például a tiszazugi „mérgekverők” ügyének, a szegedi tanyavilág bérgyilkosának, a férfinak öltözött „Pipás Pistának”, vagy a csecsemőiket meggyilkoló anyáknak, amikre a korábbiakban már utaltam.

A nőt mint bűnözőt bizonyos sajtónarratívák – a kor konzervatív felfogásához idomulva – igyekeztek tágabb történelmi perspektívába is beágyazni. Az egyik korabeli rendőri szaklap például nem véletlenül idézte 1930-ban azt a német kriminológiai véleményt a mérgezőes gyilkossági esetek kapcsán, miszerint a női bűnözés már az idők kezdetétől fogva jelen van, mert: *„Az Ó-szövetség szerint az első nő első volt a mérgezésben is, habár testi halált nem okozott vele. A mérgezőanyagok közé sorolhatók a mérgező, bódító anyagok is. A paradicsombeli alma bizonyára tartalmazott effajta mérget. Ha a hitregét ekként értelmezzük, úgy az első nő megmérgezte az emberi nem ártatlanságát; ravaszság, titokzatosság és a kígyó volt részese e bűnnek is.”*²¹² Ehhez hasonlóan a nő mint a férfit bűnre csábító kísértés jelent meg a Horthy-korszak egyik bírósági tudósítójának cikkgyűjteményében is. Mátrai Sándor többek között leírt egy olyan második világháború alatti esetet is, amikor egy nő ült a vádlottak padján, és nem véletlen, hogy teljes egészében idézte az egyébként kisstílusú ügyvel kapcsolatos bírói ítéletet:

---

²¹⁰ Perényi, 2012. 33–34, 135–136, 146–150.

²¹¹ Sipos B., 2014. 3–34.

²¹² A női mérgegyilkos. *A Magyar Detektív*, 1930. 2. szám, 3.

„Kapás Teréz a maga alig huszonegyéves életével bizonyosságot tett amellett, hogy sem az isteni [!], sem az emberi törvényeket nem tiszteli. [...] Eme amorális életfelfogásához társul női szemérmét megszegő az a további itt tárgyalt ténye is, hogy az éjszaka sötétjében a pályaudvarok környékén révetegen álló, lakás után néző jóhiszemű vidéki sértettet férfiösztonein keresztül próbálja az elérni kívánt cél, a rablás felé terelni oly módon, hogy őt megszólítván bájait ajánlja fel és éjjeli szállást ígér neki nyomorúságos otthonában. És amidőn a gyenge férfi [!] lépre megy, elvezeti a sötét mellékutcákba, [...] hogy szívyszerelme és ennek társai kövessék és adandó pillanatban a mit sem sejtő sértettet leüssék és kirabolják. Az ilyen nő nemcsak erkölcsi veszélyt, de társadalomellenességet [!] árul el, akinek az életből való kiközösítése a békés, jószándékú emberek oltalma érdekében nemcsak szükséges, de a háború külön törvényei alapján igazolt is.”²¹³

6.1. Külföldi sajtóelemzések

A női bűnözés korabeli sajtórepresentációjának részletesebb bemutatásához elengedhetetlen a külföldi tudományos eredmények, minták ismertetése, mivel a történeti kriminológiai kutatások már hosszabb ideje kiemelt figyelmet szenteltek a témának. Az ezekben a szakmunkákban felhasznált módszerek további szempontokat kínálnak az elemzések bővítéséhez, illetve tágabb kontextusba is ágyazzák a témát. A női bűnözéssel kapcsolatos tudományos kutatások széles skálán mozognak, egyre több történész, szociológus és kriminológus foglalkozik az olyan vizsgálatokkal, mint például a börtönök története, a migráció és bűnözés összefüggései, illetve a különböző jogsértésért elítélt nők korabeli sajtóábrázolása.²¹⁴

Az utóbbi kérdéskör elsősorban a modern nagyvárosok vonatkozásában került a tudományos kutatások homlokterébe, nem véletlenül, hiszen bár már a 18. század folyamán nagy érdeklődés bontakozott ki az újságírók körében a bűnügyi hírek, különösen a bírósági tárgyalások vonatkozásában elsősorban Angliában²¹⁵, a bulvárosodás következtében a korabeli zszurnaliszták még nagyobb figyelmet kezdtek szentelni a kriminalitásnak, ezen belül pedig a

---

²¹³ Mátrai, é. n., 501–502.

²¹⁴ A bűnözés és a sajtó történelmi perspektívába ágyazott kapcsolatát áttekinti Wood, John Carter: *Crime News and the Press*. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford University Press, Oxford, 2019. 301–319.

²¹⁵ Lásd részletesen King, Peter: *Making Crime News: Newspapers, Violent Crime and the Selective Reporting of Old Bailey Trials in the late Eighteenth Century*. *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies*, 2009, No. 1., 91–116.

női bűnelkövetőknek. Az 1880–1914 közötti időszak a bűnügyi antropológia tudományán keresztül feltörekvő új bűnügyi nyelvezet kialakulásának is tanúja volt, amely olyan terminológiát szült, amiben azonosítani lehetett a „született bűnözőt”, beleértve a „született női bűnözőt” is.²¹⁶

Például a századvég Párizsában a női bűnöző a modern városi társadalom válságának jelzőjévé vált, ami jelentős figyelmet keltett, mivel értelmezési eszközként szolgált a korabeli erkölcsök és intézmények életképességének értékeléséhez. A század utolsó évtizedeire a francia kriminológusok érdeklődése kiterjedt a munkásnőkre (tolvajok, prostituáltak, abortuszosok, hajadon anyák), illetve a korábban már kialakult társadalmi csoportokhoz tartozó női bűnözőkre is: gyilkos nőkre, házasságtörőkre és kleptomániásokra, akik bűncselekményeikkel kiléptek védett társadalmi pozíciójukból, és nagy nyilvánosságot kapó ügyek főszereplőivé váltak. A bűnözői típusok kibővült köre nem csupán a nőkkel azonosított konkrét bűncselekményekre, hanem egyre inkább instabilabb társadalomra mutatott rá: a hagyományos családmodell veszélyesnek ítélt átalakulására, a nemek változó és egyre bizonytalanabb jellegére, illetve a hagyományos tekintélyek bizonytalanná válására. A házastársukat megmérgező nőkre úgy tekintettek a korban, mint akik egyfajta családi árulást hajtottak végre, a gyermekgyilkossággal és abortusszal vádolt nők pedig olyan diskurzust hoztak létre, ami párhuzamosan zajlott a népességfogyásról szóló nyilvános vitákkal és azokkal a törvényekkel amelyek megtiltották a nőknek, hogy apasági pert kezdeményezzenek. Az áruházakban lopó nők kérdéseket vetettek fel a női autonómiáról, a gazdasági függőségről és az új nyilvános terek használatáról. A női bűntényekben elbeszélte családi drámák olyan fontos kérdéseket vetettek fel, mint az apaság felelőssége, a házasságtörés megítélésének (kettős) mércéje, amelyek szembe állították a közvélemény kialakulóban lévő erejét a bevett szokásokkal és a hagyományos tekintélyekkel szemben.²¹⁷

A nyugati szakirodalom rámutatott arra is, hogy a század végére a potenciálisan bűnöző nőkről meglehetősen következetes „portré” alakult ki. Ezek az elkövetők a jellemükben megtestesítették a nőiség sztereotip jellemzőit, mint „gyengeség”, „álnokság”, „perverziók”, „kegyetlenség”. Viselkedésüket tekintve pedig sajátosan 19. század végi értelmezéseknek megfelelően írták le a deviáns nőt. Olyan karakternek, aki valószínűleg éles nyelvű, nem kellően tisztelettudó és nyilvánosan kritikus a férjével szemben. Előfordulhatott, hogy a

---

²¹⁶ Sutton– Black, 2020. 234.

²¹⁷ Shapiro, Ann-Louise: “Stories more terrifying than the truth itself”: Narratives of Female Criminality in fin-de-siècle Paris. In: *Gender and Crimes in Modern Europe*. Eds. Arnot, Margaret L., Osborne, Cornelia. UCL Press, London, 1999. 204–207.

megfelelő női viselkedést és a háztartási feladatok ellátását megtagadta, szexuális viselkedése megkérdőjelezhető, továbbá hajlamos a mértéktelenségre, mivel „képtelen visszafogni vagy kontrollálni a reproduktív rendszere által generált érzelmeket”, motivációit tekintve pedig a sokat tárgyalt, különösen gonosz női bosszúvágy mozgatja. Ezek a formulaszerű leírások, amelyek mind az indítékot, mind a módszert képesek voltak megmagyarázni, újra és újra megjelentek a szakmai írásokban, az újságokban és regényekben a bűnözés népszerűsített változataiban, valamint a bírósági nyomozati dokumentumaiban és a bűnügyek tárgyalótermi jegyzőkönyveiben.²¹⁸

Ugyanakkor a szakirodalom arra is felhívta a figyelmet, hogy a megjelent cikkek számában mutatkozó jelentős nemi különbségek ellenére egyértelmű, hogy a bűnügyi tudósítások tendenciáját nem az elkövető neme, hanem az újságok által választott bűncselekménytípus határozta meg.²¹⁹ Például 1905 és 1935 között a svéd sajtóorgánumok nagy figyelmet szenteltek annak, hogy a nőket és a férfiakat milyen összefüggésben írják le. Ezzel kapcsolatban megállapítható, hogy az említett időszakban a nőket gyakran a férfival való kapcsolatuk alapján jellemezték, ugyanis a női elkövetőket a cikkek 24%-a a férfiak feleségeként, barátnőjeként vagy menyasszonyaként nevezte meg, további 5%-a pedig özvegyként vagy hajadonként írta le a nőket. Ez arra utalt, hogy a két nemi kategóriára másképp tekintettek, és hogy a nők emancipációját követően megváltozott az igény a nők férfival szembeni jellemzésére. Az 1905 és 1935 között keletkezett cikkek többsége nem írta le egyértelműen, hogy az elkövetők miért cselekedtek úgy, ahogyan, a hangsúly inkább a bűncselekmények ábrázolására irányult. Az vizsgált időszakban a nők bűncselekményeiről szóló cikkek körülbelül egyharmada tartalmazott leírást arról, hogy a nők miért követték el a bűncselekményt, míg ez a férfiak bűncselekményeiről szóló cikkeknek csak egytizedében fordult elő.²²⁰

A 19. század végén és a 20. század elején egyre nagyobb igény bontakozott ki a nők által elkövetett erőszakos bűncselekmények sajtóábrázolására, ugyanis egyre több olvasót vonzottak az esetek, ami végül a bulvársajtó modernizációjához vezetett. Ebben a folyamatban értelemszerűen kulcsszerepe volt a hírek előállító újságíróknak, akiknek a megélhetése függött az általuk megírt tudósítások minőségétől. Tehát a sajtó modernizációja, ahogy erre Gyáni Gábor is utalt, összefüggött a zsurnaliszták körében érezhető státuszbizonytalansággal is, ami

---

²¹⁸ Uo. 211–212.

²¹⁹ Estrada, Felipe – Nilsson, Anders – Pettersson, Tove: The Female Offender – A Century of Registered Crime and Daily Press Reporting on Women’s Crime. *Nordic Journal of Criminology*. 2019. No. 2., 138–156.

²²⁰ Uo. 150.

fokozta a szenzáció „hajhászását”.²²¹ A világ többi pontján, New Yorkban, Londonban és Írországon is ez jellemezte az „új újságírást”. A nagy társadalmi érdeklődés olyan szenzációs sajtóbeszámolókat kényszerített ki, amelyek ideális esetben, napokon vagy heteken át fenntarthatók voltak, és magával ragadó szereplőkkel rendelkeztek, akikről szövevényes vagy megbotránkoztató történeteket lehetett elmesélni. A bűnperek minden szükséges elemet felkínáltak ahhoz, hogy vonzzák és meg is tartsák az olvasókat, a nők elleni gyilkossági perek, köszönhetően a viszonylagos ritkaságuknak, az újdonság varázsával járultak hozzá mindehhez. Azok az újságírók, akik a bírósági tárgyalásokon szereplő nőkről tudósítottak, a fizikai megjelenésre, az érzelmi kifejezőmódra, magatartásra összpontosítottak, és igyekeztek a legapróbb gesztusnak is nagy jelentőséget tulajdonítani.²²² Ehhez kapcsolható még az a jelenség is, miszerint azokat a nőket, akik erőszakos bűncselekményt követtek el, „betegnek” vagy „gonosznak” bélyegezték, ugyanis abban az esetben, ha bizonyítható volt, hogy a nő valamilyen betegségben szenvedett, amikor elkövette vétségét, a bíróságok hajlamosabbak voltak elnézőbb magatartással fordulni felé.²²³

A következőkben részletesen bemutatott eset a korszak női bűnelkövetőkkel kapcsolatos sajtónarratíváinak mintapéldánya. Az Edit Thompson-ügy részletesebb bemutatása azért került be ebbe az alfejezetbe, mert a korszak brit sajtójában rendkívüli publicitást kapott, és jól példázza, hogy a női bűnözés miként vált a társadalmi félelmek és morális pánik tárgyává a közvélemény előtt. Az eset a női elkövetők körüli közbeszéd nemzetközi mintázatait is megvilágítja, vagyis azt, hogy hogyan konstruálták meg a „veszélyes nő” alakját, és milyen diskurzív eszközökkel különböztették meg a normakövető női identitástól. Továbbá, a történet sajtóábrázolása számos ponton mutat tematikus és retorikai párhuzamokat a Horthy-kori magyar sajtóban megjelenő női bűnözési esetek bemutatásával, így komparatív szempontból is releváns, hozzájárulva a disszertáció nemzetközi kontextusba helyezéséhez.

Az 1920-as évek elején Londonban, a 28 éves Edith Thompson férjét meggyilkolta a 20 éves Freddy Bywaters, miközben a házaspár késő este hazafelé tartott a színházból.²²⁴ A látszólag szimpla ügy hatalmas port kavart és hetekig lázban tartotta az újságolvasó közönséget, sőt nemcsak a korban váltott ki nagy érdeklődést, hanem napjainkban is sok történész állítja több okból kifolyólag is kutatása középpontjában. Egyrészt azért, mert az ügy

---

²²¹ Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából. In: Sipos Balázs (szerk.): *Bevezetés a médiatörténet-írásba*. Savaria University Press, Szombathely, 2019. 61.

²²² Sutton–Black, 2020. 237.

²²³ Anderson, Yvette Dawn: *Representations of Violence by Women: Some Theoretical Considerations*. MA thesis. University of Regina, Saskatchewan, 1998, 115–116.

²²⁴ Kennedy, Rosanne: Affecting Evidence: Edith Thompson’s Epistolary Archive. *Australian Feminist Law Journal*, 2014. No. 1., 15.

cause celebre, tehát nevezetes jogeset, feltűnést okozó per volt, másrészt pedig azért, mert olyan fontos kérdéseket vetett fel, amelyek a Nagy Háborút követő években döntő nagy jelentőséggel bírtak. Ilyen volt például a békeidőszakhoz való gazdasági alkalmazkodás, a társadalmi osztályhatárok elmosódása, a tömegkultúra terjedésével kapcsolatos ambivalenciák, és mindenekelőtt a háború miatt megváltozott nemi szerepekkel, valamint a modern nővel kapcsolatos mély aggodalmak.²²⁵ Éppen ezek miatt is érdemes az esetet mélyebben is megvizsgálnunk, továbbá azért is, mert az ügy feldolgozása mintául szolgálhat hazai esettanulmányok kibontására is, amire a következő fejezetekben tesztek majd kísérletet.

Edith Thompson 1893. december 25-én született a londoni Norfolk Road 97-ben, William és Ethel Graydon gyermekeként. A források szerint Edith boldog gyermek volt, aki egy szerető családban nevelkedett. 1909-ben ismerkedett meg Percy Thompsonnal, de csak később 1916. január 15-én házasodtak össze. Az első két évben harmonikus házasságban élt a pár, ám a házasság hamar kihűlt, így Edith a korabeli romantikus regényekben talált kiutat csalódottságából. A romantikus regények iránt való érdeklődése később fontos részét képezte a pernek is, amire még vissza fogok térni. Edith a házasság megkötése után öt évvel, egy Wight-szigeti nyaralás alkalmával ismerkedett meg a 20 éves hajóinassal, Frederick Bywaters-szel és itt kezdődött el az a titkos románc, ami végül a férj meggyilkolásához, illetve Edith és Frederick felakasztásához vezetett.²²⁶

Edith Thompson a korabeli nőkről alkotott általános képtől eltérő tulajdonságokkal rendelkezett. A források szerint elhivatott és tehetséges üzletasszony volt, jól beszélt franciául, és nagy tisztelet övezte a cégnél, ahol dolgozott. Olyannyira értette a munkáját, hogy a könyvelői állás mellett gyorsan felemelkedett az üzletvezetőnői és a főbeszerzői pozícióba is. A *Daily Express* bulvárlap a per során a Thompsonéval szomszédos egyik cég vezetőjét is megszólaltatta. Ő az „egyik leglelkesebb üzletasszonyként” jellemezte Edithet a magával ragadó modora miatt, ami állítása szerint kétségtelenül hozzájárult a ranglétrán való felemelkedéséhez is. Az üzleti sikerei folytán jövedelme folyamatosan emelkedett, fizetése meghaladta az országos átlag kétszeresét, de még így sem volt gazdagnak nevezhető. A jövedelmüket összehasonlítva a férje ugyanannyit keresett, szeretője Freddy pedig hajóinasként jóval kevesebbet.²²⁷

---

²²⁵ Bland, 2013. 102.

²²⁶ Porter, Michelle Suzanne: Edith Thompson, the ‘New Woman’ and the Continuities of Injustice. BA Thesis. Edge Hill University, Ormskirk, 2013, 9–11.

²²⁷ Bland, 2013. 107–109.

Edith Thompson a gyermekvállalás szempontjából sem a hagyományos női szerepet testesítette meg, mivel saját maga döntött a gyermektelenség mellett. Ez a korban elfogadhatatlannak minősült, ugyanis az 1870-es évektől kezdve országszerte aggodalomra adott okot a csökkenő brit születési ráta, amely a Nagy Háború veszteségei után még inkább felerősödött.²²⁸ A gyermekvállaláshoz való viszonyával szorosan összefüggött a modern nő legvitatottabb aspektusa, a szexualitás kérdése is. A házasságtörés és Edith életmódja miatt a tárgyalások és a lapok tudósítása alkalmával is központi kérdésként jelent meg a szexualitás és erkölcs témája, ami miatt több szempontból is érte őt vád. Először is azért, mert munkájából kifolyólag feltűnően divatos volt. Minden egyes nap, amikor megjelent a bíróságon, a népszerű sajtólapok gondosan tárgyalták a viseletének minden részletét. A jól öltözött, professzionális és magas tánc tudással rendelkező Edithet a sajtó extravagánsnak titulált megjelenése, a túlzott önmagára figyelése, valamint a munkája iránti elkötelezettsége és a házastársi kötelességei elhanyagolása miatt is negatív jellemvonásokkal illette.²²⁹

A legúnyosabb beszámolót Edithről a sógora, Richard Thompson írta, aki gyűlölte őt. A Lloyd's Sunday Newsban Richard a következő megnevezésekkel illette testvére feleségét: „szeszélyes”, „buzgón flörtölő”, „élvezetszerető”, „hazug”, „hangos” és „közönséges”. Richard szerint az „unalmas”, „lassú” Percy nem volt ellenfele, a „keményen ivó”, szerencsejátékos feleségének, aki hódolókkal vette körül magát és folyton drága új ruhákat és kalapokat hordott. Richard azt állította továbbá, hogy soha nem látta Edithet még smink nélkül. Ez azért különösen fontos tényező, mert a sminkelés csak a két világháború közötti korszakban terjedt el Nagy-Britanniában és hatása az volt, hogy elmosta a különböző társadalmi osztályok közötti határokat. Richardnak az a megnyilvánulása, miszerint sógornője sminket hord és állítása szerint időnként több pénzzel rendelkezett, mint amennyit keresett, átvitt értelemben a prostitúcióra utalhatott, ám a sógor itt nem állt meg, ugyanis azzal vádolta Edithet, hogy önző módon fosztotta meg férjét gyermekáldástól, ami tovább erősítette a sajtó által kialakított negatív képet. Fontos kiemelni, hogy a még kevésbé ellenséges beszámolók is a házaspár össze nem illő voltát hangsúlyozták. Az eddig tárgyalt negatív leírások szöges ellentétben álltak Edith apjának, William Graydonnak az érthető okokból más hangvételű véleményével, amelyben azt állította, hogy lánya sosem volt flörtölős, ugyanis a férje és Bywaters voltak azok, akik valaha is szerepet játszottak az életében.²³⁰

---

²²⁸ Uo. 110.

²²⁹ Uo. 106–111.

²³⁰ Uo. 108–110.

A média különböző szerepekbe bújta a per résztvevőit: a férjet mint áldozatot, a feleséget mint gonosztevő, bűnre csábító asszonyt, a szeretőt pedig mint hőst mutatták be. Az „áldozatnarratíva” ellenére Percy Thompson iránt nem bontakozott ki nagy szimpátia, ugyanis tipikus szürke, nehézkes, nem kommunikatív hivatalnokként jellemezték. Bywaters „hőssé” válásában központi tényezőt jelentett az, hogy a sajtótermékek jóképű fiatalemberként mutatták be, aki „tisztá bőrrel”, „éles, finoman faragott profillal”, „határozott, magas homlokkal”, „ragyogó szemekkel”, „férfias és erőteljes járással” rendelkezett. Továbbá bátornak és hazafinak is tartották, mivel bár tizenöt éves volt, 1918 februárjában jelentkezett tengerésznek, miután pedig az apja gázmérgezést kapott és meghalt a háborúban, a fiatalember lett a háztartás vezetője. Ezzel szemben Percy Thompsont alkalmatlansága miatt leszerelték a hadseregtől, így soha nem teljesített aktív szolgálatot. A sajtó gyakorlatilag tiszt vagy úriember rangjára emelte Bywaterst, aki mint minden „igazi hős”, nagy szeretettel fordult édesanyja felé is: „Bywaters édesanyja iránti szeretete az egyik legmeghatóbb esemény ebben a drámai ügyben” – vélekedett például a *Daily Mail*.²³¹

A világháború végeztével a frontról visszatért katonák azt tapasztalták, hogy a háború előtti állásukat valaki más, néha egy nő foglalta el, így ezek a nők a férfiak verbális támadásainak céltábláivá váltak. Ezt a helyzetet az 1921-es gazdasági válság tovább súlyosbította, mivel a férfitársadalom munkanélkülisége átlépte a kétmillió határt. A felsorolt okok szintén szerepet játszottak Edith Thompson további negatív megítélésében, ugyanis a munkáját nem tekintették a háború szempontjából hasznos szakmának, csak úgy mond „szükségtelen” kalapok gyártásával foglalkozott. A nagy figyelmet kapó gyilkossági per tárgyalásának hetén a leszerelt férfiak közül sokan egész éjjel sorban álltak Old Bailey büntetőbírósága előtt, hogy másnap reggel eladják helyüket, gyakran nők számára.²³²

A tömegkultúrát és a „tömegeket” a nőkkel hozták összefüggésbe; az „igazi” kultúra viszont a férfiak kiváltsága volt. A kommentárok többsége szerint a nők a bírósági pert színházként „fogyasztották”, ami a tömegkultúra felemelkedésével összefüggően a növekvő szenzációhajhászás jele volt.²³³ A viktoriánus korszakkal ellentétben, amikor a legfelsőbb bíróságon a női nézők nagyrészt a „divatos” hölgyekre korlátozódtak, most már minden rétegből és korosztályból érkeztek. „A jelek szerint most már minden osztályból voltak jelen nők: Mayfair-i matrónák drága bundákba burkolózva, trendi fiatal gépíró nők vagy szabónők, egy-két kékharisnya, vézna és mohó szemű” – írta az egyik sajtótudósítás. A „divatosan

---

²³¹ Uo. 118–119.

²³² Uo. 110.

²³³ Uo. 121.

öltözött nő” fogalma akkoriban negatív másodlagos jelentéssel bírt, hivalkodást és feltűnő fogyasztást feltételezett, ami sértés volt a férfiak munkanélküliségének és a háború okozta fogyatékosok világában. A per női közönségét több oldalról is erősen kritizálták, úgy vélték, hogy ugyanolyan élvhajhászok, mint a vádlott, aki népszerű regényeket olvasott. Az olcsó irodalom felbujtotta Edith Thompsont, aki felbujtotta Bywaterst (erre az egymáshoz írt leveleiket hozták fel bizonyítékként), a pár története felbujtotta a nagyközönséget, mindenekelőtt a nőket, akiket a szexuálisan és erkölcsileg tiltott dolgok izgattak.²³⁴

Edith Thompson ellen a fő bizonyítékokat a levelei szolgáltatták. A tárgyalás során hosszú részleteket olvastak fel ezekből a levelekből, ami vegyes reakciókat váltott ki a közönségből, és mivel ezek a sajtóban is megjelentek, az olvasók között is. A levelek szenvedélyes kinyilatkoztatásokat, szellemes megfigyeléseket, részleteket tartalmaznak a színdarabokról és táncokról, amelyeken Edith Thompson részt vett, valamint az általa viselt és vásárolt ruhákról is. Ez valószínűleg sok olvasót megdöbbenhetett, mivel sok esetben ezek – bár burkoltan – a szexuális viselkedésre és vágyakozásra való utalásoknak tűnhettek. A korban még mindig nagy volt a szexuális tudatlanság minden társadalmi rétegben, annak ellenére, hogy az 1918-as években már létezett a házaspárok számára szexuális felvilágosítást nyújtó kiadvány, ami 1923-ig több mint 400 000 példányban kelt el.²³⁵

Az ügyész azzal érvelt, hogy a vádlott a leveleiben folyamatos célozgatással és sugalmazással próbálta rávenni a szeretőjét, hogy ölje meg a férjét. Fontos kiemelni, hogy a leveleknek csak a felét vették fel bizonyítékként, és nem egymás után mutatták be őket, ami tovább növelte az esküdtek összezavarásának lehetőségét. A vádat képviselő főügyész további kétségeket keltett az esküdtek körében azzal a kijelentéssel, hogy Percy Thompson boncolása után a vizsgálat semmilyen mérge nyomát nem mutatta ki, amit tovább fokozott az, hogy Edith néhány újságkivágást is küldött egyes mérgezésekről. A korszakban a tudományos és sajtódiskurzus a mérgezést tipikusan „női” bűncselekmény tartotta, ezért az alábbi gondolatmeneten haladva az a feleség, aki megmérgezte a férjét, egyfajta családi árulást is követett el, ami szöges ellentéte volt a nőktől elvárt hagyományos gondozói és ápolói szerepnek.²³⁶

A közvélemény előtt olyannyira sikerült Edith Thompsont a „felbujtó végzet asszonyaként” és ebből következően kizárólagos bűnösként ábrázolni, hogy az egyik lap egyenesen Bywaters megkegyelmezésének nevében indított országos kampányt. Több, mint

---

²³⁴ Uo. 119–120.

²³⁵ Uo. 111–113.

²³⁶ Uo. 117–118.

egymillióan támogatták a petíciót, ami alátámasztja, hogy a lapok által Bywatersről sugallt lovagias hazafi képe hatással volt az olvasóközönségre. A kampány iróniája azonban abban rejlett, hogy Bywaters kifejezetten utasította ügyvédjét, hogy a bíróságon ne a felbujtás enyhítő körülményeivel érveljen a védelmében. Mindig is egyedül ő vállalta a felelősséget a gyilkosságért, azonban a kegyelmi indítványát pontosan arra alapozták, amit ő maga tagadott, nevezetesen arra, hogy Percy Thompson halálát a kizárólag a feleség rendezte meg.²³⁷

A petíció azonban nem járt sikerrel, ugyanis Edith Thompsont és Fredericket Bywaterst 1923. január 9-én felakasztották.²³⁸ A gyilkosságért elítélt nők sajtóábrázolását bemutató Rian Sutton és Lynsay Black szerint egyes nők esetében az esetleges kivégzésük az állam és a társadalom végső győzelmét jelentette, amit szimbolikusan egy láthatatlan fenyegetéssel, az erkölcsi lezüllyeléssel szemben aratott.²³⁹ Annak ellenére, hogy az akasztás előtti napokban egyre erőteljesebb ellenséges érzelmek éltek Edith Thompson iránt, a halálát követően széles körben elterjedt az igazságszolgáltatás hibájának elismerése, nevezetesen, hogy a gyilkosságra való felbujtás vagy összeesküvés tényét a bíróságon soha nem bizonyították.²⁴⁰

A gyilkossági perről szóló, a sajtó által közölt vizuális tudósítások (rajzok és fényképek) hozzájárultak a közérzelmek felkorbácsolásához és a korban úgy gondolták, hogy a női közönség szenzáció- és élvhajhászását elégitették ki.²⁴¹ Edith Thompsont nem egyszerűen gyilkosságra való felbujtásért, hanem „szexuális felbujtásért” is bíróság elé állították, a veszélyes, sőt, „halálos szexuális szenvedélyre” való erkölcstelen felbujtásért. A róla szóló negatív kommentárok egy további része nem egyszerűen azzal függött össze, hogy mit tett vagy tehetett volna, hanem azzal, hogy mit képviselt a háború utáni világban: sikeres üzletasszonynak látszott, aki a rangja felett cselekedett, továbbá állítólag tehetősebbé vált a háború alatt, miközben fiatal férfiak harcoltak és haltak meg, végül pedig számító szándékkal elcsábított és erkölcsi bukásra készítette egy élete fénykorában lévő fiatalembert azzal, hogy a férje megölésére készítette őt. A per tehát azért fontos, mert Edith Thompsonban megtestesülhetett a férfit „bűnre csábító” nő, aki a kor patriarchális erkölcsi normái szerint maga is „bűnös” volt. Továbbá azért, mert ebben az ügyben markánsan kibontakozott a háború utáni társadalom „betegségei”, amik összefüggtek felgyorsuló modernizálódással. Végül pedig

---

²³⁷ Uo. 122–123.

²³⁸ Uo. 103.

²³⁹ Sutton–Black, 2020. 249–250.

²⁴⁰ Bland, 2013. 104.

²⁴¹ Uo. 120–122.

azért, mert jól tetten érhető benne az, hogyan ábrázolta a korszak sajtója a „bűnös nőt”, és az erről szóló elemzések pedig kiváló mintát adnak a hasonló hazai esetek vizsgálatához.²⁴²

6.2. A női bűnözés korabeli magyarországi sajtódiskurzusa

A korszakban a női bűnözés természetesen nem csak külföldön, hanem Magyarországon is széles olvasóközönséget vonzott. Ahhoz, hogy képet alkothassunk a két világháború közötti női bűnözésről való hazai gondolkodásról, érdemes a sajtóviszonyok vizsgálatával is foglalkoznunk. Ennek fontosságára Perényi Roland is felhívta a figyelmet: „A 19. század végi nagyvárosokban a modern tömegsajtó volt az információszerzés elsődleges forrása. A századfordulóra az újságok váltak a nyilvánosság egyik legfontosabb fórumává. Így a bűnözéssel kapcsolatos információk legnagyobb részét is a napilapokból szerezte a legtöbb hétköznapi városlakó.”²⁴³

A sajtótermékek elemzése során választ kaphatunk arra, hogy a különböző sajtóorgánumok, milyen képet alkottak a tipikus női bűnözőről, milyen okokat és mozgatórugókat véltek felfedezni a jelenség mögött, illetve milyen megoldási stratégiákkal orvosolták volna a problémát. A sajtódiskurzus vizsgálatához olyan cikkeket választottam, amelyek nem csupán tematikusan kapcsolódnak a női bűnözéshez, hanem reprezentatívnak tekinthetők a korszak különböző típusú sajtónyilvánosságai szempontjából is. Elemzésem kiterjedt közéleti-politikai napilapokra, népszerű bulvárlapokra, valamint rendőrségi szaklapokban megjelent írásokra, mivel ezek különböző olvasóközönséget szólítottak meg, eltérő retorikai eszközöket alkalmaztak, és más-más értelmezési kereteket kínáltak a női bűnelkövetők bemutatására.²⁴⁴ A forráskiválasztás során elsődleges szempont volt, hogy a szövegek milyen módon konstruálják meg a „női bűnöző” alakját, és hogyan illesztik ezt a kortárs társadalmi és nemi normákhoz. A választás nem teljes körű és nem statisztikai mintavételen alapul, ugyanis elsősorban inkább a sajtóban megjelent női bűnözéssel kapcsolatos hírek és kommentárok minőségi oldalát szeretné megragadni, tehát nem azt hogy,

---

²⁴² Uo. 124–125.

²⁴³ Perényi, 2012. 233. – A korabeli sajtóorgánumokról lásd részletesebben Buzinkay Géza: *A magyar sajtó es újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.

²⁴⁴ Természetesen a választott sajtótermékek nem adhatják vissza teljesen a korabeli sajtó teljes palettáját, illetve nem fedik le teljesen a főváros újságolvasó közönségét, amiről egyébként is – pontos példányszám- és előfizetői adatok hiányában – lehetetlen képet alkotni, tehát megbecsülhetetlen, hogy a női bűnözésről szóló tudósítások pontosan mennyi emberhez juthattak el és milyen hatást gyakorolhattak. A korabeli média hatásáról lásd részletesebben Sípó Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat*. Argumentum, Budapest, 2011, 73–86.

mennyit írt a témáról a sajtó, hanem azt, hogy milyen hangvétellel és tartalommal számolt be azokról.

A polgári liberális napilapok változatos szempontokból mutatták be a női bűnözés jelenségét, a konkrét bűnesetektől kezdve, egészen a *Tolnai Világlapja* által a kriminalisztika legérdekesebb problémájának nevezett női lélektanig: „*A női lélek rejtelmes és szeszélyes útjain alig lehetséges az eligazodás. Talán örökké aktuális, soha le nem zárható kérdés marad a nő lélektanának teljes megrajzolása, de egyelőre még valóban a végtelenbe mosódnak a női psziché fogalmának a körvonalai. És ebben a szinte határtalanul tág fogalomban a legnagyobb ellentétek sorakoznak egymás mellé: eszményi és önfeláldozó anyák, angyalian nemeslelkű nők és asszonyok mellett ott találjuk a gyönyörű arcvonású, de sötétlelkű boszorkányokat és az erkölcsi fertő legmélyén fetrengő női bestiákat is. A szépségtől a legijesztőbb rútságig, az eszményi finomságtól a legszörnyűbb drasztikumig terjedő a női léleknek valószínűtlenül hatalmas skálája. A kriminalisztika legérdekesebb problémája minden korban a női bűnözők lélektana, ami előtt a világtörténelem során éppen úgy, mint ma is – habozva áll meg sok-sok esetben a bírói bölcsesség.*”²⁴⁵ Az idézet azt mutatja, hogy a női bűnözőt és általában a nőt kiszámíthatatlannak, rejtelmesnek és szeszélyesnek tartotta a korabeli közgondolkodás, amit jól illusztrálnak a cikkben található ellentétpárok is, mint például „angyalian nemeslelkű” és „sötétlelkű boszorkány”, vagy a „szépség” és „rútság” tulajdonságok használata.

A bűnöző nő lélektanát, tulajdonságait több korabeli sajtótermék is boncolgatta. A polgári liberális *Az Ujság* című napilap bűnügyi riportere, Kovács Arnold az 1920-as évek közepén például a női rablóbandákkal és gyilkosokkal kapcsolatban kifejtette, hogy ezeknek a csoportoknak a női tagjai „hallatlan vakmerőségre tesznek szert és nem egy példa van arra, hogy férfiruhába öltözve vesznek részt rablóbandákban és múlják felül kegyetlenkedésben, vérengzésben és kíméletlenségben férfi társaikat”. Továbbá Kovács úgy jellemezte őket, hogy még a 19. századi alföldi betyárvilág kiemelkedő alakjainál, Rózsa Sándornál és Savanyú Jóskánál is féktelenebbek voltak.²⁴⁶ *Az Ujságban* megjelent másik cikk a rendőrség munkájával kapcsolatban is arra a megállapításra jutott, hogy a női bűnözők ravaszabbak és csökönyösebbek a férfi társaiktól.²⁴⁷ Ezzel a vélekedéssel osztozott az 1930-as évek közepén *Pesti Hírlap* zurnalisztája is, aki szintén hangsúlyozta: „*Megdöbbentő ez az új női osztály, félelmes, ravaszabb, gonoszabb, mint a férfi.*”²⁴⁸

---

²⁴⁵ Világszép női büntetettek. *Tolnai Világlapja*, 1928. november 14.

²⁴⁶ Féktelenek, mértéktelenek a nők a bűn útján. *Az Ujság*, 1925. április 19.

²⁴⁷ Hogyan dolgozik a rendőrség? *Az Ujság*, 1924. augusztus 5.

²⁴⁸ Önagysága, a házasságszédelgő. *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1934. február 4.

Visszatérve Kovács Arnold írására, a tapasztalt oknyomozó bűnügyi újságíró arra is választ próbált adni, hogy honnan került ki az erőszakos női bűnelkövetők nagyobb százaléka, és arra a megállapításra jutott, hogy – az ő szavaival élve – a „csalódottak társadalmából”. „*A cseléd, aki nem tudja eltartani újszülött gyermekét, a kis varróleány, akinek útjában áll titkos szerelmének gyümölcse, az úrileány, aki ballépésével veszélyezteti társadalmi állását, nagyon gyakran lesznek gyilkosokká*” – fejtegette. Noha ő maga is hozzátette, hogy nemcsak az alsóbb társadalmi rétegekből kerültek ki az erőszakos női bűnelkövetők, hanem az előkelőbbekből is, tehát ebből azt a következtetést lehet levonni, hogy a női bűnözés nem rétegspecifikus.²⁴⁹

Kovács Arnolddal ellentétes érveket fogalmazott meg a jelenséggel kapcsolatban 1937-ben Szathmáry Róbert detektívfelügyelő. Szathmáry nevéhez több kriminológiai témájú könyv is köthető, mint például *A detektív munkája* vagy *A bűnözés vizsgálata – Bűn, természet, társadalom*, tehát vélhetően empirikus megfigyelései és tapasztalatai révén átfogó ismeretekkel rendelkezett a női bűnözéssel kapcsolatban is. A *Tolnai Világlapjában* megjelent fejtegetésében a tipikus férfi és női bűncselekményeket mutatta be a következőképpen: „*A megfigyelések és a statisztikai adatok szerint a férfi követi el azokat a bűncselekményeket, amelyekhez különös vakmerőség, testi erő, ügyesség és talán szellemi fölény vagy merészség kell. Gyilkosság, rablás, betörés, falbontás, kasszafúrás, padlás-, pincenyitás, zsebtolvajlás, különféle lopások, orgazdaság, csalások, sikkasztások, hatóság és hatósági közegek elleni erőszakok, azok a deliktumok, amelyeket a cikkben foglalt és egyéb okok miatt, túlsúlyban inkább a férfi, mint a nő követi el. A nő tipikus, mondhatjuk egyéni bűnözési tere: a magzatelhajtás, a gyermekölés, az erkölcstelen életmód és házi tolvajlás.*” Tehát elmondható, hogy a Kovács Arnold által női bandatagokra használt kifejezéseket Szathmáry inkább a férfi bűnelkövetőkre alkalmazta, ám ezután megjegyezte, hogy a kegyetlen és ravasz vétségeket nem lehet kizárólag az egyik vagy a másik nemhez sorolni, ugyanis ezek az egyén individualitásához kapcsolódnak. Adalékként, egyfajta felmentésként hozzátette, hogy „*a természet alkotása folytán, a világ kezdete óta a férfi az edzettebb. Ő van jobban kitéve az élet viharának. Neki kell elhárítani vagy leküzdeni az élet, a család, a jólét ellen tornyosuló természeti és szociális akadályokat. Így természetes következménye – amint azt már említettem – hogy ő az, aki a törvényekkel is inkább szembe kerülhet, összeütközésbe juthat, mint a nő.*” Azt, hogy férfiak magasabb számban vettek részt a bűnözésben, a közösségi életben való nagyobb részvételükkel indokolta, majd amikor a nők aránya is elkezdett növekedni a 19. század második felétől, ezt azzal magyarázta, hogy „*a nő a változott viszonyok miatt olyan*

---

²⁴⁹ Féktelenek, mértéktelenek a nők a bűn útján. *Az Ujság*, 1925. április 19.

területre kényszerült, ahol azelőtt nem találkoztunk vele [...] néhány foglalkozási ágat s hivatásgyakorlást kivéve, komoly versenytársa lett a férfinek s ezzel sok helyről, alkalmazásból, foglalkozásból kiszorította azt.”²⁵⁰

A női bűnözéssel kapcsolatban több lapot is foglalkoztatott az erkölcs kérdése, illetve az, hogy mik azok az okok, amik hozzájárultak a korban ahhoz, hogy egy nő a bűnözés útjára tévelyedjen. A kriminalisztikával is foglalkozó ideg- és elmegyógyász egyetemi tanár, Hajós Lajos az 1926 nyarán „Sokkal több a nő-bűnöző, mint a háború előtt” című publicisztikájában az akkor nyilvánosságra hozott bűnügyi statisztikát kommentálva két okra, a gazdasági és erkölcsi romlásra vezette vissza a bűnözés növekedését. Kiemelte, hogy a világháború alatt és az azt követő években tapasztalt gazdasági visszaesés miatt nőtt a bűncselekmények száma, köztük a női bűnelkövetők száma is, ami egyfajta erkölcsi romlást is jelentett. Hajós szerint ez *„a család széttörlésére vezethető vissza”. „A családi élet az alapvető sejtje a társadalomnak”* – érvelt – *„és a családi élet, mint érzékeny higanyoszlop a hőmérőben, reagál az erkölcsi romlásra. Ez az elméleti megállapítás az élet nyelvére lefordítva, a következőképpen hangzanék: A régi családi élet megvédte a szekszuális [sic!] erkölcsöket és oltalmat, jelentett, a fiatalkorúaknak és főleg a nőknek.”* Továbbá úgy vélte, hogy a *„férfit nem fűzik oly szoros kötelek a családhoz, mint a nőt. A háború alatt több erkölcsi szabadságot szereztek maguknak a nők, ezáltal útja nyílt a szekszuális bűnnek és a szekszuális bűnön túl a normális bűnnek. Aki meg nem engedett úton kap harisnyát, vagy kalapot, azt csak egy lépés választja el attól, hogy lopjon is magának. A szekszuális bűn a szabad életre dob ki. A nő kiszabadul a család köréből. Nincsen rajta többé sem az apa, sem az anya szeme. A nő fejletlen moralitása így szabad prédája lesz a bűnre való csábításnak.”* Tehát Hajós különös jelentőséget tulajdonított az erkölcsi határok megtartásának, a család szerepe mellett kiemelte a nevelés fontosságát, ugyanis érvelése szerint, ha a nevelés elbukik, akkor ennek következtében erkölcsi romlás következik be, tehát növekszik a női bűnesetek száma is. Meggyőződése szerint a női elkövetők túlnyomó többsége – vagyis szerinte 99 százaléka! – nem volt érintetlen szexuális szempontból. Az első világháború utáni női bűnözés mérséklődését a családi élet stabilizálódásával hozta összefüggésbe. Szerinte a nőkben általában kevesebb a bűnelkövetéshez szükséges merészség, ugyanakkor inkább hajlamosak lehetnek szexuális jellegű vétkekre. A javulás okát nem abban látta, hogy a bűnt elkövetett nők megjavultak volna, hanem abban, hogy a megjelent új generáció nő tagjait a családi közeg újra képes volt integrálni és kontrollálni. Tehát az egyetemi tanár a női bűnözés visszaszorulását a társadalom erkölcsi

---

²⁵⁰ A bűnöző nő. *Tolnai Világlapja*, 1937. november 10.

állapotának javulásaként értelmezte, és úgy látta, hogy ez a pozitív irány a nőknél gyorsabban érzékelhető, mivel fejlődési ütemük is gyorsabb, mint a férfiaké.²⁵¹

Szintén az erkölcsi élet romlását emelte ki a *Pesti Napló* hasábjain 1923 májusában Vámbéry Rusztem jogász, aki azt hangsúlyozta, hogy a világháborút követően elsősorban a középosztály erkölcsi stabilitása rendült meg, s ez nemcsak Magyarországon, hanem egész Európában és Amerikában tapasztalható jelenség. Meglátása szerint középosztálybeli nők és férfiak egyaránt egyre nagyobb számban sodródtak erkölcstelen életvitel, lopás, sikkasztás vagy orgazdaság felé. Ennek okát elsősorban gazdasági tényezőkben látta: a középosztály veszteségei súlyosabbak voltak, mint például a munkásosztályéi, amely legfeljebb stagnáló, de nem csökkenő életszínvonallal szembesült. Emellett úgy vélekedett, hogy ez a társadalmi réteg különösen sérülékeny, tetterőben gyenge, alkalmazkodóképessége pedig alacsony. Szerinte a középosztálybeli nők többsége nem szokott hozzá a megélhetésért való küzdelemhez, fő életcéljuk pedig továbbra is a férfiak elnyerése maradt, ami a háború utáni nemi aránytalanságok következtében „ritka zsákmánnyá” vált. E cél eléréséért – állította Vámbéry – egyes nők akár jogsértő eszközöktől sem riadtak vissza, például lopás vagy sikkasztás útján próbálták biztosítani a csábításhoz szükséges külső megjelenést, díszes öltözetet. Az idézett cikk másik megkérdezett szakértője, Schirilla Achilles táblabíró hasonló következtetésre jutott, azonban a női bűnözés lelki tényezőire, illetve a nevelés hiányosságaira helyezte a hangsúlyt. Véleménye szerint a középosztálybeli nők szocializációjuk révén nem tanulták meg a tartós önfegyelmet, a nélkülözés elfogadását és a folyamatos küzdelmet, miközben vágyaik intenzívek, akaraterejük viszont gyenge maradt. E belső konfliktus gyakran oda vezetett, hogy bűnt követtek el, majd azonnal, teljes lelki összeomlással reagáltak tetteikre. A bűnbe esett nők többnyire beismerő vallomást tettek, és a velük szemben indított büntetőeljárásokat a hatóságok gyakran el is ejtették. A család támogató fellépése, a vádlott megbánása és előéletének büntetlensége rendszerint enyhítő körülményként jelent meg, így a legsúlyosabb szankció általában csupán felfüggesztett ítélet volt.²⁵²

Vámbéry Rusztem egy másik megjelent cikkben tovább boncolgatta a női bűnözés okának összetevőit: „*A nemi különbség, mint bűnözési tényező szoros összefüggésben van a nő társadalmi és gazdasági helyzetével. Ahol a nők intenzívebben működnek kereseti pályákon, ott bűnözésükben is plusz mutatkozik. A nők bűnözése kimutathatóan összefüggésben van nemi életük sajátosságaival és kritikus időszakaival. A gyermekszülés és magzatelhajtás, mint*

---

²⁵¹ Sokkal több a nő-bűnöző, mint a háború előtt. *Magyarország*, 1926. július 30.

²⁵² Szaporodik a bűnöző urinők száma. *Pesti Napló*, 1923. május 6.

kizárólagos női deliktumok nagy száma ellenére is a vagyoni elleni cselekmények azok, amelyekben a nők nagyobb számban szerepelnek.”²⁵³ Az idézett szöveg is megfogalmazta burkoltan azt a megállapítást, amit Hajós Lajos az erkölcsi romlás kapcsán említett, miszerint a háború alatt és után a munka világába, illetve a közsférába bekapcsolódott nők hajlamosabbá váltak a bűnözésre.

A polgári liberális napilapok között találunk olyat is, ami kiemelten foglalkozott egy bűnügyi kategóriával, a csalással. Az *Ujság* a két világháború közötti női bűnöző új típusaként említette a „csalónőket”, akiknek a „külsőjük, öltözködésük, beszédmodoruk és intelligenciájuk arra predesztinálja őket, hogy be tudnak férközni jobb társaságokba, az előkelő társadalmi körökbe is.” A „csalónő” kategóriájába tartoznak például azok, akik a zsebtolvajlások és szállodai tolvajlások alkalmával segédkeznek férfi társaiknak és szépségükkel vonják el kiszemelt áldozataik figyelmét. Hasonló funkciót töltöttek be a korban a hamiskártyások mellett azok a nők is, akik „mézes-mázos szavakkal odacsábítják a gazdagokat a kártyaasztalhoz”, majd ezután az udvarló jóhiszeműségét kihasználva árulják el társaiknak a kihúzott lapokat.²⁵⁴

Szintén ugyanezen lap nyolc évvel később megjelent számában találunk további megállapításokat a csaló, bűnös nők karakterisztikájával kapcsolatban, miszerint a női elkövetők ritkán vettek részt olyan bűncselekményekben, ahol a fizikai erőszak dominált – ehelyett inkább olyan tettekben voltak jelen, amelyek ügyességet, leleményességet igényeltek. Elmondható az is, hogy a bűnözői világban betöltött szerepük gyakran a háttér munkára korlátozódott: segédkeztek a betörőknek és tolvajoknak megfigyelőként, fedezőként vagy orgazdaként. A tapasztaltabb bűnelkövetők gyakran nőket bíztak meg a kiszemelt helyszínek feltérképezésével, ugyanis egy nő könnyebben mozoghatott gyanú nélkül vizsgálódása során. Különösen gyakori volt a nők körében az üzletekben történő lopás. Ezeket a cselekményeket általában ketten hajtották végre: míg az egyikük hosszasan nézelődött, hogy elterelje az eladók figyelmét, a társa közben észrevétlenül elemelte az árut a polcokról.²⁵⁵ A leírás azt mutatja, hogy a korszak sajtójában egyre nagyobb figyelmet kapó, az „erkölcsös” társadalom mellett egyfajta párhuzamos bűnözői társadalomként értelmezett „alvilágban” a női bűnelkövetők is „megtalálták” a saját helyüket, és hatékonyan betagozódtak.²⁵⁶

---

²⁵³ Hogyan születik a bűn? *Világ*, 1922. december 30.

²⁵⁴ A bűnöző nő mai típusa: a csalónő. *Ujság*, 1927. május 8.

²⁵⁵ Bűnös asszonyok. *Ujság*, 1935. július 21.

²⁵⁶ A bűnözői „alvilág” korabeli értelmezéséről lásd részletesen Kerepeszki, 2022. 46–55.

A női bűnösök jelenségét a Horthy-kori szaklapok is vizsgálták, ezek közül főleg a Magyar Királyi Állami Rendőrségi Detektívek Országos Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesületének hivatalos lapja, *A Magyar Detektív* közölt szakcikkeket a témával kapcsolatban. A lap főként a női tettesek pszichológiájával és a speciális női bűncselekményekkel foglalkozott. Hrószt Nándor detektív „*Kriminalpszichológia és detektív munka*” című sorozatának egyik része a női elkövetők által jellemzően elkövetett bűncselekmények természetét tárgyalta. Megfigyelései szerint a nők ritkábban vesznek részt olyan bűntettekben, amelyek a hatóságok célkeresztjében állnak, különösen azokban, amelyek nyílt szembenállást vagy fizikai agressziót igényelnek, ilyen például az állami szervekkel szembeni ellenállás vagy a súlyos testi sértés. Az erkölcsi természetű bűncselekmények tekintetében szerinte inkább a férfiakat terheli a felelősség, mivel ezek gyakran a szexuális aktivitással függenek össze, amiben a férfiak aktív szerepben jelennek meg. Hrószt szerint külön kategóriát képez a gyermekgyilkosság bűntette, amelyet a szerző olyan szélsőséges lelkiállapot következményeként értelmez, amelybe a titokban szülő, gyakran magára hagyott nő kerül. A kétségbeesés, a félelem, a fájdalom és a kimerültség egyfajta impulzív, kontrollálatlan reakciót vált ki, amit a nő saját szemszögéből nézve akár érthetőnek is vélhet. A női elkövetők viselkedése kihallgatás során is eltér a detektív leírása szerint a férfiakétól. Bár kezdetben nehezebben kezelhetőnek tűnhetnek, a tudatos és következetes bizonyítási eljárás hatására hamarabb megtörnek, beismernek, és személyiségük könnyebben feltérképezhetővé válik. A férfi ezzel szemben lényegesen zárkózottabb, rejtettebb karakter, akinek belső világát még a legprecízebb pszichológiai elemzés sem képes teljes mértékben feltárni. Ezek alapján elmondható, hogy Hrószt a férfi személyiségét bonyolultabbnak és kiismerhetlenebbnek jellemzi, mint a nőét.²⁵⁷

A Magyar Detektív az 1930-as évek első felében két alkalommal közölte Erich Wulffen német kriminológus női mérgezéses gyilkossági esetek mozgatórugóit vizsgáló cikkeit. A hasonló címmel megjelent írások tézise szerint „*a bűnöző nőt a maga csökkent tetteje, bátorsága és fizikai ereje egyenesen predesztinálja a méreggyilkosságra*”.²⁵⁸ A korábbiakban már idéztem, hogy Wulffen az első női méreggyilkosként mutatta be az Ószövetség Évját is, és vele kapcsolatban kívánta érzékeltetni, hogy a mérgezést mint bűnelkövetési kategóriát mennyire tartották tipikusan női deliktumnak. A kriminológus szerint a bibliai múltban gyökerező előzmények után a „művelődés előrehaladásában” a nő a férfi „uralmi vágyának” ellensúlyozása kapcsán „*a mérreg elkészítésében és megszerzésében jelentős kielégülést talál*”.

---

²⁵⁷ Hrószt Nándor: *Kriminalpszichológia és detektív munka* (IV). A bűnöző pszichológiájának jelentősége a detektíveljárásnál. *A Magyar Detektív*, 1933. április 15.

²⁵⁸ A női méreggyilkos. *A Magyar Detektív*, 1930. január 15.

*A nő a méregben elégtételt lát a férfi uralmával szemben, – s ez a pszichológiai magyarázata a női méreggyilkos lelkivilágának.*²⁵⁹ Érdekes ehhez hozzátenni azt is, hogy a méreg használata nemcsak egy másik személy elleni bűncselekmény kapcsán volt „kedvelt” eszköz a női elkövetők körében: a két világháború közötti korszakban a nők által elkövetett öngyilkosságok és öngyilkossági kísérletek közel kétharmada történt ilyen módon.²⁶⁰

Nem véletlen, hogy az 1930-as évek első felében a kriminológiai szakajtóban is ilyen gyakran jelentek meg a nők által elkövetett mérgezéses bűnesetek, hiszen ebben az időszakban tartotta lázban a társadalmat a tiszazugi eset. Az ügy kirobbanásának évében, 1929-ben is megjelent *A Magyar Detektív* hasábjain egy olyan írás, ami a speciális női bűnesetek között vizsgálta a mérgezést. A szerző megnevezése nélküli, külföldi példákat és sokkoló képes illusztrációkat is tartalmazó írás szerint „vannak bűncselekmények, amelyek szinte speciálisan női deliktumok, így a névtelen levelek tömege, – amelyekben nyílt erotikus vagy szexuális vonatkozás van, – szinte holtbizonyosan női kézre mutat”. A szerző az ilyen esetek mellé emelte fel a mérgezéses gyilkosságokat, amikor rámutatott arra, hogy a névtelen levelek kapcsán és a mérgezéses esetekben is „megtalálhatjuk az óvatosság és a háttérbe húzódás bizonyos motívumait, amely lehetőleg biztos fedezékből, a felfedeztetés közvetlen veszély nélkül próbálja kiröpíteni mérgezett nyilait. Még a vitriolos merényletek elkövetői is tartják a rokonságot a méregkeverőnőkkel, éppen úgy, mint a névtelen levél sem más, mint a lélek mérgezése. A női kegyetlenség ösztöne áldozatot keres és talál, hogy gyűlöletét és bosszúját kitöltse. És ezekben éppen úgy, mint a más, véres bűncselekményekben is, felszabadul a hisztéria, a női fantázia, az erotikumfűtötte [sic!] szélsőségek száz fantomja – s megszületik a bűntevő női emberszörnyeteg.”²⁶¹

Egy másik rendészeti szaklap, *A Rend* statisztikai kimutatásokat is segítségül hívva igyekezett részletes bemutatást közölni a női bűncselekményekről, azok kivitelezéséről, illetve arról, hogy milyen magatartást mutatnak a nők a nyomozások során. Az okok vonatkozásában ez a sajtótermék is azt emelte ki 1926 nyarán, hogy a női bűnözés növekedésének „gyújtózsínörja” a gazdasági romlás, ami a háború következtében alakult ki. A cikk szerint a kriminogén hajlam a magukra maradt asszonyok „megszaporodott gazdasági gondjaiból eredt, a férfiak bűnözési számának leesése a háború idején pedig abból következett, hogy katonai szolgálatra voltak igénybevéve”. A korábbiakban idézett polgári liberális lapokhoz hasonlóan

²⁵⁹ A női méreggyilkos. *A Magyar Detektív*, 1934. szeptember 1.

²⁶⁰ Sipos Nikoletta: „A nagyváros az öngyilkosság melegágya”. A Horthy-kori Budapest öngyilkosságainak kontextusai (1929–1941). *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 6. szám, 18.

²⁶¹ A női emberszörnyeteg. *A Magyar Detektív*, 1929. december 1.

a cikk szerzője is úgy látta, hogy a „*nők bűnözésére a hivatásszerű tevékenységük kiterjesztése és általában a közélet izgatottsága növesztő hatással van*”. A fentebb tárgyalt megállapításokon kívül több női bűnözési kategóriát is bemutatott, mint például a hamis esküzést, aminek okaként a meggondolatlanságot és a felelőtleniséget nevezte meg a szerző, de a nemi étellel összefüggő bűncselekményekben (vérfertőzés, kerítés, magzatelhajtás, gyermekkítétel, gyermekrablás) is magasabb volt a nők aránya. A szerző a bolti lopás kategóriájának külön bekezdést szentelt, amivel kapcsolatban kiemelte, hogy még a felsőbb társadalmi rétegekhez tartozó hölgyek is alkalmi lopásra adják a fejüket egy jól berendezett kirakat láttán. Ennek okait pedig a biológiai sajátosságokra visszavezethető negatív sztereotípiákkal magyarázta: „*Az ilyen lopásokkal kapcsolatban állandóan emlegetett kleptománia a lélektan és elmekörtan szakemberei szerint nem önálló betegség, hanem a beteges lopási hajlamnak sokkal inkább nők általános testi szervezetében rejlik az oka. A nők ugyanis a havi tisztulás idején betegesen izgékony állapotban vannak, melyet a rossz oxigénben szegény levegőjű áruházakban való tartózkodás még fokoz. Ez a testi állapotból következő izgatottság vezet sokszor arra, hogy rájuk nézve merőben értéktelen holmikát is ellopnak. Az erkölcsi felelősségérzetnek csökkenése ilyenkor akkora mérvű is lehet, hogy hisztérikus nőknél súlyos büntetteket is eredményez, például saját gyermekük megölését, melyre a menstruáció által okozott zavar után nem is emlékeznek. A nők érthetetlennek mondott tettei legtöbbször ezzel a havonként [sic!] ismétlődő életfolyamati zavarral magyarázhatók.*” Harmadik közös jellemzőként említhető a polgári liberális lapokkal a nő mint büntársként való bemutatása: „*Míg a férfiak nyaktörő és sok bátorságot és testi erőt kívánó módon »dolgoznak«, a nő legtöbbször csak falaz.*” Miután a női tettet elkapták, A Rend cikkírója szerint „*a bizonyítékok előtárásánál a nők hamarabb meginognak a tagadásban és saját részességük bevallása után a bűncselekmény teljes egészére, is értékes adatokra térnek át. [...] rendszerint végsőkéig kitartanak a büntett miatt üldözött szeretett férfi mellett és magukhoz fogadják, rejtegetik őket. Ez a nagy ragaszkodás gyakran okozza a védelembe vett férfibüntettes vesztét, mert a rendőrség ezzel már előre számol és a szerelmén át is keresi a bűnöst. Bűnügyekben feljelentéseket csak akkor tesznek a nők, ha szerelmileg érdekelve vannak benne és bosszú vezetni őket. Elhagyott feleségek és szeretők sokszor jelentenek fel férfiakat, mégpedig az esetek jórésztében alaptalanul. A bizalmas együttlétek alatt azonban sok mindent elmondhatnak a büntetteket elkövetett férfiak a nőknek és ezért a nők bosszúból fakadó feljelentéseit mindig jó kivizsgálni.*” A bírósági ítélet után a börtönbe került nők a cikk alapján hamarabb megszokják a fegyházi rendet és számukra a takarítás egy alapvető munkakör. A férfiakéhoz képest a

női fogvatartottak kevesebbszer szerveznek zendülést, viszont „*olyan felügyelőknek, akik náluk műveletlenebbek, nem engedelmeskednek és ezerféle nehézségeket csinálnak nekik.*”²⁶²

Adalékként még fontos kiemelni, hogy egy orvosi szaklap, a *Gyógyászat* is foglalkozott a bűnözés témájával, ezen belül pedig az ún. hanyatló korúak kriminalitásával. A szaklap főleg orvosi szempontok alapján elemezte a különböző korcsoportok kriminalitását és arra a megállapításra jutott, hogy „*míg a férfiak általában a fiatal- és érettkorban veszélyesek a köz és társadalom biztonságára, addig a nőknél a veszélyesség a magasabb korban lép előtérbe.*”²⁶³

Érdekes a konzervatív és a kormányközeli napilapok tartalmát is megvizsgálunk, hogy miként és mennyire közvetítették a női bűnözés jelenségét az olvasók felé. A *Budapesti Hírlap* egy 1925 februárjában megjelent cikkében a női bűnözés csökkenése mellett foglalt állást. A szerző ugyanis úgy vélte, hogy a háborút és forradalmakat követő kedvező gazdasági növekedés után a „*tőzsdén való nyereség lehetőségeinek megszűnésével a női intellektuális bűnesetek, a csalás és sikkasztás teljesen lemaradtak [...] A jelentősebb női lopási esetek is gyérültek, mert a rendőrség kezére jutottak a »nehezebb« tettesek, s így legalább a büntetésük kitöltéséig nem dézsmálják a mások vagyonát. A visszaeső bűnösöket újabban rendkívül szigorú büntetéssel sújtja a bíróság, ilyen módon igyekezve rendes munkára szorítani a notórius tolvajokat.*” A cikkből kiderül, hogy főleg a zsebtolvajlások és üzleti lopások száma csökkent, különösen a cselédlopások, amit a vidéki és rendőri munka fejlődésével hozott összefüggésbe: „*Minden vonalon, de különösen ezen a téren a vidéki rendőrség államosítása, s a budapestihez való csatolása eredményezte a bűnesetek csökkenését. Ma már könnyen ellenőrizhetik a rovott múltú cselédek minden lépését, s a visszaesőket a törvény nagyon szigorúan bünteti.*” Ennek kapcsán a cikk felhívta az olvasók figyelmét a megelőzésre, vagyis kiemelte annak a fontosságát, hogy a cselédek felfogadása előtt szükségeszerű a rendes cselédkönyv ellenőrzése, ezzel megkönnyítve a rendőri munkát. A női bűnözés csökkenése ellenére a cikk szerint a kéjlopások még mindig nagy számban jelen voltak. Egy ilyen lopás alkalmával jellemzően idegen, nem helyi embereket szemeltek ki a tettesek, akikből „*beszélgetés közben kiveszik, honnan és hová valók, s ha megfelelő csemegének találták, mindjárt hozzá is látnak csalhatatlan módszerükhöz. Az egyik nő fölviszi a lakásba a mit sem sejtő férfit, akinek ruháját az ajtóhoz közeli székre rakatja. Aztán kétszer ráfordítja a kulcsot az ajtóra. A férfi nem veszi észre, hogy a második csattanással újból kinyitotta a nő az ajtót, a*

---

²⁶² Száz büntettestből csak tizenkettő a nő. *A Rend*, 1926. július 31.

²⁶³ Hanyatló (visszafejlődő) korúak kriminalitása. *Gyógyászat*, 1923. augusztus 19.

melyen azután bizonyos meghatározott jelre (köhintés, nevetés) bejön a cinkostársnő. Kiemeli a pénztárcát és kint nyugodtan kivesz belőle egy bizonyos mennyiséget. Nem az egészet, csak egy részét a pénznek. Azután ugyanabban a sorrendben visszarakja a többit s visszaviszi a kabátba. Mikor a férfi felöltözött, a nő megkérdezi, megvan-e mindene, nehogy azután később rajta keresse. A férfi a pénztárcáját felületesen átnézve, mindent rendben talál s nyugodtan távozik. Csak később veszi észre a furfangos lopást.”²⁶⁴ Láthattuk, hogy a módszer nem egyedi, sőt úgy tűnik, hogy kifejezetten gyakori volt: a korábbiak idézett Mátrai Sándor által leírt ítélet is hasonló módszerek miatt kárhoztatta a női bűnelkövetőt.

Egy 12 évvel későbbi cikk, ami Hacker Ervin jogász egy Magyar Statisztikai Szemlében megjelent elemzését mutatta be, már az emelkedő bűnözési arányokról számolt be és azokról a kriminogén tényezőkről, amik hatással lehettek a bűnözés növekedésére. Ilyen volt a város és vidék egyénre gyakorolt hatása, ugyanis a „városokban a létért folytatott küzdelem nehezebb, a szükségletek nemcsak többirányúak, hanem nehezebben is kielégíthetők, a városi élet ideges gyorsasága, a társadalmi feszültség és a több alkalom inkább viszi az embereket bűncselekményre, mint a vidéki élet eltérő adottságai. Hogy mégis a vidék bűnözési arányszáma magasabb, mint a fővárosé, annak tulajdonítható, hogy közbiztonsági intézményeink a fővárosban fejlettebbek, mint a vidéken.” A cikk szerzője Hackerre hivatkozva kiemelte, hogy a városi és vidéki élet jellegzetességein kívül a család és a házas élet, illetve a vallás is jelentős hatást gyakorolhatott az egyénre, mivel ezek megléte visszatartó erőt jelenthetett az emberekre. A nemek megoszlása kapcsán a közlemény kiemelte azt a gondolatot, amit már a polgári liberális lapok írásainál is megfigyelhettünk, miszerint „a férfi többet szerepel az életben, inkább ütközik nehézségekbe, a nagyobb alkoholélvezet is befolyásolja a bűnözése fokát. Viszont, amint a nő mindinkább kilép az élet színterére, mint küzdőfél, úgy emelkedik a bűnözésben való részvételi arányszáma is.”²⁶⁵ Tehát itt is megfigyelhető, hogy a cikk a férfi tettesek magasabb arányát a közösségi életben való nagyobb részvételükkel indokolta.

A *Budapesti Hírlap* nemcsak, magyar szakértők gondolatait közvetítette az olvasóközönség felé, hanem külhoni szakértőket, egy amerikai női ügyvéd amerikai lapba adott interjúját is átvette. A név szerint nem megnevezett jogásznő „a kérdésről így nyilatkozott: Általában a nők jobbak a férfiaknál, mikor azonban rosszak, akkor százszorta több rosszra képesek, mint a férfiak. A nőket általában három nagy indulat haltja: a szerelem, a gyűlölet és

---

²⁶⁴ Lényegesen csökkentek a női bűnözések. *Budapesti Hírlap*, 1925. február 1.

²⁶⁵ Érdekes bűnügyi mérleg: emelkedik a bűnözők száma, a nős emberek jobbak, mint a nőtlenek. *Budapesti Hírlap*, 1937. október 6.

a féltékenység. Tíz eset közül kilencszer ennek a három szenvedélynek valamelyikét találjuk meg a női bűn indító okai között. Ha egy nő bűnt követ el, akkor ennek oka vagy az, hogy szeret egy férfit, vagy az, hogy gyűlöl egy férfit, vagy az, hogy féltékeny egy másik nő miatt.” Az idézet kapcsán elmondható, hogy az ügyvéd a női bűnözések nagy részét emocionális okokra vezette vissza, ami miatt a nők közül többen kapcsolódtak be a bűnözésbe a szeretett férfi oldalán, aki azzal a céllal, hogy kevésbé keltsen gyanút, kihasználta a nőkről alkotott sztereotípiákat.²⁶⁶

Érdekes példával szolgál még a konzervatív *Nemzeti Újság*, amely egy 1932 augusztusában megjelent cikkében a bűnözés témáját politikai kritikára használta fel a baloldali lapokkal szemben. Az „úrileány” értelmezésével kapcsolatban ugyanis azzal vádolta a szembenálló politikai tábor sajtóját, hogy „nem tud leszokni arról, hogy úrileánynak címezze azokat a lezüllött, bűnöző nőket, akik sem erkölcsileg, sem társadalmilag nem méltók az úrileány megtisztelő elnevezésére.” A lap vádjai szerint a liberális és szociáldemokrata sajtó tudósítói egy templomrablással gyanúsított lány tárgyalásán pozitív jelzőkkel illették a vádlott öltözködését, ami nem elfogadható, mivelhogy egy úrilány jellegzetessége „az érintetlen lélekben, a finom modorban és az erkölcsi tisztaságban” gyökeredzik.²⁶⁷

Érdemes tehát ezzel szemben idézni a baloldal legjelentősebb szócsövét, a szociáldemokrata *Népszavát* is, amely már a dualizmus korában „a fennálló politikai és társadalmi rendszer egyik legnagyobb kritikusává vált, olvasói körébe pedig a társadalomnak azon tömegei tartoztak, amelyek egyrészt ki voltak zárva az alapvető politikai jogok gyakorlásából, másrészt a hatóságok szemében a fennálló rendre leginkább veszélyes csoportnak számítottak.”²⁶⁸ A lap 1927-ben például Laky Dezső statisztikus a Magyar Tudományos Akadémia egyik ülésén elhangzott előadását tárgyalta, ami a cikk szerint „abban ütött el az Akadémián tartani szokott előadásoktól, hogy valóban komoly, tudományos előadás volt”. A tudósítás szerint Laky a bűnözés okai között a fentebb tárgyalt sajtótermékekhez hasonlóan a háború kitörését említette, de a női bűnözésre is ható tényezőt kormánykritikus hangvétellel interpretálta: „A sok szenvedés, fáradalom és átélt borzalom elfásította, eldurvította, sok esetben elvadította a lelkeket. Tehát a háború nem »nemesítette« meg az emberi lelkeket, mint ahogy ezt a háborús uszítók szélteben-hosszában hirdették templomi és politikai szónoklatokban, háborút dicsőítő könyvekben és hírlapi cikkeken, hanem a bűnözésre való nagyobb hajlandóság magvát hintette el bennük.” Tovább folytatva a kritikai

²⁶⁶ Nőügyvéd a bűnöző nőkről. *Budapesti Hírlap*, 1924. május 9.

²⁶⁷ Úrileány? *Nemzeti Újság*, 1932. augusztus 7.

²⁶⁸ Perényi, 2012. 235.

hangnemet a *Népszava* olyan kriminogén tényezőket sorolt fel, amik hozzájárultak a két nem bűnözésének növekedéséhez: „*A rettenetes nyomor, amely évek óta fojtogatja a középosztályt, az ipari munkásság béreinek sivár alakulása, a munkanélküliség, a korona értékének végzetes romlása mind ott szerepel előmozdító ok gyanánt a bűnözések és öngyilkosságok nagyarányú szaporodásában. De nemcsak a férfiak, hanem a nők bűnözése is erőteljes növekedést mutat a háború befejezése óta. A háború folyamán a családi élet normális összetétele fölborult. A nők a háború folyamán egyszerre előzönlöttek a munkahelyeket majd a háború végével szinte máról-holnapra veszítették el kenyérkeresetüket. Új elhelyezkedésre pedig nem volt mód. Az önálló kenyérkeresetre utalt nők fokozódó nyomora idézi elő a női bűnözők, valamint a prostituáltak számának a növekedését.*”²⁶⁹ De a lap más cikkben is hasonló kormánykritikus hangnemet ütött meg a nők bűnözésével kapcsolatban: „*a nyomor, a tudatlanság, a munka szervezatlensége és az elavult törvények a legszorosabban összefüggnek azzal, hogy a nők a törvényekkel összeütközésbe kerülnek.*”²⁷⁰

Az 1896 és 1944 között megjelenő, bulvárosabb jellegű, olcsóbb árkategóriájú és nagy példányszámú, ezáltal széles olvasóközönséghez eljutó *Friss Ujság* is foglalkozott a női bűnözés problémájával. A lap „Bűnhullám” című 1927-es cikkében a *Népszavához* hasonlóan tudománykritikus álláspontot fogalmazott meg Laky előadásával kapcsolatban, mely szerint a „*tudós akadémia az egyszer, fáradságot vett magának, hogy a való élettel is foglalkozzék, és merész kézzel nyúlt bele az élet legmélyebb mélységeibe*”. A cikkíró kiemelte, hogy az előadás során szó esett arról is, hogy a nők egyre nagyobb részben jelennek meg a bűnözésben, nemcsak a világháború és forradalmak miatt, hanem munkanélküliség és nélkülözés miatt is, ami a csalók, a többnejűség és a vallásgyalázások számát is növelte. A felsorolt problémákra a cikk szerint nem a „drákói rendszabályok” jelentik a megoldást, hanem az idő múlása fogja orvosolni azokat: „*Éveknek, évtizedeknek kell elmúlniuk még, míg helyreáll az erkölcsi egyensúly. Sokáig, nagyon sokáig fogjuk még érezni a háború szörnyű következményeit.*”²⁷¹

Hasonlóan a háborúra helyezte a hangsúlyt egy másik cikk is, ami szerint a „*harctérről hazatértek nagyrésze nehezen tudott beleilleszkedni régi foglalkozásába, a négyéves frontszolgálat, sokszor pedig a sokkal tovább tartó hadifogság kivetette őket a polgári élet kerékvágásából, így aztán nem csoda, hogy a sok rombadólt, zilált élet között könnyebben burjánzott el a bűn, mint egy jól megalapozott, békés viszonyok között élő társadalomban.*” A *Friss Ujság* zsnalasztája a szegényebb társadalmi osztályok helyzetének javításával próbálta

²⁶⁹ A bűnözés növekedése Magyarországon. *Népszava*, 1927. március 9.

²⁷⁰ A nők között kevesebb a bűnöző. *Népszava*, 1933. május 14.

²⁷¹ Bűnhullám. *Friss Ujság*, 1927. március 9.

volna megállítani a bűnözés növekedését, mivel nézete szerint a bűnelkövetőket nehezebb visszaemelni a társadalomba, vagyis inkább a megelőzésre, mint a rendvédelemre kellene helyezni a hangsúlyt.²⁷²

Nemcsak a jelenség általános képével foglalkozott a *Friss Ujság*, hanem a bűnözés kategóriáit lebontva is elemezte azokat. Külön kiemelte a nők által elkövetett személyelleni cselekményeket, amikben „*hihetetlenül kegyetleneknek bizonyultak és ez azért is meglepő, mert igen sok esetben ezeket a bűncselekményeket, véznatestű, gyengének látszó nők követik el, akikről első látásra fel sem lehetne tenni, hogy a nagy testierőt és vakmerőséggel párosult elszántságot igénylő bűntényeket el tudják követni.*” A bűncselekményt elkövetett nőekkel kapcsolatban kihangsúlyozza, hogy már a tettes fizikumán és arckifejezésén meglátszik az erre való hajlam: „*A bűnügyi nyilvántartóban azonban százával őrzik azoknak a nőknek a fényképeit, akiknek a lelkiismeretét kisebb-nagyobb bűncselekmények terhelik. Kevés kivétellel már az arckifejezésükön láthatók a bűnözésre való hajlamnak a nyomai, gonosz arckifejezésük elárulja, hogy nem egészséges lélek lakozik bennük.*”²⁷³

6.3. Következtetések

A bemutatott sajtóorgánumok alapján összességében elmondható, hogy a különböző lapok eltérő mértékben, de kiemelt figyelmet szenteltek a női bűnözés jelenségének, tehát a korabeli újságolvasó közönség meglehetősen gyakran kapott tájékoztatást ezzel kapcsolatban. A lapok kulcsszerepet tulajdonítottak a bűnözés és azon belül a női bűnözés növekedésében a világháború kirobbanásának, ami egyfajta erkölcsi romlást és dezorganizációt okozott a társadalmi életben. A sajtónarratívák szerint a hátszágban a családi élet megbomlása miatt főleg a női erkölcs volt az, amire nagy hatással volt a háború. A sajtótermékek látványosan artikulálták a társadalom által elvárt nőkép ellenpólusaként a bűnöző nő általánosított jellemvonásait, illetve azt, hogy a hagyományos nőképtől mennyiben tért el a női tettes személyisége, aminek okát a magánszférából és a családból való kilépéssel magyarázták. A sajtó sztereotip képe szerint a nők a közösségi életbe kilépve jellemükből adódóan fogékonyabbakká váltak a bűnelkövetésre. A másik probléma, amire több sajtótermék is felhívta a figyelmet, a gazdasági viszonyok romlása volt, ami miatt a mindennapos megélhetés

---

²⁷² Évről-évre több a bűnöző. *Friss Ujság*, 1938. január 15.

²⁷³ Női szörnyetegek a bűnök sodrában. *Friss Ujság*, 1938. november 27.

veszélybe került és egyre többen kényszerültek a bűnözés felé fordulni, ami olyan spirálba taszíthatta az embereket, amiből nehéz volt megtalálni a kiutat.

A kiragadott példák alapján is elmondható, hogy a két világháború közötti időszakban élénk diskurzus folyt a női bűnözéssel kapcsolatban. A különböző sajtótermékek jellegüknek és politikai beállítottságuknak megfelelően írtak a témáról, de mindezt néha szenzációhajhász módon tették. A lapokban természetesen a korabeli szaktudomány és közélet résztvevőit, bűnügyi és jogi szakértőket is megszólaltattak a kérdéssel kapcsolatban. A nem reprezentatívan bemutatott sajtónarratívák alapján megrajzolható a „tipikus” női bűnelkövető képe, magyarul az, hogy milyen jellemvonásokat tulajdonítottak ezek a források a női bűnözőknek. A visszatérő elemek közül kiemelendő a szexualitás fokozottabb szerepe (ami a külföldi esettanulmány, Edith Thompson esetében is jól tetten érhető), valamint az, hogy a női bűnelkövetőket általában emocionálisabbnak és szenvedélyesebbnek tartották a férfiaknál. Továbbá feltűnő sztereotípiát volt az, hogy a női bűnelkövetők jelentős része esetében fontos volt a férfihez fűződő érzelmi kapcsolat, amit a bűnelkövetés egyik döntő mozgatórugójának tartottak. A rendvédelmi szervek munkája szempontjából gyakori visszatérő elem volt a női bűnözők jellemzésénél az, hogy ők hamarabb törtek meg és tettek beismerő vallomást, mint a férfiak, amit szintén a nők alapvető tulajdonságaival hoztak összefüggésbe. Fontos még kiemelni, hogy a sajtónarratívákban olyan kép is megjelent, főleg kormánykritikus hangvétellel, hogy a bűnöző nő kiszolgáltatottságból sodródott a bűn útjára, tehát elsősorban a társadalmi körülmények tehető felelőssé a nők „romlása” miatt. Összességében pedig kirajzolódik az a kép, miszerint a dualizmus korához képest, amikor a nő többnyire áldozatként jelent meg a sajtóban, hogyan bontakozott ki az összetettebb, számos jellemvonással és motivációval felruházott, az „alvilág” párhuzamos társadalmában is szerepet kapó bűnöző nő alakja.

7. Esettanulmány²⁷⁴

A bűnözéstörténeti esettanulmányok rendkívül értékes betekintést nyújtanak egy adott korszak társadalmi, kulturális és jogi viszonyaiba. Különösen igaz ez a női bűnelkövetők eseteire, mivel a nyilvános diskurzusokhoz hasonlóan ezek is gyakran tükrözik a korszak nőkkel szembeni attitűdjeit, sztereotípiáit, valamint a társadalmi normák változásait. A következőkben bemutatott, a korszakban nagy sajtóvisszhangot keltett gyilkossági eset is kiválóan alkalmas arra, hogy mélyreható elemzés tárgyává tegyünk. Ahogy láthattuk korábban, általában a nagy médiavisszhangot kiváltó, nők által elkövetett gyilkossági esetek nemcsak önmagukban a brutalitás miatt keltettek feltűnést, hanem éppen azért, mert az elkövetők olyan nők voltak, akik eltértek (vagy eltérően ábrázolták őket) a korszakban létező, a korábbiakban már bemutatott általános nőképtől.

Előjáróban érdemes hangsúlyozni, hogy az esettanulmányok részletes vizsgálata lehetőséget nyújthat arra is, hogy több megközelítési mód (mint a mentalitástörténet, mikrotörténet, diskurzuselemzés) felhasználásával elemezhesük az ügyeket. De ilyen lehet a jogszolgáltatás, vagyis az ítélkezés gyakorlatának és a büntetőjogi eljárások változásainak nyomon követése is, például annak vizsgálatával, hogy mely tényezők minősültek enyhítő vagy súlyosbító körülménynek egy női vádlott esetében. Emellett nem elhanyagolható az sem, hogy már a 19. század vége óta az ítélethozatal során figyelembe vették a mentális állapotot, amely rávilágít arra, hogy a kor igazságszolgáltatása egyes esetekben már differenciáltabban, összetettebb szempontok alapján kezelte az ügyeket.

Végül éppen az esettanulmányok segítenek megérteni, hogyan alakult ki és változott a „femme fatale”, vagyis a „végzet asszonya” típusú karakter a populáris kultúrában. A sajtóban megjelenő narratívák és az ezekből következő folklorizálódás szintén jól illusztrálják, hogyan vált egy konkrét bűneset a kollektív emlékezet és a populáris kultúra részévé. Összességében az átfogó bűnözéstörténeti esettanulmányok nem csupán izgalmas történelmi epizódokat tárhatnak fel, hanem hozzájárulhatnak a női bűnözés társadalmi konstrukciójának, a média szerepének, valamint a 20. század első felében zajló jogi és kulturális változások megértéséhez is. Ez a komplex megközelítés elősegíti egy árnyaltabb kép kialakítását a korszak társadalmáról

---

²⁷⁴ A fejezethez részben a következő tanulmány szolgál alapul: Sipos Nikolett: „Asszony vagy szörnyeteg?” Női bűnelkövetők és sajtónarratívák egy Horthy-kori férjgyilkosság példáján keresztül. *Sic Itur ad Astra* 77. (2022) 65–82.

és gondolkodásmódjáról, valamint lehetőséget teremt reflektálására a mai hasonló jelenségek vonatkozásában.

A következőkben bemutatott konkrét eset több szempontból is jelentős. Egyrészt azért, mert nemcsak komoly sajtóvisszhangot kapott (sok más hasonló emberölési ügyhöz hasonlóan), hanem kiterjedt levéltári iratanyaga maradt fenn²⁷⁵, ami már ritkaságnak számít. Többnyire ugyanis csak az ítéletek találhatók meg a bíróságok levéltári fondjaiban, nyomozati anyagok, kihallgatási jegyzőkönyvek és a perek jegyzőkönyvei azonban már kevésbé, holott ezek különösen értékes forrást jelentenének egy-egy eset alaposabb vizsgálatához. Vagyis a mintaként kiválasztott ügyben nem pusztán a sajtótudósítások ütköztethetők, hanem mód nyílik egy összetettebb elemzésre, illetve módszertani megközelítésekre is. Másrészt az ügy jelentősége a „szereplőkből” következik, ugyanis feltűnően sok nőt találunk közöttük (ahogy látni fogjuk az elkövető mellett a tanúk többsége is nő volt), illetve az elkövető megítélése eltért más női gyilkosoktól, ami a sajtónarratívákban és az ítéletben is tetten érhető. Ez részben a mentális állapotából adódott, ami szintén olyan figyelemreméltó körülmény, amit nemcsak a sajtó, hanem a levéltári források segítségével is vizsgálhatunk.

A következőkben először bemutatom az esetet, majd kitérek arra, hogy a fennmaradt levéltári iratok milyen kérdések megválaszolására lehetnek alkalmasak, illetve milyen szempontok vethetők fel ezek által, amik eltérnek a csak sajtón alapuló esettanulmányhoz képest. Ennek során vizsgálom az elkövető és az áldozat közötti ellentmondásos és viharos kapcsolatot is, ami végül az emberöléshez vezetett. Végül pedig összevetem az ügy sajtóinterpretációját egy másik korabeli esettel, aminek révén jól kirajzolódik az, hogy két női gyilkosról mennyire más képet alkothatott a korabeli olvasóközönség.

7.1. Az ügy

1938. június 24-én kilenc órakor, egy forró nyári reggelen, a Budapesti Büntetőtörvényszék I. emeleti esküdszéki termébe a fegyőrök által támogatott, „*lábán alig álló asszonyt*” vezettek be, „*aki meggörnyedve botorkált a bírói emelvény felé.*” A vádlott Darányi Ernőné (született Singer Ilona) volt, aki 1938. február 3-án este öt pisztolylövéssel ölte meg szeretőjét, Dr. Kronstein András ügyvédet egy budapesti V. kerületi panzióban. Miután a lövések eldőrdültek, a vádlott a Zoltán utcán taxiba szállt, majd a Budapesti Rendőr-főkapitányságra ment és feladta

---

²⁷⁵ BFL, Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, büntetőperek iratai (VII.5.c), 2742. kisdoboz, 1661/1938.

magát, őrizetbe vétele után pedig megkezdődött nyomozás, majd annak gyors lezárulása után a gyilkos asszony perbe fogása. Az esetet olyan nagy sajtófigyelem övezte és a nyílt tárgyaláson annyi érdeklődő vett részt, hogy Az *Est* tudósítója szerint „*valósággal megrohmozták a törvényszék elnökségét, hogy a főtárgyalásra belépőjegyet szerezhessenek. [...] Pótpadokat kellett beállítani, de ezek sem bizonyultak elegendőnek, mert egyre szaporodott az álló hallgatók száma.*”²⁷⁶ A sajtótudósítások rendre hangsúlyozták, hogy az érdeklődők között feltűnően sok nő foglalt helyet.²⁷⁷

Singer Ilona 1901. október 13-án született Nyitrán. Fiatalon, mindössze tizenhat évesen házasodott össze Darányi Ernővel, aki a *Vállalkozók Lapjának* szerkesztője és rovatvezetője volt. Egyébként kiterjedt ismeretségi körrel rendelkezett, köszönhetően annak, hogy „másodállásban” az Artista Egyesület elnökeként is tevékenykedett. Ennek révén vált érintetté a korszak legnagyobb bűnyüvének tárgyalása során, hiszen személyesen ismerte Matuska Szilvesztert, a biatorbányi merénylőt, akinek perében tanúként hallgatták ki.²⁷⁸ Továbbá az 1934-ben megalakuló Cukorbeteg Magyarországi Szövetségének is egyik vezetőjévé választották.²⁷⁹

1918-ban született közös gyermekük, Lenke, majd a következő évben Budapestre költöztek. Ám itt nem tudtak elhelyezkedni, ezért visszaköltöztek a feleség szüleihez Nyitrára, ahol filmkölcsonzó irodát nyitottak. Két évvel később a formálódó csehszlovák állam hatóságai kiutasították őket Nyitráról, egy ideig Besztercebányán éltek, majd ismét Budapesten telepedtek le.²⁸⁰ Darányi Ernő vallomása szerint „*boldog családi életet éltek*”, a feleség „*minden idejét a háztartás*” vezetése és a lányok nevelése foglalta le. Az asszony „*annyira szolid volt*”, állította Darányi, „*hogy csak hosszas rábeszélés után egyezett bele abba*”, hogy Pestre költözzenek, mert attól tartott, férje „*kávéházi életet fog élni*”.²⁸¹

A Darányi-család 1929 környékén ismerkedett meg a Kronstein családdal, akikkel érintkezésük egyre gyakoribbá vált. Ezalatt alakult ki a Kronstein András és Darányi Ernőné közötti intim kapcsolat, amiről 1932-ben szerzett tudomást a férj. Ezután sikertelenül megpróbálta feleségét lebeszélni a viszonyról, és 1935-ben kimondták a két fél között a válást. Lényeges körülmény, hogy Darányi Ernőt maga Kronstein András győzte meg arról, hogy

---

²⁷⁶ Rendkívüli izgalmak a gyilkos Darányi Ernőné bűnyüvének tárgyalásán – Dr. Kronstein András ügyvéd tragédiájának titkai. *Az Est*, 1938. június 24. 237–239.

²⁷⁷ Összetörve, remegve áll bírái előtt egy gyilkos asszony – Darányiné és Dr. Kronstein András szerelmi drámája. *8 Órai Ujság*, 1938. június 24. 5.

²⁷⁸ Az elnök utolsó intelme Matuskához. *Az Est*, 1934. november 13. 1–2.

²⁷⁹ A Cukorbeteg Magyarországi Szövetsége. *Pesti Hirlap*, 1933. november 14. 12.

²⁸⁰ BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernőné orvosszakértői véleménye. 1938. április 4.

²⁸¹ BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernő tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. március 22.

felesége nyújthassa be a válókeresetet, arra hivatkozva, hogy nem tenne jót a megítélésének, ha a férj hűtlen elhagyás miatt adná be azt.²⁸²

Darányiné és Kronstein kapcsolata azonban hamar mérgezővé vált, elsősorban az asszony beteges féltékenysége miatt. Ezt nemcsak a tanúk vallomásai támasztják alá, hanem maga Darányiné is, aki egy vele készült interjúban a következőképpen fogalmazott: „A Pozsonvi-ut... Hányszor álltam éjszakánként a Pozsonyi-uton, ő a 4-ben lakott [egyébként még a szüleivel – S. N.], vártam, hogy hazamenjen. Hányszor szívtam el húsz cigarettát is egy kapu mélyedésben, ahogy lestem az ablakát, mikor gyújtja fel a villanyt és mikor oltja el a villanyt. Akkor voltam csak nyugodt, ha tudtam, hogy otthon van, már sötét a szobája, lefeküdt. Én utáltam a napot, a nappalt, a világosságot, mert sose tudtam, hogy mit csinál nappal, hol van, kikkel beszél, mit tervez estére, velem akar-e lenni, vagy mással? Nappal lehúztam a rollót, sötét szobában fekéüdtem a díványon. Az egész életem az volt, hogy az ő üzenetét vártam.”²⁸³ Ez a féltékenység és az ebből fakadó állandósuló viták vezettek el ahhoz az estéhez is, amikor a gyilkosság megtörtént.

A tárgyalás során Darányi Ernőné egy megtört asszony képét mutatta. A sajtóbeszámolók szerint az a magas szőke hajú, talpig feketét viselő nőt az egész tárgyalás alatt sírás gyötörte, a tanúk ismertetése alatt pedig többször hangosan is felzokogott. A mentális állapota miatt védőügyvédje, Dr. Hajdu Miklós indítványozta a zárt esküdtszéki tárgyalást, viszont a törvényszék elutasította azt. Az ügyészség által ismertetett vád a szándékos emberölés volt, ám Darányiné arra hivatkozva, hogy nem a szeretőjével, hanem saját magával akart végezni aznap este, nem vallotta magát bűnösnek.²⁸⁴

A tárgyalás során Kronstein András és Darányi Ernőné közötti kapcsolat minden részletét ismertették és elhangzottak olyan tanúvallomások is, amik alátámasztották azt, hogy az áldozat házasságot ajánlott cserébe, ha a nő elhagyja férjét, Darányi Ernőt. Maga Darányiné is a következőket vallotta: „Kronstein mindig azzal biztatott, hogy feleségévé tesz. Én bíztam benne, de csakhamar csalódnom kellett.”²⁸⁵ A házassági szándékról több tanú, Dr. Ernst Imréné a Zoltán Panzió lakója, illetve a panzió tulajdonosa Barna Emilné is tudott, aki szerint Darányi Ernőné egyszer azt mondta neki, hogy „elmenne egyszobás lakásba is velem lakni, szívesen vállalná a házimunkát, sőt még a padlósúrolást is.”²⁸⁶

---

²⁸² BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernő tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. március 29.

²⁸³ Az asszony, aki ölt. *Ujság*, 1938. augusztus 11. 5.

²⁸⁴ Hatévi fegyházra ítélték Darányi Ernőné, aki agyonlőtte Kronstein ügyvédet. *Ujság*, 1938. június 24. 5.

²⁸⁵ Hatévi fegyházra ítélték a vőlegénygyilkos Darányinét – Drámai jelenetek, megrendítő vallomások sorozata a főtárgyaláson. *Esti Kurir*, 1938. június 24. 1–3.

²⁸⁶ Elájult bírái előtt Darányi Ernőné, dr. Kronstein András ügyvéd gyilkosa. *Esti Ujság*, 1938. június 24. 5.

A rendőrségen tett tanúkihallgatások azonban másról is árulkodnak. Darányi Ernő 1938. március 29-i kihallgatásán azt beszélte el, hogy a válasuk kimondása után Kronstein azt az ajánlatot tette számára ügyvédi közbenjárással, hogy hajlandó 10 ezer pengőt fizetni, ha visszaveszi a volt feleségét, amit később 20 ezer pengőre emelt fel.²⁸⁷ Hasonlót állított az egyik tanú, Róbert Gyuláné, Kronstein egyik ügyfele is, akit az áldozat közvetítőként használt Darányi Ernő és saját maga között. A tanú szerint Kronstein azt mondta neki, hogy „*ő hajlandó 10 000 pengőt a nő részére biztosítani*”, és kérte őt, hogy keresse meg a nő férjét, és beszélje rá arra, hogy „*az lesz a legjobb megoldás, ha a nő a családjához visszatér, mert hisz a 10 000 pengővel és esetleges havi apanázzsal, amit ő [vagyis Kronstein – S. N.] szintén hajlandó volna viselni, a további életstandardja is biztosítva volna*”.²⁸⁸

Ha igaznak fogadjuk el Darányi Ernő és a tanú állítását, akkor ez több tényezőre világít rá. Egyrészt az áldozat vagyoni helyzetére, ami kifejezetten jónak mondható. Korabeli kimutatások szerint a vállalati jogászok átlagos havi keresete 690 pengő (éves szinten 8 280 pengő) volt (csak érzékeltetésként: a közszolgálatban álló tisztviselők illetményéről szóló, 1938. január 1-étől hatályos kormányrendelet szerint egy VI., tehát a legmagasabb fizetési csoportba tartozó törvényszéki bíró éves keresete – pótlékok nélkül – 15 840 pengő volt).²⁸⁹ Tehát Kronstein ajánlata rendkívül „nagyvonalú” volt, aminek fedezete, vagyis az, hogy valóban rendelkezett-e ekkora összeggel, nehezen igazolható. Annyi bizonyos, hogy apja ismert bankár (az Angol-Osztrák Bank cégvezetője) és több nagy részvénytársaság (például Magyar Oxigéngyár Rt., Magyar-Amerikai Faipari Rt.) vezetőségének tagja volt²⁹⁰, ám róla csak kevés forrás áll rendelkezésre. Még fiatalnak számított az ügyvédi pályán, hiszen csak 1930 januárjában vették fel a budapesti ügyvédi kamara lajstromába, és az ügyvédi közösségben is csekély aktivitást fejtett ki (egy rövid cikke jelent meg a *Jogtudományi Közlönyben*, illetve egy nyilvános előadásáról adott hírt a korabeli sajtó, amit Civiljogászok Vitatársaságában tartott 1932 februárjában – mindkettő a szűkebb szakterületéhez, a

---

²⁸⁷ BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernő tanúkihallgatási jegyzőkönyvei. 1938. március 22. és március 29.

²⁸⁸ BFL VII.5.c 1661/1938. Róbert Gyuláné tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. április 4.

²⁸⁹ Illyefalvi I. Lajos: *A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai*. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1935. 350.; A M. Kir. Minisztérium 1937. évi 5.500. M. E. számú rendelete az állami polgári iskolák igazgatásával megbízott tanárok igazgatói pótlékának újabb szabályozásáról (1937. november 20.). *Magyarországi Rendeleték Tára 1937*. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1938. 1110.

²⁹⁰ *Magyar Pénzügyi Compass 1913–1914. A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és a nagyipar évkönyve*. Szerk. Kormos Alfréd. Apollo, Budapest, 1914. 546.; *Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20. Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. I. rész. Pénz- és hitelintézetek*. Budapest, 1921. 53–54.; *Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20. Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. II. rész. Biztosító-, ipar- és közlekedési vállalatok, állam és városok pénzügyei*. Budapest, 1920. 555.; *Budapesti Cím- és Lakásjegyzék 1922–1923*. Franklin Társulat, Budapest, 1923. 204.

valutajoghoz kapcsolódott)²⁹¹, ennek ellenére persze lehetett magas jövedelemmel rendelkező jogász. Mindenesetre, ha valóban tett ilyen ajánlatot Darányi Ernőnek, az kétségbe vonja a Darányinéhoz fűződő érzelmei őszinteségét.

Érdekes más oldalról is megközelítenünk az elkövető és az áldozat viszonyát. Nagy Sándor történész-levéltáros a budapesti válások 1850 és 1914 közötti történetét vizsgálva arra hívja fel a figyelmet, hogy a korszakban az elvált férfiak és különösen az elvált nők helyzete erősen bizonytalan és társadalmilag nehezen elfogadott volt. Míg az újrահázasodók viszonylag kevesebb figyelmet kaptak, addig azok, akik tartósan egyedülállóként éltek – főként a női elváltak –, gyakran a társadalmi perifériára szorultak. Az elvált nők sorsáról szinte alig maradt fenn személyes forrás, amit Nagy részben azzal magyaráz, hogy az élethelyzetük a közvélemény számára kellemetlen vagy zavarba ejtő témának számított, amelyről nem tartották ildomosnak írni.²⁹²

Valószínűleg ebből kifolyólag Kronstein szülei nem támogatták a pár házasságát, egy alkalommal a család tagjai meg is próbálták lebeszélni az asszonyt a házasságról és Temesvárra utaztak, ahol Darányiné nővérénél vendégeskedett. Ezután pár nap elteltével „*lelkileg, testileg leromolva és összetörve*” Darányinét volt férje és Kronstein a hárshegyi idegszanatóriumba vagy más néven a Lipótmezei Elmegyógyintézetbe szállította.²⁹³ A korszakban, ebben a szanatóriumba ápolták azokat, akik öngyilkosságot kíséreltek meg, illetve szuicid hajlammal bírtak, de azokat is, akik valamilyen mentális problémában szenvedtek. Darányi Ernőné többször is megpróbált öngyilkosságot elkövetni, egy alkalommal szüleit látogatta meg Nyitrán, amikor vásárolt egy pisztolyt, amivel az volt a terve, hogy megöli magát, ha Kronstein András nem veszi el. Ezt az union pisztolyt használta aznap este is, amikor a vita hevében a szekrényből előrántotta és öt lövéssel megölte a szeretőjét.²⁹⁴

---

²⁹¹ *Budapesti Közlöny*, 1930. január 31. 4.; Kronstein András: Még egyszer a „visszavonhatatlan” akkreditív. *Jogtudományi Közlöny*, 1930/5. 43–44.; Előadások. *Magyar Hírlap*, 1932. január 31. 14.

²⁹² Nagy, 2018. 413.

²⁹³ Rendkívüli izgalmak a gyilkos Darányi Ernőné bűnyügyének tárgyalásán – Dr. Kronstein András ügyvéd tragédiájának titkai. *Az Est*, 1938. június 24. 237–239. A lipótmezei szanatórium volt az, ahová az ön- és közveszélyesnek minősülő egyéneket, mint például az öngyilkosságot elkövetetteket és az alkohol- és drogfüggőséggel szenvedőket is hozták. Ehhez lásd részletesebben: Idegszanatórium felállítását tervezik az állami elmegyógyintézetben. *Az Ujság*, 1924. szeptember 28. 5.

²⁹⁴ Hatévi fegyházra ítélték Darányi Ernőné, aki agyonlőtte Kronstein ügyvédet. *Ujság*, 1938. június 24. 5.

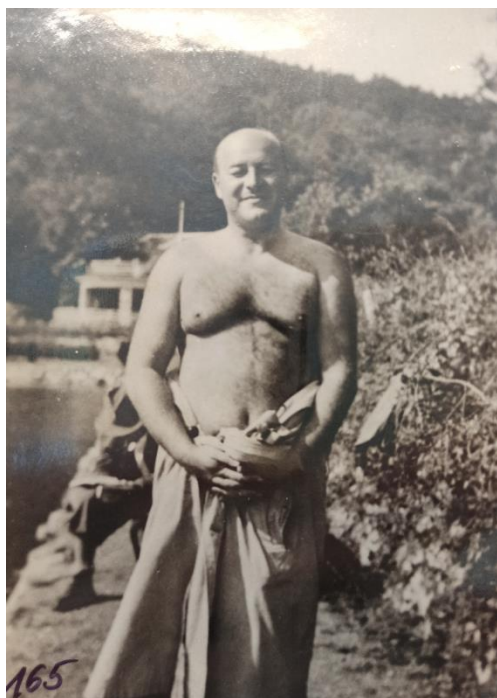
7.2. A levéltári nyomozati és periratok forrásértéke

Ahogy említettem, az eset nem csak gazdag sajtórepresentációval rendelkezik, ugyanis Budapest Főváros Levéltárában a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék peres iratai között fellelhető az ügy szinte teljes nyomozati és bírósági dokumentációja. Érdeemes azzal kezdeni, hogy a fennmaradt iratokat a könnyebb átláthatóság érdekében kategorizáljuk.

Az első csoportot maguk a nyomozati dokumentumok alkotják. Ide sorolhatók az ügyben eljáró detektívek jelentései az áldozat törvényszéki boncolásáról, a helyszínen talált levelezések és feljegyzések lefoglalásáról, illetve a gyilkosság helyszínének lezárásáról. Ide tartozik még a bűnjel-jegyzék, a gyilkosság helyszínéről készült vázlatos rajz, a Darányi Ernőnével felvett jegyzőkönyv és a büntető eljárás alatt kihallgatott 21 tanú kihallgatási jegyzőkönyve is. Ezeknek a nyomozati dokumentumoknak jelentőségét az adja, hogy közvetlen betekintést nyújtanak a bűncselekmény körülményeibe, az eljáró hatóságok munkájába és a bizonyítékok kezelésébe. Hitelességük abból fakad, hogy hivatalos szervek állították össze őket, ugyanakkor értékelésük során figyelembe kell venni az esetleges tévedéseket, elfogultságokat vagy hiányosságokat. A tanúvallomások és a jegyzőkönyvek különösen fontosak az események rekonstrukciójához, de torzíthatja őket az emlékezet szubjektivitása vagy a kihallgatás körülményei. A tanúkihallgatási jegyzőkönyvek elemzésére a későbbiekben még visszatérek.

Egy kisebb kategóriát képeznek a helyszínelés során lefoglalt anyagok. Ilyenek Kronstein András levelezései Darányi Ernőnével (15 db!), a vádlott lányának levele anyja számára, Darányi Ernőné levelei Kronsteinnek, a vádlott anyjának levelei lánya számára, és két fotót az áldozatról (lásd 22. ábra), Kronstein Andrásról. Ezek abból a szempontból fontosak, hogy betekintést adnak az elkövető és az áldozat kapcsolatába, konkrétan az egymás közötti kommunikáció szóhasználatba. Például Kronstein levelei jól mutatják azt, hogyan vált egyre terheesebbé számára a viszony. 1930 márciusában, még kapcsolatuk kezdetén a következőképpen fogalmazott: *„Végtelenül hiányzott nekem ez alatt a pár nap alatt. Minden nőt, akit láttam, Magához mértem, Maga lett a mértékegység. Azonban a sors kedvezőtlen Magához, mert csupa értéktelenebbet láttam, mint Maga, el sem tudja képzelni, mennyire kívántam Magát. Márpedig amit nagyon kívánok, azt az ég megadja nekem. Drága Asszonyom, magától csak azt kérem, ne tegye túl nehézé az ég munkáját, nekem pedig higgye el, hogy őszintén szeretem. Asszony, ha ezen ép oly ostoba, mint unalmas levél után még szóba áll velem, tudni fogom, hogy szeret.”* Hat évvel később viszont már így reagált Darányiné egyik üzenetére: *„Annyit macerálsz szünet nélkül, hogy még nálam jobb idegzetű ember s akinek*

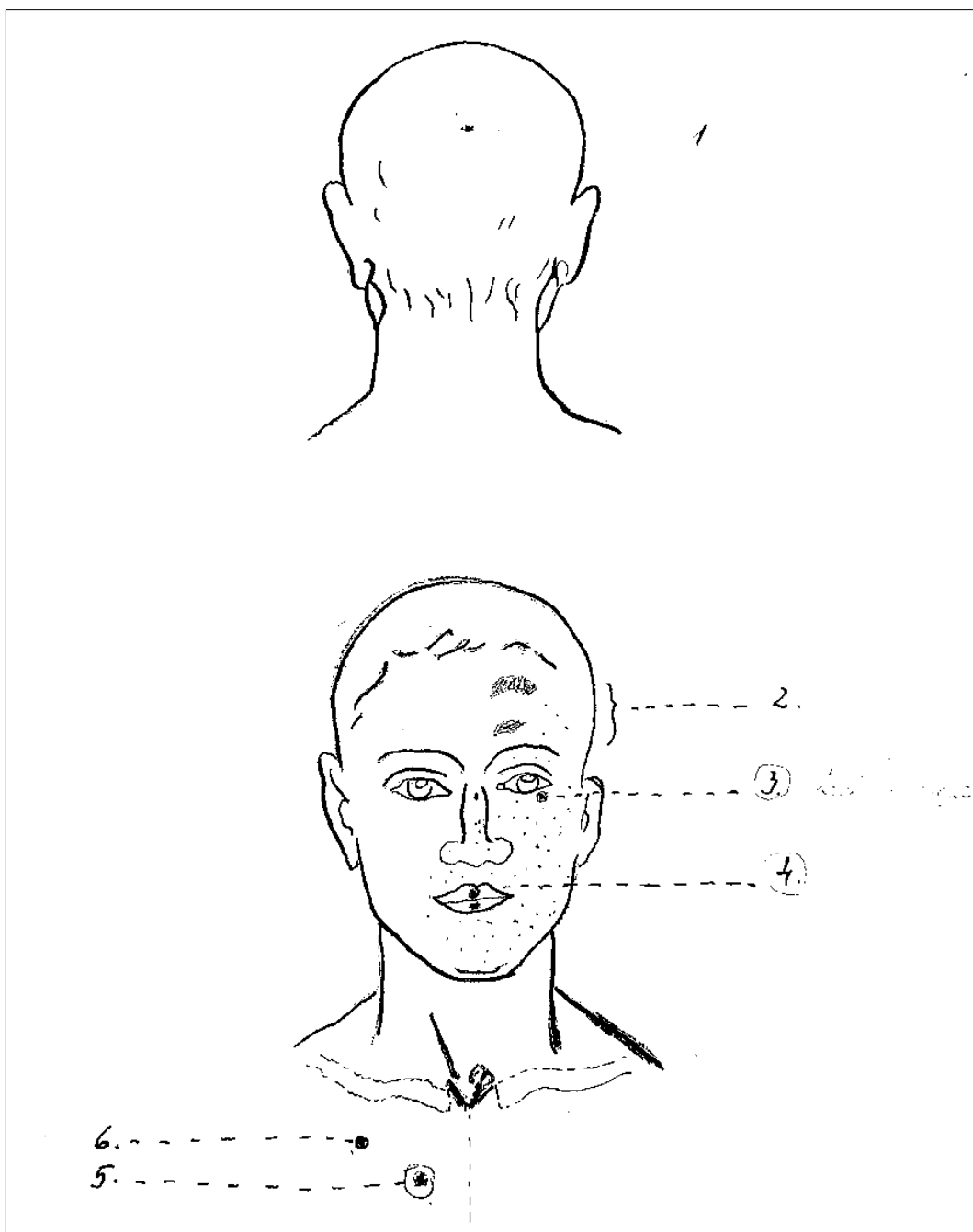
egyéb gondja sincs, se tudná elviselni. Legalább egy kicsit magamhoz akarok térni, mielőtt megveszek, s egy-két nap szabadságot veszek. Csütörtökön nem találkozunk, szombaton, ha jobban leszek, felhívlak, 10 pengő zsebpénz mellékelve.”²⁹⁵

22. ábra: Kronstein András fényképei (forrás: BFL VII.5.c 1661/1938.)

A harmadik kategóriában az orvosi dokumentumok szerepelnek, amiket az ítélet megalkotása során használtak fel. Ilyen az áldozat hullaszemle-lelete és boncolási jegyzőkönyve (lásd 23. ábra), a vádlott rendőrorvosi vizsgálata és kórtörténete, valamint az igazságügyi orvosi tanács véleménye a vádlott mentális beszámíthatóságáról. Jelentőségük abban rejlik, hogy a szakértői vizsgálatok és hivatalos orvosi eljárások eredményeit tükrözik, amelyek közvetlenül befolyásolták a bírósági ítélet megalkotását. Hitelességük alapja a kompetencia és a szakmai protokollok betartása, bár értékelésük során figyelembe kell venni a korszak tudományos fejlettségi szintjét is. E dokumentumok révén rekonstruálható az áldozat és a vádlott egészségi állapota, valamint a mentális beszámíthatóság kérdésében adott orvosi vélemény, így kulcsfontosságúak az ügy megítélése szempontjából.

²⁹⁵ BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernőné és Kronstein András levelezésének átiratai.

23. ábra: Az áldozat hullaszemle-lelete (forrás: BFL VII.5.c 1661/1938.)
 Az 1., 3., 4., 5., és 6. számmal a lövések helyeit, a 2. ponttal az áldozat esés közben szerzett sérülését jelölték

Ezekből derül ki például az, hogy Darányi Ernőné 1937 őszén súlyosan megromlott idegállapota miatt abortuszon esett át, három hónapos terhesen (!) vetette el a magzatát, akinek apja Kronstein volt.²⁹⁶ Darányiné elmondása szerint azonban ez nem számított egyedüli esetnek, ugyanis a vallomása szerint: „Annak jellemzésére, hogy Kronsteinnel milyen szoros

²⁹⁶ BFL VII.5.c 1661/1938. Jegyzőkönyv Dr. Szegő Pál kihallgatásáról. 1938. március 10.; Uo. Darányi Ernőné kórtörténete. Therapia Szanatórium. 1937. október 19.

viszonyban éltem, előadom, hogy általa 8 alkalommal [!] is másállapotba kerültem, a magzatot azonban Kronstein minden esetben elhajtatta tőlem. Hogy mikor és milyen körülmények között történtek ezek a magzatelhajtások, arra nem emlékszem, és csak a legutolsóra vonatkozólag tudok adatokat közölni.” Ez volt az orvosszakértő által előbb idézett abortusz, aminek körülményeit Darányiné másképp interpretálta. Szerinte a magzatot hathónaposan (!) vették el tőle, és az abortusz okát is eltérően adta elő: „Nem volt vérzésem, nem éreztem magamat rosszul, a magzatelhajtást csak azért végezték el rajtam, mert Kronstein semmiképp sem akarta, hogy nekem tőle gyermekek legyen. Azt mondta, hogy ha majd a felesége leszek, szívesen fogadja a gyermeket tőlem, de nem akarja azt, hogy én házasságon kívüli állapotban szüljek.”²⁹⁷ Vagyis ez is azt mutatja, hogy Darányiné mentális állapota miatt az orvosszakértői véleményekre különös hangsúlyt kellett fektetni az eljárás során.

Az utolsó két kategóriát az ügyvédi iratok és a büntető törvényszéki dokumentumok alkotják. Az előbbibe értelemszerűen a vádlott védőügyvédjének, Dr. Hajdu Miklósnak²⁹⁸ a Királyi Büntetőtörvényszéknek írt folyamodásai és fellebbezései tartoznak, utóbbiba pedig a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék által kihirdetett ítéleteket és végzést, a Magyar Királyi Kúria által kihirdetett végzést, és az áldozat apja által írott, a tárgyalás napjának elnapolásáról és a tárgyalás zárttá tételéről szóló kérelmet tartalmazza.

Ez a kiterjedt irategyüttes további szempontok felvetését is lehetővé teszi. Az egyik a gyilkosság napjának részletes dokumentációja, vagyis pontosan beazonosíthatók azok a helyszínek, ahol az elkövető és az áldozat aznap együtt megfordultak. Ezek legrészletesebben a Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék nyilvános főtárgyalásának ítélete segítségével mutathatók be, illetve ábrázolhatók (lásd 24. ábra).²⁹⁹

---

²⁹⁷ BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernőné kihallgatási jegyzőkönyve. 1938. február 4.

²⁹⁸ Hajdu Miklós egyébként tapasztalt ügyvédnek számított. Például 1934 tavaszán egy családi ügyben vett részt védőként, ahol szintén a vádlott elmeállapota döntő tényezőnek számított, egy évvel később pedig ő képviselte a közismert színészt, Jávor Pált, aki egy előadás során úgy megütött egy lóidomárt, hogy az fél szemére súlyosan megsérült. Lásd Vihar egy tárgyaláson... *Esti Kurir*, 1934. május 13. 3.; A tábla is kéthónapi fogházra ítélte Jávor Pált. *Pesti Napló*, 1935. április 3. 9.

²⁹⁹ BFL VII.5.c 1661/1938. A Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék nyilvános főtárgyalásának ítélete. Budapest, 1938. június 23.

1. Kronstein András ügyvédi irodája (Újpest Rakpart 4.)
2. Lloyd mozi (Hollán utca 7/A.)
3. Mentőegyesület (Markó utca 24.)
4. Darányi Ernőné lakóhelye, gyilkosság helyszíne (Zoltán Panzió, Zoltán utca 12.)
5. Rendőrkapitányság épülete (Zrínyi utca 2-4.)

24. ábra: A gyilkosság napjának eseményei egy korabeli térképre vetítve³⁰⁰

Eszerint a pár február 3-án délután 6 órakor beszélt meg találkát Kronstein Újpesti Rakpart út 5. szám alatt lévő irodájánál (1), ahonnan egy közeli helyre, a Hollán utcán található Lloyd moziba (2) mentek volna randevúzni. Ám a kérdéses napon Darányiné hamarabb érkezett meg az irodához, ahol Kronsteint az irodakisasszonyával, Zilay Eszterrel és az egyik ügyfelével találta. Mialatt Kronstein Darányinéhoz csatlakozott, Zilay Eszter a szomszéd ház postaládája felé indult azzal a szándékkal, hogy levelet dobjon be, ezután pedig a Pozsonyi úton, majd a Návay utcán át (a térképen fekete vonallal jelölve) a Hollán utcai trafikot szeretne volna elérni. Útközben Zilay újból összetalálkozott Darányinéval, akit a korábbiakban megtapasztalt féltékenységi jelenetek miatt megpróbált kikerülni – sikertelenül. Az asszony egy lépcsőház fordulójában érte utol az irodakisasszonyt, akit felindulásában arcon ütött, ezután pedig „jaj a szívem” felkiáltással összeesett, ami miatt Kronstein taxit a Markó utcai mentőállomásra vitte (3). Miután a mentőállomáson Darányiné visszautasította a számára felajánlott idegnyugtatókat, a pár az asszony Zoltán utcai lakására ment (4). Ezután hosszas veszekedés után fél tíz körül Darányi Ernőné lelőtte a szeretőjét, majd rögtön taxiba szállt és a Zrínyi utcai

³⁰⁰ A térkép forrása: Arcanum Térképek, Budapest belterülete, online:

<https://maps.hungaricana.hu/hu/HTITerkepar/34801/view/?pg=0&bbox=1757%2C-5403%2C7169%2C-2469>

letöltve: 2025. február 2.

rendőr-főkapitányságra (5) ment vallomást tenni. Tehát az eset főbb helyszínei a főváros viszonylag szűk részére, az elitebb Bel-Pestet jelentő V. kerület Nagykörúthoz közeli, illetve azon belüli területére koncentráltak. Ez szintén fontos adalék ahhoz, hogy a korabeli sajtó miért kezelte kiemelt figyelemmel az ügyet, noha az ehhez hasonló „szerelmi drámák” kis túlzással mindennaposnak számítottak.

A másik szempont, ami fontos adalékok megfogalmazására nyújt lehetőséget, a tanúkihallgatási jegyzőkönyvek vizsgálata. A nyomozati anyagok között megtalálható egy kétoldalas lista, ami „*A felek és a bűnügyben szereplő más személyek*” címet viseli. Ez részletesen felsorolja az ügy szereplőit a vádlottal kezdve, a 21 főnyi kihallgatott tanú személyi adatain át egészen addig, ki volt a rendőrfogalmazó, illetve milyen szakértőket hallgattak ki az eset során. A kihallgatott tanúk között szerepelnek családi ismerősök és barátok, illetve a Zoltán utcai panzió lakói és dolgozói is, így ezekből a jegyzőkönyvekből értékes következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozóan, hogy kit milyen célból hallgathattak ki a rendőri szervek a nyomozás során, valamint a tanúk milyen aspektusból járultak hozzá a nyomozáshoz. Például az alábbi táblázatban szereplő Lauka Sándor taxisofőr március 26-i kihallgatásán elmondta, hogy ő szállította be a párt Darányiné Zilay Eszterrel való konfliktusa után a mentőegyesülethez. Vallomása során kiderült, hogy már a taxiban is heves vitába keveredett a páros, olyannyira, „*hogy az utcai járókelők is felfigyeltek a kocsiban történetekre.*”³⁰¹ Nem elhanyagolható körülmény, hogy a taxisofőr felkutatására Hajdu Miklós, a vádlott védőügyvédje apróhirdetést adott fel a *Magyarság* című napilapban, ami nemcsak az apróhirdetések jelentőségére világít rá, hanem arra is, hogy a védelem milyen alternatív eszközökhöz nyúlt egy-egy kulcsfontosságú tanú megtalálása érdekében.³⁰²

---

³⁰¹ BFL VII.5.c 1661/1938. Lauka Sándor tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. március 26.

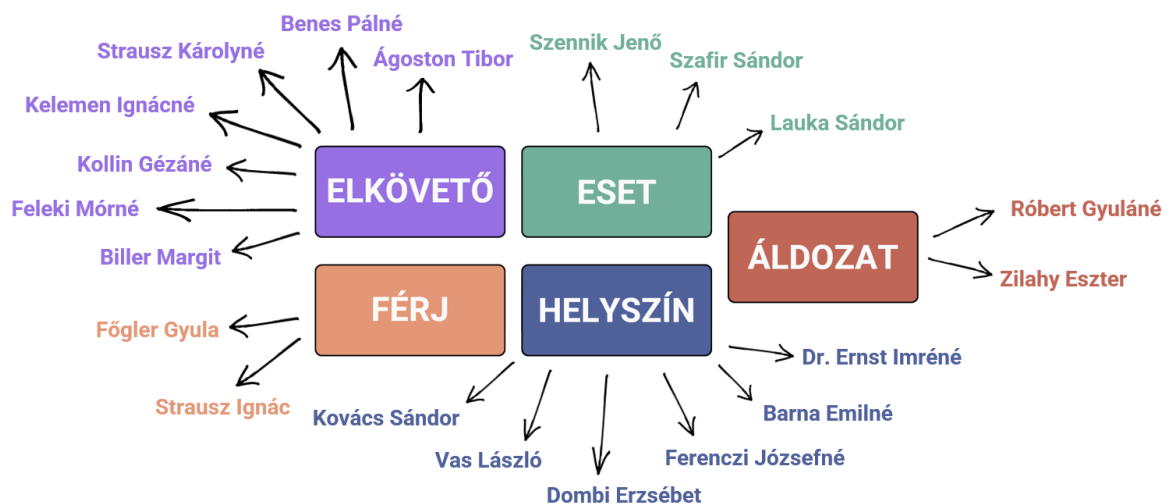
³⁰² Felhívás. *Magyarság*, 1938. február 11. 7.

Név	Kor	Lakóhely	Családi állapot	Vallás	Foglalkozás	Kapcsolata az ügyel
Biller Margit	38	Budapest, IV. Veres Pálné u. 4-6. III. 1.	elvált	ref.	magánzó	Darányiné budapesti barátnője
Darányi Ernő	54	Budapest, VI. Andrassy u. 46. III/17.	elvált	izr.	hírlapíró	Darányi Ernőné volt férje
Dombi Erzsébet	31	Budapest, V. Zoltán u. 12	hajadon	római kat.	szobalány	Panzióbeli alkalmazott
Dr. Ágoston Tibor	34	Budapest, IV. Dalszínház u. 8. II. 8.	nős	izr.	ideg orvos	Darányi Ernőné kezelőorvosa
Dr. Ernst Imréné Szül. Schwartz Karola	47	Budapest, V. Zoltán u. 12.	férjezett, különváltan él	izr.	magánzó	Zoltán panzió lakója
Dr. Szafir Sándor	47	Budapest, VI. Nagymező u. 19.	nős	izr.	mentőegyesületi főorvos	Mentőegyesülethez szállított Darányinét vizsgálta meg
Dr. Szennik Jenő	30	Budapest, Margit körút. 64/A.	nőtlen	római kat.	mentőorvos	Gyilkosság éjszakáján helyszínre hívott mentős
Feleki Mórné Szül. Weiss Mariska	56	Budapest, Szervita tér I. 3.	férjes	izr.	háztartásbeli	Darányiné budapesti barátnője
Ferenczi Józsefné Németh Juliánna	34	Budapest, V. Zoltán u. 12.	férjes	evan.	szobalány	Panzióbeli alkalmazott
Fögler Gyula	55	Budapest, IX. Mester u. 53. IV/2.	nős	római kat.	újságíró	Családi ismerős
Kollin Gézané Szül. Balkáni Olga	40	Budapest, V. Tátra u. 3.	férjes	izr.	háztartásbeli	Darányinival a lehotai szanatóriumban ismerkedett meg
Kovács Sándor	58	Budapest, V. Zoltán u. 12.	nős	római kat.	házfelügyelő	Zoltán panzió házfelügyelője
Lauka Sándor	37	Rákospalota, Rákos u. 185.	nőtlen	római kat.	taxisofőr	Mentőegyesülethez szállította Kronsteint és Darányinét
Özv. Barna Emilné szül. Kulajta Aranka	38	Budapest, V. Zoltán u. 12.	özvegy	római kat.	háztartásbeli	Zoltán Panzió tulajdonosa
Özv. Benes Pálné Szül. Eder Gizella	51	Budapest, Pozsonyi u. 47. I/1.	özvegy	római kat.	magánzó	Darányinival a hárshegyi szanatóriumban ismerkedett meg
Özv. Kelemen Ignácné szül. Leff Janka	59	Budapest, X. Rezső Tér 2.	özvegy	izr.	államilag nyugdíjazott tanárnő	Darányiné unokatestvére
Özv. Strausz Károlyné szül. Opper Erzsébet	48	Budapest, I. Gellérthegy u. 1.	özvegy	római kat.	magánzó	Darányiné barátnője
Róbert Gyuláné Weczka Margit	52	Budapest, IV. Apponyi tér 4.	férjes	római kat.	cégvezető	Kronstein András állandó ügyfele
Strausz Ignác	50	Budapest, VII. Damjanich u. 41. Fsz. 6.	nős	izr.	magántisztviselő	Darányi Ernő volt kollegája
Vas László	40	Budapest, V. Zoltán u. 6	nőtlen	izr.	magántisztviselő	Panzióbeli
Zilay Eszter	36	Budapest, V. Csáki u. 28. III/7.	elvált	ref.	magántisztviselő	Kronstein András volt alkalmazottja
Darányi Ernőné	37	Budapest, V. Zoltán u. 12	elvált	izr.	magánzónő	vádlott
Dr. Bakody Aurél					ovosszakértő	
Dr. vitéz Szecsódy Imre					orvosszakértő	
Kronstein Mátyás		Budapest, Pozsonyi u. 4.	házas	izr.	bankigazgató	áldozat édesapja, sértett
Dr. Hajdu Miklós		Budapest, Pozsonyi u. 14.			ügyvéd	Darányi Ernőné védőügyvédje
Dr. Komoródy Antal					rendőrkapitány	rendőrkapitány
Radák József					rendőrfogalmazó	rendőrfogalmazó

25. ábra: A Darányi Ernőné ügye során kihallgatott tanúk és az ügyben szereplő egyéb személyek listája³⁰³

³⁰³ BFL VII.5.c 1661/1938. A felek és a bűnygyben szereplő más személyek című dokumentum.

A kihallgatott tanúkat többféleképpen is csoportosíthatjuk. Ha nemek szerint bontjuk szét őket, akkor megállapíthatjuk, hogy 12 nő és 9 férfi tett tanúvallomást. Mindez azért lehet figyelemreméltó, mert egyes kutatások arra mutattak rá, hogy a hitelesség szempontjából eltérő lehet a női és férfi tanúk megítélése. A férfi tanúkat általában hitelesebbnek tartották, különösen a „férfias” témákban (például emberölésekben), míg a nőket inkább a „nőies” területeken (például a bábákat a magzatelhajtás, a csecsemőgyilkosság, de olykor nemi erőszak esetében is).³⁰⁴ Ezzel szemben ebben az ügyben mégis több nő szerepelt tanúként, ami vélhetően azzal magyarázható, hogy maga az elkövető is nő volt, és érthető okokból Darányi Ernőné kapcsolati hálójában több nő szerepelt (barátnők, szomszédasszonyok, szanatóriumi kezelt társak), akik a jellemének megítéléséhez több információval tudtak szolgálni.

26. ábra: A nyomozás során kihallgatott személyek kapcsolati hálója (saját szerkesztés)

Általában is fontos adalékot nyújt a tanúk kapcsolati hálójának feltérképezése. Ha az ügghöz való viszonyuk szerint vizsgáljuk őket, öt csoportot különíthetünk el (lásd 26. ábra). Az öt csoportból három érdekelt tanúkat foglal magában, vagyis olyanokat, akik vagy az elkövető, vagy az áldozat, vagy pedig az elkövető volt férjének kapcsolati körébe tartoztak. A maradék két csoportba érdektelen tanúk sorolhatók, aki vagy a helyszínhez kötődtek (a szálló lakosai, alkalmazottai), vagy pedig más okból szolgáltak nélkülözhetetlen információkkal a hatóságok számára (orvos-szakértők, taxifőőr). Ebben a csoportosításban feltűnő az, hogy

³⁰⁴ Erre vonatkozó esettanulmány Rudolph, Julia: Gender and the Development of Forensic Science. A Case Study. *The English Historical Review*, Vol. 123, No. 503 (Aug., 2008), 924–946. – Noha az angol bírósági gyakorlatot vizsgálja, tanulságos adalékokkal szolgál Nicola Lacey tanulmánya is, ami a nők szerepét helyezi a középpontba a szigetországi igazságszolgáltatás működésében. Lásd Lacey, Nicola: Women, Crime and Character in the 20th Century. *Journal of the British Academy*, Vol. 6 (2018), 131–167.

hogy a nyomozás fókuszja elsősorban az elkövető személyére és környezetére irányult, míg az áldozathoz közvetlenül kapcsolódó tanúk száma feltűnően alacsony maradt. Ez arra utal, hogy a hatóságok számára a bűneset értelmezése az elkövető nézőpontján keresztül vált megragadhatóvá, és nem törekedtek az áldozat élettörténetének vagy társadalmi helyzetének mélyebb feltárására. Az információk többsége így közvetve, az elkövetőhöz kapcsolódó tanúk elbeszéléseiből származik, ami tovább erősítette az ügy egyoldalú, elkövető-központú narratíváját. A tanúvallomások eloszlása ezzel együtt jól példázza, hogy a korszak bűnüldözési gyakorlata még nem alkalmazott viktimológiai megközelítést, sőt, az áldozat viszonylagos háttérbe szorulása részben éppen a nyomozás során választott fókuszról eredt.

A kihallgatási jegyzőkönyvek további releváns forrásértékét az adja, hogy a tanúk csaknem mindegyike tett valamilyen utalást – az elkövető és az áldozat közötti kapcsolaton túl – Darányi Ernőné mentális állapotára is. Az 1938 márciusában kihallgatott volt férj, Darányi Ernő vallomása alapján vázolható fel például a Kronstein és Darányiné közötti viszony kialakulásának története, amit a korábbiakban már részleteztem.³⁰⁵

Strausz Károlyné a húszas évei alatt ismerkedett meg Darányi Ernőnével, aki szerint a vádlott *„kedves, normális teremtés volt, akivel élvezet volt együtt lenni.”* Később azonban megjegyezte, hogy *„súlyosan ideges hisztériás nő lett, aki valósággal tömte magát kábítószerekkel, mégis mindig panaszkodott álmatlanságáról. Dr. Kronsteint imádásig szerette, minden gondolata körülötte forgott és rendkívül féltékeny is volt rá.”*³⁰⁶ Fögler Gyula, a család régi barátja is hasonló tapasztalatokról számolt be azokról az időkről, amikor még Darányiék házasságban éltek. Elmondása szerint egy látogatása során az asszony minden előre mutató jel nélkül *„[...] felugrott, és kislányát teljes erővel verni kezdte, s amikor Darányi a gyermeket kiszabadította a kezéből és őt lecsillapította, zavartan dadogott s úgy nézett mintha álomból ébredt volna fel és bocsánatot is kért a kislányától, akit összecsókol s még azt is mondta, hogy: nem értem, mi történt velem. – Más alkalommal ugyanilyen hirtelenséggel és minden ok nélkül felkapta és összetörte a rádiót. Többször előfordult az is, hogy Darányiné vacsora közben minden különösebb ok nélkül, felugrott, ott hagyott bennünket, kirohant az előszobába, ott felkapta a kabátját és elment, s egy félóra – egy óra múlva visszajött és úgy tett mintha semmi sem történt volna.”*³⁰⁷

---

³⁰⁵ BFL VII.5.c 1661/1938. Darányi Ernő tanúkihallgatási jegyzőkönyvei. 1938. március 22. és március 29.

³⁰⁶ BFL VII.5.c 1661/1938. Özv. Strausz Károlyné született Opperl Erzsébet tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. március 16.

³⁰⁷ BFL VII.5.c 1661/1938. Fögler Gyula tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. április 2.

A rendőri nyomozás során kiderült az a körülmény is, hogy a vádlott többször állt szanatóriumi és orvosi kezelések alatt. Ezért ideg orvosát, Dr. Ágoston Tibort is kihallgatták, aki a következőképpen nyilatkozott: *„Megvizsgálván Darányinét a legkülönbözőbb ideges tünetekről, szédülésről, szív és fejfájásokról panaszkodott, elmondotta, hogy némelykor olyan dühkitörései vannak, hogy maga sem tudja, hogy mit csinál. A vizsgálat eredményeként Darányinénál egy a pszichózis határán lévő legsúlyosabb megjelenésű formájú kombinált neuroszthénia hystériát³⁰⁸ ismertem fel. Kezelésem során különböző idegcsillapítókat, veronált, stb. rendeltem neki.”* Az ideg orvos elmondta, hogy azt a tanácsot adta Dr. Kronstein András számára, hogy vegye feleségül Darányinét, ugyanis szerinte az asszony idegállapota annak hatására javulni fog.³⁰⁹

7.3. A „vőlegényilkos” komparatív megközelítésben

Önmagában Darányi Ernőné esete, vagyis az, hogy valaki meggyilkolja a párját, a korszakban nem számított egyedülnek. Ezért fontos megvizsgálunk azt, hogyan írt a sajtó a hasonló ügyekről, ahol egy asszony vagy feleség megölte partnerét. Ehhez egy másik esetet hívok segítségül, hogy a komparatív megközelítés segítségével világítsak rá a „gyilkos nőkkkel” kapcsolatos sajtónarratívák tipikus vonásaira, illetve az esetleges eltérésekre.

1933 karácsonyán, vagyis öt évvel Darányi Ernőné esete előtt, Alagon a főváros agglomerációjában ifj. Bognár Istvánné (született Szabó Julianna) álmában Flobert puskával kétszer fejbe lőtte, majd mézárosbárddal bezúzta hentesmesterként dolgozó férje fejét. *„Utána a holttestet feldarabolta és a testrészeket Újpesten, Alsógödön és Alagon emésztőgödörökbe dobta, hogy így tüntesse el a bűncselekmény nyomait.”³¹⁰* A gyilkos asszony azonban nem járt

---

³⁰⁸ „Neuraszténia (gör) v. idegesség, az idegrendszer működésében beállott kimerülés. Ezt az állapotot természetesen mindenkor súlyos kedélyi csapások, hosszasan tartott anyagi gondok, huzamos időn át folytatott szellemi túlcigázás avagy kicsapongó életmód előzik meg, tehát általában olyan behatások, amelyek az idegrendszert túlzott mértékben vették igénybe. Szem előtt tartandó, hogy a teljesen egészséges és erőteljes, ideges terheltség által nem gyengített idegzetű egyének idegrendszerüknek huzamosabb és fokozottabb megterhelését - akár szellemileg, akár testileg - eltűrik állandóbb és mélyebb megzavartatás nélkül. Ilyen egyéneknél mutatkozhatnak ugyan ideges tünetmények, mint fejfájás, szédülés, a munkabírási csökkenése, az étvágy megcsappanása, zavart álom, türelmetlenség és szórakozottság, mindezek azonban kellő kezelés és aránylag rövid pihenés után eltűnnek. Másképp áll azonban az idegkimerítő tényezőknek behatása oly idegzetekre, amelyek öröklésileg a terheltek, avagy amelyek akár a gyermekkorban lefolyt táplálkozási zavarok (angolkór, vérszegénység) által ellentálló képességük tekintetében igen gyengék. Amidőn tehát az idegrendszer a szervezetnek a leggyengébb pontja, akkor már aránylag rövidebb tartamú kimerítése az idegzetnek súlyosabb következményeket von maga után.” A *Pallas Nagy Lexikona*. Online: <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-pallas-nagy-lexikona-2/n-12D43/neurasztenia-132EB/> (letöltve: 2024. december 13.)

³⁰⁹ BFL VII.5.c 1661/1938. Dr. Ágoston Tibor tanúkihallgatási jegyzőkönyve. 1938. március 10.

³¹⁰ A férjgyilkos alagi asszony a bíróság előtt. *Budapesti Hirlap*, 1935. április 10. 9.

sikerrel, ugyanis pár nappal később a rendőrök őrizetbe vették és beismerő vallomása után, 1934. január 1-én letartóztatták. A sajtó ezek után árgus figyelemmel kísérte az ügy minden fejleményét, a nagy múltú *Pesti Hirlap* képes melléklete 1934. januárjában még egy egész oldalt is szentelt a helyszínen készült fotóknak.³¹¹ A Bognárné által elkövetett bűncselekmény azonban nem volt rendhagyó, ugyanis már az első világháborút megelőzően is akadtak olyan esetek, ahol az elkövető az áldozattól (ez gyakran valamilyen hozzátartozót, újszülöttet vagy férjet jelentett) való megszabadulás szándékából darabolta fel a testet.³¹²

Darányi Ernőné és Bognár Istvánné megítélésének alakulása alapján felvázolható, hogy a korabeli közvélemény hogyan vélekedett a modern női bűnözővel kapcsolatban, illetve hogyan ábrázolta a sajtó a különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények elkövetőit. Az általam párhuzamba állított esetekben közös az, hogy a napi- és hetilapok nemcsak a bírósági tárgyalásokra fókuszáltak, hanem központi elemként jelent meg bennük a párok (az elkövető és az áldozat) kapcsolatának minél részletesebb jellemzése. A gyakran több oldalas cikkek tudósítottak arról, milyen volt a párok közötti mindennapi viszony, ami főleg a tanúk vallomásán keresztül (családtagok, barátok, ismerősök) került bemutatásra. Ezek a tudósítások komoly hatást gyakorolhattak az olvasóközönségre. Például Ifj. Bognár Istvánné esetében, amikor az elkövetőt helyszíni szemlére vitték vissza alagi házukba, a településen zavargás tört ki, amit a rendvédelmi szerveknek kellett felszámolni. Erről a *Friss Ujság* a következőképpen számolt be: „Az emberek meg akarták lincselni a hitvesgyilkos asszonyt és csak a csendőrszuronyok tartották őket vissza attól, hogy népitélettel végezzenek a bestiális nővel.”³¹³

De az esetek iránt tanúsított nagy nyilvános érdeklődést az is jól példázza, hogy a tárgyalásokon – a korábban említett brit példához hasonlóan – rengetegen érdeklődő vett részt. A sajtó külön kiemelte, hogy csakúgy, mint Darányiné perének idején, Bognárné Istvánné nyilvános bírósági tárgyalásán is sok nő vett részt. Egy korabeli tudósítást idézve ezek az érdeklődők „egy meg-megújuló izgalom reményében jöttek el ide. Tavaszi kosztümök, boák tarkázzák a férfiak sötét sorát, a levegőben Réve d’or, Eau de Cologne Russe terjeng, a padsorokban cukorkás staniclik sercegnek, mint egy nagy főpróbán vagy premieren.”³¹⁴ Pár évvel később Darányi Ernőné tárgyalásának közvetítése során is hasonló jellemzéssel élt 8 *Órai Ujság*, kiemelve azt, hogy a „feltűnően jól öltözött” női nézők lorgnont³¹⁵ használva nézik

---

³¹¹ Az alagi gyilkosság. *Képes Pesti Hirlap*, 1934. január 3. 2.

³¹² Sipos N., 2019. 227–240.

³¹³ Álmában végzett férjével a hulladaraboló női szörnyeteg. *Friss Ujság* 1934. január 3. 3.

³¹⁴ A férjgyilkos Bognárné bírái előtt. 8 *Órai Ujság*, 1935. április 10. 1.

³¹⁵ Összecsukható női szemüveg, amit hosszú nyéllel tartottak a szem elé.

végig a vádlott nő bevezetését.³¹⁶ Ezek a leírások egy színházi premier, vagy előadás képét jeleníthetik meg előttünk, ami során megjelenik a színpadon a sokak által ismert színésznő, akit minden rajongó látni akar.

Tulajdonképpen már az első sajtóbeszámolók megalapozták azt, hogy milyen színben fognak feltűnni a közvélemény számára a vádlott nők és a meggyilkolt férfiak. Bognár Istvánnal kapcsolatban több kép is megjelent a sajtóban (lásd 27. ábra).³¹⁷ Az egyik, a helyiek által bemutatott „lesoványodott” férfi képe, a másik, ami szerint erős testalkatú, megtermett ember volt, ám találunk olyan cikket is, ami izmos és kisportolt alakúnak írta le őt.³¹⁸

27. ábra: Bognár Istvánné és áldozata a *Friss Ujság* 1934. május 30-i számában

Az illusztrációkat vagy fényképeket is közlő cikkekben olyan képeket lehetett látni Bognár Istvánról, amik jó megjelenésű férfiként ábrázolták őt. Például a *Függetlenség* című napilapnak a Bognárné őrizetbe vételének napján megjelent tudósításában közölt portrén, ahol egy bajszos, életerős, jóképű férfit láthatunk.³¹⁹ Ugyanezen a napon katonaruhát viselő képet jelentetett meg

³¹⁶ Összetörve, remegve áll bírái előtt egy gyilkos asszony. *8 Órai Ujság*, 1938. június 24. 5.

³¹⁷ A vizuális források értékéről és hasznosíthatóságáról lásd Schrek Katalin: *Vizuális források*. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 175–182.

³¹⁸ Megoldás előtt az alagi véres rejtély. *8 Órai Ujság*, 1933. december 31., 5; Kísérteties tetemrehívás után megoldották a feldarabolt hulla titkát. *Friss Ujság*, 1933. december 31., 4.

³¹⁹ Gyilkosság gyanúja miatt őrizetbe vették Bognár Istvánnét a vöröskendős asszonyt. *Függetlenség*, 1933. december 31., 3.

az áldozatról a korszak egyik legbefolyásosabb hírlapja, a *Pesti Napló*.³²⁰ A *Pesti Hirlap* olyan fényképet választott az elhunyt férjről, ami valószínűleg fiatal korában készülhetett róla, amire a bajusz hányából lehet következtetni. A fotón látható jól fésült, elegáns férfi pozitív kisugárzást kelthetett az olvasókban, illetve erősítette a szimpátiát is az elhunyt iránt.³²¹ Ugyanezt a fotót közölte le a *Friss Ujság* is 1934 májusában, amikor arról cikkeztek, hogy Bognárné épp elhalt férje gyermekét készült megszülni a börtönben. Itt Bognár István fotója mellett felesége fényképét is leközlötték, ami egy sokkal komorabb, sötétebb kisugárzású nőre enged következtetni. A képek leírásai is beszédesek, ugyanis az elhunyt képe alatt a „meggyilkolt apa”, Bognárné képe alatt pedig a férjgyilkos feleség megnevezés került.³²² Az előbbieken felsorolt jellemzések és képi megjelenítések mind a halott férj melletti szimpátiát és az elkövetővel szembeni ellenérzetet erősíthették az olvasókban.

Ezzel szemben Darányiné esetének más volt a vizuális megjelenítése a sajtóban. Az áldozatról, Kronstein Andrásról nem közöltek sem képeket, sem illusztrációkat a lapok, viszont az elmondható, hogy több újság is fiatal, életerős ügyvédként írta le őt. Az életkorának hangsúlyozásával arra is utalhattak, hogy Darányiné idősebb volt a férfinél, ami a korszakban szokatlan, sőt bizonyos körökben erkölcsi szempontból megvetendőnek számított.³²³ Az *Esti Kurir* Kronsteint „a lipótvárosi társaságok egyik ismert és kedvelt tagjának” mutatta be. A cikkben a Kronstein család szomszédságának tagjai által elmondott nyilatkozatában a következők olvashatók: „Mindenki szerette Kronstein Andrást s az atlétatermetű férfit úgy néztek, mint a ház védelmezőjére. – Megnőtt a biztonságérzésünk, ha tudtuk, hogy itthon van — mondogatják a lakók. Nagyszerű sportember volt; úszott, sízett, de főként teniszezett [...]. Jól ismerték sportkörökben s szerették a rokonszenves barátot, akinek hatalmas alakja egy-egy teniszversenyen mindig feltűnést keltett.”³²⁴

Darányi Ernőnéől azonban több illusztrációt is leközlött a sajtó (lásd 28. ábra). Az *Esti Kurir* hasábjain két nappal a gyilkosság után jelent meg kép, ami feltételezhetően korábban készülhetett róla. A szőrmebundát és hozzá illő kalapot viselő, kisminkelt asszony egy jól öltözött, gazdag, kifinomult nő hatását kelthette. A már-már fekete özvegyként leírt nő képe alatt a cikk olyan asszonyról ír, aki egy „előkelő, jó hírű családot döntött mély gyászba”, ezzel megfosztva őket egyetlen gyermeküktől, aki a családi örökséget és nevet vitte volna tovább.³²⁵

³²⁰ Bognár Istvánnét az alagi csendőrség őrizetbe vette. *Pesti Napló*, 1933. december 31., 6.

³²¹ A földarabolt holttest rémregénye. *Pesti Hirlap*, 1933. december 31., 12.

³²² Áldozata gyermekének ad életet börtönében a férjgyilkos Bognárné. *Friss Ujság*, 1934. május 30., 3.

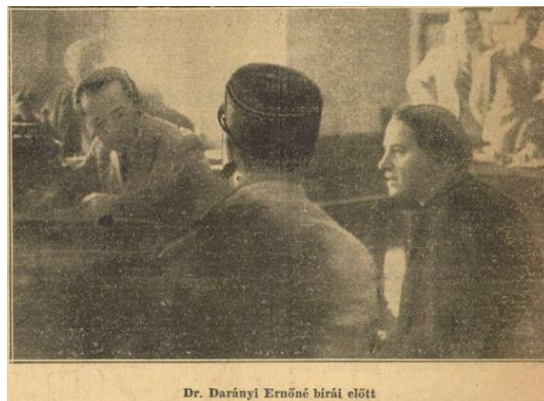
³²³ Beszélgetés az agyonlőtt Kronstein ügyvéd édesapjával. *Az Est*, 1938. február 5. 7.

³²⁴ Szerelmi bosszú a panzióbeli gyilkosság oka. *Esti Kurir*, 1938. február 5., 7.

³²⁵ Szerelmi bosszú a panzióbeli gyilkosság oka. *Esti Kurir*, 1938. február 5. 7.

Esti Kurir, 1938. február 5.

Esti Ujság, 1938. június 24.

Friss Ujság, 1938. június 24.

28. ábra: A Darányi Ernőnéről készült fényképek a korabeli hírlapokban

Ugyanezen a napon hasonló képet tárt olvasói elé az *Esti Ujság* is. Darányi Ernőné jól öltözött, kozmetikázott asszonyként írta le, akinek körmei festve vannak, „*olyanok, amit ott láthatunk a dunaparti és lipótvárosi kávéházak ötórai teáin unatkozó és flörtöt kereső negyvenéves asszonyoknál. Csak a főkapitányságon töltött éjszaka kissé elrontotta a kozmetikát. Eltűnt a púder és a festék és a szemek alatt élesen kiugrottak a szarkalábak.*” Érdekes adalék, hogy ebben a cikkben Darányinét már „*negyvenesztendő, bronzvörösre festett hajú*” asszonyként emlegették, holott a rendőrségi jegyzőkönyvében 37 évesként szerepelt, illetve a hajszín tekintetében is történtek változások. Valószínűleg ezek a leírások mind azt a célt szolgálták, hogy az olvasók számára a „*gonosz csábító*” szerepében tűnhessen fel Darányi Ernőné, aki unalmában elcsábította a sikeres fiatal ügyvédet, majd megölte azt.³²⁶ A tárgyaláson készült képek viszont már más kisugárzású asszonyt jelenítenek meg. Az *Est*, a

³²⁶ Szerelmi gyilkosság a penzióban. *Esti Ujság*, 1938. február 5. 1.

Friss Ujság és az *Esti Ujság* is közölt illusztrációkat az 1938. június 24-i tárgyalásról. Mind a három kép oldalról ábrázolta a gyilkos asszonyt, aki sötét ruhát viselt, haját pedig kontyba fonva viselte, így jól láthatóvá vált a sápadt és megtört arca.³²⁷

A hírlapokban nemcsak a leközölt fotók, hanem a szóképek is erősítették Bognár Istvánné és Darányi Ernőné negatív megítélését. A *Friss Ujság* már korábban idézett cikke például a Bognár Istvánné első kihallgatásról szóló tudósításában közönyös, „*konokul tagadó*”, „*hatalmas termetű, gonosznézésű asszonyként*” írta le a nőt. Pár nappal később, a beismerő vallomása után pedig úgy jellemezte, hogy „*megdöbbentő hidegvérrel*”, „*vérfagyasztó nyugalommal*” mondta el a gyilkosság részleteit a csendőröknek, és „*az izgalomnak vagy borzongásnak a legkisebb nyoma sem látszott rajta*”. A lap továbbá „*bestiális*”, „*ördögi asszonyként*” jellemezte a vádlottat, aki – a tudósítás szerint – csak az iránt érdeklődött élénken, hogy „*mit írnak róla a lapok és hogy nem nagyon csúnya-e azokon a fényképeken, amelyek róla megjelentek*”.³²⁸ A per során is idézett olyan tanúvallomásokat a lap, amelyekkel a nő túlzott hiúságát igyekezett alátámasztani. Például 1935 áprilisában ezzel: „*Bognár Istvánnénak az otthon mindössze csak annyit jelentett, hogy odaállt a tükör elé, órákon át szépítgette magát, a barna diófaasztal fölött házasságközvetítőknek írogasson leveleket és a kandalló mellett álmokat szövögessen gazdag és előkelő férjéről, akik majd autón viszik el az egyszerű hentes házából.*”³²⁹

A Bognárnét kicsapongónak beállító narratívák már az ügy elején megjelentek, amelyek, a közönség megbotránkoztatása mellett, a nő bűnösségének súlyosbítását célozták. Szintén a *Friss Ujság* írt arról 1934 januárjában, hogy az asszony „*a házasságközvetítő irodák útján kötött ismeretségeket férfiakkal*”, titkos találkákat szervezett velük, „*legénylakásokra járt, barátságot tartott fenn férfiakkal, sőt valószínűleg pénzelte is őket*”. A lap cikkírója még azt is lehetségesnek tartotta, hogy Bognárné valamelyik férfiismerőseivel gyilkolta meg a férjét, amivel még erkölcstelenebbnek igyekezett beállítani az asszonyt.³³⁰ Azonban később kiderült, hogy ez a gyanú alaptalannak bizonyult.

---

³²⁷ Hatévi egyházra ítélték az ügyvéd asszonygyilkosát. *Friss Ujság*, 1938. június 24. 3., Rendkívüli izgalom a gyilkos Darányi Ernőné bűnyügyének tárgyalásán. *Az Est*, 1938. június 24. 1., Elájult bírái előtt Darányi Ernőné, Dr. Kronstein András ügyvéd gyilkosa. *Esti Ujság*, 1938. június 24. 5.; Nemcsak napjainkban, hanem a korszakban is nagy megbecsültsége volt az ügyvédtársadalomnak, ehhez részletesen lásd Papp Viktor: *Ügyvédtársadalom Magyarországon a 19. században*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2024.

³²⁸ Kísérteties tetemrehívás után megoldották a feldarabolt hulla titkát. *Friss Ujság*, 1933. december 31. 4., Álmában végzett férjével a hulladaraboló női szörnyeteg. *Friss Ujság*, 1934. január 3. 4.

³²⁹ Asszony vagy szörnyeteg? *Friss Ujság*, 1935. április 11. 3–4.

³³⁰ Szeretőjével együtt követte el a gyilkosságot a hulladaraboló Bognár Istvánné. *Friss Ujság*, 1934. január 18. 3.

Más megállapítások szűrhetők le a Darányinéval kapcsolatban. Bognárnéval ellentétben Darányi Ernőné inkább törekeny, érzelmileg labilis, gyenge nőként mutatta be a sajtó. Már az őrizetbe vétele alatt arról cikkezett *Az Est*, hogy az asszony „rendkívül nyugtalanul töltötte az éjszakát cellájában” és „egy pillanatra sem hunyta le a szemét”, illetve „állandóan sírógörcsökben vergődött”. Amikor pedig másnap megpróbálták kihallgatásra vinni „minden lépcsőfoknál össze akart roskadni”, ezért a fegyőröknek kellett felvinniük a vizsgálóbíró elé.³³¹ Tettének hatására a gyilkos asszony olyan lelkiállapotba került, hogy az *Esti Ujság* tudósítása szerint, a rendőrség bűnügyi osztályán már „néma asszony” néven kezdték el emlegetni a nőt, és csak lányával való találkozásának hatására „apátiája feloldódott” és „csöndes, de határozott hangon hozzákezdett szomorú szerelmi regénye elmeséléséhez”.³³²

Bognárnéval ellentétben Darányiné a tárgyalások alatt is nyugtalanul viselkedett, ugyanis több hírlap is beszámolt arról, hogy „hangosan, jajveszékelve foglalt helyet a számára kijelölt padon”, illetve támogatni kellett a fogházöröknek miközben besétált a tárgyalóterembe.³³³ A *Kis Ujság* tudósítása szerint az asszony „arca sápadt, haja zilált, szemei fátyolozottak” voltak, amikor pedig az elnök arra intette, hogy „össze kell szednie magát”, Darányiné „állandóan zokogásban tört ki, úgyhogy szavait alig lehetett hallani.”³³⁴ Az ítélethirdetés után szintén hasonló reakcióról számolt be a *Friss Ujság*: „Darányi Ernőné némán meredt maga elé, amikor az ítéletet meghallotta. Azután előrebillent a feje és hangos koppanással esett oda a bírói emelvény előtt húzódó korlátra. Később Darányiné egész testével előrebillent és oldalt szédült a székről. A missziós nővér és hozzátartozói odaugrottak hozzá és mielőtt a földre zuhant volna, felfogták.”³³⁵ A vádlott exaltált elmeállapotát, a tanúvallomások is tovább erősítették, szinte minden tanú arról vallott, hogy Darányi Ernőné mentálisan gyenge, labilis volt és a végletekig szerette Kronstein Andrást, aki nem váltotta be ígéretét a házasodásra vonatkozóan. Ezt a körülményt több cikk kiemelte, vagyis Kronstein Andrást is bűnösnek tarthatták az olvasók, a házassági ígéret megszegése pedig szimpátiát ébreszthetett bennük Darányi Ernőné iránt. Ez figyelemreméltó eltérés a Bognár Istvánné esettől, ahol teljes mértékben az asszonyt tették felelőssé a sajtóorgánumok.

Fontos adalék még az is, hogy a Kronstein András és Darányi Ernőné közti kapcsolatot egyfajta drámai, szerelemi tragédiának mutatta be a sajtó. Ez az újságok címadásán is

---

³³¹ A vizsgálóbíró megkezdte a vőlegénygyilkos Darányiné kihallgatását. *Az Est*, 1938. február 8. 11.

³³² Harminchat óras hallgatás után megszólalt a főkapitányságon a „néma asszony”. *Esti Ujság*, 1938. február 6. 14.

³³³ A tábla ma megkezdte Darányiné bűnyégének tárgyalását. *Az Est*, 1939. február 15. 4.

³³⁴ Izgalmas tárgyalás után hat évi fegyházra ítélték Darányinét, aki agyonlőtte ügyvéd-vőlegényét. *Kis Ujság*, 1938. június 24. 2.

³³⁵ Hatévi fegyházra ítélték az ügyvéd asszonygyilkosát. *Friss Ujság*, 1938. június 24. 3.

figyelemmel kísérhető. Többször előfordult a címekben a „szerelem”, „dráma”, „tragédia” és „bosszú” szavak használata, ahogyan az is, hogy Darányi Ernőre „vőlegénygyilkosként”, „ügyvédgyilkosként” utaltak a lapok.³³⁶ Az utóbbi motívum hasonlóságot mutat az alagi esettel, ahol szintén többször szerepelt a „férjgyilkos” kifejezés a címadásokban. Ez a szöösszetétel még jobban elmélyíthette az olvasókban a gyilkosságok brutalitását, illetve azt, hogy a szerelem, Bognárné esetében pedig a házasság intézményét áthágva, a párjuk ellen fordult a két asszony.

Egyik visszatérő retorikai elem volt az is, hogy a vádlott nőket mentálisan instabilnak vagy hisztérikusnak bélyegezték. Gyakran állították róluk, hogy „tébolyodottak”, „megtévesztette őket az ördög” vagy „gyenge jellemük miatt estek bűnbe”, és ezzel próbálták alátámasztani, hogy nem voltak képesek saját döntéseik felelős meghozatalára. A sajtótudósítások alapján Darányiné olyan nőnek tűnhetett a korabeli újságolvasók számára, aki nem racionális cselekvő, hanem olyasvalaki, akit az érzelmi instabilitás és kiszolgáltatottság, a mentális gyengeség, illetve a pszichés labilitás jellemezte.

Fontos az esetek bírósági ítéleteit és utóéletét is megvizsgáljunk. Bognár Istvánnét a különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmény ellenére nem ítélték halálra.³³⁷ Az ítélet szerint a súlyosbító körülmények között szerepelt az asszonynál, hogy gyermekei édesapját ölte meg és „*az embertelen kegyetlenség, amellyel a holttestet feldarabolta*”, de enyhítő körülményként vették számításba a nő büntetlen előéletét, illetve, hogy „*tettét áldott állapotban követte el, amely állapot nagyban fokozta ingerlékenységét*”. Ezen körülmények miatt életfogytiglani fegyházbüntetésre ítélték, amit az egyik legrégebbi magyar büntetés-végrehajtási intézményben, Márianosztrán kellett letöltenie.³³⁸

Darányi Ernőné Kronstein András ügyvéd meggyilkolásáért hat évi fegyházbüntetésre ítélték, amiből az előzetes letartóztatás miatt négy hónapot kitöltöttnek vett a bíróság. Enyhítő körülményként a vádlott „*nagyfokú idegbetegségben*” való szenvedését vette figyelembe a törvényszék, ami miatt szabad elhatározásának befolyása alatt lehetett.³³⁹ Nem sokkal az ítélelhozatal után, bizonyításkiegészítés és az igazságügyi orvosi tanács kivizsgálása miatt szabad lábon védekezhetett. Ezután nem sokkal az *Ujság* interjút közölt hasábjain az

---

³³⁶ Néhány példa a teljesség igénye nélkül: Szerelmi bosszú a panzióbeli gyilkosság oka. *Esti Kurir*, 1938. február 5. 7., A vőlegénygyilkos asszony drámájának döbbenetes részletei. *Társadalmunk*, 1938. február 11. 1–4., Izzalmas tárgyalás után hat évi fegyházra ítélték Darányinét, aki agyonlőtte ügyvéd-vőlegényét. *Kis Ujság*, 1938. június 24. 2., Egy elvált asszony agyonlőtt egy fiatal budapesti ügyvédet. *Pesti Hirlap*, 1938. február 4. 9.

³³⁷ BFL, Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai, fegyenctörzskönyvek (VII.101.c), 2837/1941. Bognár Istvánné özv. Szabó Julianna fegyenctörzskönyve, 1941. december 1.

³³⁸ Örökrabságra ítélték a férjdaraboló Bognárnét. *Friss Ujság*, 1935. április 14. 3.

³³⁹ Hatévi fegyházra ítélték Darányi Ernőné, aki agyonlőtte Kronstein ügyvédet. *Ujság*, 1938. június 24. 5.

asszonnyal, akit megviselt a Markó utcai fogházban való tartózkodása: „*Ez a teltarcú, szőkésbarnás hajú, szürkeszemű asszony egyáltalában nem emlékeztet azokra a nőkre, akik a párizsi esküdtszék előtt folyó nagy szerelmi drámák központjában állnak. A budapesti »asszony aki ölt« inkább amolyan vásárzsarnokba járó, negyedfilléres römit kedvelő, polgári feleség típushoz tartozik. Fekete ruha van rajta, majdnem kipattannak a kapcsok, mert Darányiné – amint mondja is később – nagyon meghízott a fogházban.*”³⁴⁰ Az interjú után nem sokkal újra a fővárosi fegyházba szállították, és 1939 februárjában újratárgyalták az ügyét, ami következtében két és fél évre mérsékelték büntetését erős felindulásban elkövetett emberölés okán. Enyhítő körülményként számba vette a bíróság a Darányiné által elkövetett öngyilkossági kísérleteket, illetve azt is kimondták, hogy „*Kronstein András volt az, aki a legsúlyosabban vétkezett az erkölcsi rend ellen, amikor az elcsábított asszonynak tett házassági ígéret alól kibújni igyekezett.*”³⁴¹ A két ügy vonatkozásában elmondható, hogy a Bognár Istvánné esetével ellentétben, ahol szinte minden felelősség az asszonyt terhelte, a Darányiné ügyében a bíróság a férfi bűnösségét is kiemelte az ítélethozatal során.

Közös bennük még az, hogy Bognár Istvánné és Darányi Ernőné esete sem merült feledésbe az ítélethirdetések után. Bognárné helyet kapott a korszak bűnügyi szakirodalmában is, például „*Férje életében házasságközvetítőkkel levelezett a holttestdaraboló alagi férjgyilkos*” címmel a Borbély Zoltán és Kapy Rezső bűnügyi újságírók által szerkesztett 1942-ben, a modern magyar rendőrség létrehozásának 60 éves jubileumára kötetben. Feltűnő azonban, hogy a két tapasztalt zurnaliszta munkájában sajátos átalakulásokon esett át Bognárné története, ami azért is érdekes, mert az eset idején már mind a ketten sajtómunkások voltak (Borbély a *Nemzeti Újság*, Kapy az *Uj Nemzedék*, később a *Függetlenség* munkatársaként dolgozott³⁴²), és legalábbis a munkahelyük archívuma rendelkezésre állhatott volna ahhoz, hogy a nyomozás és a tárgyalás idején a nyilvánosság számára megjelenített információkat felidézzék. Ehhez képest számos ponton eltérően interpretálták a történeteket. A legszembevetőbb különbség a gyilkosság módja volt: a jubileumi emlékkönyv szerint Bognár Istvánné baltával verte agyon a férjét, szó sem esett a Flobert puskáról. Mivel az esettanulmányaikban más ügyek vonatkozásában is jelentős eltérés figyelhető meg (például a

---

³⁴⁰ Az asszony, aki ölt. *Újság*, 1938. augusztus 11. 5.

³⁴¹ Érdekes indoklással két és fél évre mérsékelték Darányi Ernőné büntetését, aki öt revolverlövéllyel ölte meg dr. Kronstein ügyvédet. *Kis Újság*, 1939. február 15. 2., Váratlanul letartóztatták a gyilkos Darányinét. *Friss Újság*, 1938. szeptember 3. 2., Leszállították az ügyvédgyilkos asszony büntetését. *Friss Újság*, 1939. február 15. 7.

³⁴² *A Budapesti Napilapok Rendőri Rovatvezetőinek Szindikátusa 50 éves jubileumi évkönyve*. Budapest, Közlekedési Nyomda, 1930. 130.

kábítószerek kapcsán³⁴³), ezért a rendőrség jubileumára kiadott kötet tényanyaga fenntartásokkal kezelendő.³⁴⁴ További érdekesség még, hogy 1936 februárjában a *Pesti Napló* tudósítása szerint azt a hentesbárdot, amivel Bognárné feldarabolta férje holttestét, elárverezték, és egy angol műkereskedő révén egy szigetországi bűnügyi múzeumba szállították.³⁴⁵

A későbbiek során maga Bognárné és Darányi Ernőné is gondoskodott arról, hogy a nevük ne merüljön feledésbe. Darányi Ernőné és bűntársát, Weiszberg Dezsőné 1947-ben újra elítélték.³⁴⁶ A két nő üzletükben árult ruháikból kivágták az árjelzést és magasabb áron adták azokat, illetve nem szolgálták ki az próbavásárlást végző nyomozókat, így textildrágításért Darányinét hét évi, Weiszberg Dezsőné pedig nyolc évi fegyházra ítélték.³⁴⁷ Bognár Istvánné 1938-ban és 1947-ben is újra megjelent a hírlapok hasábjain, miután megpróbált megszökni a márianosztrai fegyházból. Az első alkalommal hamar elfogták a rendőrök, a második kísérlete azonban sikeresebbnek nevezhető. 1947. március 5-én, vagyis Darányi Ernőné árdrágítási esetének évében, amikor a „szokásos napi munkájukra mentek ki a rabok a földekre”, kihasználta az örök figyelmetlenségét. Az asszony két hónapig bujkált Budapesten, majd május 23-án fogták el újra, és szállították vissza Márianosztrára.³⁴⁸

Bognárné ügyére nemcsak a napilapok, hanem a korabeli populáris kultúra is felfigyelt, és fekete humor tárgyává tette azt más híresebb bűnügyekkel együtt. A *Borsszem Jankó* című népszerű satirikus lap például az 1934. januárjában Zemplén Dénessel, a saját édesanyját agyonverő diákkal, illetve Schreiber Tamással, a szeretőjét megfojtó és annak holttestét egy bőröndben a szolnoki vasútállomáson hagyó bűnözővel emlegette egy lapon Bognárnét, és egy morbid családegyesítést vizionált számukra: „Schreiber Tamás és Bognárné azzal a kedves tervvel foglalkozik, hogy örökbe fogadja a kis Zemplén Déneskét. A kedves és összeillő pár koffer és szatyorszámokra kapja a gratulációkat.”³⁴⁹ Ugyanebben a lapszámban egy viccesnek

³⁴³ Kerepeszki Róbert: Kövess báró halála. Egy Horthy-kori arisztokrata és a kábítószerek világa. *Kommentár*, 2017. 4. szám, 91–92.

³⁴⁴ Borbély–Kapy (szerk.), 1942. 374–375.

³⁴⁵ A férjgyilkos Bognárné bárdja az angol bűnügyi múzeumban. *Pesti Napló*, 1936. február 5., 14.

³⁴⁶ BFL, VII.101.c, 1663/1947. Darányi Ernőné özv. Singer Ilona fegyenctörzskönyve, 1947. december 6.; Uo. 1703/1947. Weiszberg Dezsőné Takács Erzsébet fegyenctörzskönyve, 1947. december 6.

³⁴⁷ Textildrágításért nyolcévi fegyház. *Népszava*, 1947. december 21. 14.; A gyilkos Darányiné textildrágítás miatt munkástanács elé került. *Világ*, 1947. december 18. 5.; Súlyos árdrágító visszaélések miatt munkásbíróság elé kerül Darányi Ernőné, aki 1938-ban agyonlőtte dr. Kronstein ügyvédet. *Világosság*, 1947. december 14. 6.

³⁴⁸ A férjgyilkos Bognárné megszökött Márianosztráról, Budapestre jött, ahol elfogták. *Pesti Napló*, 1938. augusztus 27. 4.; Megszökött a férjdaraboló. *Magyar Nemzet*, 1947. május 23. 3.

³⁴⁹ Farsangi hymenhierek. *Borsszem Jankó*, 1934. január 15. 8. Zemplén Dénes és Schreiber Tamás ügyeiről lásd még: Zemplén Géza tanár drámai vallomása anyagyilkos fia bűnperének főtárgyalásán. *Magyar Hírlap*, 1933. december 16. 1–3; A kofferes gyilkost más bűnökkel is gyanúsítják. *Friss Ujság*, 1931. március 25. 1–3.; Borbély–Kapy (szerk.), 1942. 366–367.

szánt (ál-)házassági apróhirdetésben is felbukkant Bognárné. Az „udvarló” a szívét kínálta fel az asszonynak, és kérte őt, hogy „*ne dobja el se Alagon, se másut*”, és „*ne adjon kosarat, mert arra még szüksége lehet, ha Alagra és Újpestre megy*”, ezzel arra utalva, hogy a nő kosárban vitte a férje szétdarabolt testrészeit a különböző helyszínekre.³⁵⁰ Máskor a lap Menachem Ciceszbeiszer szörnyű átkozódásai antiszemita című, kitalált káromkodásokat megfogalmazó állandó rovatában is megjelent a férjgyilkos asszony azzal a szitkozódással, hogy „*Te rajtad tökéletesítse anatómiai ismereteit a Bognárné!*”³⁵¹ Sőt a következő év első számában, az 1934. év eseményeit áttekintő összefoglalásában is gúny tárgya lett az eset: „*Január. Az év takarékosági akcióval, illetőleg egyéni akcióval kezdődött. Bognárné meg akarta takarítani a boncolóorvosok munkáját és ő maga darabolta fel az urát.*”³⁵² De nem csak a satirikus lapban jelent meg az alagi gyilkosság. Az ügy olyannyira a közgondolkodás részévé vált az 1930-as évek közepén, hogy az *Esti Kurír* című napilap egyik 1934 januárjában megjelent keresztrejtvényében (!) is helyet kapott. Az egyik meghatározás, amit ki kellett találni a megfejtőknek, a következő volt: „*Ezt Bognárné mondta, amikor a szembesítésnél Maszlay pék felismerte őt.*” Ebből arra következtethetünk, hogy a rejtvény összeállítója azt feltételezte, hogy az ügy folklorizálódása miatt olvasók naprakészen ismerték a részleteket.³⁵³

7.4. Következtetések

A bemutatott ügyek részletes vizsgálata számos fontos megállapításra ad lehetőséget. Az esettanulmány egyik legfontosabb eredménye, hogy rávilágít arra a körülményre, hogy a sajtó kiemelkedő szereppel bírt a közvélemény formálásában. A korabeli lapok részletesen és gyakran szenzációhajhász módon tudósítottak az eseményekről, ami nagyban befolyásolta a társadalmi megítélést. A Darányiné-ügy és az azt megelőző Bognár Istvánné-eset összehasonlítása rámutat arra, hogy a női bűnelkövetők megítélése nem volt egységes: míg Bognárnét „bestiális” gyilkosként ábrázolták, Darányinét inkább érzelmileg labilis, mentálisan instabil nőként mutatták be.

Továbbá az is elmondható, hogy ez esetek jogi megítélésében fontos szerepet játszott a vádlott nők mentális állapota. Bognár Istvánnéval ellentétben a tanúvallomások és orvosi szakvélemények egyaránt kiemelték Darányi Ernőné pszichés problémáit, ami enyhítő

³⁵⁰ Apróhirdetések. Házasság – levelezés. *Borsszem Jankó*, 1934. január 15. 8.

³⁵¹ Menachem Ciceszbeiszer szörnyű átkozódásai. *Borsszem Jankó*, 1934. február 1. 11.

³⁵² Az év története. *Borsszem Jankó*, 1935. január 1. 9.

³⁵³ Ma: Színházba megyünk című rejtvény. *Esti Kurír*, 1934. január 21. 12.

körülményként szolgált az asszony ítélethozatala során. Ez pedig rávilágít arra a körülményre, hogy a kor igazságszolgáltatása már kezdte egyre differenciáltabban kezelni a női elkövetők eseteit, noha láthatóan a viktimológiai aspektusok még nem kaptak kiemelt figyelmet. Fontos megállapítani, hogy a bűncselekmények háttérében álló vagy feltételezett szerelmi kapcsolatok és azok társadalmi megítélései központi szerepet játszottak a gyilkos nők bírósági tárgyalásain.

A Darányi Ernőné ügyének levéltári dokumentációja gazdag forrásanyagot biztosít a korabeli nyomozati és bírósági eljárások megismeréséhez. A tanúvallomások, orvosi vélemények és egyéb dokumentumok részletes képet adnak az eset körülményeiről és társadalmi kontextusairól. Az összehasonlító perspektíva rámutatott arra is, hogy a nagy visszhangot kiváltó bűnesetek hosszú távon is befolyásolták a társadalmi diskurzust, hiszen a két ügy utóélete jól példázza hogyan vált a két konkrét bűneset a kollektív emlékezet és a populáris kultúra részévé a korszakban.

Látható, hogy mindkét esetben erősen befolyásolták a korabeli sajtónarratívák a nőekkel szembeni társadalmi sztereotípiákat. Ez jól megmutatkozik abban, hogy a női gyilkosokat sokszor „természetellenesnek” vagy „szörnyetegnek” bélyegezték (mint Bognárnét), mivel viselkedésük ellentmondott a nőkről alkotott hagyományos konzervatív képpel. Elmondható az is, hogy mindkét per szolgálhatott a társadalmi kontroll eszközeként, a közösségi feszültségek levezetésére és a nonkonformista viselkedés büntetésére. Nem meglepő ezért, hogy a női gyilkosok perai gyakran a társadalmi normák megerősítését és a „deviánsnak” titulált női viselkedés elrettentését célozták.

Összességében elmondható, hogy az esettanulmány tanulságai túlmutatnak a konkrét ügyön, és általánosabb következtetések levonására is lehetőséget ad. Rávilágít arra, hogy a bűnügyi esetek vizsgálata nemcsak a kriminológia szempontjából fontos, hanem értékes forrásként szolgálhat a társadalomtörténet, a médiatörténet és a kulturális antropológia számára is. Az ilyen esetek elemzése segít megérteni, hogyan alakultak ki és változtak a társadalmi normák, hogyan működött a média és a közvélemény kölcsönhatása, és milyen módon befolyásolták ezek a tényezők az igazságszolgáltatás működését. A női bűnelkövetők megítélésének változása, a média szerepének átalakulása, vagy éppen a mentális egészség kérdéseinek kezelése mind olyan témák, amelyek ma is aktuálisak, és amelyek történeti perspektívába helyezése értékes tanulságokkal szolgálhat napjainkban is.³⁵⁴

---

³⁵⁴ Noha régebben megjelent tanulmány, de éppen ezt a témát járja körül Lucia Zedner munkája, aki az 1990-es évek elején történelmi perspektívából közelítve arra a következtetésre jutott, hogy a női bűnözés történelmi kontextusa továbbra is befolyásolja a nőekkel kapcsolatos aktuális felfogásokat, illetve a büntető igazságszolgáltatási rendszer nőekkel szembeni attitűdjét. Zedner, Lucia: Women, Crime, and Penal Responses. A Historical Account. *Crime and Justice*, Vol. 14 (1991), 307–362.

8. Összegzés

A két világháború közötti időszakban a női bűnözés jelensége összetett és sokrétű társadalmi, gazdasági és kulturális folyamatok eredményeként formálódott. A korszakot meghatározó gazdasági válság, a társadalmi szerkezet átalakulása, valamint a női szerepek fokozatos változása mind hozzájárultak ahhoz, hogy a női bűnelkövetés új perspektívákból váljon vizsgálhatóvá. A kutatás célja ennek az időszaknak az átfogó elemzése volt, kiemelt figyelmet fordítva a női bűnelkövetők társadalmi és szociológiai hátterére, az igazságszolgáltatási rendszer reakcióira, valamint a korabeli tudományos és sajtódiskurzusokra, amelyek jelentős mértékben alakították a női bűnözés társadalmi megítélését.

A dolgozat során bemutatott statisztikai vizsgálataim eredményei rámutatnak arra, hogy a két világháború közötti budapesti női bűnözés irányait és összetételét tekintve változások figyelhetők meg, amiben fontos szerepet játszott az első világháború. A disszertáció egyik fő eredménye, hogy a női bűnelkövetés mintázatai a két világháború közötti időszakban markánsan a mikroszintű, vagyoni, családon belüli és interperszonális bűncselekményekhez kötődtek. Ezen felülreprezentáltság összefüggésbe hozható a nők társadalmi individualizációjának fokozódásával, valamint a nyugati típusú nagyvárosi életformából fakadó bűnözési tendenciákkal. A bemutatott bűnügyi statisztikák azt mutatják, hogy a női bűnelkövetés a társadalmi és gazdasági válságok (háború, infláció, munkanélküliség) ellenére is folyamatosan jelen volt, még hozzá jól körülhatárolható bűncselekménytípusok mentén. Megállapítható, hogy mind a négy fő bűnesettípusban vannak olyan deliktumok, amelyeket a korabeli diskurzusok kifejezetten „női bűncselekményekként” értelmeztek. A személy ellen elkövetett bűncselekmények közül ilyen volt a gyermekölés és a magzatelhajtás, a társadalmi közösség elleniek közül a kerítés és a családi állás ellen elkövetett vétségek, a vagyoni bűntettek közül a lopás, míg az állami rend ellen elkövetett bűncselekmények közül a hamis vád és tanúzás. Ugyanakkor számos, főként fizikai erőszakkal járó bűncselekmény – mint az emberölés, testi sértés, rablás, izgatás, hűtlenség vagy szemérem elleni vétség – következetesen alulreprezentált volt a női elkövetők körében, illetve az is elmondható, hogy a korszakban a bűnözésben továbbra is nagyobb részben a férfiak vettek részt. Ez a jelenség nemcsak statisztikai különbségként jelent meg, hanem társadalmi értelmezésében is, hiszen éppen ritkaságuk miatt kaptak nagyobb figyelmet azok az erőszakos cselekmények, amelyeket nők követtek el.

A nemzetközi kvantitatív összehasonlítás adatai is megerősítik ezeket a sajátosságokat. A női elkövetők aránya a gyermekölés, a magzatelhajtás és a kisebb értékű lopások terén volt a legmagasabb, ami összefüggésbe hozható a nők társadalmi szerepeivel, kiszolgáltatottságával, valamint az ezekből fakadó megélhetési stratégiákkal. Ezek a bűncselekmények részben a női test és a reprodukció feletti társadalmi kontroll problémájához, részben pedig a szegénységhez és a társadalmi peremhelyzethez kapcsolódnak. Ugyanakkor városspecifikus eltérések is megfigyelhetők. Berlinben és Budapesten például gyakoribb volt a nők általi elkövetés olyan esetekben, mint a hamis tanúzás, uzsora vagy gyűjtogatás. Ezek kevésbé fizikai, inkább verbális vagy szimbolikus természetű bűncselekmények, amelyeket a korabeli közvélemény gyakran a nőiességhez kapcsolt „ravaszág” vagy „manipulatív viselkedés” megnyilvánulásaiként értelmezett – így e bűntettek elkövetése a nemi sztereotípiák társadalmi beágyazottságát is jól tükrözi.

A vizsgálat alapján elmondható az is, hogy 1914 előtt a kortársak kevesebb jelentőséget tulajdonítottak a nők bűnözésben betöltött szerepének, főként a társadalmi és gazdasági függőségük, valamint az erkölcsi normák erős hatása miatt. A háború azonban megváltoztatta ezt a képet. A férfiak távolléte miatt a nők egyre nagyobb számban kényszerültek új társadalmi és gazdasági szerepekbe, amely egyben a kriminalitásuk növekedésével is együtt járt. Hacker Ervin és más kortárs kutatók statisztikai adatai és megállapításai azt mutatták, hogy a női elítéltek aránya jelentősen megnőtt ebben az időszakban, amit a társadalmi kapillaritás elmélete is magyaráz. A nők kriminalitásának változása nem csupán Magyarországon, hanem más európai országokban is megfigyelhető volt, és összefüggésbe hozható a háborús inflációval, a megélhetési nehézségekkel és a társadalmi normák átalakulásával. Ugyanakkor azt is fontos ismét hangsúlyozni, hogy a statisztikai adatok önmagukban nem képesek feltárni minden háttértényezőt: a társadalmi mobilitás, az igazságszolgáltatás eltérő megítélése, a városi és vidéki viszonyok, valamint a bűnözés nemzetközi összehasonlítása további vizsgálatok tárgyát képezhetné.

A korabeli szakmai kiadványokban azt láthattuk, hogy a női bűnözés vizsgálata kiemelt figyelmet kapott a különböző tudományterületeken, és a szakmai diskurzus jelentős hatást gyakorolt mind a kortárs szakmai, mind a laikus közönség értelmezésére. A szerzők a női bűnelkövetés hátterében meghatározó tényezőként az erkölcsi normák átalakulását, a szexualitás szerepét, a nemi sztereotípiákat és a gazdasági nehézségeket emelték ki. Különös figyelmet szenteltek a világháború társadalmi következményeinek, amelyet gyakran az erkölcsi romlás egyik fő forrásaként értelmeztek, és amely szerintük leginkább a női

erkölcsökre gyakorolt hatást. A nők társadalmi szerepváltása, különösen a családi életből való kilépésük, központi témaként jelent meg, és gyakran összekapcsolódott azzal az elmélettel, hogy a modern nő nagyobb hajlandóságot mutat a bűnözésre. A szakmunkákban megfigyelhető egy sztereotipikus nőkép, amely a női bűnelkövetőket emocionálisan labilisnak, szenvedélyesnek és érzelmileg befolyásolhatónak ábrázolta, gyakran férfiakhoz fűződő kapcsolataik kontextusában értelmezve tetteiket. A rendészeti szakirodalom ezen túlmenően hangsúlyozta a női bűnözők nyomozati és beismerő vallomásaikkal kapcsolatos sajátosságait, amelyeket a női természet állítólagos jellemzőivel hoztak összefüggésbe.

A szakmai diskurzushoz hasonlóan a korabeli sajtó is kiemelt figyelmet szentelt a női bűnözésnek, és azt a világháború társadalmi következményeivel összefüggésben értelmezte. A sajtónarratívák gyakran erkölcsi romlásként ábrázolták a háború hatásait, és különösen a női erkölcsök meggyengülését hangsúlyozták. A hírlapi tudósítások a hagyományos női szerepek ellenpólusaként jelenítették meg a női bűnelkövetőket, és a szakmai munkákkal párhuzamba állíthatóan nagy jelentőséget tulajdonítottak a szexualitásnak, az érzelmi labilitásnak és a férfiakhoz való kapcsolódásnak, amiket a női természetből fakadó szenvedélyességként értelmeztek. Ugyanakkor a sajtó egyes kormánykritikus hangjai a női bűnelkövetést társadalmi kiszolgáltatottságból fakadó kényszerként is jellemezhették. Összességében a korabeli szakirodalom és a sajtó egyaránt meghatározó szerepet játszott a női bűnözők társadalmi percepciójának alakításában, amelyben a női tettes alakja egyre összetettebbé és ambivalensebbé vált a dualizmus korának áldozatközpontú narratíváihoz képest. Továbbá a korabeli sajtó- és tudományos diskurzus együttesen jelentős hatást gyakorolhatott egyes erőteljes sztereotípiák továbbélésére, illetve megerősödésére is.

A vizsgálódásomat egy esettanulmánnyal zártam, amely többek között rávilágított a bíróságok női bűnelkövetőkhöz való hozzáállására. Elmondható, hogy egyes esetekben a női elkövetők enyhébb ítéletben részesültek (Darányi Ernőné ügye), különösen abban az esetben, ha a bűncselekmény társadalmi szempontból elfogadható magyarázatot kapott, például ha az elkövető egy mentálisan és lelkiileg összetört nő szerepkörébe volt illeszthető. Ezzel szemben azokat a nőket, akik különösen kegyetlen vagy a konvencionális női szerepektől eltérő módon viselkedtek, a közvélemény és a bíróság is szigorúan ítélte meg, ez jól tetten érhető volt például Bognár Istvánné esetében. Ezek a tendenciák egyértelműen rávilágítanak arra, hogy a női bűnelkövetők társadalmi megítélése nem kizárólag jogi kérdés volt, hanem szorosan összefüggött a korszak társadalmi és kulturális normáival.

Jól látható volt az esettanulmány komparatív elemzése során az is, hogy a médiában és a társadalmi diskurzusban azokat a nőket érte a legerősebb elutasítás, akik agresszióval,

erőszakkal vagy hatalomgyakorlással léptek fel. Elmondható az is, hogy sajtó nem csupán tudósított az ügyekről, hanem aktívan formálta is annak értelmezési kereteit, amivel akár fel is erősíthette az igazságszolgáltatással kapcsolatos társadalmi elvárásokat, illetve megállapító az is, hogy a szenzációhajhász bűnügyi tudósítások gyakran dramatizálták a női bűnelkövetőket.

A kutatás legfontosabb tanulsága, hogy a női bűnözés megértéséhez nem elegendő pusztán jogi és kriminológiai keretek között vizsgálni, hanem elengedhetetlen a társadalmi, gazdasági és kulturális kontextus figyelembevétele. Az igazságszolgáltatás és a média egyaránt szerepet játszottak abban, hogy milyen kép alakult ki a női bűnelkövetőkről, amely sok esetben nem tükrözte a valóságot, hanem előítéleteket és társadalmi konstrukciókat erősített meg. A női elkövetők megítélésének vizsgálata azt is bizonyítja, hogy a bűnözéssel kapcsolatos társadalmi attitűdök szorosan kapcsolódtak a korabeli nemi szerepekhez és az azokhoz fűződő elvárásokhoz.

Fontos megjegyeznünk azt is, hogy a kutatás számos új irányt nyithat meg a téma további vizsgálatában. Egyik fontos lehetőség a budapesti bűnügyi statisztikák összevetése más európai városok hasonló időszakbeli adataival, amely révén pontosabb képet kaphatunk a régió sajátosságairól vagy akár eltéréseiről is. További kutatási területként érdemes lenne (ha a jövőben előkerülő források lehetővé teszik) az egyes elkövetők személyes hátterének és motivációinak mélyrehatóbb elemzését elvégezni, amely hozzájárulhat a női bűnelkövetés szociológiai és pszichológiai megértéséhez. Fontos kutatási irány lehet az igazságszolgáltatás ítélelhozatali gyakorlatának elemzése, különösen a női bűnelkövetők mentális egészségének és szociális helyzetének figyelembevételével, emellett pedig érdemes lenne részletesebben vizsgálni a sajtónarratívák hosszú távú hatásait a női bűnözők társadalmi percepciójára is.

Összességében a két világháború közötti időszak női bűnözése rendkívül összetett társadalmi jelenségként értelmezhető, amelyet számos strukturális tényező befolyásolt. A kutatás rámutatott arra, hogy a női bűnelkövetők társadalmi megítélése nem csupán jogi kérdésként jelent meg, hanem mélyen beágyazódott a korszak kulturális és társadalmi kontextusába is. A további kutatások lehetőséget kínálnak arra, hogy még alaposabban feltárjuk a női bűnözés dinamikáját és annak hosszú távú társadalmi hatásait, amely reményeim szerint hozzájárulhat a történeti és kriminológiai diskurzusok gazdagításához.

9. Illusztrációk jegyzéke

1. ábra: A budapesti főkapitányság működési területéhez tartozó népesség az év közepére kiszámítva és az egy rendőrré jutó lakosok száma	38
2. ábra: Budapest népessége és a bejelentett bűncselekmények alakulása 1890 és 1935 között	48
3. ábra: A népesség, a bejelentett bűncselekmények, a lopások és az emberölések alakulása Budapesten 1890 és 1935 között	49
4. ábra: A bűncselekmények száma és a pénz értéke 1890 és 1935 között	50
5. ábra: Budapest női lakosságának és a női bűnelkövetők számának alakulása	51
6. ábra: A bejelentett bűncselekmények száma Budapesten (1890–1940).....	54
7. ábra: Eredményes és eredménytelen nyomozások aránya Budapesten (1890–1940)	55
8. ábra: A kinyomozott elkövetők száma nemek szerint (1890–1940)	56
9. ábra: A kinyomozott elkövetők aránya nemek szerint (1890–1940).....	56
10. ábra: A nők aránya az előzetes letartóztatásban helyezett visszaeső bűnelkövetők között	57
11. ábra: Kinyomozott elkövetők nemek szerinti megoszlása bűnesettípusokra bontva (1920).....	58
12. ábra: Kinyomozott elkövetők nemek szerinti megoszlása bűnesettípusokra bontva (1921).....	59
13. ábra: Kinyomozott elkövetők nemek szerinti megoszlása bűnesettípusokra bontva (1928).....	60
14. ábra: A nők száma néhány vétség esetében a toloncházakba küldött elkövetők között	62
15. ábra: A kinyomozott elkövetők száma és aránya Budapesten nemek szerint (1934).....	64
16. ábra: Egyes vagyon elleni bűncselekmények alakulása	65
17. ábra: A prostituáltak száma Budapesten 1932 és 1940 között	66
18. ábra: A kinyomozott elkövetők száma és aránya Budapesten nemek szerint (1938).....	67
19. ábra: A kinyomozott elkövetők száma és aránya Budapesten nemek szerint (1940).....	69
20. ábra: A kinyomozott elkövetők nemek szerinti aránya bűncselekményenként Budapesten, Bécsben és Berlinben (1934).....	73
21. ábra: Budapest népességszámának, bűnözésének, letartóztatott bűnelkövetőinek, egy négytagú fővárosi munkáscsalád összes heti átlagkiadásainak, a nyilvántartott munkanélküliek, a munkások átlagos óránkénti keresetének és a kenyér átlagárának alakulása	78
22. ábra: Kronstein András fényképei (forrás: BFL VII.5.c 1661/1938.)	135
23. ábra: Az áldozat hullaszemle-lelete (forrás: BFL VII.5.c 1661/1938.).....	136
24. ábra: A gyilkosság napjának eseményei egy korabeli térképre vetítve	138
25. ábra: A Darányi Ernőné ügye során kihallgatott tanúk és az ügyben szereplő egyéb személyek listája	140
26. ábra: A nyomozás során kihallgatott személyek kapcsolati hálóját (saját szerkesztés)	141
27. ábra: Bognár Istvánné és áldozata a Friss Ujság 1934. május 30-i számában.....	145
28. ábra: A Darányi Ernőné-ről készült fényképek a korabeli hírlapokban	147

10. Felhasznált források és szakirodalom

10.1. Források

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII.5.c. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék, büntetőperek iratai

VII.18.d. Budapesti Királyi Ügyészség, büntetőperek iratai

VII.101.c. Budapesti Királyi Országos Gyűjtőfogház iratai, fegyenctörzskönyvek

SAJTÓFORRÁSOK

8 Órai Újság

Budapesti Hírlap

Budapesti Közlöny

Az Est

Esti Kurir

Friss Ujság

Függetlenség

Gyógyászat

Kassai Újság

Kis Ujság

Magyar Detektív

Magyar Hírlap

Magyarország

Magyarság

Nemzeti Újság

Népszava

Pesti Hírlap

Pesti Napló

A Rend

Társadalmunk

Tolnai Világlapja

Új Kelet

(Az) Ujság

Unitárius Értesítő

Vasárnap

Világ

STATISZTIKAI KIADVÁNYOK

Az 1906. évi népszámlálás eredményei. Budapest Székesfőváros Statisztikai Közleményei 43.

Budapest, 1914.

- Az 1920. évi népszámlálás. Első rész. A népesség főbb demográfiai adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Statisztikai Közlemények 69. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1923.
- Az 1930. évi népszámlálás I. rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakotthelyek szerint.* Magyar Statisztikai Közlemények 83. Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1932.
- Földes Béla: A bűnügyi statisztika problémái. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1932. 4. szám, 243–255.
- Hacker Ervin: *Budapest hatása a kriminalitásra.* Statisztikai Közlemények 55/3. Budapest Székesfőváros Házinyomdája, Budapest, 1931.
- Hacker Ervin: Magyarország kriminalitása az 1925–1934. években. *Statisztikai Szemle*, 1937. 8. szám.
- Illyefalvi I. Lajos: *A kenyérkereső nő Budapesten.* Székesfővárosi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1930.
- Illyefalvi I. Lajos: *A hatvanéves Budapest.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1933.
- Illyefalvy I. Lajos (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve.* XXIII. évfolyam. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, Budapest, 1935.
- Illyefalvi I. Lajos: *A főváros polgári népességének szociális és gazdasági viszonyai.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1935.
- Illyefalvi I. Lajos: *Budapest székesfőváros statisztikai zsebkönyve 1937.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1937.
- Illyefalvy I. Lajos (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve.* XXVII. évfolyam. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, Budapest, 1939.
- Illyefalvy I. Lajos (szerk.): *Budapest Székesfőváros Statisztikai Évkönyve.* XXVII. évfolyam. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatalának Kiadása, Budapest, 1941.
- A Magyar Birodalom bűnügyi statisztikája az 1909–1913. évekről.* Magyar Statisztikai Közlemények 59. Magyar Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1919.
- A M. Kir. Kormány működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentések és statisztikai évkönyvek.* Athenaeum, Budapest, 1932–1940 .
- A Magyar Korona országaiban az 1891. év elején végrehajtott népszámlálás eredményei. I. rész. Általános népleírás.* Magyar Statisztikai Közlemények 1. Országos Magyar Kir. Statisztikai Hivatal, Budapest, 1893.

- A Magyar Korona országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként.* Magyar Statisztikai Közlemények 1. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1902.
- A Magyar Szent Korona országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* Magyar Statisztikai Közlemények 42. Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest, 1912.
- Molnár Olga: *A női munkaerők számának alakulása a székesfővárosban.* Budapesti Statisztikai Közlemények 76/3. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, é. n. [1936.]
- Molnár Olga: *Budapest székesfőváros statisztikai lexikonja.* Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1940.
- Pálosi Ervin: *Budapest kriminalitása és moralitása az 1909–1925. években.* Budapesti Statisztikai Közlemények 55/3. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1927.
- Pálosi Ervin: A gazdasági élet egyes jelenségei és a bűnözés korrelációja. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1934. 4. szám, 277–293.
- Schäfer István: *A nők kriminalitásának arányairól.* Pázmány Péter Tudományegyetem Büntetőjogi Szemináriuma, Budapest, 1947.
- Statistisches Jahrbuch der Stadt Berlin 1936.* 12. Jahrgang. Herausgegeben vom Statistischen Amt der Stadt Berlin. Berlin, 1937.
- Statistisches Jahrbuch der Stadt Wien 1937.* Neue Folge 4. Band. Mitteilungen aus Statistik und Verwaltung der Stadt Wien. Wien, 1937.
- Szabó Béla: A nők kriminalitása a háború folyamán. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1923. 5–6. sz. 143–145.
- A Székesfőváros múltja és jelene számokban.* Budapesti Statisztikai Közlemények 87/1. Budapest Székesfőváros Statisztikai Hivatala, Budapest, 1934.

EGYÉB KORABELI NYOMTATOTT FORRÁSOK

- Áldor Viktor: *Prostitúció.* Sándor József és Társa Kiadása, Budapest, é. n.
- Baksa János: *A bűn álarca nélkül.* Korda Rt., Budapest, 1944.
- Bernhard, Bauer A.: *A nő. Tanulmányok a nő testéről, lelkéről, nemi életéről és erotikájáról.* Novák Rudolf és Társa, Budapest, 1926.

- Borbély Zoltán – Kapy Rezső (szerk.): *A 60 éves magyar rendőrség 1881–1941*. Halász Könyvkiadó, Budapest, 1942, 156.
- Budapesti Czim- és Lakásjegyzék 1922–1923*. Franklin Társulat, Budapest, 1923.
- A Budapesti Napilapok Rendőri Rovatvezetőinek Szindikátusa 50 éves jubileumi emlékkönyve*. B. N. R. SZ., [Budapest], 1930.
- Gellért Ede: *Egy pesti detektív naplójából. Budapest bűnözői*. M. Kir. Államrendőrség Detektívtestülete Nyugdíjpótló és Segélyező Egyesülete, Budapest, 1925.
- Hacker Ervin: *Újabb kriminológiai adalékok*. Ifj. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1934.
- Hacker Ervin: *Társadalmi kapillaritás és kriminalitás*. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó, Pécs, 1936.
- Hacker Ervin: *A háború hatása a kriminalitásra*. Miskolci Jogászélet Könyvtára 49. szám. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1940.
- Hetényi Imre: *Amikor a rend őre voltam*. Pantheon, [Budapest], [1942].
- Jelentés a Budapesti Állami Rendőrség 1918–1920. évi működéséről*. Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1921.
- Jelentés a Budapesti M. Kir. Állami Rendőrség 1921. évi működéséről*. Radó Izor Nyomdai Műintézete, Budapest, 1922.
- Kenedi Géza: *Szociológiai nyomozások*. I. kötet. Franklin–Társulat, Budapest, 1910.
- Kronstein András: Még egyszer a „visszavonhatatlan” akkreditív. *Jogtudományi Közlöny*, 1930/5. 43–44.
- Magyar Pénzügyi Compass 1913–1914. A nyilvános számadásra kötelezett vállalatok és a nagyipar évkönyve*. Szerk. Kormos Alfréd. Apollo, Budapest, 1914.
- Magyarországi Rendeleték Tára 1937*. Magyar Királyi Belügyminisztérium, Budapest, 1938.
- Mátrai Sándor: *Az ítélet nem jogerős...* Mundus Kiadó, h. n., [1943.]
- Moravcsik Ernő Emil – Sólyom Andor: *Az orvos működési köre az igazságügyi közszolgálatban*. Magyar Orvosi Könyvkiadó Társulat, Budapest, 1901.
- Nádas Sándor: *Úri és női vádlottak*. A Kultúra Rt. Kiadása, h. n., é. n.
- Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20. Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. I. rész. Pénz- és hitelintézetek*. Budapest, 1921.
- Nagy Magyar Compass 1918/9–1919/20. Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. II. rész. Biztosító-, ipar- és közlekedési vállalatok, állam és városok pénzügyei*. Budapest, 1920.
- Nemes Sándor: *Gyakorlati nyomozás*. Griff Kiadó, Budapest, 1944.

Pach Henrik: *A társadalmi ember élete*. A Népszava-Könyvkereskedés Kiadása, Budapest, 1923.

A Pallas Nagy Lexikona. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1895.

Preszly Lóránd: *A bűnözés*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó, Szeged, 1932.

Turcsányi Gyula (szerk.): *A modern bűnözés I–II*. Rozsnyai Károly Kiadása, [Budapest], 1929.

Weisse, Halle S.: *Titkos prostitúció és félvilág*. Thália-Kultúra Kö- és Könyvnyomda Rt. Budapest, é. n.

DIGITÁLIS FORRÁSOK

Arcanum Újságok

Arcanum Térképek

10.2. Szakirodalom

Anderson, Yvette Dawn: *Representations of Violence by Women: Some Theoretical Considerations*. MA thesis. University of Regina, Saskatchewan, 1998.

Andok Mónika: *A hírek története*. L'Harmattan, Budapest, 2013.

Androvicz Gábor: A fővárosi rendőrség 20 éve (1894–1914). In: Jámor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A Rendőrakadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti Tanulmányok*. Rendőrség Tudományos Tanácsa, Budapest, 2019. 133–152.

Bakos László: A tiszazugi arzénos gyilkosságok visszhangja a korabeli magyar sajtóban. In: Szabó László, Keményfi Róbert (szerk.): *Varia ethnographica et folkloristica. Ujváry Zoltán 65. születésnapjára*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1997. 223–232.

Bálint Angelika – Győri Anna: A tiszazugi arzényilkosságok reprezentációi. *Médiakutató*, 2014. 3. szám, 37–48.

Baráth Katalin: Súlyosbító körülmények. Női vádlottak az első világháború hátországi büntetőbírósága előtt. *Korall*, 2018. 71. szám, 69–86.

Baráth Katalin: *Szórakozik a tömeg. Fejezetek a modern populáris kultúra magyarországi kezdeteiből*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023.

- Bezsenyi Tamás: „Azok is nyírták a tanyasiakat”: Pipás Pista alföldi gyilkosságsorozatának emlékezete az első világháború árnyékában. In: Püski Levente – Kerepeszki Róbert (szerk.): *A „Nagy Háború” és emlékezete*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2015. 185–208.
- Bezsenyi Tamás: Az első magyar sorozatgyilkos bérgyilkosságai I. *Belügyi Szemle*, 2018. 1. szám, 136–154.
- Bezsenyi Tamás: Az első magyar sorozatgyilkos bérgyilkosságai II. *Belügyi Szemle*, 2018. 2. szám, 109–132.
- Bezsenyi Tamás: Mire jó egy gyilkosságsorozat? Régiófejlesztés és politikai karrier. *Médiakutató*, 2014. 3. szám, 25–36.
- Bezsenyi Tamás: Pipás Pista, a „határsértő sorozatgyilkos”: Nőnek született, de férfiként gyilkolt. *Újkor.hu*, Online: <http://ujkor.hu/content/pipas-pista-nonek-szuletett-de-ferfikent-gyilkolt> (letöltve: 2024. május 26.).
- Bezsenyi Tamás: Pipás Pista: Egy gyilkosságsorozat az első világháborút követően. *Valóság*, 2015. 4. szám. 64–76.
- Bihari Péter: *Lövészárkok a hátszágban. Középosztály, zsidókérdés, antiszemitizmus az első világháború Magyarországon*. Napvilág, Budapest, 2008.
- Bland, Lucy: *Modern Women on Trial. Sexual Transgression in the Age of the Flapper*. Manchester University Press, Manchester – New York, 2013.
- Bodó Béla: *Tiszazug. A Social History of a Murder Epidemic*. Columbia University Press, New York, 2002.
- Bódy Zsombor: Népesedés, életmód és a nők helyzetének változásai Magyarországon az I. világháború után. In: Tomka Béla szerk.: *Az első világháború következményei Magyarországon*. Országgyűlés Hivatala, Budapest, 2015. 227–255.
- Butler, Judith: Esetleges alapok: A feminizmus és a „posztmodern” kérdés. *Thalassa* 8. évfolyam 1. szám, 1997. 11–31.
- Buzinkay Géza: A bűnügy és az újságíró: a riporter születés. In: Buzinkay Géza (szerk.): *A magyar újságíró múltja és jelene. Tudományos konferencia az Eszterházy Károly Főiskola Médiatudományi Tanszékének rendezésében*. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2006. 33–41.
- Buzinkay Géza: A bűnügyi hír, a riporter és a rendőr. *Budapesti Negyed*, 2005. 1–2. szám, 7–30.

- Buzinkay Géza: *A magyar sajtó es újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- Czeferner Dóra: *Polgári-liberális, feminista nőszervezetek és sajtójuk az Osztrák–Magyar Monarchiában (1907–1918). Egyesületek, periodikák, tartalomelemzés*. Doktori (PhD) értekezés, kézirat. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs, 2020.
- Császtvay Tünde: *Éjjeli lepkevadászat. Bordélyvilág a történeti Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2009.
- Daniel, Ute: *Kultúrtörténeti kompendium. Elmélet, gyakorlat, kulcsszavak*. Ráció Kiadó, Budapest, 2020.
- Danyi Pál: Magyar pénzürtékindex – árák és devizák alapján 1754-től. Online: <https://artortenet.hu/magyar-penzertekindex-arak-es-devizak-alapjan-1754-tol/> (letöltve: 2025. február 9.)
- Egresi Katalin: *Szociálpolitika Magyarországon. Nézetek, programok és törvények 1919–1939*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2008.
- Eibach, Joachim, Violence and Masculinity. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 229–249.
- Elder, Sace: *Murder Scenes: Normality, Deviance, and Criminal Violence in Weimar Berlin*. University of Michigan Press, Ann Arbor, 2010.
- Elder, Sace: Prostitutes, Respectable Women, and Women from “Outside” – The Carl Grossmann Sexual Murder Case in Postwar Berlin. In: Wetzell, Richard F. (eds.): *Crime and Criminal Justice in Modern Germany*. Berghahn Books, New York–Oxford, 2014. 185–206.
- Erdős András Patrik: A Tanácsköztársaság alternatív büntetőpolitikája. A budapesti forradalmi törvényszék Kísérleti Kriminológiai Osztályának működése, 1919. *Clio Műhelytanulmányok*, 2018. 3. szám, 4–78.
- Estrada, Felipe – Nilsson, Anders – Pettersson, Tove: The Female Offender – A Century of Registered Crime and Daily Press Reporting on Women’s Crime. *Nordic Journal of Criminology*. 2019. No. 2., 138–156.
- Fedeles-Czeferner Dóra: *Kultúrmisszió vagy propaganda? Feminista lapok és olvasóik Bécsben és Budapesten*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2021.
- Fedeles-Czeferner Dóra: *Nőmozgalom, nemzetköziség, önreprezentáció – Feministák az Osztrák-Magyar Monarchia alkonyán*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023.

- Fedeles-Czeferner Dóra: Sajtóforrások. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 135–142.
- Fejes Katalin: Modern nők a neobarokk társadalomban. A Horthy-korszak hétköznapi divatja a mozgóképen és a női magazinokban. *Mozgó Világ*, 2021. 7–8. szám, 82–95.
- Finkey Ferenc: A csavargás és koldulás szabályozása kriminálpolitikai szempontból. Közli Léderer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László: „*A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...*” *Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998. 185–196.
- Géra Eleonóra: A spanyolnátha Budapesten. In: *Dögvészkalauz. Járványok és gyógyításuk története az ókortól napjainkig*. Szerk. Czeferner Dóra, Fedeles Tamás. PTKÉ – Kronosz, Pécs – Budapest, 2021.
- Gunst Péter: Tiszazug 1929. Meggyilkolt férjek és apák. *História*, 1985. 2. szám, 25., 34.
- Gunst Péter: Tiszazug. Kísérlet a gyilkossági ügyek társadalomtörténeti elemzésére. *Valóság*, 1986. 10. szám, 89–97.
- Gyáni Gábor: A bűnözés Horthy-kori történetéhez. *Történelmi Szemle*, 47. 2005. 3–4. szám, 381–392.
- Gyáni Gábor: *A nő élete – történelmi perspektívában*. Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2020.
- Gyáni Gábor: A regulázó gondoskodás. In: Léderer Pál – Tenczer Tamás – Ulicska László: „*A tettetésnek minden mesterségeiben jártasok...*” *Koldusok, csavargók, veszélyeztetett gyerekek a modernkori Magyarországon*. Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1998. 11–28.
- Gyáni Gábor: A statisztika mint konstruált és/vagy objektív történeti adat. *Statisztikai Szemle*, 2018. 3. sz. 251–252.
- Gyáni Gábor: *Bérműszárnya és nyomortelep*. Magvető, Budapest, 1992.
- Gyáni Gábor: Budapest története 1873–1945. In: Bácskai Vera – Kubinyi András – Gyáni Gábor: *Budapest története a kezdetektől 1945-ig*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2000. 127–245.
- Gyáni Gábor: *Család, háztartás és a városi cselédség*. Magvető Kiadó, Budapest, 1983.
- Gyáni Gábor: *Hétköznapi Budapest. Nagyvárosi élet a századfordulón*. Városháza, Budapest, 1995.
- Gyáni Gábor: Munka és magánélet – cselédéletmód Budapesten. *Történelmi Szemle*, 1986. 1. szám, 94–116.

- Gyáni Gábor: Sajtótörténet a társadalomtörténész szempontjából. In: Sipos Balázs (szerk.): *Bevezetés a médiatörténet-írásba*. Savaria University Press, Szombathely, 2019.
- Hatos Pál: *Az elátkozott köztársaság – Az 1918-as összeomlás és forradalom története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018.
- Hatos Pál: *Rosszfiúk világforradalma – Az 1919-es magyarországi Tanácsköztársaság története*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2021.
- Hawkesworth, Mary: Western Feminist Theories: Trajectories of Change. In: Jane H. Bayes szerk.: *Gender and Politics: The State of the Discipline*. Barbara Budrich Publishers, Opladen–Berlin–Toronto, 2012. 199–220.
- Hegyi Sándor: A nagyvárosi nő az erkölcs fertőjében – A rendőrség munkássága. *Budapesti Negyed* 18. évfolyam 3. szám, 2010. 58–61.
- Heijden, Manon van der – Pluskota, Marion – Muurling, Sanne (eds.): *Women's Criminality in Europe, 1600–1914*. Cambridge University Press, Cambridge, 2020. 26–45. és Muuring, Sanne: *Everyday Crime, Criminal Justice and Gender in Early Modern Bologna*. Brill, Leiden–Boston, 2021.
- Heijden, Manon van der: Future Research on Women and Crime. *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies*, 2017. No. 2, 123–133.
- Heijden, Manon van der: Women and Crime, 1750–2000. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 250–267.
- Katona Tamás – Novák János: Az igazságügyi statisztika története és jelene. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020. 549–563.
- Kennedy, Rosanne: Affecting Evidence: Edith Thompson's Epistolary Archive. *Australian Feminist Law Journal*, 2014. No. 1, 15–34.
- Kerepeszki Róbert: „Egy halálra ítélt ország borzalmaiból” – Trianon és a devianciák terjedése. In: *Metszéspont. Tanulmányok Trianon 100. évfordulóján*. Szerk. Császtvay Tünde. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest, 2021. 179–193.
- Kerepeszki Róbert: „Kokaintól részegen bomlik Budapest éjszakai világa”. Kábítószeres, „alvilág” és sajtónarratívák a két világháború közötti magyar fővárosban. *Clio Műhelytanulmányok*, 2022. 1. szám, 1–67.
- Kerepeszki Róbert: Kövess báró halála. Egy Horthy-kori arisztokrata és a kábítószeres világa. *Kommentár*, 2017. 4. szám, 71–92.

- Kerepeszki, Róbert: Deviance in Budapest before and after the “Great War” – Major Tendencies and General Features. In: Barta, Róbert – Kerepeszki, Róbert – Kania, Krzysztof (eds.): *Trianon 1920–2020. Some Aspects of the Hungarian Peace Treaty of 1920*. University of Debrecen, Institute of History, Debrecen, 2021. 87–99.
- King, Peter: Making Crime News: Newspapers, Violent Crime and the Selective Reporting of Old Bailey Trials in the late Eighteenth Century. *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies*, 2009, No. 1., 91–116.
- Kiss Zoltán László (szerk.): *Bevezetés a szociológiába*. Dialóg Campus, Budapest, 2019.
- Klautke, Egbert: Urban History and Modernity in Central Europe. *The Historical Journal* Vol. 53. (2010) 177–195.
- Knepper, Paul: *Writing the History of Crime*. Bloomsbury Academic Press, New York, 2016.
- Kovács Tamás: Közigazgatás és rendvédelem Magyarországon, 1867–1945. In: Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A Rendőrakadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti Tanulmányok*. Rendőrség Tudományos Tanácsa, Budapest, 2019. 111–132.
- Krúdy Gyula *Budapestje*. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest, 1978.
- Kupiné Drócsa Izabella: *Rendtörvények a két világháború között. Különös tekintettel az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény anyagi és eljárásjogi elemzésére a Budapesti Királyi Törvényszéken kialakult bírói gyakorlaton keresztül*. Doktori disszertáció. Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2021.
- Lacey, Nicola: Women, Crime and Character in the 20th Century. *Journal of the British Academy*, Vol. 6 (2018), 131–167.
- Ládonyi Emese: „Átkos lidércként nehezedett a falura...” A nagyrévi bába, Fazekas Gyuláné szerepe a tiszazugi arzénos gyilkossági ügyekben. *Korall*, 2007. 28–29. szám, 226–246.
- Lawrence, Paul: The Historiography of Crime and Criminal Justice. In: Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 17–37.
- Mátay Mónika – Trádler Henrietta: Áldozatok a háború után. Arzénal mérgezett veteránok. In: Majoros István – Antal Gábor – Hevő Péter – M. Madarász Anita (szerk.): *Sorsok, frontok, eszmék. Tanulmányok az első világháború 100. évfordulójára*. ELTE BTK, Budapest, 2015. 715–731.
- Mátay Mónika (szerk.): *Méregkeverők*. Korall Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2016.
- Mátay Mónika: Egy prostituált lemészárlása: a Város, a Nő és a Bűnöző. *Médiakutató*, 2003. 3. szám, 7–28.

- Máténé Bella Klaudia – Ritzlné Kazimir Ildikó – Anwar Klára – Cseh Tímea: A magyar rövid távú gazdaságstatisztikák története: a „gazdasági jelzőtáblától” a negyedéves szektorszámáig. *Statisztikai Szemle*, 2022. 2. szám, 167–203.
- Nagy Gyöngyi: *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1918–1946*. Doktori disszertáció. PPKE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola, Budapest, 2022.
- Nagy Sándor: *„Engesztelhetetlen gyűlölet” – Válás Budapesten (1850–1914)*. Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2018.
- Nagy Tibor: A bűnügyi statisztika. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerecsi Klára, Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia*. Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016.
- Nagyné Szegvári Katalin: A nők politikai jogaiért folytatott harc kezdetei Magyarországon. In: Mezey Barna szerk.: *Hatalommegosztás és jogállamiság*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998.
- Pál Gábor: Kvalitatív esettanulmány és diskurzuselemzés. In: Jakab András – Sebők Miklós (szerk.): *Empirikus jogi kutatások. Paradigmák, módszertan, alkalmazási területek*. Osiris Kiadó – MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020. 461–475.
- Palasik Mária: A női esélyegyenlőség 1945 és 1948 között. In: Ignácz Károly, Feitl István szerk.: *Régi és új világ határán – 1945 története*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018. 94–111.
- Papp Barbara – Sipos Balázs: *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017.
- Papp Viktor: *Ügyvédtársadalom Magyarországon a 19. században*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2024.
- Perényi Roland: A jogtörténettől az „új kultúrtörténetig” – A bűnözés társadalomtörténete. *Sic Itur ad Astra*, 2006. 1–2. szám, 85–108.
- Perényi Roland: A bűnügyi statisztika Magyarországon a „hosszú” XIX. században. *Statisztikai Szemle*, 2007. 6. szám, 524–541.
- Perényi Roland: Az utca rendje. Rendőri térfigyelés a századfordulós Budapesten. *Rendvédelem Történeti Füzetek*, 2008. 18. szám, 113–124.
- Perényi Roland: *A bűn nyomában. A budapesti bűnözés társadalomtörténete 1896–1914*. Budapest, Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány – L’Harmattan, 2012.
- Perényi Roland: *Holttest az utazókosárban. A Mágnás Elza-rejtély*. Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 2014.
- Perényi Roland: *A nyomor felfedezése Bécsben és Budapesten. Szociális riportok a 19–20. század fordulóján*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2018.

- Perényi Roland: „Szokatlanul éles szemű, a legkisebb, észrevétlen dolgokat is felfedezi”:
Tábori Kornél és Budapest. *Kortárs*, 2022. 6. szám, 88–91.
- Perényi Roland: Az utca diskurzusa – Budapest bűnözése és a városi tér (1873–1941). In:
Kövér György (szerk.): *Tanulmányok Budapest 150. és a Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program 30. születésnapjára*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2023. 471–476.
- Perényi Roland: Urbanizáció és erőszak. Személy elleni bűncselekmények Budapesten (1873–1945). In: Szécsényi Mihály (szerk.): *Egy underground történet. Tanulmányok Lugosi András tiszteletére*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2024. 261–277.
- Pető Andrea: *Elmondani az elmondhatatlant*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2018.
- Pető Andrea: *Láthatatlan elkövetők – Nők a magyarországi nyilas mozgalomban*. Jaffa Kiadó, Budapest, 2019.
- Porter, Michelle Suzanne: Edith Thompson, the ‘New Woman’ and the Continuities of Injustice. BA Thesis. Edge Hill University, Ormskirk, 2013
- Pukánszky Béla: *A nőnevelés története*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2013.
- Püski Levente: *A Horthy-rendszer*. Pannonica Kiadó, Budapest, 2006.
- Püski Levente: A Horthy-korszak politikai rendszere. In: *A Horthy-korszak vitatott kérdései*. Kossuth Kiadó, Budapest, 2020. 55–74.
- Raskó Gabriella: *A női bűnözés*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978.
- Rhode, Deborah L.: Feminist Critical Theories. *Stanford Law Review* 42. évfolyam 3. szám, 1990. 617–638.
- Romsics Ignác: *A Nagy Háború és az 1918–1919-es magyarországi forradalmak*. Helikon Kiadó, Budapest, 2018.
- Rudolph, Julia: Gender and the Development of Forensic Science. A Case Study. *The English Historical Review*, Vol. 123, No. 503 (Aug., 2008), 924–946.
- Sallai János: A modern magyar rendészeti kialakulása. In: Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A Rendőrakadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti Tanulmányok*. Rendőrség Tudományos Tanácsa, Budapest, 2019. 73–90.
- Sárai Szabó Katalin: A munkavállaló nő az első világháború után. In: Bódy Zsombor (szerk.): *Háborúból békébe: a magyar társadalom 1918 után. Konfliktusok, kihívások, változások a háború és az összeomlás nyomán*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2018. 261–300.
- Sárai Szabó Katalin: Normakövető női emancipáció – A konzervatív nőmozgalom Magyarországon a 19. század végén és a 20. század elején. In: Fazekas Csaba, Rada János

- szerk.: *Az egyháztörténet-írás története Magyarországon*. Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Miskolc, 2022. 260–272.
- Schrek Katalin: Egodokumentumok. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 152–162.
- Schrek Katalin: Vizuális források. In: Kerepeszki Róbert – Schrek Katalin (szerk.): *Bevezetés a történettudományba és a történelemkutatás módszereibe*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2023. 175–182.
- Shapiro, Ann-Louise: “Stories more terrifying than the truth itself”: Narratives of Female Criminality in fin-de-siècle Paris. In: *Gender and Crimes in Modern Europe*. Eds. Arnot, Margaret L., Osborne, Cornelia. UCL Press, London, 1999, 204–221.
- Sipos Balázs: „Amerika, ezeremeletes mennyország.” *Amerika és amerikanizmus a Horthy-kori nyilvánosságban*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2023.
- Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban: Egy nő-történeti szempontú médiatörténeti vizsgálat. *Századok*, 2014. 1. szám, 3–34.
- Sipos Balázs: Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban. *Századok* 148. évfolyam 1. szám, 2014. 3–34.
- Sipos Balázs: *Sajtó és hatalom a Horthy-korszakban. Politika- és társadalomtörténeti vázlat*. Argumentum, Budapest, 2011.
- Sipos Nikoletta: „A nagyváros az öngyilkosság melegágya”. A Horthy-kori Budapest öngyilkosságainak kontextusai (1929–1941). *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 6. szám, 1–53.
- Sipos Nikoletta: „Asszony vagy szörnyeteg?” Női bűnelkövetők és sajtónarratívák egy Horthy-kori férjgyilkosság példáján keresztül. *Sic Itur ad Astra* 77. (2022) 65–82.
- Sipos Nikoletta: A „Nagy Háború” és Trianon hatása a női bűnözésre kvantitatív szempontból. In: Molnár Dániel, Molnár Dóra (szerk.): *Trianon Doktorandusz Konferenciasorozat Tanulmánykötet*. Doktoranduszok Országos Szövetsége. Budapest, 2023. 7–25.
- Sipos Nikoletta: A Horthy-kor rémtettei – Darabolós gyilkosságok a két háború között. *Újkor.hu* Online: <https://ujkor.hu/content/horthy-kor-remtettei-darabolos-gyilkossagok-ke-t-haboru-kozott> (letöltve: 2024. május 25.)
- Sipos Nikoletta: A két világháború közötti női bűnözés sajtónarratívái. In: Püskei Levente, Ónadi Sándor, Schrek Katalin, Sipos Nikoletta (szerk.): *Korszakokról korszerűen: A 2022. április 29/30-án megrendezett Modernkortörténeti Doktorandusz Konferencia tanulmányai I*. Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, Debrecen, 2023. 209–228.

- Sipos Nikoletta: Közelítések a két világháború közötti nagyvárosi női bűnözés társadalomtörténetéhez. *Történeti Tanulmányok*, 32. szám, Debreceni Egyetem, Debrecen, 2024. 167–182.
- Sipos Nikoletta: Különös kegyetlenséggel elkövetett bűncselekmények a Horthy-korban. In: Jámbor Orsolya Ilona – Lénárt Máté Gábor – Tarján G. Gábor (szerk.): *A Rendőrakadémiától az egyetemig. Rendészettörténeti Tanulmányok*. Budapest, Rendőrség Tudományos Tanácsa, 2019. 227–240.
- Sipos Nikoletta: Nagyvárosi női bűnözés Budapesten az 1930-as években. *Múltunk Politikátörténeti Folyóirat*, 69. évfolyam 3. szám, 2024. 215–235.
- Summerfield, Penny: *Histories of the Self. Personal Narratives and Historical Practice*. Routledge, London–New York, 2019.
- Sutton, Rian – Black, Lynsey: Detecting the Murderess: Newspaper Representations of Women Convicted of Murder in New York City, London, and Ireland, 1880–1914. In: Adam, Allinson (ed.): *Crime and the Construction of Forensic Objectivity from 1850*. Palgrave Macmillan, London, 2020. 233–255.
- Szapor Judit: Feminists vs "good Hungarian Women": Rosika Schwimmer and the Women's Debating Club in 1918-1919 Hungary. *Womens History Review* 28. évfolyam 6. szám, 2017. 895–913.
- Szécsi Noémi–Géra Eleonóra: *A budapesti úrinő magánélete (1860–1914)*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2018.
- Szécsi Noémi–Géra Eleonóra: *A modern budapesti úrinő (1914–1939)*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2017.,
- Szépvolgyi Enikő: Közveszélyes munkakerülők a XX. századi Magyarországon és a dologház intézménye. *Diskurzus*, 2016. 1. szám, 36–48.
- Szijártó M. István: A mikrotörténelem. In: Bódy Zsombor – Ö. Kovács József (szerk.): *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 494–513.
- Tomsics Emőke: Újságíró álruhában. A tényfeltáró riport kezdetei Magyarországon. In: *A magyar újságíró múltja és jelene. Tudományos konferencia az Eszterházy Károly Főiskola Médiatudományi Tanszékének rendezésében*. Szerk. Buzinkay Géza. Acta Academiae Paedagogicae Agriensis Nova Series Tom. XXXIII. Sectio Scientiarum Medialium. Eszterházy Károly Főiskola, Eger, 2006. 42–52.
- Tötös Áron: „A főváros kellős közepén ott fetreng a prostitúció”. A budapesti prostitúció topográfiája (1873–1928). In: Kövér György (szerk.): *Hogyan lett Budapest a nemzet*

- fővárosa? Tanulmányok Budapest 150. és a Társadalom- és Gazdaságtörténeti Doktori Program 30. születésnapjára.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2023. 540.
- Trádler Henrietta: *A budapesti házi cselédség társadalomtörténete a 19. század közepétől a 20. század közepéig – Cselédbiográfia-értelmezések.* Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2022.
- Trádler Henrietta: A modern boszorkány arcai: a tiszazugi bábakép a sajtóban. In: Smid Bernadett (szerk.): *Minden dolgok folytatása. Tanulmányok Deáky Zita 60. születésnapjára.* ELTE BTK Néprajzi Intézet, Budapest, 2015. 559–576.
- Trádler Henrietta: Angyalcsinálás és ideológia. Magzatelhajtás a Tanácsköztársaság idején. In: Gyimesi Emese – Lénárt András – Takács Erzsébet (szerk.): *A test a társadalomban. A Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület 2013. évi sümegi konferenciájának kötete.* Hajnal István Kör Társadalomtörténeti Egyesület, Budapest, 2015. 282–294.
- Trádler Henrietta: Az igazi Édes Annák. *Sic Itur ad Astra*, 2017. 66. szám, 191–226.
- Trádler Henrietta: Tolvaj cseléd lányok, bűnöző házi cselédek. *Aetas*, 2023. 2. szám, 60–79.
- Trommler, Frank: Berlin and Vienna: Reassessing their Relationship in German Culture. *German Politics & Society* Vol. 23. (2005) 8–23
- Umbrai Laura: *Az éhes Budapest. A lakosság élelmezése a fővárosban az első világháború alatt.* Budapest Főváros Levéltára, Budapest, 2024.
- Vaughan, Laura: *Mapping Society. The Spatial Dimensions of Social Cartography.* UCL Press, London, 2018.
- Veszprémy László Bernát: *1921. A Horthy-rendszer megszilárdulásának története.* Jaffa Kiadó, Budapest, 2021.
- Vig Dávid: Radikális kritikai irányzatok. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 194–209.
- Vig Dávid: Nemek és bűnözés. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 662–682.
- Virág György: Bűnözés és média. In: Borbíró Andrea, Gönczöl Katalin, Kerezsi Klára, Lévay Miklós szerk.: *Kriminológia.* Wolters Kluwer Kft., Budapest, 2016. 395–417.
- Völgyi Réka: „Az utcaszögletek mártírjai”. Prostitúált képek a XX. század eleji Budapesten. *Clio Műhelytanulmányok*, 2020. 1. szám, 1–80.
- Völgyi Réka: Pest legszebb ágyasa és a Vörös Zsuzsa: prostitúáltgyilkosságok a bulvársajtóban. *Médiakutató*, 2023. 1. szám, 41–53.

- Wood, John Carter: Crime News and the Press. Knepper, Paul – Johansen, Anja (eds.): *The Oxford Handbook of the History of Crime and Criminal Justice*. Oxford, Oxford University Press, 2016. 301–319.
- Zalai Katalin: A nők „baljós” térfoglalása. A nők gazdasági mobilizációja az első világháború idején. In: Egry Gábor, Kaba Eszter szerk.: *1916. A fordulat éve? – Tanulmányok a Nagy Háborúról*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2017. 229–264.
- Zalai Katalin: Háborús „nőügyek”. In: *Háborús mindennapok – mindennapok háborúja. Magyarország és a Nagy Háború – ahogy a sajtó látta (1914–1918)*. Politikatörténeti Intézet – Napvilág, Budapest, 2017. 225–288.
- Zedner, Lucia: Women, Crime, and Penal Responses. A Historical Account. *Crime and Justice*, Vol. 14 (1991), 307–362.
- Zimmermann, Susan: A magyar nőmozgalom és a „szexuális kérdés” a XX. század elején. *Eszmélet*, 1999. 2. szám, 49–66.

11. Magyar nyelvű absztrakt

Kulcsszavak: bűnözéstörténet, társadalomtörténet, várostörténet, nőtörténet, Budapest

A disszertáció a két világháború közötti budapesti női bűnözés társadalomtörténeti vizsgálatát nyújtja különböző történettudományi módszerek ötvözésével. A korszak gazdasági válságai, a társadalmi szerkezet átalakulása és a női szerepek változása új mintázatokat eredményezett a női bűnelkövetésben, melyek értelmezése a jogi kereteken túl a társadalmi, gazdasági és kulturális összefüggések figyelembevételét igényli. A kutatás kiemelt célja a női elkövetők társadalmi hátterének feltárása, a korabeli statisztikai kimutatások elemzése, valamint a kortárs tudományos és sajtódiskurzusok vizsgálata volt.

A dolgozat hangsúlyozza, hogy a női bűnözés tendenciáiban is az első világháború jelentős fordulópontot jelentett. A férfiak távolléte és a nők új gazdasági-szociális szerepvállalása növelte a kriminalitásukat, amit a kortárs kutatók és a hivatalos statisztikák is rögzítettek. A kutatás során végzett kvantitatív elemzések rámutatnak arra, hogy a női bűnözés struktúrája főként mikroszintű, vagyoni, családon belüli interperszonális cselekményekhez kötődött, míg a fizikai erőszakot igénylő bűntettek inkább alulreprzentáltságot tükröznek. Gyakori volt például a lopás, a gyermekölés, a magzatelhajtás, illetve a kerítés, amelyek közül többet is tipikus „női bűncselekményként” azonosítottak a kortársak. A Bécs, Berlin és Budapest esetében elvégzett nemzetközi komparatív vizsgálat is szintén a nemi sztereotípiák társadalmi beágyazottságát támasztja alá.

A dolgozathoz felhasznált szakmai és sajtóforrások egyaránt hangsúlyozták az erkölcsi normák átalakulását, a szexualitás és érzelmi labilitás szerepét, ebből következően pedig gyakran a szenvedélyes, manipulálható, férfiakhoz kötődő női elkövető képét közvetítették. A médiában a női bűnözés a háború társadalmi következményeinek morális olvasataként jelent meg, miközben a szenzációhajhász tudósítások erősítették a közvélemény elvárásait az igazságszolgáltatással szemben. A dolgozatban bemutatott esettanulmányok feltárják, hogy a női bűnelkövetők megítélése nem csupán jogi szempontok mentén alakult, hanem szorosan összekapcsolódott a korszak társadalmi és kulturális normarendszerével is.

Az értekezés fő következtetése, hogy a női bűnözés történeti vizsgálata csak interdiszciplináris megközelítéssel érhető meg teljes mélységében. Az igazságszolgáltatás és a média jelentős szerepet játszottak a női elkövetőkről kialakult kép formálásában, amely sokszor megerősítette az előítéleteket és a nemi sztereotípiákat. Végezetül pedig a kutatás eredményei új irányokat nyithatnak a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok, a motivációk és

egyéni életutak feltárása, valamint a sajtónarratívák hosszú távú társadalmi hatásainak elemzése terén.

12. Abstract

Keywords: crime history, social history, urban history, women's history, Budapest

The dissertation provides a socio-historical examination of female crime in Budapest between the two world wars, combining various historical methods. The economic crises of the period, the transformation of the social structure, and the changing roles of women resulted in new patterns of female criminality. In order to interpret these patterns, consideration must be given to social, economic, and cultural contexts beyond the legal framework. The primary objectives of the research endeavour were threefold: firstly, to explore the social background of female offenders; secondly, to analyse contemporary statistical reports; and thirdly, to examine contemporary scientific and press discourse.

The paper emphasises that World War I was a major turning point in the trends of female crime. The absence of men, coupled with the advent of new economic and social roles assumed by women, has been demonstrated to result in an increase in female criminality, as evidenced by contemporary researchers and official statistics. Quantitative analyses conducted during the research show that the structure of female crime was mainly linked to micro-level, financial, and interpersonal acts within the family, while crimes involving physical violence were rather underrepresented. To illustrate this point, consider the prevalence of theft, infanticide, abortion and prostitution during this period. Many of these activities were identified by contemporaries as typical "female crimes". An international comparative study conducted in Vienna, Berlin, and Budapest also corroborates the social embeddedness of gender stereotypes.

It is evident that both professional and press sources utilised in the publication under scrutiny placed significant emphasis on the transformation of moral norms, the role of sexuality, and emotional instability. Consequently, the depiction of female offenders frequently conveyed the image of passionate, manipulable female offenders attached to men. In the media, female crime was depicted through a moral lens, exploring the social ramifications of war, while sensationalist reporting served to heighten public expectations of the justice system. The case studies presented in this paper demonstrate that the assessment of

female offenders was not solely based on legal considerations, but was also closely linked to the social and cultural norms of the era.

The dissertation's primary conclusion asserts that a comprehensive understanding of female criminality necessitates an interdisciplinary approach to historical examination. The justice system and the media have been shown to play a significant role in shaping the image of female offenders, which has been found to reinforce prejudices and gender stereotypes. It is submitted that the results of the research may ultimately lead to the establishment of new avenues for research in the domain of international comparative studies, the exploration of motivations and individual life paths, and the analysis of the long-term social impact of media narratives.